EESTI NSV KRIMINAALKOODEKS

KOMMENTEERITUD VÄLJAANNE

A-24428 II

EESTI NSV KRIMINAALKOODEKS

KOMMENTEERITUD
VÄLJAANNE

TOIMETANUD K. PAAS

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1962

34N5
E21

Toimetuse kolleegium: P. AFANASJEV, K. KIMMEL, K. PAAS (vastutav toimetaja), I. REBANE (koostaja).
Kommentaaride autorid: §-d 1—3, 20, 50—51, 60 — K. PAAS. §-d 4—6, 100—138 — jur. tead. kand. E. RAAL. §-d 7—9, 11—12, 21—49, 52—59, 61, 88—99, 139—159 — jur. tead. kand. I. REBANE. §-d 10, 13—14, 62—87, 195—211 — K. KIMMEL. §-d 15—19 — jur. tead. kand. H. RANDALU. §-d 160—181 — G. MARTIN. §-d 182—194 — A. KIKAS.

Kaane kujundanud R. Roos

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
53908

EESSÕNA

Juhindudes Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX ja XXI kongressi ajaloolistest otsustest, on NSV Liidu Ülemnõukogu viimaste aastate jooksul vastu võtnud mitmeid seadusi, mis on otseselt seotud sotsialismilt kommunismile üleminekuga meie maal ja omavad pöördelist tähtsust NSV Liidu ja liiduvabariikide seadusandluses üldse ning kriminaalseadusandluses eriti.

Neist seadustest tuleks esmajoones märkida 11. veebruaril 1957 vastuvõetud seadust, millega anti liiduvabariikide pädevusse liiduvabariikide kohtukorraldust ja kohtumenetlust käsitlev seadusandlus, samuti tsiviil- ja kriminaalkoodeksite kehtestamine, jättes NSV Liidu kompetentsi kohtukorraldust ja kohtumenetlust käsitleva seadusandluse aluste ning tsiviil- ja kriminaalseadusandluse aluste kindlaksmääramise.

Mõnevõrra hiljem, 25. detsembril 1958, kinnitas NSV Liidu Ülemnõukogu NSV Liidu, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse ja NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalkohtumenetluse kohta käiva seadusandluse ning NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused.

Nimetatud aktid on seadusandlikuks baasiks liiduvabariikide kriminaal- ja kriminaalprotsessi koodeksite ning kohtukorralduse seaduse väljatöötamisel ja kehtestamisel liiduvabariikide seadusandlike organite poolt. Need aktid avavad tee kohaliku initsiatiivi laiaulatuslikuks arendamiseks ja kohalike iseärasuste arvestamiseks liiduvabariikide kriminaal-, kriminaalprotsessi ja kohtukorralduse kohta käivas seadusandluses.

Tuginedes neile aktidele, võttis Eesti NSV Ülemnõukogu 19. augustil 1960 vastu «Eesti NSV kohtukorralduse seaduse» ja 6. jaanuaril 1961 «Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksi» ja «Eesti NSV kriminaalkoodeksi».

Meie vabariigis varem kehtinud «Vene NFSV kriminaalkoodeksist» erineb «Eesti NSV kriminaalkoodeks» peamiselt selle poolest, et viimases on kajastamist leidnud kõik need sotsiaal-poliitilised muudatused, mis meie maa on läbi teinud alates 1926. aastast, millal võeti vastu siiani kehtinud «Vene NFSV

kriminaalkoodeks». «Eesti NSV kriminaalkoodeks» kajastab kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise ajastule iseloomulikku tootlike jõudude võimsat kasvu, kõigi töötajate kultuurilise ja tehnilise taseme tõusu, teaduse, sotsialistliku riikluse ja nõukogude demokraatia igakülgset ning tormilist arenemist.

Vastavalt kommunismi materiaalse ja tehnilise baasi loomisele muutuvad ka ühiskondlikud suhted ehk see objekt, mille vastu võib olla suunatud kuritegelik rünne. Samal ajal muutub ka nõukogude inimene ise, sest töötajate kommunistlikul kasvatamisel on olnud suuri edusamme. Meie ees seisab juba uus inimene — aktiivne kommunismiehitaja. Kommunistlik moraal, kollektiivsustunne ja tööarmastus on saanud miljoneid meie maa töötajaid iseloomustavaks jooneks. On säilinud vaid üksikuid inimesi, kes püüavad veel elada kapitalistliku hundimoraali järgi parasiitlikult, kaitudes ühiskonnavastaselt ja pannes toime kuritegusid.

Arvestades töötajate aktiivsuse tõusu, peab «Eesti NSV kriminaalkoodeks» käesoleval perioodil esmajärguliseks ülesandeks kurjategijate ja sotsialistliku ühiselu reeglite rikkujate ümber ühiskondliku hukkamõistu ja sallimatuse õhkkonna loomist ning kõige laiemate elanikkonnakihtide kaasatõmbamist võitlusse kuritegevuse ja sotsialistliku ühiselu reeglite rikkumise vastu. Koodeks näeb ette, et riiklikud organid (miilits, kohus, prokuratuur jne.) tuginevad selles võitluses laiale üldsusele ja töötajate isetegevuslikele organitele (vabatahtlikud rahvamalevad, seltsimehelikud kohtud jne.), et sotsialistlikust õiguskorrast kinnipidamise kindlustamise funktsioonid lähevad riiklikelt organitelt järk-järgult üle ühiskondlikele organisatsioonidele ja et ühiskondlikud organisatsioonid täidavad riiklike organitega ühiseid funktsioone paralleelselt, tihedas koostöös riiklike organitega.

Vastavalt koodeksile ei ole võitluses kuritegevuse ja sotsialistliku ühiselu reeglite rikkumise vastu peamiseks mitte kriminaalvastutus ja kriminaalkaristused, vaid profülaktika, süüdlaste isikute suhtes ühiskondliku mõjutamise vahendite rakendamine ja nende põhjuste ning tingimuste kõrvaldamine, mis soodustavad kuritegude toimepanemist.

Koodeks annab võimaluse vabastada kriminaalvastutusest isiku, kes on toime pannud kuriteo, mis ei ole eriti ühiskonnaohtlik, kui see isik oma tegu puhtsüdamlikult kahetseb, ning anda ta ümberkasvatamiseks sellekohase taotluse esitanud ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi käendusele, samuti võib koodeksi järgi suunata niisuguse isiku kriminaalasja seltsimeheliku kohtu arutada, et süüdlase suhtes rakendataks ühiskondliku mõjutamise vahendeid.

Koodeksi eriosas nähakse mõningate vähemohtlike tegude eest ette kriminaalvastutus alles pärast seda, kui kuriteos süüdi-

oleva isiku suhtes on varem kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahendeid või distsiplinaar- või halduskaristust. Mõningal juhul on kriminaalvastutus sõltuvaks tehtud ka teistest kitsendavatest tingimustest.

Nii on riigi või ühiskonna vara pisiriisumise eest kriminaalvastutus ette nähtud ainult sel juhul, kui pisiriisumise on toime pannud isik, kelle suhtes on eelnenud aasta kestel sama liiki teo eest juba ühiskondliku mõjutamise vahendeid kohaldatud, kui pisiriisumine on toime pandud korduvalt või siis isiku poolt, kelle suhtes ühiskondliku mõjutamise vahendid ei ole olnud asjaoludest olenevalt kohaldatavad.

Ametiisik kannab tööseadusandluse sätete rikkumise eest kriminaalvastutust ainult sel juhul, kui tema suhtes on eelnenud aasta kestel samasuguse rikkumise eest ühiskondliku mõjutamise vahendeid rakendatud või distsiplinaar- või halduskaristus kohaldatud.

Keelatud tööndusega tegelemine on kriminaalkorras karistatav vaid siis, kui on olemas haldusorgani otsus asja läbivaatamiseks kriminaalprotsessi korras.

Kuni kaheksateistkümne aasta vanuste alaealiste suhtes, kes on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, võib kohus kohaldada kasvatusliku iseloomuga sunnivahendeid, näiteks laste ja noorte kasvatuskolooniasse või muusse asutusse paigutamist. Selline vahend ei ole kriminaalkaristus.

Kriminaalkaristuste kohaldamisel juhindub koodeks tuntud printsiibist, mille kohaselt vajalikku efekti võitluses kuritegevuse vastu ei saavutata karistuste liigse karmusega, vaid kuritegude õigeaegse avastamise ja ennetamisega ning sellise olukorra loomisega, kus igale kuriteole järgneb vältimatult teenitud karistus.

Liigsete karistuste vältimiseks näeb koodeksi üldosa ette, et juhul, kui kohus mõistab karistuseks vähemohtliku kuriteo toimepanemise eest vabadusekaotuse või parandusliku töö ning kui ta jõuab veendumusele, arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid ja süüdlase isikut, et selle karistuse ärakandmine süüdlase poolt ei ole otstarbekohane, võib ta määrata, et karistust süüdlase suhtes tingimisi ei kohaldata. Sel juhul ei viida karistust täide, kui süüdimõistetu ei pane kohtu poolt kindlaksmääratud katseaja kestel toime uut samaliigilist või mitte vähem rasket kuritegu.

Arvestades ühiskondliku organisatsiooni või süüdlase töökoha tööliste, teenistujate või kolhoosnikute kollektiivi taotlust süüdlane tingimisi süüdi mõista, võib kohus tingimisi süüdimõistetu anda nendele organisatsioonidele või kollektiividele ümberkasvatamiseks ja parandamiseks.

Kui isik, kes on mõistetud vabadusekaotusele või teatava teise karistusliigi kandmisele, on oma eeskujuliku käitumise ja ausa töösse suhtumisega tõendanud, et ta on end parandanud, võib kohus pärast vähemalt poole, raskete kuritegude puhul aga

vähemalt kahe kolmandiku mõistetud karistusaja tegelikku ärakandmist teda tingimisi enne tähtaega karistusest vabastada või karistuse ärakandmata osa asendada liigilt kergema karistusega.

Isiku suhtes, kes oli kuriteo toimepanemise ajal alla kaheksateistkümne aasta vanune, võib kohus karistusest vabastamist ja karistuse asendamist liigilt kergema karistusega kohaldada juba pärast vähemalt ühe kolmandiku mõistetud karistusaja tegelikku ärakandmist.

Oleks aga irvitamine humaansuse ja sotsialistliku moraali üle, kui koodeks lubaks liberaalitsemist ja võitluse nõrgendamist ühiskondlikult eriti ohtliku kuritegevuse vastu.

Selle tõttu näeb koodeks rööbiti kergete karistustega isikuile, kellest pole karta ühiskonnale erilist ohtu, ette rangeid karistusi — 10—15 aastat vabadusekaotust, raskematel juhtudel aga ka erakordse karistuse — surmanuhtluse — isikute suhtes, kes on toime pannud eriti ohtlikke riiklikke kuritegusid, on osa võtnud bandiitlikust kallaletungist, on süüdi võltsitud raha või võltsitud väärtpaberite valmistamises või käibelelaskmises äritsemise otstarbel, valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumises suures ulatuses, riigi või ühiskonna vara riisumises suures või eriti suures ulatuses, tahtlikus tapmises raskendavatel asjaoludel, vägistamises, mis põhjustas raskeid tagajärgi või alaealise vägistamises, röövimises või teistes eriti ohtlikes kuritegudes.

Samuti näeb koodeks ette rangeid karistusi ka ühiskondlikult vähem ohtlike kuritegude eest juhul, kui need on toime pandud eriti ohtlike retsidivistide või isikute poolt, kes on süstemaatiliselt rikkunud sotsialistliku ühiselu reegleid ja kelle suhtes varem kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahendid või haldus- või kriminaalkaristused ei ole tulemust andnud ning kes lugupidamatusest ühiskonna vastu on toime pannud uusi kuritegusid.

Lisaks rangetele karistustele neil juhtudel, kus see on igati õigustatud, ei näe koodeks ette tingimisi enne tähtaega vabastamist ja karistuse ärakandmata osa liigilt kergema karistusega asendamist sel puhul, kui on tegu eriti ohtlike retsidivistidega või isikutega, kes on toime pannud eriti ohtlikke kuritegusid või kelle suhtes on juba kohaldatud tingimisi enne tähtaega vabastamist vabadusekaotuselt või karistuse ärakandmata osa asendamist liigilt kergema karistusega, kui need isikud on enne karistuse ärakandmata osa tähtaja möödumist toime pannud uue tahtliku kuriteo, mille eest neile on mõistetud vabadusekaotus.

Peab märkima, et kommunistliku ühiskonna ülesehitamise perioodi kriminaalkoodeksi põhiprintsiipide püsivuse juures võivad tema üksikud sätted ühiskondlike suhete tormilise arenemise tõttu kiiresti muutuda. Sellepärast on rohkem kui kunagi varem nõutav tihe koostöö isikute vahel, kes tegelevad koodeksi rakendamise, praktiliste kogemuste teadusliku üldistamise ja meie kriminaalseadusandluse muude küsimustega. Teaduslik üldista-

mine ja seadusandlus tuginevad praktikale ja on samal ajal kutsutud viimasele abi osutama tekkivate raskuste ületamisel ja võitluse tugevdamisel kuritegevuse vastu.

«Eesti NSV kriminaalkoodeksi» käesoleva, kommenteeritud väljaande toimetuse kolleegium, samuti autorite kollektiiv koosneb Eesti NSV Ülemkohtu, Eesti NSV Prokuratuuri, Eesti NSV Siseministeeriumi, Tartu Riikliku Ülikooli õigusteaduskonna ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Juriidilise Komisjoni töötajaist, kes seadsid oma eesmärgiks ühiselt lahendada küsimused, mis on tekkinud koodeksi praktilisel rakendamisel või teoreetilistes vaidlustes. Need ühised seisukohad ongi koodeksi kommentaaride aluseks.

Toimetuse kolleegium pidas mitmesugustel põhjustel võimalikuks jätta käesolevas väljaandes kommenteerimata «Eesti NSV kriminaalkoodeksi» eriosa üheteistkümnenda peatüki, mis näeb ette sõjaväelisi kuritegusid. Sealjuures arvestas toimetuse kolleegium asjaolu, et koodeksis ülaltähendatud peatüki all kodifitseeritud NSV Liidu seadus «Kriminaalvastutuse kohta sõjaväeliste kuritegude eest» on Riikliku Juriidilise Kirjastuse poolt juba kommenteeritud. Pärast nimetatud kommentaaride trükist ilmumist pole sõjaväeliste kuritegude kohta käivas seaduses muudatusi tehtud ja sellepärast puudub käesoleval ajal vajadus uute kommentaaride koostamiseks.

Tahaksime loota, et käesolev «Eesti NSV kriminaalkoodeksi» kommenteeritud väljaanne koos «Eesti NSV kohtukorralduse seaduse» ja «Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksi» kommenteeritud väljaandega, mille trükist ilmumist on oodata 1963. aastal, on töötajatel abiks juriidiliste küsimuste lahendamisel ja aitab kaasa sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamisele Eesti NSV-s.

K. Paas
Vastutav toimetaja

ÜLDOSA

ESIMENE PEATÜKK

ÜLDSÄTTED

§ 1. Eesti NSV kriminaalseadusandluse ülesanded

(1) Eesti NSV kriminaalseadusandluse ülesandeks on kaitsta nõukogude ühiskondlikku ja riiklikku korda, sotsialistlikku omandit, kodaniku isikut ja õigusi ning kogu sotsialistlikku õiguskorda kuritegelike rünnete vastu.

(2) Selle ülesande teostamiseks määrab käesolev koodeks kindlaks, missugused ühiskonnaohtlikud teod on kuriteod, ja näeb ette karistused, mis kuuluvad kohaldamisele kuritegusid toimepannud isikute suhtes.

1. Kogu nõukogude võimu olemasolu kestel on meie kriminaalseadusandluse ülesandeks olnud nõukogude ühiskondliku ja riikliku korra, sotsialistliku omandi, kodaniku isiku ja õiguste ning kogu sotsialistliku õiguskorra kaitsmine. Kuid käesoleval ajal Eesti NSV-s kehtiva kriminaalseadusandluse spetsiifiliseks jooneks on see, et ta teostab nimetatud õiguskorra kaitset kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise perioodil. See spetsiifika leiabki kajastamist kogu Eesti NSV kriminaalseadusandluses.

2. Mitte ainult kriminaalseadusandlus, vaid samuti ka kogu muu seadusandlus meie maal kaitseb nõukogude ühiskondlikku ja riiklikku korda, sotsialistlikku omandit, kodaniku isikut ja õigusi ning kogu sotsialistlikku õiguskorda. Kriminaalseadusandluse eripära seisab selles, et ta teostab sotsialistliku õiguskorra kaitset kuritegelike rünnete vastu ja abinõudega, mis on omased ainult kriminaalseadusandlusele. Selle ülesande teostamiseks kriminaalseadusandlus: 1) määrab kindlaks, missugused ühiskonnaohtlikud teod on kuriteod, ja 2) näeb ette karistused, mis kuuluvad kohaldamisele kuritegusid toimepannud isikute suhtes.

§ 2. NSV Liidu kriminaalseadusandlus ja «Eesti NSV kriminaalkoodeks»

(1) «Eesti NSV kriminaalkoodeks» võetakse vastu Eesti NSV Konstitutsiooni alusel kooskõlas «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alustega».

(2) Üleliidulised seadused kriminaalvastutuse kohta riiklike ja sõjaväeliste kuritegude eest, samuti üleliidulised seadused, mis sätivad kriminaalvastutuse NSV Liidu huvide vastu suunatud muude kuritegude eest, kuuluvad kodifitseerimisele «Eesti NSV kriminaalkoodeksisse». Kuni üleliiduliste kriminaalseaduste kodifitseerimiseni «Eesti NSV kriminaalkoodeksisse» kuuluvad need seadused kooskõlas käesoleva koodeksi §-dega 4, 5 ja 6 vahetult kohaldamisele.

1. Teatavasti kehtestas NSV Liidu 1924. aasta konstitutsioon ja selle järel ka liiduvabariikide konstitutsioonid korra, mille kohaselt kriminaalseadusi võisid vastu võtta nii NSV Liidu kui ka liiduvabariikide kõrgemad riigivõimuorganid vastavalt «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialustele», mis kinnitati NSV Liidu KTK poolt 31. oktoobril 1924. Tuginedes neile alustele, kehtestasid liiduvabariigid oma kriminaalkoodeksid.

2. NSV Liidu 1936. aasta konstitutsioon ja sellele vastavalt ka liiduvabariikide konstitutsioonid muutsid eelpool kirjeldatud korda, andsid kriminaalseadusandluse eranditult NSV Liidu kõrgemate riigivõimuorganite pädevusse ning nägid ette kogu NSV Liidu territooriumi jaoks ühise kriminaalkoodeksi kehtestamise. Sellega tekkisid liiduvabariikidel raskused kohalike iseärasuste arvestamisel oma kriminaalkoodeksis, sest selliseks arvestamiseks ja koodeksis vastavate muudatuste tegemiseks pidi iga kord olema NSV Liidu Ülemnõukogu või selle Presiidiumi eriluba.

3. NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 11. veebruaril 1957 vastuvõetud seadus taastab põhiliselt kriminaalseadusandluses 1924. aasta konstitutsiooniga sätitud korra. Sealjuures on aga 1957. aasta 11. veebruari seaduse alusel NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 25. detsembril 1958 kehtestatud «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused» 1924. aasta «Põhialustega» võrreldes palju täiuslikumad juriidiliselt tehnikalt ning vastavad nõukogude ühiskonna kaasaegse arengu tingimustele.

4. Tänu muudatustele NSV Liidu seadusandluses ja «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse aluste» vastuvõtmisele sai võimalikuks esimese «Eesti NSV kriminaalkoodeksi» kehtestamine Eesti NSV Ülemnõukogu poolt 6. jaanuaril 1961.

5. «Eesti NSV kriminaalkoodeksisse» on peale vabariiklike kriminaalseaduste kodifitseeritud ka üleliiduline kriminaalseadusandlus küsimustes, mille seadusandlik reguleerimine on «Alustega» antud NSV Liidu pädevusse. Koodeksi *üldosas* on toodud tekstuaalselt «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused», mis määravad kindlaks nõukogude kriminaalseadusandluse printsiibid ja üldsätted. Peale selle on koodeksi üldosas lahendatud kriminaalõiguse üldosa küsimused, mis on antud liiduvabariikide kompetentsi, ning konkretiseeritud ja arendatud «Aluste» mõningaid sätteid, muutmata neid sisuliselt ja sattumata nendega vastuollu.

6. Koodeksi eriosasse on kodifitseeritud üleliidulised seadused kriminaalvastutuse kohta riiklike ja sõjaväeliste kuritegude eest ning üleliidulised seadused, mis sätivad kriminaalvastutuse NSV Liidu huvide vastu suunatud muude kuritegude eest. Peale selle sätib eriosa kriminaalvastutuse ka kõigi teiste kuritegude eest valdkonnas, kus nimetatud vastutuse seadusandlik reguleerimine kuulub liiduvabariikide kompetentsi.

7. Kuni üleliiduliste või Eesti NSV kriminaalseaduste kodifitseerimiseni «Eesti NSV kriminaalkoodeksisse» kuuluvad nad kooskõlas KrK §-dega 4, 5 ja 6 vahetult kohaldamisele.

8. Kui tekib vastuolu üleliidulise ja vabariikliku seaduse vahel, on vabariikliku seaduse üleliidulise seadusega vastuolus olevad sätted tühised.

§ 3. Kriminaalvastutuse alused

(1) Kriminaalvastutusele ja karistamisele kuulub ainult see isik, kes on süüdi kuriteo toimepanemises, s. t. isik, kes on tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu toime pannud kriminaalseaduses ettenähtud ühiskonnaohtliku teo.

(2) Kriminaalkaristust kohaldatakse ainult kohtuotsuse järgi.

1. Nõukogude kriminaalõiguse põhiprintsiip, mille kohaselt kriminaalvastutusele ja karistamisele kuulub ainult see isik, kes on süüdi kriminaalseaduses ettenähtud kuriteo toimepanemises, ning kriminaalkaristust kohaldatakse ainult kohtuotsuse järgi, leiab esmakordselt selge ja kategoorilise kinnituse praegu kehtivas kriminaalseadusandluses. Varem on nii praktikas kui ka teoorias patustatud selle printsiibi vastu, see on aga viinud sotsialistliku seaduslikkuse jämeda rikkumise faktideni. Sellepärast on kriminaalvastutuse aluste täpsel määratlemisel erakordne tähtsus sotsialistliku seaduslikkuse edasisel kindlustamisel kriminaalõiguse valdkonnas.

2. Sotsialistliku seaduslikkuse edasise kindlustamise eesmärgil on «Alused» ja vastavalt ka KrK loobunud kriminaalkaristuste kohaldamisest analoogia alusel, s. t. tegude eest, mis kriminaalkoodeksis või mõnes teises kriminaalseaduses ei ole otseselt ette nähtud. Kasutades analoogiat, mõistis kohus varem kriminaalkaristusi isikuile, kelle poolt toimepandud teod ei olnudki seaduses kuritegudena otseselt ette nähtud. Sellepärast ei sõltunud igakord seaduseandjast, vaid kohtu suvast, missuguseid ühiskonnaohtlikke tegusid lugeda kuritegudeks. Loomulikult ei olnud selline olukord kooskõlas sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamise nõudega.

3. Nõukogude kriminaalõigus kehtestab vastutuse üksnes süülise käitumise eest. Ta välistab objektiivse süüks arvamise. Kui isiku käitumises puudub tahtlus (§ 8) või ettevaatamatus (§ 9), võib kõnelda vaid juhusest (casus subjektiivses mõttes). Sel juhul ei või kriminaalvastutus aset leida.

§ 4. Käesoleva koodeksi kehtivus tegude suhtes, mis on toime pandud Eesti NSV territooriumil

(1) Käesoleva koodeksi järgi kuuluvad kriminaalvastutusele kõik isikud, kes on toime pannud kuriteo Eesti NSV territooriumil.

(2) Kriminaalvastutuse küsimus kuriteo eest, mille on toime pannud välisriigi diplomaatiline esindaja või mõni teine kodanik, kes kehtivate seaduste ja rahvusvaheliste kokkulepete kohaselt ei allu kriminaalasjade suhtes Nõukogude kohtule, lahendatakse diplomaatilisel teel.

1. a) Kooskõlas «Alustega» (§ 4 lg. 1) on käesolevas paragrahvis kindlaks määratud KrK ruumiline kehtivus, lähtudes territoriaalsest printsiibist. KrK kehtib kõigi kuritegude suhtes, mis Eesti NSV kodanik, mõne teise liiduvabariigi kodanik, välismaalane või kodakondsuseta isik on toime pannud Eesti NSV territooriumil. Eesti NSV KrK järgi vastutab ka isik, kes on kuriteo toime pannud Eesti NSV territooriumil, kuid on kriminaalvastutusele võetud või kohtu alla antud mõnes teises liiduvabariigis. Kui Eesti NSV-s kriminaalvastutusele võetud või kohtu alla antud isik on kuriteo toime pannud mõne teise liiduvabariigi territooriumil, ei kohaldata tema suhtes mitte Eesti NSV KrK-d, vaid selle liiduvabariigi koodeksit, kus ta kuriteo toime pani.

b) Kui kuriteo toimepanemine algas väljaspool Eesti NSV piire ja viidi lõpule Eesti NSV territooriumil, kuulub süüdlane kriminaalvastutusele Eesti NSV KrK järgi. Kui kuriteo täideviija tegutses Eesti NSV territooriumil, teised osavõtjad aga väljaspool Eesti NSV piire, tuleb kõigi osavõtjate suhtes kohaldada Eesti NSV KrK-d.

2. Eesti NSV territooriumiks on tema suveräniteedi alla kuuluv maakeraosa, mis hõlmab maismaad koos maapõuega, vesi ja maismaad ning vete kohal asuvat õhuruumi. Väljaspool NSV Liidu piire asuval Nõukogude sõjalaeval ja ulgumerel sõitval laeval toimepandud kuriteod loetakse Eesti NSV territooriumil toimepanduiks, kui nende laevade kodusadam on Eesti NSV-s. Analoogiline printsiip kehtib ka NSV Liidu õhulaevade suhtes.

3. a) Käesoleva paragrahvi teises lõikes on ette nähtud erand territoriaalsest printsiibist, mis kehtib nende välismaalaste suhtes, kes Eesti NSV territooriumil kuritegu toime pannes evivad diplomaatilist immuniteeti (eksterritoriaalsust). Diplomaatilise immuniteedi küsimust reguleerib NSV Liidu KTK ja RKN poolt 14. jaanuaril 1927 kinnitatud «NSV Liidu territooriumil olevate välismaa diplomaatiliste ja konsulaaresinduste põhimäärus». Vastavalt sellele kasutavad NSV Liidus diplomaatilist immuniteeti: välisriikide riigipead ja valitsuseliikmed, samuti nende perekonnaliikmed, kui nad on ametlikul visiidil; diplomaatilistest nõupidamistest osavõtjad; NSV Liitu akrediteeritud välis-

riikide diplomaatilised esindajad (suursaadikud, saadikud, nõunikud jt.), samuti nende isikute abikaasad ja alaealised lapsed. Diplomaatilise immuniteedi õigus omistatakse ka välismaa saatkondade ja esinduste tehnilisele ning teenindavale personalile (välja arvatud NSV Liidu kodanikud), lähtudes iga üksiku maa suhtes vastastikkuse printsiibist. Konsulaaresindajad võivad, vastavalt välisriikidega sõlmitud kokkulepetele, kasutada piiratud immuniteedi õigust, näiteks ei allu nad NSV Liidu kohtuasutustele ametialaste kuritegude asjus. Välisriigiga sõlmitud erilepingute alusel võivad diplomaatilise immuniteedi õigust kasutada ka mõned teised isikud.

b) Diplomaatilist immuniteeti evivad välismaalased kasutavad isikupuutumatust, nõukogude organid ei või neid välisriigi nõusolekuta vahistada. Nad ei allu kriminaalasjade suhtes Nõukogude kohtule ega ole kohustatud ilmuma kohtusse ja uurimisorganeisse tunnistajatena. Diplomaatilise esinduse valduses olevad ruumid, samuti ruumid, kus elavad diplomaatilised esindajad ja nende perekonnaliikmed, on puutumatud. Sinna sissepääs on võimalik ainult diplomaatilise esindaja nõusolekul (vt. ka KrPK § 144).

4. Kuid diplomaatilise immuniteedi õiguse kasutamine ei tähenda veel seda, et isik ei kanna üldse kriminaalvastutust Eesti NSV territooriumil toimepandud kuriteo eest. KrK § 4 lg. 2 näeb ainult ette sellise isiku vastutuse erikorra, mis seisneb selles, et tema kriminaalvastutuse küsimus lahendatakse igal konkreetsel juhul diplomaatilisel teel. Kui vastava välisriigi valitsus on nõus diplomaatilist immuniteeti kasutava isiku kriminaalvastutusele võtmisega NSV Liidus, kohaldatakse tema suhtes Eesti NSV KrK-d juhul, kui ta on kuriteo toime pannud Eesti NSV territooriumil. Välisriikide vastava nõusoleku puudumisel ei saa teda Eesti NSV-s kriminaalvastutusele võtta ja ta on kohustatud siit viivitamatult lahkuma. Sel juhul lahendab tema kriminaalvastutuse küsimuse välisriik.

§ 5. Käesoleva koodeksi kehtivus tegude suhtes, mis on toime pandud väljaspool NSV Liidu piire

(1) Välismaal käesolevas koodeksis ettenähtud kuriteo toimepannud NSV Liidu kodanik kuulub kriminaalvastutusele käesoleva koodeksi järgi siis, kui ta võeti kriminaalvastutusele või anti kohtu alla Eesti NSV territooriumil.

(2) Samadel alustel vastutab NSV Liidus asuv kodakondsuseta isik, kes on toime pannud kuriteo väljaspool NSV Liidu piire.

(3) Kui käesoleva paragrahvi esimeses või teises lõikes tähendatud isik kandis toimepandud kuriteo eest karistust välismaal, siis võib kohus vastavalt kergendada temale mõistetavat karistust või süüdlase karistuse kandmisest täielikult vabastada.

(4) Väljaspool NSV Liidu piire kuriteo toimepannud välismaalane kuulub kriminaalvastutusele käesoleva koodeksi järgi siis, kui see on rahvusvahelistes kokkulepetes ette nähtud, ja sealjuures juhul, kui ta võeti kriminaalvastutusele või anti kohtu alla Eesti NSV territooriumil.

1. NSV Liidu kodanik on vastutav oma riigi ees iga Nõukogude kriminaalseaduses ettenähtud kuriteo toimepanemise eest, ükskõik kus see on aset leidnud. Ta vastutab ka välismaal toimepandud kuriteo eest Nõukogude seaduste järgi. Seda põhimõtet nimetatakse kriminaalseaduse ruumilise kehtivuse *natsionaalseks printsiibiks*.

2. a) Välismaal toimepandud teo suhtes kohaldatakse KrK-d järgmistel tingimustel: 1) toimepandud tegu on kuriteona ette nähtud KrK-s, 2) teo toimepanija kuulub NSV Liidu kodakondsusesse ja 3) süüdlane on võetud kriminaalvastutusele või on antud kohtu alla Eesti NSV territooriumil.

b) Nõukogude kriminaaalõigus erineb printsipiaalselt kodanlikust kriminaalõigusest, sellepärast on olulisi erinevusi teo kuritegelikkuse ja karistatavuse vahel välismaa kriminaalseadusandluses ja KrK-s. Kui välismaal toimepandud tegu ei ole KrK järgi kuriteona käsitletav, ei saa selle teo toimepanijat Eesti NSV-s kriminaalvastutusele võtta. NSV Liidu kodanik, kes on välismaal toime pannud KrK-s ettenähtud kuriteo, vastutab aga kodumaal selle eest ka siis, kui see tegu ei ole välisriigi seaduse järgi kuritegu.

c) KrK kohaldamisel NSV Liidu kodaniku suhtes, kes on pannud kuriteo toime välismaal, ei evi tähtsust see, kas süüdlane kuulub Eesti NSV kodakondsusse või mõne teise liiduvabariigi kodakondsusse.

3. Käesoleva paragrahvi teine lõige määrab, et eelpool käsitletud alustel vastutab ka NSV Liidus asuv *kodakondsuseta isik*, kes on kuriteo toime pannud välismaal. Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 19. augustil 1938 kinnitatud «NSV Liidu kodakondsuse seaduse» §-le 8 loetakse kodakondsuseta isikuks NSV Liidu territooriumil elunevat isikut, kes ei ole NSV Liidu kodanik, ega evi ka tõendeid oma kuuluvuse kohta välisriigi kodakondsusse.

4. Kui NSV Liidu kodanik või NSV Liidus asuv kodakondsuseta isik *on juba kandnud* toimepandud kuriteo eest karistust välismaal, ei kõrvalda see asjaolu tema kriminaalvastutust Nõukogude kohtu ees. Kohus võib aga otsuse tegemisel, arvestades süüdlase poolt välismaal sama teo eest karistuse kandmist, vastavalt kergendada temale mõistetavat karistust või teda karistuse kandmisest täielikult vabastada. Kuid Nõukogude kohus võib süüdlasele mõista ka kõige karmima seaduses ettenähtud karistuse, sõltumata talle välismaal mõistetud või ärakantud karistusest.

5. a) Nõukogude kriminaalseaduse kehtivus ei laiene üldreeglina välismaalastele, kes on kuriteo toime pannud väljaspool NSV Liidu piire. KrK § 5 lg. 4 näeb aga ette erandi sellest. Kui välismaalane on väljaspool NSV Liidu piire toime pannud kuriteo, mis on ette nähtud rahvusvahelises kokkuleppes, millest võtab osa NSV Liit, ja ta tabatakse pärast seda NSV Liidu territooriumil, siis kuulub ta kriminaalvastutusele Nõukogude seaduste järgi. Tema suhtes kohaldatakse KrK-t siis, kui ta 1) on võetud kriminaalvastutusele või on antud kohtu alla Eesti NSV territooriumil ja 2) kui toimepandud tegu on kuriteona ette nähtud KrK-s. Vastavalt rahvusvahelistele konventsioonidele on KrK-sse võetud rida paragrahve, näiteks §-d 85, 127, 191—194, 200, 243 ja 244.

b) Kui välismaalane on väljaspool NSV Liidu piire toime pannud sellise kuriteo, mille vastu võitlemiseks ei ole rahvusvahelist kokkulepet, siis võib teda Eesti NSV-s tabamisel välisriigile välja anda. Välja ei anta isikut, kes kasutab Eesti NSV-s varjupaigaõigust. Eesti NSV annab varjupaigaõiguse välisriikide kodanikele, keda töörahva huvide kaitsmise, teadusliku tegevuse või rahvusliku vabadusvõitluse pärast taga kiusatakse (Eesti NSV konstitutsiooni § 100). Kurjategija väljaandmise küsimus lahendatakse igal konkreetsel juhul diplomaatilisel teel, kui selle kohta pole välisriigiga teisesisulist lepingut. NSV Liidu ja teiste sotsialistlike riikide vahel on sõlmitud kahepoolsed lepingud vastastikuse õigusliku abi andmise kohta, kus on ette nähtud ka kurjategijate väljaandmine kui õigusliku abi andmise üks vorm.

§ 6. Kriminaalseaduse ajaline kehtivus

(1) Teo kuritegelikkus ja karistatavus määratakse selle teo toimepanemise ajal kehtiva seadusega.

(2) Seadusel, mis kõrvaldab teo karistatavuse või kergendab karistust, on tagasiulatuv jõud, s. t. et selle kehtivus laieneb ka teole, mis on toime pandud enne selle seaduse vastuvõtmist.

(3) Seadusel, mis tunnistab teo karistatavaks või raskendab karistust, ei ole tagasiulatuvat jõudu.

1. a) Käesolev paragrahv väljendab Nõukogude kriminaalõiguse üldist printsiipi, mille järgi iga tegu on kriminaalõiguslikult karistatav ainult siis, kui ta oli toimepanemise ajal kehtinud kriminaalseadusega keelatud. Andes kodanikele alati võimaluse teada, missugused teod on kuritegelikud ja karistatavad, kohustab see printsiip vastavaid riigiorganeid kriminaalseaduse kohaldamisel täpselt tuvastama, kas ja missugune seadus kehtis antud teo toimepanemise ajal.

b) Üldreegliks on, et kriminaalseadus ei hakka kehtima tema kinnitamise (vastuvõtmise) momendist, vaid pärast teatava ajavahemiku möödumist. Nimetatud ajavahemik on mõeldud selleks, et kodanikud, samuti riigiorganid, kes seadust kohaldavad, saaksid tutvuda uue seadusega, mis enne selle jõustumist avaldatakse ametlikes või ka eraväljaannetes.

2. a) Kui kriminaalseaduses endas või selle kinnitamise seaduses on sätitud kehtestamise aeg, siis jõustub ta selle tähtaja saabumisel. Nii näiteks jõustus KrK alates 1. aprillist 1961. Kui seda tähtaega ei ole spetsiaalselt ette nähtud, tuleb juhinduda seaduse jõustumise üldisest korrast, mis on kindlaks määratud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1958. aasta 29. novembri seadluses «Eesti NSV seaduste, Eesti NSV Ülemnõukogu otsuste ning Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste ja otsuste avaldamise ja jõustumise korrast». Üldise korra kohaselt avaldatakse kõik Eesti NSV kriminaalseadused «ENSV Ülemnõukogu Teatajas» eesti ja vene keeles hiljemalt 7 päeva jooksul pärast nende vastuvõtmist. Neid võidakse avaldada ka varem ajalehtedes «Rahva Hääl» ja «Sovetskaja Estonia», vajalikel juhtudel aga teatavaks teha raadio kaudu või edasi anda telegraafi teel. Kriminaalseadused jõustuvad kogu Eesti NSV territooriumil üheaegselt pärast 10 päeva möödumist nende avaldamisest, kui nendes seadustes enestes pole määratud mõni teine jõustumise tähtaeg. Kui kriminaalseadus tehakse teatavaks raadio kaudu või antakse edasi telegraafi teel, jõustub ta pärast 10 päeva möödumist tema teksti avaldamisest ametlikus väljaandes. Kriminaalseadus, mis on avaldatud ajalehtedes «Rahva Hääl» ja «Sovetskaja Estonia», jõustub pärast 10 päeva möödumist selle avaldamisest nimetatud ajalehtedes. Järelikult ei tule kriminaalseaduse jõustumise tähtaega lugema hakata mitte seaduse vastuvõtmisest, vaid selle teksti avaldamisest. Kriminaalseaduse kehtivuse alguspäevaks on see kuupäev, mis järgneb jõustumise tähtaja viimase (s. t. kümnenda) ööpäeva möödumisele.

b) Kriminaalseadus kaotab kehtivuse: 1) tema tühistamisel, 2) uue seadusega asendamisel või 3) ettenähtud kehtivuse tähtaja möödumisel.

3. a) Tavaliselt kehtib üks ja seesama kriminaalseadus kuriteo toimepanemise, kriminaalasja uurimise, kohtus arutamise ja karistuse kandmise ajal. Kuid esineb juhtumeid, kus kuriteo toimepanemise ajal kehtib üks kriminaalseadus, asja uurimise, kohtus arutamise või karistuse kandmise ajal aga teine seadus. Kumba seadust kohaldada, missugune mõju on hilisemal seadusel kuriteole, mille eest pole karistatus kustunud või kustutatud — need küsimused on tuntud kriminaalseaduse tagasiulatuva jõu probleemina.

b) KrK § 6 lg. 1 kehtestab printsiibi, mille järgi tuleb kohaldada kuriteo toimepanemise ajal kehtinud seadust. Kui

kuriteo koosseisu realiseerimist alustatakse vana seaduse kehtivuse ajal ja see viiakse lõpule pärast uue seaduse jõustumist, siis on lõpuleviimise aeg ka kuriteo toimepanemise ajaks. Kui jätkuva kuriteo (vt. § 40 komm. 4 «f») puhul ükski tegu on aset leidnud uue seaduse kehtivuse ajal, loetakse kogu kuritegu toimepanduks uue seaduse kehtivuse ajal. Kui kuriteoline seisund vältab ka pärast uue seaduse jõustumist, loetakse vältav kuritegu (vt. § 40 komm. 4 «e») toimepanduks uue seaduse kehtivuse ajal.

4. KrK eitab printsiibis uue kriminaalseaduse tagasiulatuvat jõudu, s. t. uut kriminaalseadust ei või kohaldada teo suhtes, mis on toime pandud e n n e tema jõustumist.

a) KrK § 6 lg. 2 aga näeb sellest ette erandi, mille järgi p e h m e m seadus, s. t. seadus, mis 1) kõrvaldab teo karistatavuse või 2) kergendab karistust, evib tagasiulatuvat jõudu. See põhimõte on kooskõlas kuriteo mõiste materiaalse määratluse ja karistuse eesmärkidega Nõukogude kriminaalõiguses. Uus, pehmem seadus, mis kõrvaldab mingi teo karistatavuse või kergendab karistust, näitab, et tegu on kaotanud endise ühiskonnaohtlikkuse. Et karistus ei ole mitte ainult repressiooniks ega evi kättemaksu eesmärke, ei ole enam otstarbekohane sellise teo eest kohtualust karistada või tema suhtes raskemat karistust kohaldada, kui on uues seaduses ette nähtud. Kumba seadust lugeda pehmemaks, selle küsimuse otsustamisel ei tule arvestada mitte ainult vana ja uue seaduse sanktsioonides ettenähtud karistuse liikide ja määrade erinevusi, vaid ka erinevusi kuriteo koosseisudes, vastutust kergendavates ja raskendavates asjaoludes ning sätetes katse, osavõtu jts. instituutide kohta. Sanktsioonides ettenähtud karistuse võrdsete alampiiride korral on pehmem see seadus, mis näeb ette karistuse madalama ülempiiri; võrdsete ülempiiride korral aga see seadus, mis näeb ette karistuse madalama alampiiri. Erinevate alam- ja ülempiiride korral tuleb üldreeglina pehmemaks lugeda seadust, mille sanktsiooni ülempiir on madalam, välja arvatud juhud, kus sanktsiooni kõrgema ülem-, kuid sealjuures madalama alampiiriga seaduse kohaldamine toob antud süüdistatava suhtes kaasa soodsamad tagajärjed. Mõnikord võib pehmema kriminaalseaduse tagasiulatuv jõud olla piiratud eri seadusandliku aktiga. Näiteks sisaldas selliseid piiramisi KrK ellurakendamise korda käsitleva seadluse § 4.

b) Käesoleva paragrahvi kolmas lõige keelab kategooriliselt u u e, r a s k e m a s e a d u s e kohaldamise enne tema kehtimist toimepandud tegude suhtes. Ta ütleb otseselt, et seadusel, mis tunnistab teo karistatavaks või raskendab karistust, ei ole tagasiulatuvat jõudu.

KURITEGU

§ 7. Kuriteo mõiste

(1) Kuriteoks on käesolevas koodeksis ettenähtud ühiskonnaohtlik tegu (tegevus või tegevusetus), mis ründab nõukogude ühiskondlikku või riiklikku korda, sotsialistlikku majandussüsteemi, sotsialistlikku omandit, kodaniku isikut, tema poliitilisi, tööalaseid, varalisi või muid õigusi, samuti muu sotsialistlikku õiguskorda ründav ja käesolevas koodeksis ettenähtud ühiskonnaohtlik tegu.

(2) Kuriteoks ei ole tegevus või tegevusetus, mis formaalselt sisaldab küll mingi käesolevas koodeksis ettenähtud teo tunnuseid, kuid vähese tähtsuse tõttu ei ole ühiskonnaohtlik.

1. Krk annab kuriteo mõiste materiaalse määratluse, mis avab kuriteo ühiskondlik-poliitilise olemuse. Selle kohaselt on kuritegu ühiskonnaohtlik tegu (tegevus või tegevusetus), s. t. selline tegu, mis ründab Nõukogude ühiskondlikku või riiklikku korda, sotsialistlikku majandussüsteemi, sotsialistlikku omandit, kodaniku isikut, tema poliitilisi, tööalaseid, varalisi või muid õigusi või on muul viisil suunatud sotsialistliku õiguskorra vastu. See kuriteo mõiste üldine määratlus konkretiseerub KrK eriosas, mis näeb ette kõiki üksikuid kuritegusid iseloomustavad tunnused. Nende tunnuste olemasolust sõltubki konkreetse tegevuse või tegevusetuse ühiskonnaohtlikkus.

2. Ühiskonnaohtlik tegu on kuritegu üksnes siis, kui see tegu on KrK-s otseselt ette nähtud (vt. ka § 3 komm. 2). Selline tegu on keelatud ja järelikult õigusvastane. Teo tunnistamine ühiskonnaohtlikuks ja õigusvastaseks ning sellega ühtlasi ka kriminaalkorras karistatavaks on antud seaduseandja pädevusse.

3. Ühiskonnaohtlik tegu, mis on ette nähtud KrK-s, sisaldab endas kuriteo koosseisu, s. t. KrK vastavates paragrahvides ettenähtud tunnuste kogumit, mis iseloomustavad seda tegu kui ühiskonnaohtlikku ja õigusvastast. Kuriteo koosseisu puudumisel ei või kriminaalasja algatada ja algatatud asi kuulub lõpetamisele, kusjuures juhul, kui kuriteo koosseisu puudumine ilmneb kohtuliku arutamise staadiumis esimese astme kohtus, teeb kohus õigeksmõistva otsuse (KrPK § 5 lg. 1 p. 2 ja lg. 2).

4. Konkreetses tegevuses või tegevusetuses kuriteo koosseisu tuvastamine kuulub kohtu ja juurdlus- ning eeluurimisorganite pädevusse. Kui süüdlase käitumises on tuvastatud kõik kuriteo koosseisu tunnused, on ühtlasi tuvastatud, et toimepandud tegu on ühiskonnaohtlik ja õigusvastane. Kohus ning juurdlus- ja eeluurimisorganid ei ole õigustatud asetama eraldi küsimust

selle kohta, kas kuriteo koosseisu sisaldav tegu on ühiskonnaohtlik ja õigusvastane. Sellise küsimuse asetamiseks puudub ka vajadus, sest seaduseandja on juba jaatavalt lahendanud selle küsimuse, nähes KrK-s ette vastava kuriteo koosseisu. Kohus ning juurdlus- ja eeluurimisorganid üksnes kontrollivad, kas ei esine selliseid asjaolusid (näit. hädakaitse- või hädaseisund), mis konkreetsel juhul tingivad ühiskonnaohtlikkuse ja õigusvastasuse ning koos sellega ka kuriteo koosseisu puudumise, vaatamata sellele, et väliselt on teos kõik kuriteo koosseisu tunnused.

5. Kuriteo koosseis sisaldab tunnuseid, mis iseloomustavad:

a) kuriteo *objekti* — ühiskondlikku suhet, mida süüdlane ründab;

b) kuriteo *objektiivset külge* — tegevust või tegevusetust, tagajärge, nendevahelist põhjuslikku seost, kuriteo toimepanemise aega, kohta ja teoviisi;

c) kuriteo *subjekti* — süüdivat, kriminaalvastutuseks vajaliku vanusepiiri saavutanud füüsilist isikut, ja

d) kuriteo *subjektiivset külge* — süüd (tahtlus, ettevaatamatus, kuriteo toimepanemise eesmärk ja ajend).

Mitte kõiki kuriteo koosseisu tunnuseid ei ole seaduses (KrK eriosa vastavas paragrahvis) kirjeldatud. Kuriteo koosseisu nende tunnuste leidmiseks, mida pole seaduses näidatud, tuleb seadust vastavalt tõlgendada, tuginedes nõukogude kriminaalõigusteaduses ja kohtupraktikas väljakujunenud seisukohtadele.

6. KrK-s ettenähtud ühiskonnaohtlik ja õigusvastane tegu moodustab kuriteo koosseisu üksnes siis, kui see tegu on kriminaalkorras *karistatav*. Teo karistatavus ei tähenda küll seda, et see tegu peab endaga igal juhul kaasa tooma kriminaalkaristuse kohaldamise. KrK-s ettenähtud juhtumeil ja alustel võib süüdlase kriminaalvastutusest ja -karistusest vabastada. Kui aga KrK-s ettenähtud teo eest (näit. §-d 214 lg. 2, 216 lg. 2, 218 lg. 2 jt.) ei saa üldse mõista kriminaalkaristust, vaid kohaldamisele kuuluvad distsiplinaarkaristused, puudub süüdlase teos kuriteo koosseis.

7. Nõukogude kriminaalõiguse järgi on kuritegu inimese käitumise konkreetne akt — *tegu* (tegevus või tegevusetus). Mõtete või iseloomu negatiivsete omaduste eest, mis ei leia väljendust konkreetses teos, ei saa kedagi võtta kriminaalvastutusele ega karistada.

8. KrK teeb vahet *kahte liiki* kuritegude vahel. Esimesse rühma kuuluvad kuriteod, mille ühiskonnaohtlikkus on suur, teise rühma aga kuriteod, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur. Selle vahetegemise tähendus seisab selles, et kuriteod, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, ei too tingimata kaasa kriminaalkaristuse kohaldamist. Selliste kuritegude toimepanemise korral võib süüdlast KrK-s ettenähtud juhtudel vabastada kriminaalkaristusest ja -vastutusest ning kohaldada tema suhtes ühiskond-

liku mõjutamise vahendit, kas ühiskondliku käenduse näol (§ 50) või seltsimeheliku kohtu kaudu (§ 51). Isiku suhtes, kes enne kaheksateistkümneaastaseks saamist on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, võib kohaldada kasvatusliku iseloomuga sunnivahendit, mis ei ole kriminaalkaristuseks (§ 10 lg. 3). Seega lähtub KrK eeldusest, et kriminaalkaristus ei ole ainsaks vahendiks võitluses kuritegevuse vastu. Kui kriminaalkaristuse kohaldamine pole vajalik ja võitlus kuritegevuse vastu on võimalik muude vahendite abil, tuleb kriminaalkaristuse kohaldamisest hoiduda. NLKP erakorraline XXI kongress kriipsutas alla vajadust tõsta üldsuse osa võitluses kuritegevuse vastu. Range kriminaalvastutus on aga vajalik isikute suhtes, kes on toime pannud raskeid kuritegusid või on eriti ohtlikud retsidivistid.

9. Missuguseid kuritegusid lugeda sellisteks, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, on fakti küsimus. Selle küsimuse lahendamisel ei saa lähtuda ainult karistusemäärast, mis on vastava teo eest KrK eriosas ette nähtud, vaid arvesse tuleb võtta konkreetse teo ja antud isiku ühiskonnaohtlikkuse astet.

10. Vaadeldava paragrahvi teine lõige sätib, et teo v ä h e s e t ä h t s u s e korral ei ole see ühiskonnaohtlik, ei sisalda järelikult kuriteo koosseisu ega too kaasa kriminaalvastutust, kuigi sel teol on formaalselt mingi KrK-s ettenähtud kuriteo tunnused. Tegu võib olla vähe tähtis ka siis, kui see isegi põhjustab mingeid kahjulikke tagajärgi, kuid need tagajärjed ei ole olulised. Selles mõttes erineb KrK § 7 lg. 2 tekst VNFSV 1926. a. KrK § 6 märkusest, mille kohaselt tegu ei loetud ühiskonnaohtlikuks üksnes siis, kui see oli vähe tähtis ja ühtlasi puudusid kahjulikud tagajärjed.

§ 8. Kuriteo toimepanemine tahtlikult

Kuritegu on tahtlikult toime pandud, kui isik, kes selle toime pani:

1) sai aru oma tegevuse või tegevusetuse ühiskonnaohtlikust iseloomust, nägi ette oma teo ühiskonnaohtlikku tagajärge ja soovis seda või

2) sai aru oma tegevuse või tegevusetuse ühiskonnaohtlikust iseloomust, nägi ette oma teo ühiskonnaohtlikku tagajärge ja teadlikult möönis selle tagajärje saabumist.

1. Tahtlus on selliseks süü vormiks, kus süüdiva, kriminaalvastutuseks vajaliku vanusepiiri saavutanud isiku t a h e on otseselt või kaudselt suunatud KrK-s ettenähtud ühiskonnaohtliku teo toimepanemisele. Süüdlase tahte sellisest suunast tulenevalt on tahtlus võrreldes ettevaatamatusega raskemaks süü vormiks.

2. Tahtlust iseloomustavad süüdlase teadvuse ja tahte teatavad omadused.

a) Süüdlase teadvust iseloomustavad tahtluse korral järgmised tunnused:

esiteks, arusaamine oma tegevuse või tegevusetuse ühiskonnaohtlikust iseloomust, s. t. arusaamine nii oma tegevuse või tegevusetuse välisest, faktilisest küljest kui ka nende ühiskonnaohtlikust iseloomust ja

teiseks, oma tegevuse või tegevusetuse ühiskonnaohtliku tagajärje ettenägemine ning arusaamine selle tagajärje ühiskonnaohtlikust iseloomust.

b) Süüdlase tahet iseloomustavad tahtluse korral järgmised tunnused:

esiteks, oma tegevuse või tegevusetuse ühiskonnaohtliku tagajärje soovimine või

teiseks, selle tagajärje saabumise teadlik möönmine.

3. Tehakse vahet tahtluse kahe liigi — otsese ja kaudse tahtluse vahel. Otsene tahtlus (§ 8 p. 1) esineb praktikas sagedamini ja on võrreldes kaudse tahtlusega (§ 8 p. 2) raskemaks süü vormiks. Otsese tahtluse korral soovib süüdlane oma tegevuse või tegevusetuse ühiskonnaohtlikku tagajärge, kaudse tahtluse korral aga möönab teadlikult selle tagajärje saabumist. Eelnevast tulenevalt esinevad mõned erinevused otsese ja kaudse tahtluse vahel ka süüdlase teadvust iseloomustavates tunnustes. Kuna süüdlane kaudse tahtluse korral ainult möönab tagajärje saabumist, näeb ta tagajärge ette üksnes tõenäolisena. Kui aga süüdlane näeb oma tegevuse või tegevusetuse tagajärge ette paratamatuna, kindlana, ainuvõimalikuna ja sellest hoolimata paneb kuriteo toime, siis ta ka soovib selle tgajärje saabumist ja ei tegutse kaudse, vaid otsese tahtlusega.

4. Neil juhtumeil, kui kuriteo koosseisu olemasoluks ei ole nõutav tagajärje saabumine, kuid isik, kes paneb kuriteo toime, saab aru oma tegevuse või tegevusetuse välisest küljest ja selle ühiskonnaohtlikust iseloomust, siis ta järelikult soovib selle teo toimepanemist ja tegutseb otsese tahtlusega.

5. Kõigil neil juhtumeil, kui kuriteo koosseisu olemasoluks on nõutav, et süüdlane tegutseks teataval eesmärgil või ajendil (motiivil), eeldab kuriteo koosseisu subjektiivne külg otsest tahtlust. Eesmärk ja motiiv ei ole aga iga kuriteo koosseisu vajalikuks tunnuseks. Sellest hoolimata on kuriteo motiivi ja süüdlase tegutsemise eesmärgi tuvastamine vajalik ka siis, kui need ei olegi kuriteo koosseisu tunnusteks, sest eesmärk ja motiiv on arvestatavad süüdlasele karistuse mõistmisel.

§ 9. Kuriteo toimepanemine ettevaatamatuse tõttu

Kuritegu on ettevaatamatuse tõttu toime pandud, kui isik, kes selle toime pani:

1) nägi ette oma tegevuse või tegevusetuse ühiskonnaohtliku tagajärje saabumise võimalust, kuid kergemeelselt lootis seda vältida, või

2) ei näinud ette sellise tagajärje saabumise võimalust, kuigi pidi seda ette nägema ja võis seda ette näha.

1. Ettevaatamatus on selline süü vorm, kus süüdlase tahe ei ole otseselt ega kaudselt suunatud kuriteo toimepanemisele. Küll aga on süüdlane ettevaatamatuse korral kas kergemeelne või puudub tal elementaarne tähelepanelikkus, mis tingibki ühiskonnaohtliku tagajärje saabumise.

2. Nagu tahtlust, nii iseloomustavad ka ettevaatamatust süüdlase teadvuse ja tahte teatavad omadused, kuid need on erinevad ettevaatamatuse kummagi liigi — kergemeelsuse (§ 9 p. 1) ja hooletuse (§ 9 p. 2) puhul. Sealjuures on ettevaatamatus mõeldav ainult nende kuritegude toimepanemise korral, mille koosseisu olemasoluks on vajalik tagajärg. Kui puudub tagajärg, on välistatud ka ettevaatamatu süü.

3. Kergemeelsuse korral on süüdlase teadvust iseloomustavaks jooneks oma tegevuse või tegevusetuse ühiskonnaohtliku tagajärje saabumise võimaluse ettenägemine. Seda tagajärge näeb aga süüdlane ette abstraktse võimalusena. Selle poolest erinebki kergemeelsus tahtlusest, et süüdlane ei näe tagajärge ette paratamatuna või isegi tõenäolisena. Kergemeelsuse korral on süüdlane küll teadlik, et taolistel juhtudel võib ühiskonnaohtlik tagajärg saabuda, kuid ta arvab, et antud juhul see ei saabu, sest selle hoiavad ära teatavad konkreetsed tegurid (näit. süüdlase enda osavus või muud, süüdlasest sõltumatud konkreetsed faktorid). Kui süüdlane on aga arvamisel, et antud juhul hoiab tagajärje ära õnnelik juhus, ei ole enam tegemist kergemeelsusega, vaid kaudse tahtlusega. Seega iseloomustavad süüdlase tahet kergemeelsuse korral negatiivsed tunnused — ta ei soovi ega mööna ühiskonnaohtlikku tagajärge, kui süüdlane olnuks veendunud ühiskonnaohtliku tagajärje saabumises, oleks ta hoidunud kuriteo toimepanemisest. Süüdlase arvestus tagajärgede mittesaabumise kohta on aga kergemeelne. Tegelikult saabub ühiskonnaohtlik tagajärg siiski.

4. Hooletuse korral iseloomustavad süüdlase teadvust samuti negatiivsed tunnused — ta ei näe ette oma tegevuse või tegevusetuse ühiskonnaohtliku tagajärje saabumise võimalust. Selle tõttu ei saa ta ka ei soovida ega möönda oma teo ühiskonnaohtliku tagajärje saabumist. Ta ei saa ka loota, et selle tagajärje saabumine välditakse. Küll aga peab süüdlane ühiskonnaohtliku tagajärje saabumise võimalust ette nägema. Seda võimalust peab

süüdlane ette nägema kas oma teenistusliku, kutsealase või ühiskondliku seisundi või töö iseloomu tõttu või muudel asjaoludel, missugustel temal lasub kohustus võtta tarvitusele abinõud tagajärje saabumise vältimiseks. Ühtlasi peab hooletuse olemasoluks tuvastama, et süüdlasel oli reaalne võimalus ühiskonnaohtliku tagajärje saabumise võimaluse ettenägemiseks. Küsimuse lahendamisel, kas süüdlasel oli selline võimalus, tuleb arvesse võtta süüdlase vanust, tervislikku seisundit, haridust, eriteadmisi jms. asjaolusid, samuti ka vahendeid ja mehhanisme, mis olid tema käsutuses. Üldreeglina on hooletus kuritegeliku kergemeelsusega võrreldes kergemaks ettevaatamatuse vormiks.

§ 10. Alaealiste kriminaalvastutus

(1) Kriminaalvastutusele kuulub isik, kes enne kuriteo toimepanemist on saanud kuusteist aastat vanaks.

(2) Isik, kes pani kuriteo toime neljateistkümne kuni kuueteistkümne aasta vanuses, kuulub kriminaalvastutusele ainult tapmise (käesoleva koodeksi §-d 100, 101, 103—105), kehavigastuse tahtliku tekitamise eest, mis põhjustas terviserikke (§-d 107—110, 112 lg. 2 ja 114), vägistamise (§ 115), röövimise (§-d 90 ja 141), avaliku varguse (§-d 89 ja 140), salajase varguse (§-d 88, 94 ja 139), kuritahtliku huligaansuse (§ 196), riigi, ühiskonna või kodaniku isikliku vara tahtliku hävitamise või rikkumise eest, mis põhjustas raske tagajärje (§-d 97 lg. 2 ja 144 lg. 2), samuti tahtliku tegevuse eest, mis võis põhjustada rongiõnnetuse (§ 84).

(3) Kui kohus leiab, et isikut, kes enne kaheksateistkümneaastaseks saamist on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, saab parandada ilma kriminaalkaristust kohaldamata, siis võib ta sellise isiku suhtes kohaldada käesoleva koodeksi §-s 61 ettenähtud kasvatusliku iseloomuga sunnivahendeid, mis ei ole kriminaalkaristuseks.

1. Alaealiste kriminaalvastutuse küsimuse lahendamisel ja seejuures vanuse kindlaksmääramisel, millest algab kriminaalvastutus, asub Nõukogude kriminaalseadusandlus vääramatult seisukohal, et kriminaalvastutust ei või kohaldada alaealise suhtes, kes oma psüühilise ebaküpsuse tõttu ei ole veel suuteline kriitiliselt suhtuma oma tegudesse ja õigesti hindama nende tagajärgi. Samal ajal peetakse silmas ka teist Nõukogude kriminaalõigusele omast põhimõtet, mis seisab selles, et kriminaalrepressiooni pole meil kunagi vaadeldud kuritegevuse, seda enam aga alaealiste kuritegevuse likvideerimise peamise vahendina.

2. Vanuse alammäära, millest algab kriminaalvastutus, on nõukogude ühiskonna elusfäärides lakkamatult toimuva arenemisprotsessi mõjul korduvalt muudetud. 1958. aastal vastuvõetud «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused»

piiravad alaealiste kriminaalvastutust ja tõstavad vanusepiiri, millest see algab. Määratakse kindlaks, et üldine kriminaalvastutus algab k u u e t e i s t k ü m n e n d a s t e l u a a s t a s t. Ainult üksikute «Alustes» otseselt kindlaksmääratud kuritegude puhul lubatakse kriminaalvastutust kohaldada alates neljateistkümnendast eluaastast. Alaealised, kes pole veel saanud neljateistkümneaastaseks, kriminaalvastutusele ei kuulu. Samaaegselt võimaldavad «Alused» ka nende alaealiste korrarikkujate suhtes, kes kuuluvad kriminaalvastutusele, laialdaselt kohaldada kasvatusliku iseloomuga sunnivahendeid (§ 61), mis ei ole kriminaalkaristuseks.

3. KrK §-s 10 lg. 2 antakse nende kuritegude a m m e n d a v l o e t e l u, mille toimepanemise eest võib kohaldada kriminaalvastutust neljateistkümnendast eluaastast alates. Ühtlasi näidatakse ära ka KrK eriosa vastavad paragrahvid, kus need kuriteod on ette nähtud. Nende kahe omavahel orgaaniliselt seotud põhikriteeriumi abil määratakse kindlaks neljateistkümne- kuni kuueteistkümneaastaste alaealiste kriminaalvastutuse ulatus ning kuriteo juriidiline kvalifikatsioon. Neil juhtudel, kui loetelus toodud kuriteo määratlus kannab üldist iseloomu, mis hõlmab antud kuriteoliigi mõlemaid süüvorme või selle mitmesuguseid erinevaid koosseise, kohaldatakse kriminaalvastutust KrK eriosa nende paragrahvide alusel ja selles ulatuses, millele on sel puhul KrK §-s 10 lg. 2 otseselt viidatud. Näiteks tapmise puhul vastutavad neljateistkümne- kuni kuueteistkümneaastased alaealised kriminaalkorras KrK eriosa §-des 100, 101 ja 103—105 ettenähtud alustel ja ulatuses. Mõnel juhul aga piiratakse neljateistkümne- kuni kuueteistkümneaastaste alaealiste kriminaalvastutust loetelus antud kuriteo määratluse konkretiseerimise teel. Niisugusel juhul kuulub KrK eriosa vastav paragrahv, millele on tehtud viide, kohaldamisele vaid selles ulatuses, mis tuleneb otseselt KrK §-s 10 lg. 2 kirjeldatud tingimustest. Näiteks tahtliku tegevuse puhul, mis võis põhjustada rongiõnnetuse, viidatakse KrK eriosa §-le 84. Mainitud paragrahvi dispositsioon hõlmab aga peale tahtliku tegevuse, mis võis põhjustada rongiõnnetuse, ka niisugust tahtlikku tegevust, mis võis põhjustada laevaavarii või transpordi või side normaalse töö rikkumise. Kuivõrd KrK § 10 lg. 2 lubab neljateistkümne- kuni kuueteistkümneaastaste alaealiste suhtes kohaldada kriminaalvastutust ainult niisuguse tahtliku teo eest, mis võis põhjustada rongiõnnetuse, siis ülejäänud osas § 84 nende suhtes kohaldamisele ei kuulu.

4. Eelnevast ei järeldu, et kuueteistkümneaastaseks saanud alaealist võib kriminaalvastutusele võtta eranditult iga kuriteo eest. Tuleb silmas pidada, et mõne (näit. KrK §-s 202 ettenähtud) kuriteo subjektiks võib olla ainult täiskasvanu. Taoliste kuritegude puhul algab kriminaalvastutus täisealiseks (18 a.) saamisest.

5. Võivad esineda juhtumid, kus kuritegu, mille toimepanemise eest algab kriminaalvastutus kuueteistkümnendast eluaastast, on juhul, kui jätta arvestamata mõningad selle kuriteo ühiskonnaohtlikkuse kõrgemat astet iseloomustavad tunnused, kvalifitseeritav KrK eriosa selle paragrahvi järgi, millele on viidatud KrK §-s 10 lg. 2 ning milles ettenähtud kuriteo toimepanemise eest kriminaalvastutus algab neljateistkümnendast eluaastast. Niisugusteks kuritegudeks on terroristlik akt (§-d 64 ja 65), mis hõlmab tahtliku tapmise või üliraske kehavigastuse tahtliku tekitamise koosseisu (§ 100, 101 või 107) ja erineb viimastest ainult motiivide ning ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astme poolest; diversioon (§ 66), mis hõlmab ka riigi või ühiskonna vara tahtliku hävitamise või rikkumise koosseisu (§ 97) ja erineb viimasest samuti ainult motiivide ning ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astme poolest; banditism (§ 75), mis on lähedane röövimisele (§-d 90 ja 141), ning massilised korratused (§ 77), mille puhul võivad esineda nii riigi või ühiskonna vara tahtlikule hävitamisele (§ 97) kui ka kuritahtlikule huligaansusele (§ 196) omased tunnused. Taoliste kuritegude toimepanemise eest algab kriminaalvastutus samuti neljateistkümnendast eluaastast, kuid neljateistkümne- kuni kuueteistkümneaastased alaealised vastutavad selliste kuritegude toimepanemise eest mitte KrK § 64, 65, 66, 75 või 77 järgi, vaid KrK § 100, 101, 97 lg. 2, 90, 141 või 196 järgi.

6. KrK §-s 10 lg. 2 ettenähtud kuritegude puhul algab kriminaalvastutus neljateistkümnendast eluaastast nii *lõpulevii-dud* kuriteo kui ka *kuriteokatse* ja *kuriteo ettevalmistamise* eest. Kuriteo toimepanemisest *vabatahtliku loobumise korral* kuuluvad neljateistkümne- kuni kuueteistkümneaastased alaealised kriminaalvastutusele ainult sel juhul, kui nende poolt faktiliselt toimepandud tegu sisaldab mõne niisuguse kuriteo koosseisu, mis on ette nähtud KrK § 10 lg. 2 loetelus. KrK §-s 10 lg. 2 ettenähtud kuritegude puhul on nende suhtes kohaldatavad ka kõik kuriteost *osavõttu* määravad sätted (§ 17). Enesest mõista tuleb kuriteo ettevalmistamise, kuriteokatse ja kuriteost osavõtu korral alaealiste suhtes kriminaalvastutust kohaldada maksimaalselt ettevaatlikult.

7. Kriminaalvastutuse kohaldamisel lähtutakse vanusest *kuriteo toimepanemise ajal*. See tähendab, et kriminaalvastutusele kuulub isik, kes on enne kuriteo toimepanemist ületanud kriminaalvastutuse kohaldamiseks ettenähtud vanusepiiri. Näiteks varguse puhul võib kriminaalvastutusele võtta isikut, kes on enne varguse toimepanemist saanud neljateistkümneaastaseks.

8. KrK § 10 lg. 3 alusel võib kohus kriminaalvastutusest *vabastada* isiku, kes on enne kaheksateistkümneaastaseks saamist toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole

suur, kui seda isikut saab parandada ilma kriminaalkaristust kohaldamata. Nendel juhtudel võib kohus süüdlase suhtes kohaldada kas KrK §-s 61 ettenähtud kasvatusliku iseloomuga sunnivahendeid või KrK §-des 50 ja 51 ettenähtud ühiskondliku mõjutamise vahendeid, mis ei ole kriminaalkaristuseks. NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 1959. aasta 19. juuni määrusega «Karistusmäärade kohaldamise praktikast kohtutes» nõutakse kohtutelt, et nad alaealiste asjade arutamisel igal konkreetsel juhul kaaluksid küsimust, kas pole mõeldav süüdlase parandamine kasvatusliku iseloomuga või ühiskondliku mõjutamise vahendite kohaldamise teel.

§ 11. Süüdimatus

(1) Kriminaalvastutusele ei kuulu isik, kes ühiskonnaohtliku teo toimepanemise ajal oli süüdimatusseisundis, s. t. ei olnud võimeline endale oma teost aru andma või seda juhtima kroonilise vaimuhaiguse, vaimutegevuse ajutise rikke, nõrgamõistuslikkuse või muu haigusliku seisundi tõttu. Sellise isiku suhtes võib kohtu määramisel kohaldada käesoleva koodeksi §-s 59 ettenähtud meditsiinilise iseloomuga sunnivahendeid.

(2) Karistamisele ei kuulu isik, kes pani kuriteo toime süüdivusseisundis, kuid enne kohtuotsuse tegemist jäi vaimuhaigeks, mille tagajärjel ta ei ole võimeline endale oma tegudest aru andma või neid juhtima. Sellise isiku suhtes võib kohtu määramisel kohaldada käesoleva koodeksi §-s 59 ettenähtud meditsiinilise iseloomuga sunnivahendeid, pärast tervenemist aga võib ta kuuluda karistamisele, kui ei ole möödunud käesoleva koodeksi §-s 53 ettenähtud tähtajad või ei ole teisi aluseid tema vabastamiseks kriminaalvastutusest või karistusest.

1. Nõukogude kriminaalõigus sätib, et kriminaalvastutusele kuulub ainult see isik, kes on ühiskonnaohtliku teo toimepanemise ajal süüdiv, s. t. võimeline endale oma teost aru andma ja seda juhtima. Sotsialistliku humanismi printsiipidega on süüdimatute isikute kriminaalvastutusele võtmine vastuolus.

2. KrK § 11 määratleb tunnused, mille esinemisel isik on süüdimatu. Need tunnused on kahesugused — psühholoogilised (juriidilised) ja bioloogilised (meditsiinilised).

a) Süüdimatuse psühholoogilised tunnused esinevad siis, kui isik ei olnud ühiskonnaohtliku teo toimepanemise ajal võimeline endale oma teost aru andma või seda juhtima. Isik ei ole võimeline endale oma teost aru andma juhul, kui ta ei saa aru oma teo välisest küljest või selle ühiskonnaohtlikkusest või mõlemast korraga. Oma tegevust ei ole aga isik võimeline juhtima siis, kui ta ei ole suuteline selle toimepanemisest hoiduma vaatamata isegi sellele, et ta saab aru oma teo ühiskonnaohtlikkusest.

b) Süüdimatuse bioloogilised tunnused iseloomustavad selliseid haiguslikke muudatusi inimese organismis, mille tagajärjel ta ei ole võimeline endale oma teost aru andma või seda juhtima. Need haiguslikud muudatused võivad olla tingitud kroonilisest vaimuhaigusest (teatava protsessina kulgevast psüühilisest haigestumisest), vaimutegevuse ajutisest rikkest (psüühika enam või vähem lühiajalisest, kuid sügavast haiguslikust muudatusest), nõrgamõistuslikkusest või muust haiguslikust seisundist, mille juures esineb psüühika haiguslik muudatus.

4. Isiku psüühilise seisundi teeb kahtluse korral kindlaks kohtupsühhiaatriline ekspertiis (KrPK § 58 lg. 2 p. 2). Sealjuures tuleb süüdimatuse küsimus asetada konkreetse ühiskonnaohtliku tegevuse või tegevusetuse suhtes (kas isik antud ühiskonnaohtliku teo toimepanemisel oli süüdiv), mitte aga üldisel kujul (kas antud isik on üldse süüdiv).

5. Vaadeldava paragrahvi teises lõikes ei kõnelda ühiskonnaohtliku teo toimepannud isiku süüdimatusest, vaid tema suhtes karistuse mittekohaldamisest juhul, kui süüdivusseisundis kuriteo toimepannud isik jäi enne kohtuotsuse tegemist vaimuhaigeks, mille tagajärjel ta ei ole võimeline endale oma tegudest aru andma või neid juhtima. Karistuse kohaldamine sellise isiku suhtes on välistatud põhjusel, et tema suhtes ei ole karistuse eesmärgid (§ 20) saavutatavad.

6. Isiku suhtes, kes ühiskonnaohtliku teo pani toime süüdimatusseisundis (lg. 1), samuti isiku suhtes, kes pani kuriteo toime süüdivusseisundis, kuid jäi enne kohtuotsuse tegemist vaimuhaigeks, mille tagajärjel ta ei ole võimeline endale oma tegudest aru andma või neid juhtima (lg. 2), võib kohaldada KrK §-s 59 ettenähtud meditsiinilise iseloomuga sunnivahendeid, mis ei ole kriminaalkaristuseks.

§ 12. Vastutus joobeseisundis toimepandud kuriteo eest

Isik, kes pani kuriteo toime joobeseisundis, ei vabane kriminaalvastutusest.

1. Isik, kes viib enda ise joobeseisundisse, peab teadma, et ta selles seisundis võib toime panna kuritegusid ega vabane kriminaalvastutusest. Silmas pidades, et joobeseisundis pannakse toime palju kuritegusid, on KrK §-l 12 suur tähtsus võitluses kuritegevuse vastu.

2. Käesolev paragrahv ei tühista KrK § 11 sätteid, mille kohaselt süüdimatusseisundis ühiskonnaohtliku teo toimepannud isik ei kuulu kriminaalvastutusele. Isik, kes ühiskonnaohtliku teo toimepanemise ajal oli süüdimatusseisundis, ei kuulu sellepärast kriminaalvastutusele ka siis, kui ta selle teo toimepanemise ajal

oli joobnud. Teiselt poolt tuleb arvesse võtta ka seda, et isikul võib süüdimatusseisund tekkida alkohoolsete jookide või narkootiliste ainete ülemäärase tarvitamise tagajärjel. Neil, nn. patoloogilise joobe juhtudel on kriminaalvastutus samuti välistatud.

3. Kuriteo toimepanemine oma teenistuslike või kutsealaste kohustuste joobeseisundis täitmise tagajärjel on karistuse mõistmisel vastutust raskendavaks asjaoluks (vt. § 38 komm. 9).

§ 13. Hädakaitse

(1) Kuriteoks ei ole tegevus, millel on küll käesolevas koodeksis ettenähtud teo tunnused, kuid mis pandi toime hädakaitseseisundis, s. o. Nõukogude riigi või ühiskondlike huvide või kaitsja enese või teise kodaniku isiku või õiguse kaitsel ühiskonnaohtliku ründe vastu ründajale kahju tekitamise teel, kui seejuures ei ületatud hädakaitse piire.

(2) Hädakaitse piiride ületamiseks on kaitse ilmne mittevastavus ründe iseloomule ja ohtlikkusele.

1. Ühiskonna huvidest lähtudes annab Nõukogude kriminaalseadusandlus igale kodanikule õiguse aktiivselt kaitsta riiklikke, ühiskondlikke, teiste kodanike ning oma isiklikke õigusi ja seaduslikke huvisid kuritegelike rünnete vastu. See õigus tuleneb Nõukogude kodanike konstitutsioonilisest kohustusest kaitsta oma kodumaad ja sotsialistlikku omandit ning austada Nõukogude seadusi ja sotsialistlikku õiguskorda. Iga kodaniku pühaks kohustuseks on tõkestada teed kuritahtlike elementide ühiskonnaohtlikule tegevusele, takistada kuritegude toimepanemist. Seadus annab selleks igale kodanikule suured võimalused ja õigused hädakaitse näol.

2. Hädakaitse on õiguspärane kaitse ühiskonnaohtliku ründe vastu ründajale mingi kahju tekitamise teel, mis on esile kutsutud ründaja käitumisega ja osutub vajalikuks, et takistada juba alanud ründe lõpuleviimist. Väliselt sarnaneb hädakaitse kuriteoga. Sisuliselt aga pole hädakaitsel kuriteoga midagi ühist, sest hädakaitseseisundis toimepandud teol puuduvad kuriteo põhitunnused — ühiskonnaohtlikkus ja õigusvastasus. Hoopis vastupidi, hädakaitse on ühiskonnakasulik ja õiguspärane tegevus, mis soodustab kuritegevusvastase võitluse tugevdamist. Hädakaitseseisundis toimepandud tegu, kui sealjuures ei ületata hädakaitse piire, on tagajärgede raskusest olenemata õiguspärane ega too kaasa kriminaalvastutust. Näiteks isik, kes surmab teda ründava relvastatud bandiidi, paneb objektiivselt toime tapmise, kuid sellegipärast ei kuulu ta kriminaalvastutusele võtmisele, sest antud juhul oli ta seda õigustatud tegema hädakaitseseisundis viibimise tõttu.

3. Iga kodanik võib teostada oma õigust hädakaitsele, kui selleks tekib reaalne vajadus, olenemata sellest, kas tal on või ei ole võimalust pöörduda abisaamiseks võimuorganite poole. Enesest mõista ei luba seadus hädakaitse sildi ärakasutamist kuriteo toimepanemiseks. Samuti tunnistatakse ka hädakaitse piiride ületamine karistatavaks ning nähakse ette rida tingimusi, mis määravad hädakaitse õiguspärasuse.

4. Tunnistades hädakaitseseisundis toimepandud teod õiguspäraseks, määrab seadus (§ 13 lg. 1) eelkõige kindlaks objektid, mille suhtes hädakaitse on lubatud. Nendeks objektideks võivad olla: 1) Nõukogude riigi huvid; 2) ühiskondlikud huvid; 3) kaitsja isik ja õigused; 4) teise kodaniku isik ja seaduslikud huvid. Kaitse on õiguspärane, kui ta on suunatud ründe vastu, mis ohustab ükskõik millist ülaltoodud objekti. Seega on igal Nõukogude kodanikul õigus kaitsta nõukogude võimu, sotsialistlikku omandit, ühiskondlikku korda, omaenda ja samuti ka teiste isikute elu, tervist, väärikust ning varalisi ja teisi seadusega garanteeritud huvisid ükskõik millise kuritegeliku ründe vastu.

5. Kaitse on õiguspärane, kui see on suunatud ühiskonnaohtliku ründe tõrjumisele. Seejuures pole nõutav, et ründaja käitumine sisaldaks kõiki kuriteo koosseisult nõutavaid tunnuseid. Näiteks ründe puhul, mis pannakse toime süüdimatu isiku poolt, puudub üks kuriteo koosseisu põhitunnuseid — kuriteo subjekt, kuid sellegipärast on ka niisuguse ründe tõrjumisel tegemist hädakaitsega, kui rünne on ühiskonnaohtlik. Enesest mõista ei saa tühise ründe puhul ründajale asjatult kahju tekitamist õigustada hädakaitsega. Samuti ei või keegi hädakaitse ettekäändel osutada vastupanu võimuorganite, samuti riiklike või ühiskondlike organisatsioonide või üldsuse esindajate seaduslikule tegevusele.

6. Nõukogude kriminaalõiguse teooria ja kohtupraktika on asunud kindlale seisukohale, et hädakaitsega tuleb võrdsustada ka sellist tegevust, millega tekitatakse mõningat kahju kuriteolt tabatule, kui see on vajalik tema kinnipidamiseks ja vastab kinnipeetava poolt toimepandud kuriteo iseloomule, kuriteo ohtlikkuse astmele ja kinnipidamise olukorrale.

7. Hädakaitseks loetakse kaitset, mis on suunatud tõelise — reaalselt asetleidva kallaletungi vastu. Hädakaitseks ei tunnistata tegu, mis on suunatud oletatava, tegelikult mitteeksisteeriva ründe vastu. Näiteks ei saa põhjendada hädakaitsega kellegi tapmist, mis on toime pandud oletuste põhjal, et tapetu kavatses sooritada relvastatud kallaletungi, kui tegelikult mingit kallaletungi ei toimunud ja niisuguste oletuste tegemiseks polnud reaalset alust. Oletatava ehk näilise kallaletungi vastu suunatud kaitse on printsiibis karistatav. Ainult sel juhul, kui kaitsja ei võinud ette näha ega pidanud ette

nägema, et tegemist on näilise kallaletungiga, on kriminaalvastutus välistatud.

8. Hädakaitse on lubatud ainult *kaasaegse ründe* vastu, mis tähendab seda, et rünne peab olema juba alanud ja ühtlasi ka veel mitte lõppenud. Hädakaitseseisund on olemas ka siis, kui ilmneb vahetu kallaletungi reaalne oht. Nii enneaegne kaitse kui ka kaitse juba lõppenud kallaletungi puhul välistab hädakaitseseisundi ja on printsiibis karistatav. Näiteks ei saa hädakaitsega õigustada teise isiku löömist, kui see on toime pandud võimaliku kallaletungi ärahoidmiseks, mis pidi aset leidma kunagi tulevikus. Niisugune ebamäärane ähvardus ei kujuta endast reaalset ohtu, mis kutsub esile hädakaitseseisundi ja annab õiguse hädakaitseks. Samuti on lubamatu kaitse juba lõppenud kallaletungi puhul, näiteks huligaani peksmine pärast huligaanitsemise lõppemist. Niisugune tegu kujutaks endast omakohut, millel pole midagi ühist hädakaitsega. Lõppenud kallaletungi vastu suunatud ühiskonnaohtlik tegevus ei ole karistatav ainult vabandatava eksituse puhul, kui kaitsja ei pidanud ette nägema ega võinud ette näha, et rünne on juba lõppenud.

9. Kaitse on õiguspärane, kui sellega tekitatakse *kahju ründajale*, aga mitte kolmandate isikute huvidele. Kahju tekitamise all mõeldakse igasuguse, ka niisuguse kahju tekitamist, mis hädakaitseseisundi puudumise korral oleks kuulunud kvalifitseerimisele kuriteona ja toonud kaasa kriminaalvastutuse (tapmine, kehavigastuste tekitamine jne.).

10. Kaitse kallaletungi puhul ei tohi ületada *hädakaitse piire*. Osutades hädakaitse piiride ületamisele kui kuriteole, määrab KrK (§ 13 lg. 2) ühtlasi kindlaks, et hädakaitse piiride ületamiseks on kaitse ilmne mittevastavus ründe iseloomule ja ohtlikkusele. NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 1956. aasta 23. oktoobri juhistavas määruses märgitakse, et hädakaitse piire on ületatud, kui kaitse toimub selliste vahendite ja meetoditega, mille kasutamine ei olnud esile kutsutud ei ründe iseloomu ega reaalse olukorraga ning ründajale tekitati ilma vajaduseta raske kahju. Kaitse ei tohi olla meelevaldne ega tohi kallaletungijale asjatult rasket kahju tekitada. Muidugi pole seejuures nõutav, et kaitse täpselt vastaks ründe ohtlikkusele. Erandlikel asjaoludel võib ründajale tekitatud kahju ületada seda kahju, mida oleks võinud tekitada kallaletung. Tegelikkuses võib esineda olukordi, kus kaitsja pole suuteline õigesti arvestama ründe ohtlikkuse astet. Näiteks tugeva hingelise erutuse puhul, mis on esile kutsutud ootamatu kallaletungiga, võib kaitsja mõnikord eksida ründe iseloomus ja ohtlikkuses, vääralt hinnata olukorda, milles toimub rünne, ja kasutada kaitseks vahendeid, mille kasutamisele võtmine pole tegelikult vajalik. Sellepärast tuleb igal konkreetsel juhul, kui on vaja otsustada, kas pole ületatud hädakaitse piire,

põhjalikult selgitada ning arvestada kõiki sündmusse puutuvaid asjaolusid. Hädakaitse piiride ületamine on karistatav. Kuid juba üksnes seda, et kuritegu on sel puhul toime pandud kaitsel ühiskonnaohtliku ründe vastu, tuleb vaadelda vastutust kergendava asjaoluna (vt. § 37 komm. 5). Tapmine hädakaitse piiride ületamisega ja üliraske või raske kehavigastuse tekitamine hädakaitse piiride ületamisega on karistatav KrK §-de 104 ja 110 järgi.

§ 14. Hädaseisund

Kuriteoks ei ole tegevus, millel on küll käesolevas koodeksis ettenähtud teo tunnused, kuid mis pandi toime hädaseisundis, s. o. ohu kõrvaldamiseks, mis ähvardas Nõukogude riigi või ühiskondlikke huvisid või antud kodaniku või teise kodaniku isikut või õigust, kui seda ohtu antud asjaoludel ei saanud kõrvaldada muude vahenditega ja kui põhjustatud kahju on väiksem kui ärahoitud kahju.

1. Nõukogude kriminaalseadusandlus ei tunnista kuriteoks tegu, millel on väliselt küll kriminaalseaduses ettenähtud kuriteo tunnused, kuid mis on toime pandud h ä d a s e i s u n d i s, s. t. ohu kõrvaldamiseks, mis ähvardas riiklikke või ühiskondlikke huve, antud isiku või teise kodaniku isikut või õigusi, kui seda ohtu ei saanud tekkinud olukorras kõrvaldada muude vahenditega. Siit näeme, et hädaseisund on isiku viibimine niisuguses olukorras, kus ta ainult mingi teo toimepanemisega, mis tavalises olukorras oleks õigusvastane, võib ära hoida kahju tekitamist riiklikele või ühiskondlikele huvidele, hädaseisundis viibiva isiku või teiste kodanike isikule või õigustele.

2. Hädaseisundi puhul põrkavad kokku k a k s seaduse poolt k a i t s t a v a t h u v i, kusjuures ühe kaitset neist osutub võimalikuks teostada üksnes teise rikkumise teel. Näiteks alevis läheb põlema maja. Tulekahju levimise ärahoidmiseks lammutatakse naabruses asuv maja ja sellisel teel päästetakse ülejäänud majad hävimisest. Võõra vara tahtlik hävitamine on tavalises olukorras ühiskonnaohtlik tegu ja kuulub karistamisele. Antud juhul aga, sellest hoolimata, et on toime pandud võõra vara hävitamine, ei saa seda tegu tunnistada ühiskonnaohtlikuks, sest see osutub hädavajalikuks, et ära hoida suuremat kahju. Võõra vara hävitamine on siin toime pandud hädaseisundi sunnil, mis kõrvaldab teo ühiskonnaohtlikkuse. Tuleb silmas pidada, et ühe huvi kaitsmine teise rikkumise teel loob hädaseisundi ainult siis, kui peetakse kinni kõikidest tingimustest, mis määravad hädaseisundi õiguspärasuse.

3. Hädaseisund tekib, kui riiklikke või ühiskondlikke huvisid, antud isiku või teise kodaniku isikut või seadusega kaitstavaid õigusi ähvardab tõsine oht. Kui hädakaitse puhul on ohu allikaks konkreetse isiku ühiskonnaohtlik käitumine, siis võivad hädasei-

sundi puhul ohu allikad olla väga mitmesugused, näiteks loodusjõud, stiihilised õnnetused, mehhanismid, loomad, pisikud, putukad jne. Ähvardav oht, mille tagajärjel tekib hädaseisund, peab nagu hädakaitsegi puhul olema reaalne ja ühtlasi ka kaasaegne. Ainult kujutletav või kunagi tulevikus ähvardav oht, samuti oht, mis on juba möödunud, ei loo hädaseisundit.

4. Hädaseisundis ei tekitata kahju mitte vahetule ohu allikale, nagu see toimub hädakaitse puhul, vaid riiklikele või ühiskondlikele organisatsioonidele või kolmandatele isikutele, kel pole midagi ühist ohu tekkimisega, kuid kellele kahju tekitamiseta ei ole võimalik tekkinud ohtu kõrvaldada. Seejuures tuleb silmas pidada, et teo ühiskonnaohtlikkust kõrvaldava hädaseisundiga on tegemist ainult tingimusel, et ähvardavat ohtu ei ole võimalik kõrvaldada mingisuguste teiste vahenditega. Kui aga osutub, et selleks olid teised võimalused, siis ei saa teo toimepanemist, millega tekitati teistele kahju, vaadelda toimepanduna hädaseisundis, mis kõrvaldab teo ühiskonnaohtlikkuse.

5. Tegu on toime pandud hädaseisundis, kui sellega tekitatud kahju on ärahoitud kahjust väiksem. Kui aga tekitatud kahju on ärahoitud kahjuga võrdne või sellest suurem, siis pole hädaseisundit ja teo toimepanija võib kuuluda kriminaalvastutusele. See nõue tuleneb hädaseisundi omapärasusest, mis seisneb selles, et hädaseisundi puhul ei tekitata kahju mitte ohu allikale, vaid riiklike või ühiskondlike organisatsioonide või kolmandate isikute huvidele, kes pole süüdi ohu tekkimises. Sellepärast võib neile kahju tekitada ainult siis, kui sellega hoitakse ära olulisem kahju ja kui teiste vahenditega ei ole võimalik seda ära hoida.

§ 15. Vastutus kuriteo ettevalmistamise ja kuriteokatse eest

(1) Kuriteo ettevalmistamiseks on kuriteo toimepanemiseks vahendi või riista hankimine või kohandamine või muu tahtlik tingimuste loomine kuriteo toimepanemiseks.

(2) Kuriteokatseks on tahtlik tegevus, mis on vahetult suunatud kuriteo toimepanemisele, kui seejuures kuritegu ei viidud lõpule põhjusel, mis ei olenenud süüdlase tahtest.

(3) Karistus kuriteo ettevalmistamise ja kuriteokatse eest määratakse käesoleva koodeksi selle paragrahvi järgi, mis näeb ette vastutuse antud kuriteo eest. Karistuse määramisel arvestab kohus süüdlase tegevuse ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astet, kuritegeliku kavatsuse teostamise astet ning põhjusi, mille tõttu kuritegu jäi lõpule viimata.

1. Tahtliku kuriteo toimepanemisel võib esineda kuriteolise tegevuse mitu staadiumi: tahtluse avaldamine (nn. puhas

tahtlus), kuriteo ettevalmistamine, kuriteokatse ja lõpuleviidud kuritegu.

2. Tahtluse avaldamine seisneb kuritegeliku kavatsuse (tahtluse) teatavaks tegemises kas suuliselt, kirjalikult või muul viisil, ilma et seejuures oleks veel midagi ette võetud selle kavatsuse realiseerimiseks. Kuna tahtluse avaldamine ei seisne kuriteo toimepanemiseks tingimuste loomises või kuriteokatses, siis ei too ta kaasa vastutust.

3. Kuriteo ettevalmistamine (§ 15 lg. 1) on tahtlik tingimuste loomine kuriteo toimepanemiseks. Sellise tingimuste loomise näitena nimetab KrK kuriteo toimepanemiseks vahendi või riista hankimist või kohandamist, mille kõrval kuriteo ettevalmistamine võib aga seisneda igasuguses muus tahtlikus tingimuste loomises kuriteo toimepanemiseks. Kuriteo toimepanemise vahenditeks on esemed või seadeldised, mis on vajalikud kuriteo toimepanemiseks või kergendavad selle toimepanemist (näit. redel sissetungimiseks varguse eesmärgil), kuriteo toimepanemise riistadeks on aga esemed või seadeldised, mida vahetult kasutatakse kuriteo toimepanemiseks (näit. relv tapmise toimepanemiseks või kehavigastuse tekitamiseks). Muu tahtlik tingimuste loomine kuriteo toimepanemiseks võib seista kuriteo toimepanemist takistavate asjaolude kõrvaldamises, kuriteo toimepanemise koha tundmaõppimises, selle plaani koostamises, kuriteo osaliste otsimises, varitsemisele minekus jms. Kuriteo ettevalmistamise erinevus kuritegeliku tahtluse avaldamisest seisneb selles, et kuriteo ettevalmistamisel on süüdlane juba asunud oma kuritegeliku kavatsuse realiseerimisele ja tegutseb kuriteo toimepanemise tingimuste loomiseks. Kuriteo ettevalmistamise erinevus kuriteokatsest seisneb aga selles, et kuriteo ettevalmistamisel ei ole süüdlane veel toime pannud tegusid, mis on vahetult suunatud kuritegeliku kavatsuse realiseerimisele, s. t. ei ole asunud veel KrK eriosas ettenähtud kuriteo koosseisu teostama.

4. Kuriteokatse (§ 15 lg. 2) on tahtlik tegevus, mis on vahetult suunatud kuriteo toimepanemisele, kui seejuures kuritegu jäi lõpule viimata süüdlase tahtest mitteolenevatel põhjustel. Kuriteokatse puhul alustas süüdlane seega tegu, mis moodustab antud kuriteo koosseisu objektiivse külje, s. o. alustas vahetut rünnet kuriteo objektile (erinevus kuriteo ettevalmistamisest), kusjuures aga kuritegu jäi lõpule viimata, s. o. süüdlase tegu ei sisalda endas kõiki KrK eriosas ettenähtud kuriteokoosseisu tunnuseid (erinevus lõpuleviidud kuriteost). Tehakse vahet lõpetatud ja lõpetamata katse vahel. Lõpetatud katse puhul süüdlane tegi kõik, mida ta kuriteo lõpuleviimiseks vajalikuks pidas (subjektiivne kriteerium), kuid kuritegelik tagajärg ei saabunud (näit. süüdlane tulistas kannatanut tapmise eesmärgil, kuid lask läks mööda). Lõpetamata katse puhul süüdlane ei teostanud veel kõike seda, mis ta kuriteo lõpuleviimiseks

vajalikuks pidas (näit. murdvaras tabatakse sissemurdmisel). Mõlemal juhul jääb kuritegu (näit. tapmine, vargus) lõpule viimata põhjusel, mis ei olenenud süüdlase tahtest. Lõpetatud ja lõpetamata katse erinevus omab tähtsust kuriteo toimepanemisest vabatahtliku loobumise küsimuses (vt. § 16 komm. 2 ja 4 «b»), samuti kuriteokatse eest karistuse mõistmisel (vt. järgnevalt komm. 6).

5. Nii kuriteo ettevalmistamine kui ka kuriteokatse on võimalikud ainult tahtlikult toimepandud kuriteo puhul ja nimelt otsese tahtluse (§ 8 p. 1) esinemise korral. KrK rõhutab, et kuriteo ettevalmistamine on tahtlik tingimuste loomine kuriteo toimepanemiseks (§ 15 lg. 1), kuriteokatse aga tahtlik tegevus, mis on vahetult suunatud kuriteo toimepanemisele (§ 15 lg. 2), kusjuures nende tegude eest karistuse mõistmisel tuleb arvestada kuritegeliku kavatsuse teostamise astet (§ 15 lg. 3). Sellest järeldub, et kuriteo ettevalmistamine ja -katse ei saa esineda ettevaatamatuse tõttu ega ka kaudse tahtlusega toimepandud kuritegude puhul.

6. Karistus kuriteo ettevalmistamise ja kuriteokatse eest (§ 15 lg. 3) mõistetakse KrK eriosa selle paragrahvi järgi, mis näeb ette vastutuse antud kuriteo eest. Kuriteo ettevalmistamise või kuriteokatse eest tuleb karistus seega mõista KrK eriosa selle paragrahvi sanktsiooni raamides (vt. ka § 39), mis näeb ette kuriteo, mille ettevalmistamise või katsega oli tegemist. Sealjuures ei näe KrK ette karistuse kohustuslikku kergendamist võrreldes karistusega lõpuleviidud kuriteo eest. Tavaliselt mõistetakse aga kuriteo ettevalmistamise või kuriteokatse eest lõpuleviidud kuriteoga võrreldes kergem karistus.

Kuriteo ettevalmistamise või kuriteokatse eest karistuse mõistmisel peab kohus arvestama:

a) süüdlase tegevuse ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astet, mille määramisel omab tähendust ühiskondlik suhe, mida süüdlane ründas, see asjaolu, kas kuriteo ettevalmistamisest või katsest võttis osa üks või mitu isikut, ettevalmistamise või katse toimepanemise aeg, koht, viis ja vahendid, samuti süüdlase tegutsemise eesmärk ja ajendid, kuritegeliku kavatsuse ulatus, selle teostamise visadus süüdlase poolt jne.;

b) kuritegeliku kavatsuse teostamise astet — kas kuriteo teostamine katkes ettevalmistamise või katse staadiumis, samuti ründe eesmärgiks olnud kuritegeliku tagajärje saabumise lähedust ning süüdlase poolt tegelikult tekitatud kahju ulatust;

c) põhjusi, mille tõttu kuritegu jäi lõpule viimata, — kas kuritegu jäi lõpule viimata selle toimepanemise vahendite või plaani kõlbmatuse, üldsuse esindajate vaheleastumise, kannatanu aktiivse vastupanu tõttu või süüdlase kõhklemise ning vähese otsustavuse tagajärjel jne. Seejuures ei või põhjused, mille tõttu kuritegu jäi lõpule viimata, oleneda süüdlase tahtest, kuna kuriteo

lõpuleviimisest vabatahtliku loobumise korral isik ei vastuta kuriteo ettevalmistamise või kuriteokatse eest.

Kriminaalvastutust ei too kaasa kuriteo ettevalmistamine või kuriteokatse, mis küll formaalselt sisaldavad KrK § 15 tunnuseid, kuid ei ole oma vähese tähtsuse tõttu ühiskonnaohtlikud (§ 7 lg. 2). Samuti võib isikut, kes pani toime kuriteo ettevalmistamise või kuriteokatse, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, kriminaalvastutusest vabastada süüdlase andmise korral üldsuse käendusele (§ 50) või asja andmise korral läbivaatamiseks seltsimehelikus kohtus (§ 51). Vt. ka KrK §-d 36—38.

7. L õ p u l e v i i d u d k u r i t e g u erineb kuriteo ettevalmistamisest ja -katsest kui kuritegeliku kavatsuse realiseerimise lõppstaadium. Kuritegu on lõpule viidud, kui süüdlase poolt toimepandud tegu sisaldab endas KrK eriosas ettenähtud kuriteo koosseisu kõik tunnused. Seejuures tuleb arvestada, et KrK eriosa käsitleb mõningail juhtudel lõpuleviidud kuriteona mitte ainult kriminaalõiguslikult kaitstud objekti kahjustamist, vaid ka selle ohustamist (nn. kärbitud kuriteokoosseisud). Nii näiteks karistab KrK mitte ainult tapmist (§-id 100—105), vaid ka elule ohtlikus seisundis oleva isiku abita jätmist (§ 125). Viimase kuriteo koosseis on lõpule viidud elule ohtlikus seisundis oleva isiku tahtliku abita jätmisega, olenemata sellest, kas abita jätmine tõi kaasa mingisuguseid tagajärgi või mitte.

§ 16. Vabatahtlik loobumine kuriteo toimepanemisest

Isik, kes vabatahtlikult loobus kuriteo lõpuleviimisest, kuulub kriminaalvastutusele ainult sel juhul, kui tema poolt faktiliselt toimepandud tegu sisaldab mõne teise käesolevas koodeksis ettenähtud kuriteo koosseisu.

1. V a b a t a h t l i k l o o b u m i n e on alustatud kuritegeliku eeltegevuse (ettevalmistamise või kuriteokatse) jätkamisest loobumine, kusjuures süüdlane on teadlik kuriteo lõpuleviimise tegelikust võimalusest. Vabatahtliku loobumise korral taganeb isik kuritegelikust kavatsusest, mille realiseerimine olnuks võimalik, ning vabaneb seetõttu kriminaalvastutusest kavatsetud kuriteo ettevalmistamise või -katse eest. Vabatahtlik loobumine on seega süüdlase ühiskonnaohtlikkust kõrvaldavaks asjaoluks, kusjuures aga jääb püsima kriminaalvastutus faktiliselt toimepandud teo eest, kui see sisaldab mõne teise kuriteo koosseisu.

2. Vabatahtlik loobumine kuritegelikust eeltegevusest on võimalik ainult s e n i, kuni kuritegu ei ole lõpule viidud, s. o. süüdlase poolt toimepandu ei sisalda veel kõiki antud kuriteo koosseisu tunnuseid. Ei saa vabatahtlikult loobuda kuriteost, mille koosseis on realiseeritud. Kui süüdlane p ä r a s t kuriteo toimepanemist vabatahtlikult hüvitab või kõrvaldab tekitatud kahju või hoiab ära toimepandud kuriteo kahjuliku tagajärje, siis

ei ole see käsitletav vabatahtliku loobumisena kui kriminaalvastutust kõrvaldava asjaoluna, vaid moodustab tegeva kahetsuse juba lõpuleviidud kuriteo staadiumil, mis on KrK §-is 37 lg. 1 p. 1 ettenähtud vastutust kergendavaks asjaoluks (vt. § 37 komm. 1).

3. Vabatahtlik loobumine kuritegelikust eeltegevusest peab olema *lõplik*. Sellena ei ole käsitletav kuritegeliku eeltegevuse ajutine katkestamine kavatsusega seda soodsamatel tingimustel jätkata. Vabatahtliku loobumise motiivid võivad sealjuures olla väga mitmesugused, kuid alati peab süüdlane olema teadlik kuriteo lõpuleviimise võimalusest. Kui süüdlane loobub kuritegeliku eeltegevuse jätkamisest veendumuse tõttu selle lõpuleviimise võimatuses või kui teda takistatakse seda lõpule viimast, ei ole tegemist vabatahtliku loobumisega. Vabatahtlik loobumine võib toimuda ka teiste isikute algatusel või mõjutamisel, kui sealjuures süüdlaselt ei ole võetud võimalus ise otsustada kuritegelikust eeltegevusest loobumise või selle jätkamise küsimust.

4. Olenevalt kuritegeliku eeltegevuse arenemisastmest võib vabatahtlik loobumine toimuda mitmesuguses vormis.

a) *Kuriteo ettevalmistamisest* vabatahtlikuks loobumiseks piisab üldiselt passiivsest käitumisest — süüdlane loobub kuritegeliku eeltegevuse edasisest jätkamisest. Kuriteo ettevalmistamisest vabatahtlikuks loobumiseks on aga aktiivne käitumine vajalik näiteks siis, kui ettevalmistamine seisnes kuriteo osaliste värbamises.

b) *Kuriteokatsest* vabatahtlik loobumine võib samuti esineda nii passiivse kui ka aktiivse käitumisena, kusjuures eelkõige on oluline, kas tegemist on lõpetatud või lõpetamata katsega (vt. § 15 komm. 4). Lõpetamata katse korral, s. o. juhul, kui süüdlane ei ole teostanud veel kõike seda, mida ta kuriteo lõpuleviimiseks vajalikuks pidas, seisneb vabatahtlik loobumine üldreeglina passiivses käitumises — kuritegeliku tagajärje saabumiseks vajalike edasiste tegude toimepanemisest hoidumises. Teistsugune on olukord lõpetatud katse korral, s. o. juhul, kui süüdlane on juba kõik teinud, mida ta kuriteo lõpuleviimiseks vajalikuks pidas. Siin on võimalik kuriteokatsest vabatahtlik loobumine ainult seni, kuni süüdlane säilitab võimaluse oma teo kuritegeliku tagajärje saabumise takistamiseks, ja ainult siis, kui süüdlane selle tagajärje saabumise oma aktiivse tegevusega ära hoiab. Kui lõpetatud katse puhul puudub üldse võimalus kuritegeliku tagajärje saabumiseks (näit. süüdlane tulistas, kuid lask läks mööda), ei saa esineda ka selle katsest vabatahtlikku loobumist. Seetõttu ei saa kuriteokatsest loobumisena käsitleda lõpetatud ja tagajärjeta jäänud katse kordamisest loobumist, kuigi süüdlasel oli katse kordamiseks võimalus ja ta sellest vabatahtlikult loobus (näit. süüdlane loobus pärast mõõdalasku uuest

tulistamisest, kuigi selleks oli võimalus). Katse kordamisest loobumine ei kõrvalda kriminaalvastutust toimepandud katse eest ja seda võib kohus arvestada ainult süüdlase vastutust kergendava asjaoluna.

5. Vabatahtlik loobumine kuritegelikust eeltegevusest *kõrvaldab kriminaalvastutuse* KrK eriosa selle paragrahvi järgi, milles ettenähtud kuriteo ettevalmistamisest või -katsest süüdlane vabatahtlikult loobus. Kui aga süüdlase poolt faktiliselt toimepandud tegu sisaldab seejuures mõne teise kuriteo koosseisu, vastutab süüdlane selle kuriteo toimepanemise eest. Nii võib süüdlane, kes vabatahtlikult loobus tapmise ettevalmistamisest või -katsest, vastutada tulirelva ebaseadusliku hoidmise eest (§ 207), riigi või ühiskonna vara kelmuse teel riisumisest vabatahtliku loobumise korral võib püsima jääda vastutus ametliku dokumendi võltsimise eest (§ 186 lg. 1) jne. Kui süüdlane kuriteo lõpetatud katse korral hoiab ära kuriteo kahjuliku tagajärje saabumise, võrrutatakse selline tegev kahetsus vabatahtliku loobumisega ja süüdlane vabastatakse KrK § 16 alusel kriminaalvastutusest (vt. § 37 komm. 1).

§ 17. Osavõtt

(1) Kuriteost osavõtuks on kahe või enama isiku tahtlik ühine osavõtmine kuriteo toimepanemisest.

(2) Kuriteost osavõtjateks peale täideviija on organisaator, kihutaja ja kaasaaitaja.

(3) Täideviijaks on isik, kes kuriteo vahetult toime pani.

(4) Organisaatoriks on isik, kes organiseeris või juhtis kuriteo toimepanemist.

(5) Kihutajaks on isik, kes kallutas kuritegu toime panema.

(6) Kaasaaitajaks on isik, kes aitas kaasa kuriteo toimepanemisele nõuandega, juhatusega, vahendi või riista andmisega või takistuse kõrvaldamisega, samuti isik, kes eelnevalt lubas varjata kurjategijat, kuriteo toimepanemise vahendit või riista, kuriteo jälgi või kuritegelikul teel saadud eset.

(7) Karistuse mõistmisel peab kohus arvestama iga kuriteo toimepanemisest osavõtnud isiku osavõtu astet ja iseloomu.

1. Kuriteo võib toime panna mitte ainult üks, vaid ka kaks või rohkem isikut. Viimasel juhul tehakse vahet kuriteost osavõtu *kahe vormi* — ühise täideviimise ja osavõtu vahel kitsamas mõttes. Ühine täideviimine on kuriteo toimepanemine mitme isiku (kaastäideviija) poolt, kusjuures need kõik võtavad osa kuriteo täideviimisest, on selle vahetuteks toimepanijateks. Osavõtt kitsamas mõttes esineb siis, kui kuriteo toimepanemisel mitme isiku poolt nende ülesanded on erinevad — peale täideviija või täideviijate, kes kuriteo vahetult toime panevad, esi-

nevad kuriteoosalised, kes kuriteo vahetust toimepanemisest osa ei võta, vaid selle toimepanemist muul viisil abistavad (organisaatorid, kihutajad, kaasaaitajad).

2. Osavõtmine kuriteo toimepanemisest eeldab isiku teo *põhjuslikku seost* kuritegeliku tagajärjega. Sellest järeldub, et teod, mis on toime pandud pärast kuriteo lõpuleviimist (näit. eelnevalt mittelubatud varjamine), samuti nagu muud teod, mis ei ole põhjuslikus seoses saabunud kuritegeliku tagajärjega, ei ole käsitletavad antud kuriteost osavõtuna.

3. Osavõtu määratlemine KrK §-is 17 lg. 1 tahtliku ühise tegutsemisena kõrvaldab ettevaatamatuse tõttu kuriteost osavõtu võimaluse. Kuriteost osavõtuna on järelikult käsitletav ainult *tahtlik* osavõtmine *tahtliku* kuriteo toimepanemisest.

4. Kuriteost osavõtu eriti ohtlikuks liigiks on *organiseeritud grupp*. Vastavalt sellele näeb KrK § 38 p. 2 karistuse mõistmisel vastutust raskendava asjaoluna ette kuriteo toimepanemise organiseeritud grupi poolt (vt. § 38, komm. 2). Kuriteost osavõtu eriti ohtlike liikidena näeb KrK iseseisvate kuritegudena ette eriti ohtliku riikliku kuriteo toimepanemisele suunatud organisatsioonilise tegevuse, samuti osavõtu Nõukogude vastasest organisatsioonist (§ 70) ja banditismi (§ 75). Mõningail juhtudel esineb kuriteo toimepanemine isikute grupi eelneval kokkuleppel kuriteo koosseisu ohtlikuma liigi tunnusena (näit. § 88 lg. 2 p. 1 jt.).

5. Kuriteost osavõtjateks (kuriteoosalisteks) on täideviija, organisaator, kihutaja ja kaasaaitaja.

a) *Kuriteo täideviijaks* on isik, kes kuriteo vahetult toime pani. Siia kuuluvad kõik isikud, kes vahetult osa võtsid selle teo toimepanemisest, mis moodustab antud kuriteo koosseisu. Seetõttu on näiteks kuriteo täideviijana tapmise puhul käsitletav mitte ainult isik, kes lõi tapetule surmava hoobi, vaid ka isikud, kes kannatanut löögi ajal kinni hoidsid.

b) *Kuriteo organisaatoriks* on isik, kes organiseeris või juhtis kuriteo toimepanemist. Organisaator on ohtlikumaid kuriteoosalisi, kuritegeliku kavatsuse realiseerimise juht. Organisaatori tegevus võib seisneda kuriteoosaliste värbamises, kuriteo toimepanemise plaani koostamises, samuti aga selle täideviimise isiklikus juhtimises, kusjuures ta ise võib tegutseda kuriteo vahetu täideviijana.

c) *Kihutajaks* on isik, kes teist isikut kallutas kuritegu toime panema, s. o. kutsus teises isikus esile otsuse toime panna teatav kuritegu. Kihutaja tegevuse (veenmine, palve, pettus, meelitamine jne.) ning kuriteo täideviija poolt kuriteo toimepanemise vahel peab olema põhjuslik seos. Subjektiivsest küljest võib kihutamine toimuda kas otsese tahtlusega (kihutaja näeb ette täideviija poolt teatava kuriteo toimepanemist ja soovib seda) või

kaudse tahtlusega (kihutaja möönab teadlikult kuriteo toimepanemist täideviija poolt). Ettevaatamatuse tõttu teise isiku kuriteo toimepanemisele kallutamine ei ole käsitletav kihutamisena. Kihutaja vastutab osavõttu käsitlevate sätete alusel ainult siis, kui kihutatu (täideviija) pani toime kuriteo, millele teda kallutati, selle ettevalmistamise või -katse. Tagajärjeta jäänud kihutamine (kihutamise katse) on käsitletav tahtliku tingimuste loomisena kuriteo toimepanemiseks ning võib kaasa tuua vastutuse kuriteo ettevalmistamise eest (§ 15 lg. 1). Kihutamine eeldab, et kihutatu (täideviija) on süüdiv, s. t. võimeline oma teost endale aru andma ja seda juhtima. Süüdimatu isiku kallutamine kuriteo toimepanemisele moodustab kuriteo vahendliku täideviimise kallutaja enda poolt (vt. ka § 38 komm. 6).

d) K a a s a a i t a j a on isik, kes aitas kaasa teise isiku poolt kuriteo toimepanemisele nõuandega, juhatusega, vahendi või riista andmisega või takistuse kõrvaldamisega, samuti isik, kes eelnevalt lubas varjata kurjategijat, kuriteo toimepanemise vahendit või riista, kuriteo jälgi või kuritegelikul teel saadud eset. Kaasaaitaja tegevuse ja täideviija poolt kuriteo toimepanemise vahel peab samuti olema põhjuslik seos. Kaasaaitaja peab olema teadlik, et ta oma tegevusega aitab kaasa teatava konkreetse kuriteo toimepanemisele, ja kas soovima seda (otsene tahtlus) või teadlikult möönma selle toimepanemist (kaudne tahtlus).

6. Kuriteost osavõtjad kannavad kriminaalvastutust üldreeglina KrK eriosa selle paragrahvi, lõike ja punkti põhjal, mis näeb ette nende poolt ühiselt toimepandud kuriteo, sealjuures kihutajad ja kaasaaitajad viitega KrK §-le 17 lg. 5 või 6. Organisaatori ning organiseeritud grupist osavõtjate käitumise kvalifitseerimisel puudub vajadus viidata KrK §-le 17, välja arvatud juhtumid, kus antud kuriteo koosseis (näit. sõjaväeline või ametialane kuritegu) nõuab erisubjekti, mille tunnustele organisaator või grupist osavõtjad ei vasta. Kuriteo organisaatori, kuriteole kihutaja või kaasaaitaja tegu võib teatavail juhtumeil olla kvalifitseeritud ka KrK eriosa m i n g i t e i s e p a r a g r a h v i j a l õ i k e järgi kui kuriteo täideviija käitumine. See on võimalik näiteks siis, kui kuriteo täideviija pani toime rea kuritegusid, teised osavõtjad võtsid aga osa ainult ühe kuriteo toimepanemisest. Nii võib täideviija tegu olla kvalifitseeritud KrK § 101 p. 5, teiste osavõtjate käitumine aga §-de 17 ja 100 järgi. Kuriteo täideviija ja teiste kuriteost osavõtjate tegude kvalifikatsioon võib erineda ka t ä i d e v i i j a nn. e k s t s e s s i korral, s. o. juhtumeil, kus täideviija pani tegelikult toime raskema kuriteo kui see, millele teda kihutati või mille toimepanemisel teda abistati. Sellisel juhul ei vastuta teised kuriteost osavõtjad teo eest, mida nende tahtlus ei hõlmanud. Kui näiteks täideviija peale varguse, mille toimepanemisele teda kihutati, tekitab kannatunule veel raske kehavigastuse, siis kuriteole kihutaja, kelle tahtlus ei

hõlma raske kehavigastuse tekitamist, vastutab ainult vargusele kihutamise eest.

7. Karistuse mõistmisel peab kohus arvestama iga kuriteost osavõtja osavõtu astet ja iseloomu (kas osavõtja tegu omas kuriteo toimepanemisel määravat tähtsust või mitte, tema osa kuritegeliku kavatsuse kujunemisel ja realiseerimisel jne.). Kui toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, võib sellest kuriteost osavõtjat kriminaalvastutusest vabastada üldsuse käendusele andmise (§ 50) või asja andmise korral läbivaatamiseks seltsimehelikus kohtus (§ 51).

§ 18. Varjamine

Kurjategija, kuriteo toimepanemise vahendi või riista, kuriteo jälgede või kuritegelikul teel saadud eseme eelnevalt mittelubatud varjamine toob kaasa kriminaalvastutuse ainult käesoleva koodeksi §-des 86[1] ja 180 ettenähtud juhtudel.

1. Kuriteo või kurjategija varjamine on tahtlik aktiivne tegevus kurjategija, kuriteo toimepanemise vahendi või riista, kuriteo jälgede või kuritegelikul teel saadud eseme peitmiseks. Eelnevalt lubatud varjamine, millel on põhjuslik seos kuriteo toimepanemisega, moodustab KrK §-s 17 lg. 6 ettenähtud kaasaaitamise. Eelnevalt mittelubatud varjamine toob kaasa kriminaalvastutuse ainult KrK eriosas ettenähtud juhtudel.

2. Objektiivsest küljest võib varjamine seisneda väga mitmesuguses aktiivses tegevuses. Sellena ei ole käsitletav mitte ainult kurjategija, kuriteo toimepanemise vahendi jne. peitmine, vaid ka kuriteo jälgede hävitamine, kurjategija varustamine võltsitud dokumentidega, kuritegelikul teel saadud esemete ümbertegemine jne.

3. Subjektiivsest küljest eeldab varjamine otsest tahtlust — süüdlane teab, et ta peidab kurjategijat, kuriteo toimepanemise vahendit jne. ning ühtlasi soovib seda.

4. Kriminaalvastutus varjamise eest määratakse KrK eriosa selle paragrahvi ja lõike põhjal, mis näeb ette antud kuriteo toimepannud isiku, kuriteo toimepanemise vahendi jm. eelnevalt mittelubatud varjamise. Kriminaalvastutus riiklike kuritegude eelnevalt mittelubatud varjamise eest on ette nähtud KrK §-s 86[1], teiste kuritegude eelnevalt mittelubatud varjamise eest KrK §-s 180.

§ 19. Mitteteatamine

Mitteteatamine kindlasti teadaolevast ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost toob kriminaalvastutuse kaasa ainult käesoleva koodeksi §-des 87 ja 181 ettenähtud juhtudel.

1. Mitteteatamine on tahtlik tegevusetus, mis seisneb kindlasti teadaolevast ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost vastavaile organeile, võimuesindajaile või ametiisikule mitteteatamises, kui teatamiseks oli võimalus. Mitteteatamise koosseisu suhtes ei oma tähtsust asjaolu, kas kuriteo toimumist välditi või mitte, samuti kuidas tema toimepanemine avastati. Mitteteatamine toob kaasa kriminaalvastutuse ainult siis, kui ettevalmistatav või toimepandud kuritegu oli isikule kindlasti teada. Ka ettelubatud mitteteatamine on käsitletav mitteteatamisena.

2. Kriminaalvastutus mitteteatamise eest määratakse KrK eriosa selle paragrahvi ja lõike põhjal, mis näeb ette antud kuriteost mitteteatamise karistatavuse. Kriminaalvastutus riiklikest kuritegudest mitteteatamise eest on ette nähtud KrK §-s 87, teistest kuritegudest mitteteatamise eest KrK §-s 181.

KOLMAS PEATÜKK

KARISTUS

§ 20. Karistuse eesmärgid

(1) Karistus ei ole mitte ainult repressiooniks toimepandud kuriteo eest, vaid tema eesmärgiks on ka süüdimõistetu parandamine ja ümberkasvatamine töösse ausa suhtumise, seaduse täpse täitmise ja sotsialistliku ühiselu reeglite austamise vaimus, samuti süüdimõistetu kui ka teiste isikute poolt uute kuritegude toimepanemise ärahoidmine.

(2) Karistuse eesmärgiks ei ole füüsiliste kannatuste tekitamine ega inimväärikuse alandamine.

1. KrK on loobunud VNFSV 1926. a. KrK vananenud terminist, mille järgi kriminaalkaristust nimetati «kohtulik-parandusliku iseloomuga sotsiaalse kaitse vahendiks». See termin pole üldsusele arusaadav ega vasta kriminaalkaristuse aktiivsele ning pealetungivale iseloomule võitluses kuritegevuse vastu.

2. KrK vaatab karistusele kui riigisunni vahendile, kusjuures karistust kohaldatakse ainult kohtuotsuse järgi isiku suhtes, kes on süüdi mõistetud mingi kuriteo toimepanemises.

3. Vastavalt KrK-le ei ole karistus mitte ainult repressiooniks (nuhtluseks) toimepandud kuriteo eest, vaid tema eesmärgiks on ka süüdimõistetu parandamine ja ümberkasvatamine, samuti süüdimõistetu kui ka teiste isikute poolt uute kuritegude toimepanemise ärahoidmine. VNFSV 1926. a. KrK-s aga ei leidnud karistuse ülesannete määratluses kajastamist see asjaolu, et karistus on repressiooniks toimepandud kuriteo eest,

kuigi repressioon on karistuse vältimatuks koostisosaks. Seevastu avab KrK § 20 õigesti karistuse olemuse ja eesmärgid.

4. Kriminaalrepressioon pole meil kunagi olnud peamiseks vahendiks võitluses kuritegevuse vastu. Meil ei etenda sotsialistliku ühiselu reeglite mitteaustamise teele sattunud isikute parandamisel ja ümberkasvatamisel, samuti uute kuritegude ärahoidmisel peamist osa riiklikud organid riigisunnivahendite abil, vaid meie üldsus, ühiskondlikud organisatsioonid ja töötajate kollektiivid ning nende isetegevuslikud organid (vabatahtlikud rahvamalevad, seltsimehelikud kohtud, alaealiste asjade komisjonid jne.), kes kohaldavad ühiskondliku mõjutamise vahendeid. Riigisunni vahendeid ja sealhulgas kriminaalkaristusi on vaja üksnes isikute suhtes, kelle parandamine ja ümberkasvatamine ühiskondliku mõjutamise vahendite abil ei ole kindlustatud või kes on toime pannud raskeid kuritegusid. Seega teenivad kriminaalrepressioon ja ühiskondliku mõjutamise vahendid ühtseid eesmärke, nende mõlema kohaldamine toimub riiklike organite ja ühiskondlike organisatsioonide vastastikuses koostöös ja abistamises, kusjuures kriminaalkaristuste sfäär kitseneb pidevalt ja vastavalt sellele laieneb ühiskondliku mõjutamise vahendite kohaldamise ala.

5. Peale kasvatuslike ülesannete süüdlase suhtes on karistuse kui ka ühiskondliku mõjutamise vahendite ülesandeks sotsialistliku ühiselu reeglite uute rikkumiste ja uute kuritegude toimepanemise ärahoidmine nii süüdimõistetu enda (eripreventsioon), kui ka teiste ebakindlate ühiskonnaliikmete poolt (üldpreventsioon).

a) Eripreventsioon väljendub mitmesuguste karistuste kohaldamisel erinevalt. Ta avaldub näiteks vabadusekaotusliku karistuse puhul selles, et süüdimõistetu isoleeritakse ja seega võetakse temalt võimalus kinnipidamise aja vältel toime panna uusi kuritegusid. Juhul, kui süüdimõistetu kohtuotsuse järgi välja või asumisele saadetakse, kaotab ta otsesed sidemed ja läbikäimise selle keskkonnaga, kus liikudes ta sattuski kuritegelikule teele. Vara konfiskeerimine ja rahatrahv on süüdimõistetu suhtes hoiatavaks teguriks ja võtab temalt sageli materiaalse baasi kuritegevuse jätkamiseks. Ka kohtulik süüdimõistmine iseenesest kui toimepandud kuriteo ja selle toimepannud isiku hukkamõistmine Nõukogude riigi ja rahva poolt omab suurt hoiatavat tähendust. Hoiatus iseenesest aga ei garanteeri, et süüdimõistetu pärast karistuse ärakandmist või isegi karistuse kandmise ajal ei pane toime uusi kuritegusid ega muutu retsidivistiks. Ainult siis, kui saavutatakse süüdimõistetu täielik paranemine ja ümberkasvatamine, on välditud kuritegude retsidiiv.

b) Üldpreventsiooni puhul tuleb arvestada seda, et 1) karistusel ei ole kasvatuslik mõju mitte ainult isiku suhtes, keda karistatakse, vaid ka nende üksikute kodanike suhtes, kes

mineviku igandite mõjul võiksid toime panna kuritegusid; 2) karistus ei mõju kasvatavalt mitte ainult tema tegelikul kohaldamisel, vaid kasvatuslik tähtsus on kogu meie kriminaalseadusandlusel. Suur kasvatuslik tähtsus on kohtuotsusel, millega kuriteo toimepannud isik süüdi mõistetakse kuriteo toimepanemise eest ja mille järgi tema suhtes kohaldatakse karistus.

6. Kuritegude ärahoidmise ja karistuse kasvatusliku mõju seisukohalt on suur tähtsus sellel, kuidas karistused tegelikult täide viiakse. Vähimadki puudused näiteks vabadusekaotusliku karistuse täideviimisel, liialdused vahialuste materiaalolustikulisel kindlustamisel, väär kinnipidamise režiim, samuti lüngad kasvatustöös kinnipidamiskohtades või vead karistuse kandmisest enne tähtaega vabastamisel jms. võivad selle karistusliigi kasvatuslikku efekti tõsiselt kahjustada.

7. Nõukogude karistuspoliitika on rajatud sotsialistliku humanismi printsiipidele. Vastavalt sellele aitab karistus kaasa sotsialistlike ühiskondlike suhete ning kodanike õiguste ja seaduslike huvide kaitsele kuritegelike rünnete vastu. Ühes nende põhjuste ja tingimuste likvideerimisega, mis soodustavad mineviku igandite esiletungimist mõningate inimeste teadvuses, aitab karistus kaasa kuritegevuse täielikule likvideerimisele meie maal. Teiselt poolt ei või KrK järgi olla karistuse eesmärgiks füüsiliste kannatuste tekitamine või inimväärikuse alandamine. Selles avaldub Nõukogude karistuspraktika humaansuse teine külg. Karistus on küll alati seotud teatavatest hüvedest ilmajätmisega ja teatavate kitsenduste põhjustamisega süüdimõistetule. Kuid Nõukogude kriminaalõiguse järgi põhjustab karistus neid kitsendusi ainult niivõrd, kui see on hädavajalik karistuse eesmärkide saavutamiseks. Sealjuures ei saa ta loobuda nende kitsenduste põhjustamisest üldse, sest siis lakkaks karistus olemast karistus, kuid KrK ei näe siiski ette ülemääraselt karme karistusi. Vastavalt KrK-le võib mõista näiteks vabadusekaotust tähtajaga kuni viisteist aastat. Surmanuhtlus on Nõukogude kriminaalõiguse järgi erakordseks karistuseks. Vähem ohtlike kuritegude eest kohaldatakse juhul, kui süüdlane oma tegu kahetseb, kas ühiskondliku mõjutamise vahendeid, tingimisi süüdimõistmist või kriminaalkaristusi, mis ei ole seotud vabadusekaotusega.

8. KrK juhindub V. I. Lenini õpetusest, mille kohaselt «karistuse preventiivne mõju ei ole sugugi tingitud karistuse karmusest, vaid ta vältimatusest. Oluline ei ole mitte see, et kuriteo eest määratakse raske karistus, vaid see, et ükski kuriteo juhtum ei jääks avastamata» (V. I. Lenin, Teosed, 4. k., lk. 357).

§ 21. Karistuse liigid

(1) Kuriteo toimepannud isikule võib mõista järgmisi põhikaristusi:

1) vabadusekaotus;

2) asumiselesaatmine;

3) väljasaatmine;

4) vabadusekaotuseta paranduslik töö;

5) teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmine;

6) rahatrahv;

7) ühiskondlik laitus.

(2) Ajateenijale võib karistusena mõista ka distsiplinaarpataljoni saatmist.

(3) Peale põhikaristuse võib kuriteo toimepannud isikule mõista järgmisi lisakaristusi:

1) vara konfiskeerimine;

2) sõjaväelise või eriauastme äravõtmine;

3) vanemlike õiguste äravõtmine.

(4) Asumiselesaatmist, väljasaatmist ja teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmist ning rahatrahvi võib mõista mitte ainult põhi-, vaid ka lisakaristusena.

(5) Kuriteo eest võib mõista ühe põhikaristuse. Põhikaristusega võib kooskõlas käesoleva koodeksi sätetega ühendada ühe või mitu lisakaristust. Asumiselesaatmist ja väljasaatmist kui lisakaristusi ei või mõista üheaegselt.

1. Käesolevas paragrahvis on loetletud karistuste liigid alates raskeimast ja lõpetades kergeimaga, kusjuures eraldi on antud põhi- ja eraldi lisakaristuste loetelu. Karistuste üldisesse loetelusse ei ole võetud üksnes surmanuhtlust, distsiplinaarpataljoni saatmist ja kinnipidamist peavahis.

a) P õ h i k a r i s t u s t e k s on sellised karistused, mida võib kohaldada ainult iseseisvalt, sõltumata lisakaristustest. Nad on peamisteks vahenditeks konkreetsel juhtumil karistuse eesmärkide saavutamisel. Iga kuriteo eest võib mõista vaid ühe põhikaristuse. Karistused, mis ei ole võetud üldisesse loetelusse (surmanuhtlus, distsiplinaarpataljoni saatmine ja kinnipidamine peavahis), on kohaldatavad vaid põhikaristustena.

b) L i s a k a r i s t u s t e k s on sellised karistused, mida võib kohaldada vaid põhikaristusele lisandatult. Sealjuures võib põhikaristusega ühendada üks või mitu lisakaristust. Üldreeglina on põhikaristus küllaldane selleks, et saavutada konkreetsel juhtumil karistuse eesmärke. Kuid olenevalt süüdlase isiksusest, kuriteo iseloomust ja selle toimepanemise asjaoludest võib nende eesmärkide saavutamise kindlustamiseks vajalikuks osutuda ka lisakaristuste kohaldamine. Lisakaristusi kohaldatakse eriti neil juhtumeil, kui on vaja kindlustada uute kuritegude toimepanemise ärahoidmine süüdlase poolt. Lisakaristusi kohaldatakse ka selleks, et teravamini esile tõsta süüdlase hukkamõistmist. Keh-

tivat kriminaalõigust läbib võrreldes varem kehtinud kriminaalõigusega lisakaristuste kohaldamise piiramise tendents.

c) Osa karistusi ja nimelt käesoleva paragrahvi neljandas lõikes loetletud karistused on kohaldatavad nii põhi- kui ka lisakaristustena. Juhul, kui teatav karistus on mõistetud põhikaristusena, ei saa teda samaaegselt mõista ka lisakaristusena.

2. Üksikud karistused erinevad oma raskuselt. Erinevused karistuste raskuses ongi *karistuste süsteemi aluseks* KrK-s. Sealjuures ei ole aga põhi- (§ 21 lg. 1) ja lisakaristused (§ 21 lg. 3) raskuse poolest omavahel võrreldavad. Isegi need põhikaristused, mida võib mõista ka lisakaristustena (§ 21 lg. 4), ei ole oma raskuselt teiste lisakaristustega võrreldavad.

§ 22. Erakordne karistus — surmanuhtlus

(1) Erakordse karistusena, kuni selle täieliku kaotamiseni, on lubatud surmanuhtluse — mahalaskmise — mõistmine kodumaa reetmise (käesoleva koodeksi § 62), spionaaži (§ 63), terroristliku akti (§-d 64 lg. 1 ja 65 lg. 1), diversiooni (§ 66,) banditismi (§ 75), võltsitud raha ja väärtpaberite valmistamise eest käibelelaskmise eesmärgil või nende käibelelaskmise eest, kui see pandi toime äritsemisena (§ 85 lg. 2), valuutaväärtuste või väärtpaberitega spekuleerimise eest äritsemisena või suures ulatuses, valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumise eest isiku poolt, kes on varem süüdi mõistetud valuutaväärtustega või väärtpaberitega spekuleerimise eest või valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumise eest (§ 86 lg. 2), tahtliku tapmise eest raskendavatel asjaoludel (§-d 101 ja 215 lg. 3), riigi või ühiskonna vara riisumise eest eriti suures ulatuses (§ 93[1]), sõja ajal või lahinguolukorras aga ka teiste eriti raskete kuritegude eest NSV Liidu seadusandluses eriti ettenähtud juhtudel.

(2) Surmanuhtlust — mahalaskmist — lubatakse kohaldada ka eriti ohtliku retsidivisti ja raskes kuriteos süüdimõistetud isiku suhtes, kes kinnipidamiskohas terroriseerib paranemise teele asunud kinnipeetavaid või sooritab kallaletungi administratsioonile või organiseerib sel eesmärgil kuritegeliku grupi või võtab aktiivselt osa sellise grupi tegevusest (käesoleva koodeksi § 75[1]).

(3) Ei või surma mõista isikut, kes kuriteo toimepanemise ajal oli alla kaheksateistkümne aasta vana, ega naist, kes kuriteo toimepanemise või kohtuotsuse tegemise ajal on rase. Surmanuhtlust ei või kohaldada naise suhtes, kes kohtuotsuse täideviimise ajal on rase.

1. Surmanuhtluse all mõistetakse süüdimõistetu mahalaskmist kohtuotsuse alusel. Printsiibis on nõukogude võim alati suhtunud eitavalt surmanuhtlusesse. Kuid teatavates tingimustes, Nõukogude riigi arengu teatavatel etappidel on surmanuhtluse kohaldamine siiski olnud paratamatu. Sealjuures on surmanuhtluse kohaldamine lubatud üksnes ajutiselt, kuni selle täieliku kaotamiseni. Surmanuhtlus on *erakordseks* karistuseks, millist karistust üldisesse loetelusse (§ 21) pole võetud. Surma-

nuhtlus on KrK eriosas ette nähtud ainult alternatiivse karistusena kõige raskemate kuritegude eest.

2. Iseenesest võib surmanuhtlust mõista nii kuriteo täideviijatele kui ka muudele kuriteo toimepanemisest osavõtjaile. Ei oli välistatud surmanuhtluse mõistmise võimalus ka kuriteokatse ja kuriteo ettevalmistamise eest. Kuid kuriteo toimepanemisest teisejärgulistele osavõtjatele ning üldreeglina ka kuriteokatse, seda enam aga kuriteo ettevalmistamise eest tuleb surmanuhtluse mõistmisest hoiduda.

3. Käesoleva paragrahvi kolmandas lõikes on loetletud isikud, keda ei või surma mõista ja kelle suhtes surmanuhtlus ei ole kohaldatav. Sealjuures ei kohaldata surmanuhtlust naise suhtes, kes kohtuotsuse täideviimise ajal on rase, kuigi ta kohtuotsuse tegemise ajal ei olnud rase. Sellise naise suhtes asendab kohus KrK § 46 korras surmanuhtluse üldreeglina vabadusekaotusega KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsioonis ettenähtud piirides.

4. Surmanuhtlust ei ole rahvakohus õigustatud mõistma, sest kuriteod, mille eest võib surma mõista, ei allu rahvakohtu arutamisele.

§ 23. Vabadusekaotus

(1) Vabadusekaotust võib mõista tähtajaga kolmest kuust kuni kümne aastani, eriti raske kuriteo eest ja eriti ohtlikule retsidivistile aga käesoleva koodeksi eriosas ettenähtud juhtudel tähtajaga mitte üle viieteistkümne aasta.

(2) Karistuse mõistmisel isikule, kes kuriteo toimepanemise ajal oli alla kaheksateistkümne aasta vana, ei või vabadusekaotuse tähtaeg ületada kümmet aastat.

(3) Vabadusekaotusele mõistetud isik kannab karistust parandusliku töö koloonias või türmis, alaealine aga alaealiste töökoloonias.

(4) Vabadusekaotust kinnipidamise näol türmis kas kogu karistusaja või selle osa kestel võib kohtuotsusega mõista isikule, keda karistatakse vabadusekaotusega mitte alla viie aasta käesoleva koodeksi §-des 62—71, 75, 75[1], 77, 85, 86 lg. 2, 88 lg. 2 või 3, 89 lg. 2 või 3, 90, 91 lg. 2 või 3, 92 lg. 2 või 3, 93 lg. 2 või 3, 93[1], 100, 101, 107 lg. 2, 115 lg. 2 või 3, 139 lg. 2, 140 lg. 2, 141 või 215 lg. 3 ettenähtud kuriteo eest, isikule aga, keda karistatakse vabadusekaotusega käesoleva koodeksi §-s 176 ettenähtud kuriteo eest ja eriti ohtlikule retsidivistile sõltumatult karistuse tähtajast.

(5) Isiku suhtes, kes on ära kandnud vähemalt poole türmis kinnipidamise tähtajast, võib kohus tema eeskujuliku käitumise korral asendada kinnipidamise türmis kinnipidamisega koloonias.

(6) Isiku suhtes, kes kuritahtlikult rikub parandusliku töö koloonias kehtivat režiimi, võib kohus koloonias karistuse kandmise asendada kinnipidamisega türmis kestusega mitte üle kolme aasta, kusjuures selle tähtaja lõppemisel veel kandmata karistus kantakse parandusliku töö koloonias.

(7) Vabadusekaotuse ärakandmise kord ja tingimused sätitakse parandusliku töö seadusandluses.

1. Vabadusekaotuse all mõistetakse süüdimõistetu paigutamist kohtuotsuse alusel ja selles kindlaksmääratud tähtajaks vastavasse parandusliku töö asutusse, milles ta allutatakse selles asutuses kehtivale režiimile ja rakendatakse ühiskonnale kasulikule tööle. Vabadusekaotus on kõige raskemaks karistuste üldisesse loetelusse (§ 21) võetud põhikaristuseks. Teda mõistetakse üldreeglina ainult raskete kuritegude eest ja sealjuures isikutele, kelle parandamise ja ümberkasvatamise ning kelle suhtes karistuse repressiivse funktsiooni teostamise seisukohast teised, kergemad karistused ei ole küllaldased. Vabadusekaotus ei ole KrK järgi peamiseks karistuseks, kuid on siiski suhteliselt sagedasti kohaldatav. Kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil kitseneb vabadusekaotuse kohaldamise sfäär. Vajadusele kitsendada vabadusekaotuse kohaldamist juhtis resoluutselt tähelepanu NSV Liidu Ülemkohtu Pleenum 1959. aasta 19. juuni ja 1959. aasta 19. detsembri juhistavates määrustes. Ühtlasi kriipsutas NSV Liidu Ülemkohtu Pleenum 1960. aasta 26. märtsi juhistavas määruses alla, et isikutele, kes on toime pannud raskeid kuritegusid, ja eriti ohtlikele retsidivistidele tuleb kõrvalekaldumatult kohaldada seaduses ettenähtud rangeid karistusi.

2. Vabadusekaotus kuulub tähtaegsete karistuste hulka. Selle mõistmine eluajaks (tähtajatult) ei ole lubatud. Vabadusekaotuse minimaalseks tähtajaks on kolm kuud, maksimaalseks aga kümme aastat. Üksnes eriti raske kuriteo eest ja eriti ohtlikule retsidivistile (§ 42) võib mõista vabadusekaotust ka pikemaks tähtajaks, kuid mitte üle viieteistkümne aasta, seda aga ainult selliste kuritegude toimepanemise korral, mille eest see on KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsioonis ette nähtud. Karistuse mõistmisel isikule, kes kuriteo toimepanemisel oli alla kaheksateistkümne aasta vana, ei või vabadusekaotuse tähtaeg ületada kümmet aastat ka siis, kui KrK eriosa vastav paragrahv ette näeb vabadusekaotuse tähtajaga üle kümne aasta.

3. Vabadusekaotust kantakse sellekohases parandusliku töö asutuses. KrK näeb ette vabadusekaotuse kandmist kolme liiki parandusliku töö asutustes: parandusliku töö koloonias, türmis või alaealiste töökoloonias.

a) Parandusliku töö kolooniad on peamiseks vabadusekaotuse kandmise kohaks. Parandusliku töö koloonias kannavad karistust kõik vabadusekaotusele mõistetud isikud, kelle suhtes ei ole ette nähtud vabadusekaotuse kandmist türmis või alaealiste töökoloonias.

b) Türmis kannavad vabadusekaotust käesoleva paragrahvi neljandas ja kuuendas lõikes tähendatud isikud, kusjuures käesoleva paragrahvi kuuendas lõikes tähendatud isikuid ei ole lubatud enne tähtaega türmist vabastada. Alaealiste türmi paigutamine on keelatud. Türmid erinevad parandusliku töö koloniatest oma rangema režiimi poolest.

c) Alaealine kannab vabadusekaotust alaealiste töökoloonias. Kui isik alaealiste töökoloonias karistuse kandmise ajal saab täisealiseks, viiakse ta üle parandusliku töö kolooniasse, kus ta jätkab karistuse kandmist.

Vanglad, niivõrd kui nendes peetakse kinni uurimis- ja kohtualuseid kuni kohtuotsuse jõustumiseni, ei kuulu parandusliku töö asutuste süsteemi. Siiski arvatakse vanglates viibimise aeg (eelvangistus) karistuse kandmise hulka KrK § 45 alusel.

Parandusliku töö laagrid on 1957. aastast alates likvideeritud.

4. Mis liiki parandusliku töö asutuses — türmis või koloonias tuleb vabadusekaotusele mõistetud isikul kanda karistust, selle määrab kindlaks kohus kohtuotsuses. Kohtumääruse alusel toimub üksnes koloonias karistuse kandmise asendamine kinnipidamisega türmis käesoleva paragrahvi kuuendas lõikes tähendatud juhtudel (parandusliku töö koloonias kehtiva režiimi kuritahtlik rikkumine) ning samuti viiendas lõikes ettenähtud asjaoludel (süüdimõistetu eeskujulik käitumine) türmis kinnipidamise asendamine karistuse kandmisega parandusliku töö koloonias. Sealjuures juhindub kohus KrPK §-st 334.

5. Türmides ja parandusliku töö kolooniais on kohaldatavad mitmesugused režiimid.

a) Türmis on kohaldatavad kaks režiimi: üldine ja range. Rangel režiimil peetakse isikuid, kes kuritahtlikult rikuvad türmis kehtivat korda, samuti ka isikuid, kellele kohtuotsusega on mõistetud vabadusekaotuse kandmine türmis kinnipidamiskohtades toimepandud kuritegude eest. Isikuid, kes esmakordselt saabuvad türmi karistuse kandmiseks, peetakse rangel režiimil vähemalt kaks kuud, vähemalt teistkordselt türmi karistuse kandmiseks saabuvaid isikuid aga vähemalt kuus kuud. Nende tähtaegade möödumisel võib türmis kinnipeetavat hea käitumise ja ausa töösse suhtumise korral rangelt režiimilt üle viia üldisele režiimile. Sellist üleviimist teostab kinnipidamiskoha administratsioon.

b) Parandusliku töö kolooniais on kohaldatavad neli režiimi, millele vastavalt tehakse vahet järgmiste parandusliku töö kolooniate liikide vahel:

1) üldise režiimiga parandusliku töö kolooniad;
2) tugevdatud režiimiga parandusliku töö kolooniad;
3) range režiimiga parandusliku töö kolooniad ja
4) erirežiimiga parandusliku töö kolooniad.

Mis liiki parandusliku töö koloonias tuleb vabadusekaotusele mõistetud isikul karistust kanda, määratakse samuti kindlaks kohtuotsuses. Sealjuures lähtub kohus süüdlase isiksusest, toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloomust ja astmest ning kuriteo toimepanemise asjaoludest, üldreeglina kannavad

vabadusekaotusele mõistetud isikud karistust parandusliku töö kolooniates järgmiselt:

üldise režiimiga parandusliku töö koloonias kannavad karistust esmakordselt vähem ohtlike kuritegude eest vabadusekaotusele mõistetud isikud;

tugevdatud režiimiga parandusliku töö koloonias kannavad karistust raskete kuritegude (§ 55 lg. 6 p. 3) eest esmakordselt vabadusekaotusele mõistetud isikud;

range režiimiga parandusliku töö koloonias kannavad vabadusekaotust vähemalt kahte karistatust omavad isikud, keda ei ole tunnistatud eriti ohtlikeks retsidivistideks;

erirežiimiga parandusliku töö koloonias kannavad vabadusekaotust ainult eriti ohtlikud retsidivistid ja isikud, kellele surmanuhtlus on armuandmise korras asendatud vabadusekaotusega.

Vabadusekaotusele mõistetud naised kannavad karistust ainult üldise režiimiga parandusliku töö koloonias, välja arvatud eriti ohtlikud retsidivistid, kes kannavad vabadusekaotust range režiimiga parandusliku töö koloonias.

Kohtuotsusega kindlaks määratud režiimiga parandusliku töö koloonias tuleb vabadusekaotusele mõistetud isikul ära kanda kogu karistuse aeg. Isiku üleviimine ühe režiimiga kolooniast teise on lubatud ainult siis, kui isik paneb karistuse kandmise ajal toime uue kuriteo, mille eest teda mõistetakse vabadusekaotusele. Sel juhul määrab kohus kindlaks, mis režiimiga parandusliku töö koloonias tuleb süüdimõistetul karistust kanda. Ka on lubatud kohtul erirežiimiga parandusliku töö koloonias karistust kandvaid isikuid vähemalt pärast poole karistusaja ärakandmist nende eeskujuliku käitumise ja ausa töösse suhtumise korral (vt. § 55 komm. 5) üle viia range režiimiga parandusliku töö kolooniasse.

6. Vabadusekaotuse ärakandmise kord ja tingimused on sätitud Eesti NSV Siseministeeriumi parandusliku töö kolooniate ja türmide põhimääruses ning NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 1961. aasta 19. juuni juhistavas määruses.

§ 24. Asumiselesaatmine

(1) Asumiselesaatmine on süüdimõistetu eemaldamine tema elukohast kohustusega elada teatud paikkonnas.

(2) Asumiselesaatmist nii põhi- kui ka lisakaristusena võib mõista tähtajaga kahest kuni viie aastani.

(3) Asumiselesaatmist kui lisakaristust võib mõista ainult käesolevas koodeksis eriti ettenähtud juhtudel.

(4) Asumisele ei saadeta isikut, kes kuriteo toimepanemise ajal oli alla kaheksateistkümne aasta vana. Asumisele ei saadeta ka rasedat naist ega naist, kelle ülalpidamisel on kuni kaheksa aasta vanuseid lapsi.

(5) Asumiselesaatmise ärakandmise kord, kohad ja tingimused sätitakse NSV Liidu ja Eesti NSV seadusandluses.

1. Asumiselesaatmist võib mõista nii põhi- kui ka lisakaristusena. Põhikaristusena võib asumiselesaatmist mõista juhul, kui see on ette nähtud KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsioonis või kui kohus peab vajalikuks mõista asumiselesaatmine vabadusekaotuse asemel (§ 39). Ka võib kohus KrK § 55 korras asendada vabadusekaotuse veel ärakandmata osa asumiselesaatmisega. Lisakaristusena on asumiselesaatmise mõistmine lubatud vaid siis, kui see karistus on KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsioonis ette nähtud.

2. Asumiselesaatmine erineb väljasaatmisest selle poolest, et asumisele saadetu on kohustatud elama teatavas paikkonnas, väljasaadetu võib aga ise endale valida elukoha paikkondades, kus tal elamine ei ole keelatud.

3. Asumiselesaatmine kannab mitmes suhtes *kindlustuslikku* iseloomu. Selle karistuse mõistmine on otstarbekohane eriti neil juhtumeil, kus kuriteo toimepanemist süüdlase poolt soodustab tema viibimine teatavates paikkondades või üldse piiramatu liikumisvabadus. Nii võib süüdlase ühiskonnaohtlikkus kasvada selle tõttu, et tal on sidemeid teatava paikkonna, eriti aga suurte keskuste kuritegelike elementidega. Asumiselesaatmist ei peaks kohaldama siis, kui süüdlane ei suuda mõnesugustel põhjustel kohaneda paikkonnas, kus teda kohustatakse elama, ega leida endale sobivat ühiskonnale kasulikku tegevust (peale alaealiste ja rasedate naiste, kellele asumiselesaatmise mõistmine on üldse keelatud, ka näiteks haiged ja invaliidid).

4. *Põgenemine* asumiselt või teel sinna on karistatav KrK § 177 lg. 1 järgi, kusjuures asumiselesaatmise veel ärakandmata osa liidetakse kas täies ulatuses või osaliselt uue karistusega (§-d 41 ja 43).

§ 25. Väljasaatmine

(1) Väljasaatmine on süüdimõistetu eemaldamine tema elukohast ühes keeluga elada teatud paikkondades.

(2) Väljasaatmist nii põhi- kui ka lisakaristusena võib mõista tähtajaga ühest kuni viie aastani.

(3) Väljasaatmist kui lisakaristust võib mõista ainult käesolevas koodeksis eriti ettenähtud juhtudel.

(4) Välja ei saadeta isikut, kes kuriteo toimepanemise ajal oli alla kaheksateistkümne aasta vana.

(5) Väljasaatmise ärakandmise kord ja tingimused sätitakse NSV Liidu ja Eesti NSV seadusandluses.

1. Nagu asumiselesaatmist võib ka väljasaatmist mõista nii põhi- kui ka lisakaristusena. Põhikaristusena võib väljasaatmist

mõista juhul, kui see karistus on ette nähtud KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsioonis või kui kohus peab vajalikuks mõista väljasaatmine vabadusekaotuse või asumiselesaatmise asemel (§ 39). Ka võib kohus KrK § 55 korras asendada vabadusekaotuse või asumiselesaatmise veel ärakandmata osa väljasaatmisega. Lisakaristusena võib väljasaatmist mõista kahel juhul: 1) kui see karistus on KrK eriosa vastavas paragrahvis lisakaristusena ette nähtud või 2) kui KrK eriosa vastav paragrahv näeb lisakaristusena ette asumiselesaatmise, kuid kohus peab võimalikuks KrK § 39 alusel seda asendada väljasaatmisega.

2. Nagu asumiselesaatminegi kannab ka väljasaatmine mitmes suhtes kindlustuslikku iseloomu.

3. Väljasaadetu omavoliline elama asumine paikkonda, kus tal elamine on keelatud, on karistatav KrK § 177 lg. 2 järgi, kusjuures väljasaatmise veel ärakandmata osa liidetakse kas täies ulatuses või osaliselt uue karistusega (§-d 41 ja 43).

§ 26. Vabadusekaotuseta paranduslik töö

(1) Vabadusekaotuseta paranduslikku tööd võib kohus mõista tähtajaga ühest kuust kuni ühe aastani ja see kantakse ära kas süüdimõistetu töökohas või mujal, kuid süüdimõistetu elukohas.

(2) Paranduslikule tööle mõistetud isiku töötasust peetakse kinni riigituludesse vastavalt kohtuotsusele 5—20%. Töötasust kinnipidamisele kuuluv protsent määratakse kindlaks arvesse võttes süüdlase varanduslikku ja perekondlikku seisundit.

(3) Kui paranduslikule tööle mõistetul ei ole töökohta ja ta kuu aja jooksul, arvates kohtuotsuse jõustumisest, ei asu tööle ilma mõjuva põhjuseta või muul viisil hoidub kuritahtlikult kõrvale töökohal parandusliku töö kandmisest, siis määrab kohus parandusliku töö ärakandmise mujal selle organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub parandusliku töö organiseerimine, kuid süüdimõistetu elukohas. Kuritahtlik kõrvalehoidumine parandusliku töö kandmisest, kui seda kantakse organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub selle töö organiseerimine, toob kaasa vastutuse käesoleva koodeksi § 178 järgi.

(4) Vajaduse korral määrab kohus kindlaks paranduslikule tööle mõistetu üle järelevalve ja tema suhtes kasvatustöö teostamise korra.

(5) Parandusliku töö ärakandmise kord ja tingimused sätitakse parandusliku töö seadusandluses.

1. Vabadusekaotuseta paranduslik töö on tähtaegseks karistuseks, mis seisab selles, et süüdimõistetut kohustatakse töötama ja tema töötasust peetakse osa kinni riigituludesse, sealjuures aga ei piirata süüdimõistetu vabadust. Seda karistust mõistetakse isikutele, kes on toime pannud vähem ohtlikke kuritegusid ja kelle suhtes vabadusekaotuse kohaldamine ei ole vajalik. Vabadusekaotuseta paranduslik töö on Nõukogude kriminaal-

TRU Raamatukogu

õiguse järgi üks sagedamini kohaldatavaid karistusi, millel ei puudu küll repressiivsus, kuid milles domineerib kasvatuslik moment.

2. Vabadusekaotuseta paranduslikku tööd ei või mõista sõjaväelastele ega ka töövõimetutele isikutele. Esimeste tööle suunamine ei ole ilmselt otstarbekohane, teised aga ei ole suutelised töötama. Kui paranduslikule tööle mõistetud isik kutsutakse sõjaväeteenistusse või ta kaotab töövõime (näit. tunnistatakse I või II grupi invaliidiks), asendab kohus KrPK §-s 334 sätitud korras paranduslikku tööd mõne teise, liigilt kergema karistusega või vabastab süüdimõistetu karistuse kandmisest üldse (§-d 46 ja 52). Sõjaväelastele mõistetakse paranduslikku tööd asemel kinnipidamine peavahis (§ 30 lg. 2).

3. Paranduslikule tööle mõistetud isiku töötasust peetakse riigituludesse kinni vastavalt kohtuotsusele 5—20%. Kinnipidamist teostatakse süüdimõistetu kogu töötasust, mis ta on välja teeninud karistuse kandmise ajal. Kolhoosnikutel teostatakse kinnipidamist nii rahalisest kui ka naturaaltasust, mis nad saavad karistuse kandmise ajal väljatöötatud normipäevade arvel. Kinnipidamisi ei teostata töötasust ületunnitöö eest, preemiatest, mida süüdimõistetu suhtes kehtiv töötasusüsteem ette ei näe, komandeerimise puhul saadavatest summadest, kasutamata puhkuse eest saadavast kompensatsioonist ning sotsiaalkindlustuse korras makstavaist summadest. Kolhoosnikutelt ei teostata kinnipidamist summadest, mida nad saavad kolhoosis loomakasvatuse ja põllumajanduslike tööde plaani ületamise eest arvestatavate muude normipäevade järgi.

4. Paranduslikku tööd kandva isiku suhtes kehtivad töökaitseseaduses. Teda võib vallandada ainult tööseadusandluses ettenähtud alustel. Tal on õigus puhkepäevadele ja korralisele puhkusele, samuti ka sotsiaalkindlustusele. Haiguslehel või dekreetpuhkusel viibimise aeg arvatakse karistuse kandmise hulka. Kolhoosnikutele ja traktoristidele arvatakse aga karistuse kandmise hulka terve kalendrikuu ainult sel tingimusel, et nad sellel kuul on töötanud vähemalt viisteist kalendripäeva. Kui nad vastaval kalendrikuul on töötanud vähem päevi, arvatakse karistuse kandmise hulka ainult need päevad, millal nad tegelikult töötasid. Seejuures loetakse tööpäevadeks ka need päevad, millal traktoristid või kolhoosnikud tegelikult ei töötanud traktorite jooksva remondi või selle tõttu, et kolhoosi juhatus neid tööga ei kindlustanud.

5. Tehakse vahet paranduslikku töö kahe liigi vahel ja nimelt paranduslikku töö vahel, mida kantakse süüdimõistetu töökohas, ja paranduslikku töö vahel, mida kantakse organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub paranduslikku töö organiseerimine.

a) Tavaliselt kannab süüdimõistetu paranduslikku tööd oma töökohas. Kolhoosnikud kannavad paranduslikku tööd üld-

reeglina kolhoosis, mille liikmeks nad on. Kui süüdimõistetul ei ole töökohta, peab ta asuma tööle kuu aja jooksul, arvates süüdimõistva otsuse jõustumisest. Kui parandusliku töö kandmine süüdimõistetu senises töökohas on õigesti organiseeritud, on see väga efektiivne vahend süüdimõistetu parandamisel ja ümberkasvatamisel. Süüdimõistetu parandamine ja ümberkasvatamine senises töökohas võib anda häid tulemusi sellepärast, et töökoha kollektiiv tunneb süüdimõistetu kalduvusi ja iseloomu ning on teadlik kuriteo toimepanemise asjaoludest. Et süüdimõistetut seovad senise töökoha kollektiiviga teatavad, sageli väga tihedad sidemed, on kollektiiv suuteline süüdimõistetule tugevat positiivset mõju avaldama.

b) Paranduslikku tööd ei pruugi süüdimõistetu kanda mitte ainult oma töökohas, vaid võib seda kanda ka mujal ja nimelt selle organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub parandusliku töö organiseerimine. Selliseks organiks on Eesti NSV Siseministeeriumi Parandusliku Töö Inspektsioon. Parandusliku töö kandmise seda liiki nimetatakse mõnikord ka parandusliku töö kandmiseks üldalustel. Selline termin on aga ebaõige, sest Parandusliku Töö Inspektsiooni juhatusel kantakse paranduslikku tööd suhteliselt harva. Võrreldes töökohas parandusliku töö kandmisega on selle töö kandmine Parandusliku Töö Inspektsiooni juhatusel selle karistuse kandmise raskemaks liigiks. Nimelt on süüdimõistetu töökoha valiku vabadus piiratud. Süüdimõistetu ei jätka töötamist oma senises töökohas, vaid suunatakse tööle teise organisatsiooni Parandusliku Töö Inspektsiooni äranägemisel. Kõiges muus ei erine aga parandusliku töö kandmine organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub selle töö organiseerimine, töökohas parandusliku töö kandmisest.

6. «Alused» jätsid lahtiseks küsimuse, millal kantakse paranduslikku tööd organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub selle töö organiseerimine. Vastavalt «Alustele» (§ 25) määratakse parandusliku töö ärakandmise kord kindlaks liiduvabariikide seadusandlusega. KrK sätib, et paranduslikku tööd organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub selle töö organiseerimine, kannab süüdimõistetu kohtu määramisel kahel juhul: 1) kui süüdimõistetul ei ole töökohta ja ta kuu aja jooksul, arvates kohtuotsuse jõustumisest, ei asu ilma mõjuva põhjuseta tööle või 2) kui süüdimõistetu muul viisil hoidub kuritahtlikult kõrvale parandusliku töö kandmisest oma töökohas. Parandusliku töö ärakandmine organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub selle töö organiseerimine, toimub kohtumääruse alusel, mis tehakse KrPK §-s 334 sätitud korras.

7. Kuritahtliku kõrvalehoidumise eest paranduslikust tööst, mida kantakse organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub selle töö organiseerimine, karistatakse KrK § 178 järgi vabadusekaotusega kuni kuus kuud. Sealjuures liidetakse veel ärakand-

mata paranduslik töö uue kohtuotsusega mõistetud vabadusekaotusega vastavalt KrK §-de 41 ja 43 sätetele.

8. Vajaduse korral võib kohus paranduslikule tööle mõistetu üle kindlaks määrata järelevalve ja kasvatustöö teostamise korra tema suhtes (vt. ka § 47 komm. 9 ja 55 komm. 10). Järelevalve paranduslikule tööle mõistetu üle ja tema suhtes kasvatustöö teostamise võib panna töötajate kollektiivile, ühiskondlikule organisatsioonile, töörahva saadikute kohaliku nõukogu täitevkomiteele või isikule, kellel on kohtu usaldus (näit. rahvakaasistujale). Sellise kohustuse võib kohus nimetatud organisatsioonidele, kollektiividele või isikutele panna nende nõusolekul selleks, et tõsta parandusliku töö kasvatuslikku mõju ja tõmmata üldsus kaasa süüdimõistetu parandamisele. Alaealiste suhtes võib sellise järelevalve ja kasvatustöö teostamise panna ka alaealiste asjade komisjonile. Ilma vastava nõusolekuta võib järelevalve paranduslikule tööle mõistetu üle ja tema suhtes kasvatustöö teostamise panna vaid sellisele organile, kelle ülesannete hulka kuulub õiguserikkuja üle järelevalve ja tema suhtes kasvatustöö teostamine (näit. alaealiste asjade komisjonile).

§ 27. Teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmine

(1) Teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmist nii põhi- kui ka lisakaristusena võib kohus mõista tähtajaga kuuest kuust kuni viie aastani.

(2) Seda karistust võib mõista juhul, kui kohus süüdlase poolt ametikohal või teatud tegevusalal tegutsemisel toimepandud kuriteo iseloomu tõttu peab võimatuks säilitada talle õigust töötada teatud ametikohtadel või tegutseda teatud tegevusalal.

(3) Üheaegselt teiste põhikaristuste kandmisega, välja arvatud vabadusekaotus, võib kanda ka lisakaristusena mõistetud teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmist. Kui põhikaristuseks on vabadusekaotus, siis lisakaristusena mõistetud teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmise ärakandmise aja hulka vabadusekaotuse kandmise aega ei arvata.

1. Vaadeldav karistus kannab suurel määral kindlustuslikku iseloomu. Selle mõistmisega võetakse süüdlaselt võimalus teatud ametikohtadel või tegevusalal edaspidi kuritegusid toime panna. Nii võib arstil, kes mõistetakse süüdi ebaseadusliku abordi tegemise eest, ära võtta õiguse tegelda arstipraktikaga. Materiaalselt vastutavalt isikult, kes paneb toime riigi või ühiskonna vara riisumise, võib ära võtta õiguse töötada ametikohtadel, mis on seotud materiaalse vastutusega. Sellel karistusel ei puudu aga hoiatav tähendus ka teiste ebakindlate ühiskonnaliikmete suhtes.

2. KrK eriosa näeb teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmise mõningatel juhtudel ette põhikaristusena. Kuid seda karistust võib põhikaristusena mõista ka siis, kui kohus peab tarvilikuks asendada KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsioonis teatava kuriteo eest ettenähtud raskem karistusliik vaadeldava karistusliigiga (§ 46) või üle minna raskemalt karistusliigilt sellele karistusliigile (§ 39). Peale selle võib seda karistust mõista ka lisakaristusena. Lisakaristusena mõistetud teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmist võib kanda üheaegselt põhikaristusega, välja arvatud vabadusekaotus. Kui põhikaristuseks on vabadusekaotus, siis ei arvata lisakaristusena mõistetud teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmise aja hulka vabadusekaotuse kandmise aega.

3. Vaadeldavat karistust võib mõista ainult juhul, kui kohus süüdlase poolt ametikohal või teatud tegevusalal tegutsemisel toimepandud kuriteo iseloomu tõttu peab võimatuks säilitada talle õigust töötada teatud ametikohtadel või tegutseda teatud tegevusalal. Seega võib seda karistust nagu muidki karistusi mõista ainult konkreetse kuriteo toimepanemise eest. Ei ole lubatud selle karistuse mõistmist põhjendada süüdlast negatiivselt iseloomustavate andmetega, mis ei oma seost konkreetse kuriteoga.

4. Juhul, kui kohus mõistab karistuseks teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmise, võib süüdimõistetu seniselt ametikohalt vallandada, kuid üksnes tingimusel, et see ametikoht kuulub nende ametikohtade hulka, kus töötamise õigus süüdimõistetult kohtuotsusega ära on võetud. Iseseisva karistusliigina ei näe KrK ette ametist vallandamist.

§ 28. Rahatrahv

(1) Rahatrahv on rahaline sissenõue, mida kohus mõistab käesoleva koodeksi eriosas ettenähtud juhtudel ja piirides. Põhikaristusena võib rahatrahvi mõista ka käesoleva koodeksi üldosa §-des 39 ja 46 ettenähtud juhtudel.

(2) Rahatrahvi suurus määratakse kindlaks olenevalt toimepandud kuriteo raskusest ja arvestades süüdlase varanduslikku seisundit.

(3) Rahatrahvi alammääraks on kümme rubla. Rahatrahvi kui põhikaristuse ülemmääraks ülemineku korral kergemale karistusliigile (käesoleva koodeksi § 39) ja karistuste asendamise korral (§ 46) on ükssada rubla.

(4) Vara, mis ei kuulu äravõtmisele vara konfiskeerimist ettenägeva kohtuotsuse täideviimisel, ei kuulu äravõtmisele ka rahatrahvi sissenõudmisel.

1. Rahatrahv on üks kergemaid kriminaalkaristusi. Teda kohaldatakse süüdimõistmise korral vähem ohtlikes kuritegudes. Selle karistuse repressiivsus seisab selles, et süüdimõistetu varast

või sissetulekust nõutakse sisse teatav, kohtuotsuses määratud kindel summa. Vähem ohtlike kuritegude toimepanemise korral on süüdlase karistamine rahatrahviga küllaldane selleks, et mõjutada teda suuremale tähelepanelikkusele ja sotsialistliku ühiselu reeglite austamisele. Rahatrahvi kohaldamine avaldab aga hoiatavat mõju ka teistele ebakindlatele ühiskonnaliikmetele.

2. Rahatrahvi võib mõista nii põhi- kui ka lisakaristusena. Põhikaristusena võib rahatrahvi mõista KrK eriosas ettenähtud juhtudel. Põhikaristusena võib rahatrahvi mõista ka KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsioonis ettenähtud karistusliigilt kergemale karistusliigile ülemineku (§ 39) ja karistuste asendamise (§ 46) korral. Lisakaristusena võib rahatrahvi mõista vaid siis, kui see on KrK eriosa vastavas paragrahvis ette nähtud. Tegelikult aga ei näe Krk eriosa rahatrahvi kohaldamist lisakaristusena ette.

3. Rahatrahvi kui põhikaristuse liigi ülemmääraks on ükssada rubla. Erandlikult näeb Krk § 82 ette põhikaristusena rahatrahvi kuni üks tuhat rubla.

4. Kui rahatrahv on mõistetud põhikaristusena ja süüdlane seda ei tasu ning selle sissenõudmine ei ole võimalik, asendatakse see parandusliku tööga. Rahatrahvi asendamine vabadusekaotusega ja vabadusekaotuse asendamine parandusliku tööga ei ole lubatud (§ 46 p. 1).

§ 29. Ühiskondlik laitus

Ühiskondlik laitus on süüdlasele kohtu poolt avalikult väljendatud hukkamõist, mis vajalikel juhtudel pärast kohtuotsuse jõustumist tehakse teatavaks üldsusele ajakirjanduse kaudu või muul viisil.

1. Ühiskondlik laitus on põhikaristuste hulgas kergeimaks karistusliigiks. Seda karistust mõistetakse juhtumeil, kui toimepandud kuritegu on vähe tähtis, kuid siiski ei või jääda karistamata. Ühiskondlik laitus avaldab süüdimõistetu suhtes kasvatavat mõju, juhib tema tähelepanu tema käitumise lubamatusele ja mõistab selle hukka. Ühiskondlik laitus omab tähtsust ka kuritegude ärahoidmise seisukohast ebakindlate ühiskonnaliikmete poolt. Sealjuures ei puudu ühiskondlikul laitusel ka teatav repressiivsus, sest selle kohaldamine väljendab toimepandud kuriteo ja selle toimepannud isiku hukkamõistmist.

2. Ühiskondlik laitus tehakse vajalikel juhtudel üldsusele teatavaks ajakirjanduse kaudu või muul viisil, näiteks jõustunud kohtuotsuse ärakirja saatmise teel ühiskondlikule organisatsioonile. Vastavalt KrPK §-le 280 lg. 3 saadetakse jõustunud kohtuotsuse ärakiri teadmiseks süüdimõistetu töökohta, majavalitsusele või külanõukogule. Kui ühiskondlikku laitust ei tehtaks üldsusele teatavaks, jääks see karistus tegelikult täide

viimata ja kaotaks palju oma efektiivsusest. Kohtuotsus ühiskondliku laituse mõistmise kohta tuleb üldreeglina ette lugeda töötajate koosolekul, süüdimõistetu käitumine seal läbi arutada ja hukka mõista.

§ 30. Kuriteo toimepannud sõjaväelase distsiplinaarpataljoni saatmine ja parandusliku töö asendamine kinnipidamisega peavahis

(1) Ajateenijale, kes on toime pannud kuriteo, võib mõista distsiplinaarpataljoni saatmist tähtajaga kolmest kuust kuni kahe aastani käesoleva koodeksi eriosas ettenähtud juhtudel, samuti neil juhtudel, kui kohus, arvestades asjaolusid ja süüdlase isiksust, peab otstarbekohaseks mõista vabadusekaotuse asemel kuni kaheks aastaks distsiplinaarpataljoni saatmise samaks tähtajaks.

(2) Paranduslik töö asendatakse sõjaväelase suhtes kinnipidamisega peavahis tähtajaga kuni kaks kuud.

1. Distsiplinaarpataljon on sõjaväeosaks, milles teenimine asendab vabadusekaotuse, kuid mida võib ka mõista juhtudel, kus see on KrK eriosas otseselt ette nähtud. Distsiplinaarpataljonis teenivad isikud on sõjaväelased. Pärast distsiplinaarpataljonist vabanemist jätkavad nad sõjaväeteenistust. Distsiplinaarpataljonis kehtiv kord on kohandatud süüdimõistetu parandamisele ja ümberkasvatamisele. Üleajateenijaile ja ohvitseridele ei või mõista distsiplinaarpataljoni saatmist.

2. Kinnipidamist peavahis ei kohaldata sõjaväelaste suhtes mitte ainult kriminaal-, vaid ka distsiplinaarkaristusena. Peavahis kinnipidamise kord ongi ette nähtud eeskirjades, mis sätivad sõjaväeliste distsiplinaarkaristuste täideviimist. Peavahis kinnipidamise tähtaja alammäär ei ole KrK-s ette nähtud. Tegelikult võib kinnipidamist peavahis mõista alates ühest päevast. Peavahis kinnipidamise ja parandusliku töö kestuse vahekorra määrab kohus konkreetsel juhul enda äranägemisel.

§ 31. Vara konfiskeerimine

(1) Vara konfiskeerimine on süüdimõistetu isiklikuks omandiks oleva kogu või osa vara sunduslik tasuta äravõtmine riigi omandisse.

(2) Vara konfiskeerimist võib mõista ainult riikliku kuriteo või kasusaamise eesmärgil toimepandud raske kuriteo eest käesoleva koodeksi eriosas ettenähtud juhtudel.

(3) Vara konfiskeerimist ettenägeva kohtuotsuse täideviimisel ei kuulu äravõtmisele süüdimõistetu enda ja tema ülalpidamisel olevate isikute jaoks hädavajalik vara:

1) kasutamisel olevad koduse majapidamise inventar ja tarbeesemed, samuti isikliku tarbimise esemed, välja arvatud väärismaterjalist valmistatud esemed ja esemed, millel on kunstiline väärtus;

2) maal asuv elumaja ühes majapidamishoonetega, kui sealjuures süüdimõistetu ja tema perekond selles majas alaliselt elavad; põllumajanduslik inventar ja loomad; järjekordseks külviks vajalik seeme ja uue saagini või karja väljalaskmiseni vajalik loomasööt;

3) töövahendid ja esemed, mis on vajalikud süüdimõistetule ja tema perekonnaliikmetele kutsealaseks tegevuseks;

4) toiduained, mis on vajalikud süüdimõistetu perekonnale kolme kuu kestel, juhul aga, kui süüdimõistetu või tema perekond tegeleb põllumajandusega, kuni uue lõikuseni; kütteperioodil kütmiseks vajalik kütus; raha kuni 120.— rubla iga ülalpeetava kohta;

5) kõik lapsetarbed;

6) esemed, mis ei ole küll loetletud käesolevas paragrahvis, kuid mis ei kuulu äravõtmisele maksuvõlgade ja muude maksete sissenõudmisel ning kohtuotsuse täitmisel tsiviilasjas.

1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ja kodusõja perioodil kohaldati vara konfiskeerimist sageli nii kriminaalkaristusena kui ka sõltumatult konkreetse kuriteo toimepanemisest. Vara konfiskeerimine oli siis esijoones poliitiliseks vahendiks, mida vajati kukutatud klasside ja muude Nõukogude-vaenulike elementide mahasurumiseks, ekspluataatorite eksproprieerimiseks ja nendelt võimaluse võtmiseks kasutada neile allesjäänud vara revolutsiooni kahjuks. Tänapäeva tingimustes, kus ekspluateerijaid enam ei ole ja mittetöine tulu on harvaks erandiks, on täielikult muutunud vara konfiskeerimise kui kriminaalkaristuse iseloom. On muidugi vajalik, et süüdlaselt kuritegu läbi saadu ära võetaks. Palgasäästudest soetatud vara konfiskeerimine võib aga aset leida üksnes erandlikel juhtumeil kõigi raskemate kuritegude toimepanemise korral. KrK järgi võib vara konfiskeerimist mõista ainult riiklike ja kasusaamise eesmärgil toimepandud r a s k e t e kuritegude eest KrK eriosas ettenähtud juhtumeil. Vara konfiskeerimist võib mõista vaid lisakaristusena. Sellel karistusel on suur repressiivne tähendus. Selle kohaldamine on põhjendatud siis, kui on eriliselt vaja alla kriipsutada karistuse repressiivset funktsiooni. Mõningail juhtumeil on aga vara konfiskeerimine vajalik ka selleks, et võtta süüdimõistetult materiaalne baas kuritegevuse jätkamiseks pärast karistuse ärakandmist. Mittetöise tulu läbi saadud vara konfiskeerimise kohta vt. ka 1961. aasta 8. juuni seadus.

2. Erinevalt rahatrahvist ei mõisteta vara konfiskeerimist kindlas summas, vaid pööratakse süüdlase k o g u olemasolevale varale või selle täpselt määratud o s a l e ($^1/_2$, $^1/_3$, $^1/_4$ jne või mõni üksik ese). Ka KrK eriosa (§-d 82 ja 86 lg. 1) näeb erandlikult ette üksikute esemete konfiskeerimise. KrK §-s 188 lg. 2 ettenähtud ebaseaduslikul teel soetatud ehitusmaterjali või sellest püstitatud ehituse konfiskeerimine ei ole aga karistuseks vaid KrK §-s 33 ettenähtud erikonfiskeerimise liigiks. Konfiskee-

rimisele võib kuuluda ka talundipere varast süüdlase varana väljaeraldatav osa.

3. Vara konfiskeerimine erineb vara rekvireerimisest. Vara rekvireerimine ei ole kriminaalkaristuseks, vaid riikliku vajaduse tõttu teostatavaks vara tasu eest võõrandamiseks või ajutiseks äravõtmiseks riigi poolt.

4. Konfiskeerimisele kuulub karistuse täideviimise momendil olemasolev vara, mis on süüdlase isiklikus omandis, sealhulgas süüdlase osa kaas- ja ühisomandis. Pärast kohtuotsuse jõustumist süüdimõistetu poolt omandatud vara ei saa konfiskeerida.

5. Selleks, et kindlustada süüdimõistetu ülalpidamisel olevate isikute huvisid ja vältida nende majandusliku olukorra järsku halvenemist ning ühtlasi võimaldada süüdimõistetul pärast karistuse ärakandmist jätkata kutsealast tegevust, ei konfiskeerita tegelikult süüdimõistetu kogu vara. Käesoleva paragrahvi kolmas lõige loetleb süüdimõistetu enda ja tema ülalpidamisel olevate isikute jaoks hädavajaliku vara, mis ei kuulu äravõtmisele vara konfiskeerimist ettenägeva kohtuotsuse täideviimisel. Sealjuures tuleb silmas pidada, et käesoleva paragrahvi kolmandas lõikes loetletud esemed ei kuulu äravõtmisele ainult niivõrd, kui nad on hädavajalikud süüdimõistetule endale või tema ülalpidamisel olevatele isikutele. Mis ulatuses lugeda seda vara hädavajalikuks süüdimõistetule endale ja tema ülalpidamisel olevatele isikutele, ei ole määratletud KrK-s, vaid see nähakse ette erieeskirjades.

6. Tehakse vahet vara obligatoorse ja fakultatiivse konfiskeerimise vahel. Vara obligatoorse konfiskeerimise korral on kohus süüdimõistva otsuse tegemise korral kohustatud vara konfiskeerima. Ta võib jätta tegemata otsuse vara konfiskeerimise kohta ainult sel juhul, kui ta, arvestades kuriteo toimepanemise erandlikke asjaolusid ja süüdlase isiksust, tunnistab vajalikuks mõista karistuse alla seda alammäära, mille KrK eriosa vastav paragrahv antud kuriteo eest ette näeb (§ 39). Loomulikult ei saa kohus mõista vara konfiskeerimist ka sel juhul, kui süüdlasel pole konfiskeerimisele kuuluvat vara. Kui aga alles kohtuotsuse täideviimise käigus selgub, et süüdimõistetul ei ole konfiskeerimisele kuuluvat vara, jääbki kohtuotsus vara konfiskeerimise osas täide viimata, sest lisakaristust, mida ei saa täide viia, ei asendata ega kohaldata (§ 46 p. 2). Fakultatiivse konfiskeerimise mõistmine sõltub kohtu äranägemisest. Olenevalt kuriteo toimepanemise asjaoludest võib kohus seda mõista või mitte mõista.

7. Tehakse vahet vara täieliku ja osalise konfiskeerimise vahel. Vara täieliku konfiskeerimise korral kuulub äravõtmisele kogu süüdlase isiklikus omandis olev vara. Vara osa-

lise konfiskeerimise korral kuulub äravõtmisele ainult teatav osa (1/2, 1/3 jne.) sellest.

8. Vara konfiskeerimise küsimusi käsitleb lähemalt NSV Liidu Ülemkohtu Pleenum oma 1953. aasta 29. septembri juhistavas määruses. Vastavalt sellele määrusele on kolmandatel isikutel õigus taotleda hagilises korras pärast süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist konfiskeerimisele kuuluva varana üleskirjutatud vara vabastamist üleskirjutamisest ning enda omandiõiguse tunnistamist sellele varale. Samas korras on kolmandal isikul õigus taotleda temale kuuluva osa väljaeraldamist kaas- või ühisomandist sõltumata sellest, et kohtuotsus näeb ette konkreetsete esemete konfiskeerimise. Süüdimõistetu ise saab aga taotlused vara üleskirjutamisest väljajätmise kohta esitada KrPK §-de 336 ja 337 korras. Kohtupraktikat vara üleskirjutamisest väljajätmise kohta käsitleb NSV Liidu Ülemkohtu Pleenum 1948. aasta 19. märtsi juhistavas määruses. Juhul kui konfiskeeritud vara on juba realiseeritud, võivad kolmandad isikud saada rahuldust konfiskeeritud vara arvel NSV Liidu Rahandusministeeriumi 1956. aasta 30. jaanuari juhendis nr. 35 ettenähtud korras. Sama juhendi alusel toimub ka konfiskeeritud vara tagastamine või selle realiseerimisest saadud summade väljamaksmine süüdimõistetule, kelle suhtes pärast kohtuotsuse jõustumist on vara konfiskeerimine tühistatud.

§ 32. Konfiskeeritud vara arvel esitatavate pretensioonide rahuldamise kord

(1) Vara konfiskeerimisel ei vastuta riik süüdimõistetu võlgade ja kohustuste eest, kui need on tekkinud pärast uurimisorgani või kohtu poolt abinõude tarvitusele võtmist vara alalhoidmiseks ja sealjuures uurimisorgani või kohtu nõusolekuta.

(2) Nõuete suhtes, mis kuuluvad rahuldamisele konfiskeeritud vara arvel, vastutab riik ainult aktiva piirides, kusjuures nende nõuete rahuldamise järjekord sätitakse «Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeksis».

§ 33. Erikonfiskeerimine

Olenemata vara konfiskeerimisest võetakse ära kriminaalasja menetlusel avastatud ese, mille tsiviilkäive on keelatud, ja samuti kuriteo läbi omandatud vara.

1. Vara konfiskeerimist ei tule ära segada vara erikonfiskeerimisega. Erikonfiskeerimine ei ole kriminaalkaristuseks, vaid KrK üldosas ettenähtud kindlustuslikuks sunnivahendiks, mis seisab kriminaalasja menetlusel avastatud eseme, mille tsiviilkäive on keelatud, ning samuti kuriteo läbi omandatud

vara äravõtmises. Kuritegelikul teel saadud vara tingimusteta äravõtmine on vajalik selleks, et vältida süüdlase rikastumist kuriteo läbi. Esemete, mille tsiviilkäive on keelatud, konfiskeerimata jätmine aga soodustaks uute kuritegude toimepanemist ning oleks ohtlik tsiviilkäibe ja mõningatel juhtudel ka rahva tervishoiu seisukohalt. Erikonfiskeerimisele kuuluvate asjade saatus on lähemalt ette nähtud KrPK §-s 63, milles sätitakse ka asitõendite saatus.

2. Erikonfiskeerimisele ei laiene need kitsendused, mis kehtivad vara konfiskeerimise suhtes, s. t. erikonfiskeerimisele kuuluvad esemed võetakse ära sõltumata sellest, kas nad on või ei ole loetletud KrK §-s 31 lg. 3. Erikonfiskeerimine võib aset leida isegi sõltumata süüdimõistva kohtuotsuse olemasolust ja nimelt juurdlust teostava isiku, uurija või prokuröri määruse alusel kriminaalasja algatamisest keeldumise või selle lõpetamise kohta (KrPK § 63).

Ei ole lubatud erikonfiskeerimist ettenägevate sätete laiendav tõlgendamine ja erikonfiskeerimise näol tegelikult vara konfiskeerimise kohaldamine juhtudel, kus see ei ole KrK eriosas ette nähtud. Nii on lubamatu süüdlase kogu vara võõrandamine riigi kasuks juhul, kui see kuriteo läbi ainult tühisel määral kasvas.

§ 34. Sõjaväelise või muu auastme või ordeni, medali või aunimetuse äravõtmine

(1) Raske kuriteo eest süüdimõistmisel võidakse sõjaväelist või eriauastet omavalt isikult see kohtuotsusega ära võtta.

(2) Raske kuriteo eest isiku süüdimõistmisel, keda on autasustatud ordeni või medaliga või kellel on NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi või mõne teise liiduvabariigi ülemnõukogu presiidiumi või autonoomse vabariigi ülemnõukogu presiidiumi poolt antud aunimetus või NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi või NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt antud sõjaväeline või muu auaste, lahendab kohus kohtuotsuse tegemisel küsimuse, kas on otstarbekohane teha esildist organile, kes autasustas süüdimõistetut ordeni või medaliga või andis talle aunimetuse või auastme, selle ordeni, medali või aunimetuse või sõjaväelise või muu auastme äravõtmise kohta.

1. Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud sõjaväelise või eriauastme äravõtmine on lisakaristuseks, mida kohus võib mõista sõjaväelist või eriauastet omavale isikule tema süüditunnistamisel raskes kuriteos. Missugust kuritegu lugeda raskeks, on fakti küsimus. Auastme äravõtmine on põhjendatud siis, kui toimepandud kuritegu on sellise iseloomuga, et süüdlane ei ole enam vääriline seda auastet kandma.

2. Paragrahvi teises lõikes ettenähtud juhtumeil pole

tegemist kriminaalkaristuse kohaldamisega, vaid süüdimõistmise tagajärgedega, mille saabumine oleneb riigivõimu kõrgematest organitest.

§ 35. Vanemlike õiguste äravõtmine

(1) Vanemlikud õigused võib ära võtta, kui kohus tuvastab, et süüdlane neid õigusi kuritarvitas või kuritahtlikult vanemlikke kohustusi ei täitnud.

(2) Vanemlikud õigused ennistab kohus hooldus- või eestkosteorgani või alaealiste asjade komisjoni esildusel.

Vanemlike õiguste äravõtmine on lisakaristuseks, mis on ette nähtud KrK-s, ei sisaldu aga karistuste loetelus «Alustes». Süüdimõistetult võib kohtuotsusega vanemlikud õigused ära võtta ainult nende laste suhtes, kes süüdimõistmise ajal olid juba sündinud. Lastele, kes sünnivad pärast süüdimõistva kohtuotsuse tegemist, ei laiene vanemlike õiguste äravõtmine. Vanemlike õiguste äravõtmine on teatavatel juhtudel vajalik laste moraalse kasvatuse ja arenemise kindlustamiseks. Ühtlasi väljendab vanemlike õiguste äravõtmine süüdlase käitumise teravat hukkamõistmist. Kuriteod, mille eest võib mõista vanemlike õiguste äravõtmist, ei ole KrK järgi piiratud.

NELJAS PEATÜKK

KARISTUSE MÕISTMINE

§ 36. Karistuse mõistmise üldsätted

Kohus mõistab karistuse käesoleva koodeksi eriosa selle paragrahvi piirides, mis näeb ette vastutuse toimepandud kuriteo eest, täpses vastavuses «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alustega» ja käesoleva koodeksi üldosa sätetega. Karistuse mõistmisel arvestab kohus, juhindudes sotsialistlikust õigusteadvusest, toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astet, süüdlase isiksust ning kuriteo toimepanemisel vastutust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid.

1. a) Olles tuvastanud kohtualuse käitumises kuriteo koosseisu ja kvalifitseerinud selle käitumise KrK eriosa vastava paragrahvi järgi, peab kohus, kui ta leiab, et süüdlast tuleb karistada, mõistma sama paragrahvi järgi temale ka karistuse. Kohtualuse poolt toimepandud kuriteo kvalifitseerimine ja karistuse mõistmine KrK eriosa vastava paragrahvi järgi ei lahenda aga küsimust, missugune konkreetne karistus tuleb kohtu-

alusele mõista. Konkreetse karistuse eelduseks on küll jaatav vastus süüküsimusele ja kohtualuse käitumise õige kvalifitseerimine, kuid olles kuriteo õigesti kvalifitseerinud ja jõudnud veendumusele, et kohtualust tuleb karistada, ei ole kohus veel lahendanud karistusmäära küsimust. Ta on leidnud üksnes paragrahvi, mille järgi tuleb karistus mõista.

b) Nõukogude kriminaalõiguse järgi toimub karistuse mõistmine isikule, kes on toime pannud kuriteo, KrK eriosa vastavas paragrahvis ettenähtud karistuse *individualiseerimise* teel. Karistuse individualiseerimist teostab kohus sellega, et ta karistuse mõistmisel arvestab, juhindudes sotsialistlikust õigusteadvusest, toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astet, süüdlase isiksust ning kuriteo toimepanemisel vastutust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid.

2. KrK *eriosa* paragrahv, milles on ette nähtud vastutus süüdlase poolt toimepandud kuriteo eest, määrab raamid, mille piirides tuleb mõista konkreetne karistus. Võimaliku karistuse ülemmäär antud kuriteo eest on KrK eriosa vastavas paragrahvis alati ette nähtud. Karistuse võimalik alammäär antud kuriteo eest ei ole KrK eriosas tavaliselt ette nähtud. Kui seda ette nähtud ei ole, on selleks alammääraks KrK üldosas ettenähtud vastava karistusliigi alammäär, näiteks vabadusekaotusel kolm kuud, paranduslikul tööl üks kuu jne. Real juhtudel nähakse KrK eriosa sanktsioonides ette lisakaristuste obligatoorne või fakultatiivne kohaldamine.

3. Suur tähtsus karistuse mõistmisel on ka KrK *üldosa* sätetel. Peale vastava karistusliigi ülem- ja alammäära sätib KrK üldosa, mis tähtaegadeks või mis suuruses võib KrK eriosas ettenähtud sanktsiooni raamides mõista konkreetne karistus (§ 44), missugune on karistuste võrdlev raskus ja kuidas toimida karistuste liitmisel (§ 43), kuidas arvestada eelvangistust karistuse kandmise hulka (§ 45) jne.

4. KrK üld- ja eriti eriosa sätted, mis reguleerivad karistuse mõistmist, näevad ette piirid, milles tavaliselt, *normaalselt* toimub karistuse individualiseerimine. Kuid selle kõrval võimaldab KrK erandlikult karistuse individualiseerimist ka *väljapoole* sanktsiooni raame ja nimelt alla sanktsioonis ettenähtud karistuse alammäära (§ 39).

5. Sättides piirid, milles kohus mõistab süüdlasele konkreetse karistuse, näeb KrK ühtlasi ette *asjaolud*, mida kohus *peab arvestama* karistuse mõistmisel. Nendeks asjaoludeks on: toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloom ja aste, süüdlase isiksus ning kuriteo toimepanemisel vastutust kergendavad ja raskendavad asjaolud.

6. Toimepandud kuriteo *ühiskonnaohtlikkuse iseloom ja aste* sõltub suurel määral kuriteo toimepanemisel vastutust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest. KrK

järgi on need asjaolud aga iseseisvateks, karistuse määra kaastingivateks faktoriteks. Kõneldes toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloomust ja astmest kui iseseisvast, karistuse määra kaastingivast tegurist, peab KrK silmas, mis määral on antud kuritegu iseenesest ühiskonnaohtlik antud *aja* ja *koha* tingimustes, sõltumatult kuriteo toimepanemisel vastutust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest. Teatavat liiki kuritegude ühiskonnaohtlikkuse aste, vaadelduna lahus vastutust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest, on kõrgem sõja ajal. See aste on üldreeglina madalam praegu, kus nõukogude riiklik ja ühiskondlik kord on tugevnenud, sotsialistlik õiguskord kindlustunud ja nõukogude inimesed on piiritult truud oma sotsialistlikule kodumaale. Ühiskonnaohtlikkuse aste on madalam, kui antud aja ja koha tingimustes seda liiki kuritegusid suhteliselt harva toime pannakse ja kõrgem, kui seda liiki kuritegude toimepanemine ilmutab kasvutendentsi. Kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloom ja aste, vaadelduna iseseisva faktorina, mis tingib konkreetse karistuse antud kuriteo eest, sõltub ka muudest tunnustest, mida ei ole võetud kuriteo toimepanemisel vastutust kergendavate ja raskendavate asjaolude loetelusse, näiteks kuritegeliku kavatsuse teostamise astmest ning põhjustest, mille tõttu kuritegu jäi lõpule viimata (§ 15 lg. 2), kuriteo toimepanemisest osavõtnud isiku osavõtu astmest ja iseloomust (§ 17 lg. 7) jms. Sealjuures ei näe KrK ette, mis ulatuses võib kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloom ja aste mõjutada konkreetset karistust. Peab aga arvama, et selle tunnuse alusel ei ole üldreeglina võimalik mõista sanktsioonis ettenähtud karistuse ülemmäära. Vastasel juhul ei saaks enam arvestada karistuse mõistmisel vastutust raskendavaid asjaolusid, mille loetelu on ammendav (§ 38).

7. Süüdlase *isikut* iseloomustavad asjaolud, millel ei ole seost toimepandud kuriteoga, s. t. asjaolud, mida ei saa tunnistada *vastutust* kergendavateks või raskendavateks, võivad esineda küll *karistust kergendavate*, mitte aga raskendavatena. Karistuse mõistmisel peab aga kohus siiski arvestama ka süüdlase isiksusega. Vajadus arvestada süüdlase isikut iseloomustavaid, kergemat karistust tingivaid faktoreid sõltub eelkõige sellest, et süüdlane ei ole ainult isikuks, kes on toime pannud kuriteo, s. t. kuriteo subjektiks, vaid ka isikuks, keda karistatakse, s. t. *karistamise objektiks*. Süüdlast kui karistamise objekti iseloomustab kõigepealt see, kuivõrd on ta mõjutatav karistuse abil, aga ka see, kui raske on karistuse kandmine temale ea, tervisliku või perekondliku seisundi vms. tõttu. Loomulikult tuleb karistuse mõistmisel arvestada süüdlast positiivselt iseloomustavaid andmeid.

8. Kuriteo toimepanemisel *vastutust kergendavad ja raskedavad* asjaolud on loetletud KrK §-des 37 ja 38.

Raskendavate asjaolude loetelu on KrK-s purgiv. Kergendavate asjaolude loetelu pole aga ammendav. Seega võib kohus arvestada ka selliseid vastutust kergendavaid asjaolusid, mida polegi KrK §-s 37 ette nähtud.

9. Karistuse mõistmisel lahendab kohus kõigepealt küsimuse, missugune on toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloom ja aste, ning lähtub orienteeruvalt sellele vastavast karistusest. Kuigi see orienteeriv karistus oleks madalam sanktsioonis ettenähtud karistuse ülemmäärast, ei tohi kohus seda ületada muidu, kui vastutust raskendavate asjaolude esinemisel. Ta võib ja peab sellest karistusmäärast allapoole minema, kui seda tingivad süüdlase isiksust iseloomustavad, karistust kergendavad või siis kuriteo toimepanemisel vastutust kergendavad asjaolud. Sellest asjaolust, et kohus karistuse mõistmisel peab arvestama süüdlase isiksust ning vastutust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ning et eriosa sanktsioonis ettenähtud karistuse ülemmäära kohaldamise juhtumid on KrK-s eriti ette nähtud (§ 40 lg. 1), järeldub, et KrK ei orienteeri kohut maksimaalsetele või minimaalsetele, vaid keskmistele karistustele. Vastupidisel juhul ei oleks vastutust kergendavate või raskendavate ning karistust kergendavate asjaolude arvestamiseks sanktsiooni raames ruumi. Kõrvalekaldumised keskmistest karistustest on põhjendatud selliste asjaolude esinemisel, mis kas raskendavad vastutust või siis kergendavad vastutust ja karistust. Need kõrvalekaldumised on võimalikud ka siis, kui kohus tuvastab, et toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloom ja aste antud aja ja koha tingimustes ei oleks kooskõlas KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsiooni raamidest tuleneva keskmise karistusega.

10. Mõningail juhtumeil on KrK üldosas loetletud raskendavad asjaolud KrK eriosas ettenähtud kuriteo koosseisude tunnusteks, sageli aga ka kvalifitseerivateks (s. t. antud kuriteo koosseisu ohtlikuma liigi) tunnusteks (näit. §-s 38 p. 4 ettenähtud raske tagajärje põhjustamine on ühtlasi §-s 226 lg. 2 ettenähtud kuriteo kvalifitseerivaks tunnuseks). Taolistel juhtumitel, kus KrK üldosas ettenähtud vastutust kergendav või siis raskendav asjaolu on ühtlasi kuriteo koosseisu tunnuseks, ei ole ta iseenesest enam arvestatav vastutust kergendava või raskendava asjaoluna karistuse mõistmisel. Peab aga silmas pidama, et KrK üldosas on kergendavad ja raskendavad asjaolud loetletud üldisel kujul. Kui silmas pidada neid asjaolusid nende konkreetsuses ja individuaalsuses, võib neid arvestada kuriteo eest karistuse mõistmisel ka vastutust kergendavate või raskendavate asjaoludena, kuigi nad esinevad samaaegselt ka kuriteo koosseisu tunnustena. Nii võib näiteks eriti raske tagajärje põhjustamist pidada raskendavaks asjaoluks karistuse mõistmisel ka KrK § 226 lg. 2 järgi.

11. Kriteeriumiks, mille alusel kohus hindab karistuse määra tingivaid asjaolusid, on sotsialistlik õigusteadvus. Juhindudes sotsialistlikust õigusteadvusest, lähtub kohus karistuse mõistmisel sotsialistlikus ühiskonnas kehtivaist õiguslikest ja moraalseist tõekspidamistest, Kommunistliku Partei poolt nõukogude ühiskonna antud arenemisetapil püstitatud ülesannetest ja nõukogude karistuspoliitika alustest.

12. Kohus peab süüdimõistva kohtuotsuse kirjeldav-motiveerivas osas märkima motiivid kohtualuse suhtes valitud karistusmäära kohta KrK §-des 37 ja 38 ettenähtud asjaolude äranäitamisega. (KrPK § 274 lg. 4). Selle nõudmise täitmata jätmisel kuulub kohtuotsus igal juhul tühistamisele (KrPK § 310 lg. 2 p. 7). Süüdistuskokkuvõtte kirjeldavas osas esitatakse samuti süüdistatava vastutust kergendavad ja raskendavad asjaolud (KrPK § 174 lg. 3).

§ 37. Vastutust kergendavad asjaolud

(1) Karistuse mõistmisel on vastutust kergendavateks asjaoludeks:

1) toimepandud kuriteo kahjuliku tagajärje ärahoidmine või tekitatud kahju vabatahtlik hüvitamine või kõrvaldamine süüdlase poolt;

2) kuriteo toimepanemine raskete isiklike, perekondlike või muude asjaolude kokkusattumise mõjul;

3) kuriteo toimepanemine ähvarduse, sundimise või materiaalse, teenistusliku või muu sõltuvuse mõjul;

4) kuriteo toimepanemine tugeva hingelise erutuse mõjul, mille kannatanu on esile kutsunud oma mitteõiguspärase teoga;

5) kuriteo toimepanemine kaitsel ühiskonnaohtliku ründe vastu, olgugi hädakaitse piiride ületamisega;

6) kuriteo toimepanemine alaealise poolt;

7) kuriteo toimepanemine raseda naise poolt;

8) puhtsüdamlik kahetsus või süü ülestunnistamisele ilmumine.

(2) Kohus võib karistuse mõistmisel arvestada ka kergendavaid asjaolusid, mida käesolevas paragrahvis ei ole ette nähtud.

1. KrK §-s 37 lg. 1 p. 1 esineb vastutust kergendava asjaoluna tegev kahetsus toimepandud, s. o. juba lõpuleviidud kuriteo kahjuliku tagajärje ärahoidmise kujul (näit. §-s 107 lg. 2 ettenähtud üliraske kehavigastuse tahtliku tekitamise korral surma kui võimaliku tagajärje ärahoidmine). Selle vastu tegev kahetsus, mis avaldub kahjuliku tagajärje ärahoidmises enne kuriteo lõpuleviimist, s. t. lõpetatud katse (vt. § 15 komm. 4 ja 16 komm. 2 ja 4 «b») staadiumis, on võrdsustatud vabatahtliku loobumisega (§ 16) ja on seega kriminaalvastutusest vabastavaks asjaoluks.

2. Mida lugeda raskeks isiklikuks, perekondlikuks või

muuks taoliseks asjaoluks, on fakti küsimus, mis lahendatakse igal konkreetsel juhtumil.

3. a) KrK §-s 37 lg. 1 p. 3 ettenähtud materiaalne, teenistuslik või muu s õ l t u v u s võib esineda vaid vastutust kergendava, mitte aga kõrvaldava asjaoluna. Mida mõista muu sõltuvuse all, on fakti küsimus.

b) Isiku tegutsemise korral f ü ü s i l i s e s u n n i m õ j u a l l, kui ühiskonnaohtlik tegu ei esine antud isiku tahte avaldusena, vaid on teise isiku tahte avalduseks, kes füüsiliselt sundis antud isikut teatavale käitumisele, kannab kriminaalvastutust füüsilise sunni mõjul toimepandud kuriteo eest sundija. Neil juhtudel, kus kuritegu pandi toime psüühilise sunni (ä h v a r d u s e) mõjul, toob toimepandu üldreeglina kaasa kriminaalvastutuse. Psüühilise sunni puhul kõrvaldub kriminaalvastutus üksnes siis, kui tuvastatakse, et antud isik tegutses hädaseisundis (§ 14).

4. KrK §-s 37 lg. 1 p. 4 ettenähtud juhtumid kannavad f ü s i o l o o g i l i s e a f e k t i nimetust ja erinevalt patoloogilisest afektist ei kõrvalda süüdivusseisundit. Füsioloogilises afektis on isik süüdiv, kuid ei ole suuteline kontrollima oma käitumist täiel määral, ta tegutseb impulsiivselt ja järelemõtlematult. Kahtluse korral afekti iseloomus on vajalik kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi teostamine.

5. KrK § 37 lg. 1 p. 5 hõlmab nii hädakaitse vajalikkuse piiri ületamise kui ka enneaegse ja hilinenud, samuti aga ka näilise hädakaitse juhtumid, kuivõrd need on üldse karistatavad. Sealjuures sõltub kõigil neil juhtumeil vastutust kergendava asjaolu esinemine süüdlase käitumise m o t i i v i s t. See peab olema kas kaitsmise motiiv oletatava või tõelise ründe vastu või siis peavad süüdlast ajendama motiivid, mis on tingitud tegeliku või näilise kaitsja erilisest psüühilisest seisundist, mille on esile kutsunud tegelik või oletatav rünne: olukorras õigeks orienteerumiseks vajaliku psüühilise tasakaalu kadumine, viha ründaja vastu sellepärast, et too kallale tungib, hirm jm., kusjuures peab puuduma varem esinenud asjaoludest esilekutsutud kahju tekitamise eesmärk tõelisele või oletatavale ründajale. KrK §-d 104 ja 110 näevad iseseisvate kuriteo koosseisudena ette tapmise ja kehavigastuse tekitamise hädakaitse piiride ületamisega.

6. KrK §-s 37 lg. 1 p. 8 ettenähtud asjaolud iseloomustavad süüdlase käitumist p ä r a s t kuriteo toimepanemist ning tõendavad, et süüdlase ühiskonnaohtlikkuse aste on hiljem langenud: süüdlane on asunud paranemise teele ning on aru saanud oma käitumise vääritusest. Süüdlase enda hilisem eitav reageerimine toimepandud kuriteole on seega kriminaalvastutust kergendavaks asjaoluks. Vastutust kergendavaks asjaoluks on eriti süüdlase aktiivne abi tõe selgitamisel ja kuriteo teiste osaliste paljastamisel. Kui süüdlase ühiskonnaohtlikkus pärast kuriteo toimepanemist on üldse ära langenud, on tema suhtes kohaldatav KrK § 49.

§ 38. Vastutust raskendavad asjaolud

Karistuse mõistmisel on vastutust raskendavateks asjaoludeks:

1) kuriteo toimepanemine isiku poolt, kes varem on mingisuguse kuriteo toime pannud, kui sellest ei ole möödunud käesoleva koodeksi §-s 53 ettenähtud tähtajad või kustunud või kustutatud karistatus.

Olenevalt esimese kuriteo iseloomust on kohtul õigus seda mitte lugeda raskendavaks asjaoluks;

2) kuriteo toimepanemine organiseeritud grupi poolt;

3) kuriteo toimepanemine omakasu või muul madalal ajendil või äritsemisena;

4) kuriteoga raske tagajärje põhjustamine;

5) kuriteo toimepanemine lapseealise, kõrges vanuses või abitus seisundis oleva isiku, vaimuhaige või nõrgamõistusliku isiku suhtes või ära kasutades teise isiku teenistuslikku alluvust või muud sõltuvust süüdlasest;

6) alaealise või teise isiku, kelle võime oma teost aru saada või seda juhtida oli piiratud, kihutamine kuriteo toimepanemisele või ahvatlemine kuriteost osavõtmisele või kuriteo toimepanemisel isiku ärakasutamine, kes ei kuulu kriminaalvastutusele;

7) kuriteo toimepanemine erilise julmusega või kannatanu mõnitamisega;

8) kuriteo toimepanemine ühiskondliku õnnetuse tingimuste ärakasutamisega;

9) kuriteo toimepanemine üldohtlikul viisil;

10) kuriteo toimepanemine oma teenistuslike või kutsealaste kohustuste joobeseisundis täitmise tagajärjel.

1. a) KrK § 38 p. 1 näeb ette, et vastutust raskendavaks asjaoluks on kuriteo toimepanemine isiku poolt, kes on *varem* toime pannud *mingisuguse* kuriteo, olenemata sellest, missugune oli selle kuriteo koosseis ja kas isik selle kuriteo eest oli varem süüdi mõistetud või mitte. Nõutav on ainult, et varasema kuriteo toimepanemisest ei oleks möödunud kriminaalvastutusele võtmise aegumise tähtajad (§ 53) või kustunud või kustutatud karistatus. Siiski ei ole kuriteo toimepanemine varem alati vastutust raskendavaks asjaoluks. Olenevalt esimese kuriteo iseloomust on kohtul õigus seda mitte lugeda vastutust raskendavaks asjaoluks. Teatavatel juhtudel on teistkordselt või korduvalt toimepandud kuriteol tihe seos varem toimepandud kuriteoga. See on nii, kui mõlemad kuriteod on üheliigilised või on sarnased süüdlase tahtluse suuna või toimepanemise viisi poolest. Neil kordadel tuleb kuriteo toimepanemist varem lugeda vastutust raskendavaks asjaoluks. Teistel juhtudel aga sellist seost toimepandud kuritegude vahel ei ole ja uue kuriteo toimepanemine isiku poolt, kes ka varem on toime pannud mingi kuriteo, on selle varem toimepandud kuriteo suhtes juhuslikuks nähuks. Taolistel juhtudel on kohtul õigus mitte lugeda kuriteo toimepanemist varem raskendavaks asjaoluks.

b) KrK eristab kuriteo toimepanemise vähemalt *teistkordselt*, s. o. kaks korda või enam, ja *korduvalt*, s. o. kolm korda või enam. Mida sagedamini isik paneb toime kuritegusid, seda enam juurduvad temas kuritegelikud harjumused ja seda suuremat ohtu ta endast kujutab.

c) Sõltumata vastutust raskendavatest asjaoludest kuriteo toimepanemisel isiku poolt, kes on ka varem kuriteo toime pannud, lahendatakse küsimus, kas ja missugune *lõplik karistus* tuleb süüdlasele mõista kõigi tema poolt toimepandud kuritegude eest. See küsimus lahendatakse KrK §-de 40, 41, 47 lg. 3, 48 lg. 3, 55 lg. 5 ja 56 lg. 2 alusel. On aga isik toime pannud kaks või enam KrK eriosa *samas* paragrahvis ettenähtud kuritegu, kuigi teda ei ole varem ühegi eest nendest süüdi mõistetud, karistatakse süüdlast ikkagi vaid ühe, raskendavatel (või kui KrK eriosa vastav paragrahv seda ette näeb, kvalifitseerivatel) asjaoludel toimepandud kuriteo eest (vt. ka § 41 lg. 3).

2. KrK §-s 38 lg. 2 ettenähtud *organiseeritud grupp* on selline kuriteost osavõtu liik (vt. § 17 komm. 4), kus kaks või enam isikut ühinevad eelneva kokkuleppe alusel kuriteo toimepanemiseks. Kui KrK eriosas on kuriteo toimepanemine organiseeritud grupiga ette nähtud kvalifitseeriva tunnusena, võib raskendava asjaoluna karistuse mõistmisel käsitleda kuritegeliku grupi erilist monoliitsust.

3. a) KrK §-s 38 p. 3 ettenähtud *omakasu või muu madal ajend* iseloomustab kuriteo koosseisu subjektiivset külge ja nimelt kuriteo toimepanemise motiivi. Mida mõista madala ajendi all, on fakti küsimus, mis tuleb lahendada, lähtudes kommunistliku moraali nõuetest.

b) *Äritsemisega* on tegemist siis, kui kuriteo toimepanemine on süüdlasele kindlaks pea- või kõrvaltegevuse allikaks. Kuriteo toimepanemine äritsemisena eeldab tavaliselt sama kuriteo toimepanemist enam kui üks kord. Kuid äritsemine võib aset leida ka kuriteo ühekordsel toimepanemisel, näiteks suures ulatuses teadvalt kuritegelikul teel saadud vara omandamise ja turustamise korral (§ 203 lg. 2). Kui sama kuritegu on äritsemisena toime pandud enam kui üks kord, on tavaliselt tegemist jätkuva kuriteoga (§ 40 komm. 4 «e»).

4. KrK §-s 38 p. 4 ettenähtud *raske tagajärje* põhjustamine on üks kuriteo ühiskonnaohtlikkuse kõrge astme olulisemaid näitajaid ja sellepärast tähtsamaid vastutust raskendavaid asjaolusid, mis tuleneb kuriteo mõiste materiaalsest määratlusest Nõukogude kriminaalõiguses. Ka KrK eriosa näeb ette raske tagajärje põhjustamise real juhtudel kuriteo põhikoosseisu või antud kuriteo koosseisu enamohtliku liigi (kvalifitseeritud koosseisu) tunnusena. Viimati nimetatud juhtumeil võib vastutust raskendava asjaoluna käsitleda *eriti* raske tagajärje põhjusta-

mist. Sealjuures teeb KrK eriosa vahet olulise kahju, raske tagajärje ja eriti raske tagajärje põhjustamise vahel.

a) O l u l i s t k a h j u ei tule samastada kuriteo ühiskonnaohtlikkusega. Erinevalt kuriteo ühiskonnaohtlikkusest on oluline kahju kuriteo koosseisu tunnuseks, mis väljendub kuritegeliku käitumise tagajärjes ja kuulub igal konkreetsel juhtumil tuvastamisele. Mida mõista olulise kahju all, on fakti küsimus. Pole aga õige käsitleda olulist kahju ainult varandusliku kahjuna. Oluline kahju võib olla tekitatud ka kodaniku isikule, tema huvidele, samuti ka riiklikele või ühiskondlikele huvidele. Et olulist kahju ei tule samastada kuriteo ühiskonnaohtlikkusega, peab see kahju esinema konkreetse tagajärjena ning selle kahju ja süüdlase käitumise vahel peab olema põhjuslik seos.

b) K a r a s k e t a g a j ä r g on kuriteo koosseisu tunnuseks, mis konkreetse tagajärjena kuulub igal üksikul juhtumil tuvastamisele. Mida mõista raske tagajärje all, on samuti fakti küsimus. Nagu oluline kahju ei tarvitse ka raske tagajärg esineda ainult varandusliku kahju näol. See kahju võib olla põhjustatud ka isikule. Raske tagajärg erineb olulisest kahjust oma suurema konkreetsuse poolest. Tagajärje raskuse üle võib otsustada varandusliku kahju suuruse, kodaniku isikule tekitatud kehavigastuse raskuse vms. järgi.

c) E r i t i r a s k e t a g a j ä r g väljendub juhtudel, kui KrK eriosa kasutab seda mõistet (teistel juhtudel on eriti raske tagajärg hõlmatud raske tagajärjega), üldreeglina kodanikule üliraske kehavigastuse tekitamises või tema surma põhjustamises (vt. näit. §-d 204 lg. 2 ja 205 lg. 2), samuti aga ka ülisuure varandusliku kahju põhjustamises (näit. § 162).

5. KrK §-s 38 p. 5 loetletud isikud ei ole oma füüsilise või psüühilise seisundi, sõltuvuse või alluvuse tõttu täiel määral suutelised kaitsma ennast ise kuritegelike rünnete vastu. Sellepärast vajavadki nad erilist kriminaalõiguslikku kaitset, ründed nende isikute vastu aga väärivad erilist hukkamõistmist. Kuriteo toimepanemine nende isikute suhtes või ära kasutades teise isiku teenistuslikku alluvust või muud sõltuvust kutsub esile eriti tugeva hukkamõistmise sellepärast, et süüdlane rikub kommunistliku moraali elementaarseid nõudeid — kohustust osutada seltsimehelikku toetust ja abi isikule, kes seda vajab, ning mitte kuritarvitada oma seisundit nõukogude ühiskonnas.

6. KrK §-s 38 p. 6 ettenähtud juhtumeil on tegemist nn. p i i r a t u d s ü ü d i v u s v õ i m e g a isikute kihutamisega kuriteo toimepanemisele ja v a h e n d l i k u t ä i d e v i i m i s e g a (§ 17 komm. 5 «c»). Piiratud süüdivusvõimega isiku (näit. alaealise) kihutamine kuriteo toimepanemisele on eriti ohtlik sellepärast, et selline isik on kergesti mõjutatav ning ilma mõjutamiseta tavaliselt kuritegu toime ei paneks, kusjuures kuriteo tõeline toimepanija — kihutaja — peidab ennast kihutatava või

ahvatletava varju. Vahendliku täideviimise eriline ohtlikkus on aga tingitud sellest, et kuriteo toimepanemisel kasutatakse teist isikut pimeda tööriistana.

7. KrK §-s 38 p. 8 ettenähtud *ühiskondliku õnnetuse* all tuleb mõista selliseid juhtumeid, nagu tulekahju, uputus, epideemiad jm. Antud juhtumil kasutab süüdlane egoistlikel eesmärkidel olukorda, kus kodanike tähelepanu ja pingutused on suunatud ühiskondliku õnnetuse leevendamisele ja ületamisele.

8. Kuriteo toimepanemisel *üldohtlikul viisil* kasutab süüdlane kuriteo toimepanemiseks selliseid jõude ja vahendeid (tavaliselt loodusjõude), mida ta algul valitseb, kuid mida ta peagi ei suuda enam juhtida ja mis võivad tekitada tohutuid kahjustusi (näit. tuli, uputus, plahvatus jms.).

9. *Joomine* on sotsialistlikus ühiskonnas hukkamõistmist väärivaks nähtuseks. Veelgi taunitavam on see, kui isik oma teenistuslikke või kutsealaseid kohustusi täidab joobeseisundis. Kui aga isik selle tagajärjel paneb toime kuriteo, peab ta kandma eriti ranget vastutust.

§ 39. Käesoleva koodeksi eriosas ettenähtust kergema karistuse mõistmine.

Arvestades kuriteo toimepanemise erandlikke asjaolusid ja süüdlase isiksust ning tunnistades vajalikuks mõista süüdlasele karistus alla seda alammäära, mille käesoleva koodeksi eriosa vastav paragrahv näeb ette antud kuriteo eest, või üle minna mõnele teisele, kergemale karistusliigile, võib kohus selliselt karistust kergendada, märkides tingimata ära karistuse kergendamise motiivid.

1. Erandlikel juhtumeil võib KrK eriosa vastavas paragrahvis ettenähtud karistuse alammäär osutuda *liiga kõrgeks*, kuna karistuse eesmärkide saavutamiseks puudub vajadus kohaldada isegi minimaalset karistust, mis on KrK eriosa vastavas paragrahvis ette nähtud. Karistuse mõistmine taolistel juhtudel on ette nähtud KrK §-s 39.

2. Käesoleva paragrahvi kohaldamise *eelduseks* on kuriteo toimepanemise asjaolude erandlikkus ja sellised süüdlase isikut iseloomustavad andmed, mis ei välista selle paragrahvi kohaldamise võimalust. Muude asjaoludega, näiteks teatavat liiki kuritegude ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astmega antud aja ja koha tingimustes ei ole lubatud KrK § 39 kohaldamist põhjendada. Sealjuures ei konkretiseeri KrK, mida mõista kuriteo toimepanemise erandlike asjaolude all ja milliseid isikut iseloomustavaid andmeid peab kohus arvestama karistuse mõistmisel alla seaduses ettenähtud alammäära. Küll on aga KrK-s selgelt väljendatud see mõte, et erandlikest asjaoludest üksi, arvestamata süüdlase isiksust, ei piisa KrK § 39 kohaldamiseks. Eriline täht-

sus on sealjuures kergendavatel asjaoludel, mida ei ole KrK-s ette nähtud ja mida sellepärast ei saadud karistuse ülem- ja alammäära kehtestamisel antud liiki kuritegude eest arvestada. Mida rohkem esineb kuriteo toimepanemisel vastutust kergendavaid asjaolusid, seda väiksem on konkreetsel juhtumil süüdlase isikut iseloomustavate asjaolude tähendus KrK § 39 rakendamisel ja vastupidi.

3. KrK § 39 kohaldamine võib aset leida sõltumata sellest, missuguses KrK eriosa paragrahvis on toimepandud kuritegu ette nähtud. Siiski tuleb KrK § 39 kohaldamisest üldreeglina hoiduda siis, kui on toime pandud raske kuritegu. Vastupidisel juhul oleks raskendatud karistuse repressiivse funktsiooni teostamine. Eriti ohtliku retsidivisti suhtes ei ole KrK § 39 kohaldamiseks alust.

4. KrK § 39 kohaldamisel on võimalik minna kuni vastava karistusliigi alammäärani juhul, kui antud kuriteo eest KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsiooni alammäär on kõrgem antud karistusliigi alammäärast. KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsioonis ettenähtud karistusliigilt on võimalik üle minna ka mõnele teisele, kergemale karistusliigile, mis ei ole antud kuriteo eest KrK eriosa sanktsioonis ette nähtud. Nii on võimalik mõista rahatrahvi ka neil juhtumeil, kus KrK eriosa sanktsioon näeb antud kuriteo eest ette vabadusekaotuse.

5. Karistust alla sanktsioonis ettenähtud alammäära mõistab e s i m e s e a s t m e kohus, kuid õigus karistust selliselt kergendada kuulub ka kohtule, kes asja läbi vaatab kassatsiooni- või kohtuliku järelevalve korras.

6. Karistuse mõistmist alla seaduses ettenähtud alammäära peab kohus m o t i v e e r i m a, s. t. ära näitama asjaolud, millistel ta jõudis järeldusele, et karistus tuleb mõista alla seaduses ettenähtud alammäära. Selle nõudmise täitmata jätmine toob kaasa kohtuotsuse tühistamise (KrPK § 310 lg. 2 p. 7).

§ 40. Karistuse mõistmine mitme kuriteo toimepanemise eest

(1) Kui isik tunnistatakse süüdi kahe või enama käesoleva koodeksi eriosa erinevates paragrahvides ettenähtud kuriteo toimepanemises ja teda ei ole varem nendest ühegi eest süüdi mõistetud, siis kohus, mõistes karistuse eraldi iga kuriteo eest, mõistab lõpliku karistuse kuritegude kogumi eest, kas lugedes kergema karistuse kaetuks raskema karistusega või liites mõistetud karistused täies ulatuses või osaliselt käesoleva koodeksi eriosa selle paragrahvi piirides, mis näeb ette raskema karistuse.

(2) Põhikaristusele võib liita ükskõik millise lisakaristuse, mis on ette nähtud käesoleva koodeksi eriosa neis paragrahvides, kus on kindlaks määratud vastutus kuritegude eest, millede toimepanemises on isik süüdi tunnistatud.

(3) Samade sätete järgi mõistetakse karistus, kui pärast antud asjas kohtuotsuse tegemist tuvastatakse, et süüdimõistetu on süüdi veel teises kuri-

teos, mille ta on toime pannud enne kohtuotsuse tegemist esimeses asjas. Sel juhul arvatakse karistuse kandmise hulka esimese kohtuotsuse järgi täielikult või osaliselt ärakantud karistus.

(4) Karistuste liitmisel juhindub kohus käesoleva koodeksi § 43 sätetest.

1. Karistuse mõistmisel tuleb arvesse võtta, kas süüdlane on toime pannud ühe või enam kui ühe kuriteo. Selle asjaolu arvestamise vajadus on tingitud sellest, et isik, kes on toime pannud mitu kuritegu, on tavaliselt ühiskonnaohtlikum kui ainult ühe kuriteo toimepannud isik. Ka võib mitme kuriteo toimepanemise korral nende kuritegude ühiskonnaohtlikkus olla suurem kui iga üksiku kuriteo ühiskonnaohtlikkus omaette võetuna. Nii on see tavaliselt neil juhtumeil, kus isiku poolt toimepandud kuriteod on omavahel tihedasti seotud.

2. Käesolevas paragrahvis sätitakse vastutus mitme kuriteo toimepanemise eest kuritegude nn. konkurentsi juhtumeil. Kuritegude konkurents esineb siis, kui süüdlase poolt toimepandud kuriteod on ette nähtud KrK eriosa erinevates paragrahvides ja teda varem ühegi eest nendest ei ole süüdi mõistetud. Et aga KrK eriosa erinevates paragrahvides nähakse ette erineva koosseisuga kuriteod, on kuritegude konkurentsi olemasoluks vajalik süüdlase poolt kahe või enama erineva koosseisuga kuriteo toimepanemine. Kuritegude konkurentsi ei ole seega neil juhtumeil, kui isik on toime pannud KrK eriosa samas paragrahvis ettenähtud kuriteo enam kui üks kord. Kuritegude konkurents ei hõlma ka neid kuritegusid, mis on küll ette nähtud KrK eriosa erinevates paragrahvides, kuid on toime pandud pärast isiku süüdimõistmist mingis kuriteos.

3. Tehakse vahet kuritegude ideaal- ja reaalkonkurentsi vahel.

a) Kuritegude ideaalkonkurentsiga on tegemist neil kordadel, kui süüdistatava teos leidub ühtaegu enam kui ühe, KrK eriosa eri paragrahvides ettenähtud kuriteo koosseis. Seega on kuritegude ideaalkonkurentsile iseloomustav see, et süüdlase ühes teos on samaaegselt enam kui ühe kuriteo koosseis. Kuritegude ideaalkonkurents võib esineda näiteks siis, kui süüdlane põhjustab sama teoga mitu tagajärge, kusjuures iga üksiku tagajärje suhtes võib ta tegutseda erineva süüvormiga. Kuritegude ideaalkonkurents võib esineda ka siis, kui süüdlase tegu iseenesest moodustab lõpuleviidud kuriteo koosseisu, kuid ta põhjustab sealjuures ühtlasi tagajärje, mis ei ole hõlmatud antud kuriteo koosseisuga, mille põhjustamine moodustab aga siiski iseseisva kuriteo koosseisu (näit. süüdlane lööb huligaansel ajendil teist isikut ja tekitab sealjuures ettevaatamatuse tõttu üliraske kehavigastuse. Toodud näites esineb huligaansuse ja KrK §-s 111 lg. 1 ettenähtud kuriteo ideaalkonkurents).

b) Reaalkonkurentsiga on tegemist siis, kui süüdlane paneb mitme iseseisva teoga toime mitu erinevat, KrK eriosa eri

paragrahvides ettenähtud kuritegu, ja kui teda sealjuures ei ole varem ühegi eest nendest süüdi mõistetud. Tavaliselt on need teod üksteisest teatava ajavahemikuga lahutatud. Erandlikult aga võib reaalkonkurentsi korral ühe kuriteo toimepanemine langeda ka teise kuriteo toimepanemise aega (näit. sõjaväelane, kes on deserteerunud, paneb väejooksus oleku ajal toime huligaansuse). Reaalkonkurents on üldreeglina ohtlikum kui ideaalkonkurents, mida tuleb arvesse võtta ka karistuse mõistmisel kuritegude konkurentsi eest.

4. Tuleb vahet teha kuritegude konkurentsi ja *näilise konkurentsi* vahel. Näilise konkurentsi korral ei pane süüdlane toime mitu, vaid ühe kuriteo, kuigi näib, et tegemist on kuritegude konkurentsiga.

a) Näilise konkurentsiga on tegemist siis, kui üldseadusele alluv käitumine nähakse ette ka *eriseaduses*, mille kohaldamine kõrvaldab üldseaduse kohaldamise. Näiteks sisaldab ametialane võltsimine (§ 166) iseenesest ka ametialase kuritarvitamise (§ 161) koosseisu. Kuid KrK § 166, mis näeb ette ametialase võltsimise, on eriseaduseks, mis välistab üldseaduse (§ 161) kohaldamise ametialase võltsimise suhtes.

b) Näiline konkurents esineb ka siis, kui *seadus ise välistab* teise kriminaalseaduse kohaldamise. Näiteks võib süüdistuse tõendite kunstlik loomine (§ 168) kujutada endast ka sundimist ütluse andmisele, kuid seaduses endas, mis näeb ette sundimise ütluse andmisele (§ 171), on selle paragrahvi kohaldamine piiratud ainult nende juhtumitega, kus süüdlase teos puuduvad süüdistuse tõendite kunstliku loomise tunnused.

c) Ainult näilise konkurentsiga on tegemist neil juhtumeil, kus mingi kuriteo koosseisu tunnustele vastavad teod on ühtlasi teise, *raskema* kuriteo toimepanemise *vahendiks* või *staadiumiks*. Sellistel tegudel pole iseseisvat tähendust. Nad on ainult episoodiks teise kuriteo toimepanemisel, selle koostisosaks. Nii ei ole ametialase võltsimise (§ 166) ja riigi või ühiskonna vara riisumise (§ 93) konkurentsi siis, kui võltsimine on toime pandud riisumise eesmärgil. Ka siis ei ole kuritegude konkurentsi, kui süüdlane, kasutades kuriteo läbi saadut, paneb toime uue kuriteo, mis on suunatud sama objekti vastu ega põhjusta viimasele uut olulist kahju. Näiteks juhul, kui sõjaväelane on riisunud sõjaväe vara ja hiljem seda vara mõnevõrra rikkunud, on selline rikkumine (kuigi see iseenesest moodustab §-s 226 lg. 1 ettenähtud kuriteo koosseisu) hõlmatud riisumise koosseisust.

d) Näilise konkurentsiga on tegemist ka *liitkuritegude* toimepanemise korral. Liitkuriteoks on selline kuritegu, mille koosseisu objektiivne külg koosneb kahest või enamast, omavahel orgaaniliselt seotud teost, millest igaühel omaette võetuna on

lõpuleviidud kuriteo koosseisu tunnused, kuid mis koos moodustavad siiski ühtse kuriteo (näit. röövimise koosseis hõlmab varguse või selle katse ja mingi isikuvastase kuriteo koosseisu). Liitkuritegudele on iseloomustav see, et nende ühiskonnaohtlikkus on suurem nende kuritegude ühiskonnaohtlikkusest, mille koosseis on nendega hõlmatud. Sellepärast peab ka karistus liitkuriteo eest olema suurem kui iga üksiku kuriteo eest, mille koosseis on nendega hõlmatud. Kui aga liitkuriteo koosseisu moodustamisel ei ole seda nõuet siiski silmas peetud ja kuritegu, mille koosseis on hõlmatud liitkuriteoga, näeb omaette võetuna ette suurema karistuse kui liitkuritegu, on ikkagi tegemist kuritegude konkurentsiga. Sel juhul tuleb karistus mõista sätete järgi, mis reguleerivad vastutust kuritegude konkurentsi eest.

e) Kuritegude konkurents puudub *vältava kuriteo* toimepanemise korral. Vältavaid kuritegusid iseloomustab vältav kuritegelik seisund, s. t. teatava kuriteo koosseisu katkestamatu teostamine. See kuritegelik seisund võib järgneda kas mõne tegevuse tulemusena või tekkida seesuguste tegude mittetoimepanemise tõttu, mis on seaduse poolt kriminaalvastutuse ähvardusel ette kirjutatud. Järelikult võib vältavat kuritegu defineerida kui tegevust, mis toob kaasa katkestamatult teostuva kuritegeliku seisundi, või kui vältavat nende tegude mittetoimepanemist, mis seaduse järgi on kriminaaljälitamise ähvardusel nõutavad. Kuritegu vältab lõpuleviidud kuriteo staadiumil seni, kuni süüdlane ise ilmub süü ülestunnistamisele, tabatakse võimuorganite poolt või kui kuritegelik seisund muul viisil lõpeb.

f) Ei ole kuritegude konkurentsi ka *jätkuva kuriteo* toimepanemise korral. Jätkuvaks kuriteoks on selline kuritegu, mis koosneb reast samasugustest, ühise süüvormiga toimepandud kuritegelikest tegudest, mis oma kogumis moodustavad ühtse kuriteo. Jätkuvale kuriteole on iseloomustav nii kuriteo koosseisu objektiivne külg — kõik süüdlase kuriteolise käitumise üksikud aktid vastavad ühe ja sama kuriteo koosseisu tunnustele, kui ka subjektiivne külg — kõigile üksikuile käitumisaktidele on omane sama süüvorm — tahtlus või ettevaatamatus. Ettevaatamatuse tõttu toimepandud jätkuva kuriteo moodustab tavaliselt KrK §-s 162 ettenähtud ametialane lohakus (vt. § 162 komm. 2). Jätkuva kuriteoga ei ole tegemist siis, kui üksikute käitumisaktide vahel puudub orgaaniline seos ja igaüks nendest on käsitletav iseseisva kuritegeliku käitumisena. Tavaliselt ei ole kuritegu jätkuv, kui süüdlase üksikud teod on eraldatud pikema ajavahemikuga. Kuritegu ei saa lugeda jätkuvaks ka siis, kui süüdlase üksikud teod on suunatud erinevate objektide vastu või on toime pandud erinevatel ajenditel. Jätkuva kuriteo alguseks tuleb lugeda esimese teo toimepanemist üht kuritegu moodustavaist samasugustest tegudest, lõpuks aga viimase teo toimepanemise hetke.

Jätkuva ja vältava kuriteo konstruktsioonil on peale muu tähtsus amnestia kohaldamise küsimuse (vt. § 57 komm. 2) lahendamisel ja kriminaalvastutusele võtmise aegumise tähtaegade (§ 53) arvutamisel. Vältavaile ja jätkuvaile kuritegudele kohaldatakse amnestiat siis, kui vältav kuritegelik seisund lõppes või jätkuv kuritegu oli täiesti lõpule viidud enne amnestia andmist. Amnestiat ei kohaldata, kui kas või üks jätkuvat kuritegu moodustavatest tegudest pandi toime pärast amnestia andmist. Ka aegumise tähtaega arvatakse vältava kuritegeliku seisundi lõppemisest, jätkuva kuriteo puhul aga viimase jätkuva kuriteo koosseisu kuuluva teo toimepanemisest.

5. KrK näeb ette, et algul mõistab kohus karistuse eraldi iga kogumisse kuuluva kuriteo eest. Lõpliku põhikaristuse kuritegude konkurentsi eest mõistab kohus kas sel teel, et loeb kergema põhikaristuse kaetuks raskema põhikaristusega (absorptsiooniprintsiip) või siis liites põhikaristused täies ulatuses või osaliselt KrK eriosa selle paragrahvi piires, mille järgi on mõistetud raskem põhikaristus (kumulatsiooniprintsiip). Viimasel juhul peab lõplik põhikaristus vastama kahele tingimusele: see ei tohi ületada 1) üksikute kogumisse kuuluvate kuritegude eest mõistetud põhikaristuste üldsuurust ega ka 2) KrK eriosa selle paragrahvi sanktsioonis ettenähtud karistuse ülemmäära, mille järgi on mõistetud raskeim põhikaristus. Kui kahe konkureeriva kuriteo eest on mõistetud võrdsed põhikaristused, siis peab arvama, et lõplik põhikaristus tuleb mõista KrK eriosa selle paragrahvi järgi, mis näeb ette raskema karistuse, kui aga ka KrK eriosa vastavates paragrahvides on ette nähtud võrdsed karistused, tuleks kohtul mõista lõplik karistus KrK eriosa selle paragrahvi järgi, milles ettenähtud kuritegu vastavalt asjaoludele loetakse kohtu poolt raskemaks. Karistuse mõistmisel kuritegude konkurentsi eest kumulatsiooniprintsiibi alusel peab kohus kinni karistuste liitmise sätetest (§ 43).

6. Kuritegude konkurentsi eest lisakaristuste mõistmisel lubab KrK kohaldada kumulatsiooniprintsiipi. See on kooskõlas lisakaristuste kindlustusliku iseloomuga KrK-s.

7. KrK ei säti, millal tuleb karistus kuritegude konkurentsi eest mõista absorptsiooni- ja millal kumulatsiooniprintsiibi alusel. Lähtudes karistuse mõistmise üldsätetest, tuleb asuda seisukohale, et karistuste liitmine on põhjendatud siis, kui kuritegude konkurentsis leiab väljenduse toimepandud kuritegude või süüdlase kõrgem ühiskonnaohtlikkuse aste. Suhteliselt sagedamini on lõpliku karistuse mõistmine kumulatatsiooniprintsiibi alusel põhjendatud kuritegude reaalkonkurentsi korral.

8. KrK § 39 on võimalik kohaldada ka kuritegude konkurentsi eest karistuse mõistmisel, kuid ainult iga üksiku konkurentsi kuuluva kuriteo eest. Lõplikku karistust kuritegude konkurentsi eest KrK § 39 kohaldamisega võib mõista ainult niivõrd, kui karistus

on mõistetud alla seaduses ettenähtud alammäära ka selle kuriteo eest, mille järgi on mõistetud raskeim, s. o. lõplik põhikaristus.

9. Kuritegude konkurentsi eest võib süüdlast ka *tingimisi* süüdi mõista (§ 47). Tingimisi võib mõista nii lõpliku karistuse kui ka iga üksiku karistuse, mis on mõistetud konkurentsi kuuluvate üksikute kuritegude eest. Lõpliku karistuse mõistmine tingimisi ei sõltu sealjuures sellest, kas üksikud karistused konkurentsi kuuluvate kuritegude eest on mõistetud tingimisi või mitte. Kui süüdlane on ühe kuriteo eest tingimisi süüdi mõistetud, teise konkurentsi kuuluva kuriteo eest ei ole aga tingimisi süüdimõistmist kohaldatud, siis ei saa tingimisi süüdimõistmist liita reaalselt mõistetud karistusega. Reaalselt mõistetud karistus neelab igal juhul tingimisi mõistetud karistuse.

10. Kuritegude konkurentsi eriliigiks on nn. *hilinenult avastatud* konkurents (§ 40 lg. 3). Hilinenult avastatud konkurentsiga on tegemist siis, kui pärast kohtuotsuse tegemist tuvastatakse, et süüdimõistetu on süüdi veel teises kuriteos, mille ta on toime pannud enne kohtuotsuse tegemist (sõltumatult selle jõustumisest) esimeses asjas. Sealjuures on tähtsusetu, kas isik on teise kuriteo toime pannud enne või pärast kuritegu, mille toimepanemise eest ta on esimese kohtuotsusega süüdi mõistetud. On ka võimalik, et mõlemad kuriteod on toime pandud üheaegselt (ideaalkonkurents). Küll aga ei hõlma hilinenult avastatud konkurents sellist kuritegu, mille süüdlane on toime pannud pärast süüdimõistmist mingis teises kuriteos.

11. Karistuse mõistmisel hilinenult avastatud konkurentsi juhtumeil ei ole tähtsust sellel, kas süüdimõistetu on või ei ole esimese kohtuotsuse järgi mõistetud karistuse osaliselt või täielikult ära kandnud. On ta karistust esimese kohtuotsuse järgi juba kandnud, tekib vaid karistuste *tasendamise* vajadus. KrK järgi arvatakse lõpliku karistuse kandmise hulka karistus, mis on täielikult või osaliselt ära kantud esimese kohtuotsuse järgi, s. t. ärakandmisele kuuluvast lõplikust karistusest arvatakse maha juba ärakantud karistus. Kui lõplik karistus on võrreldes juba ärakantud karistusega eriliigiline, tuleb viimase mahaarvamisel juba ärakantud karistusest silmas pidada karistuste võrdlevat raskust (§ 43 lg. 4). Mitte kõiki ärakantud karistusi ei saa aga lõplikust karistusest maha arvata. Teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmist ja ühiskondlikku laitust pole võimalik ümber arvestada mõneks teiseks karistusliigiks. Rahatrahvi ei saa ümber arvestada vabadusekaotuseks. Seda asjaolu aga, et neid karistusi on juba kantud, saab arvestada ainult lõpliku karistuse mõistmisel.

12. Kuritegude hilinenult avastatud konkurentsiga on tegemist ka siis, kui hilinenult avastatakse, et süüdlane on toime pannud veel teise, KrK *samas paragrahvis* ettenähtud kuriteo. Selles seisab oluline erinevus kuritegude hilinenult avas-

tatud konkurentsi ja kuritegude konkurentsi vahel, mis esineb vaid siis, kui süüdlane on toime pannud kaks või enam kuritegu, mis on ette nähtud KrK eriosa eri paragrahvides.

§ 41. Karistuse mõistmine mitme kohtuotsuse järgi

(1) Kui süüdimõistetu pärast kohtuotsuse tegemist, kuid enne karistuse täielikku ärakandmist pani toime uue kuriteo, siis liidab kohus eelmise otsuse järgi kandmata karistuse kas täies ulatuses või osaliselt uue otsusega mõistetud karistusega.

(2) Karistuste liitmisel juhindub kohus käesoleva koodeksi § 43 sätetest.

1. Karistuse mõistmisega mitme kohtuotsuse järgi on tegemist neil kordadel, kui süüdimõistetu pärast kohtuotsuse tegemist (olenemata selle jõustumisest), kuid enne karistuse täielikku ärakandmist paneb toime mingi (*ükskõik millise*) uue kuriteo. Uue kuriteo toimepanemine pärast süüdimõistva kohtuotsuse tegemist eelmise kuriteo eest näitab, et süüdimõistetu ei ole teinud kohtuotsusest vajalikke järeldusi ega ole asunud paranemise teele. Seda asjaolu tulebki lõpliku karistuse kujundamisel arvesse võtta.

2. KrK näeb ette, et karistus mitme kohtuotsuse järgi mõistetakse *kumulatsiooniprintsiibi* alusel. See on ka õige, sest vastasel juhul võiks süüdlane uue kuriteo eest üldse karistamata jääda. Uue kuriteo toimepanemine pärast süüdimõistva kohtuotsuse tegemist ei saa aga loomulikult olla karistusest vabastavaks asjaoluks.

3. Erinevalt karistuse mõistmisest kuritegude konkurentsi eest (§ 40) ei või karistuse *ülemmäär* mitme kohtuotsuse järgi karistuste liitmisel ületada vastava karistusliigi ülemmäära, kuna kuritegude konkurentsi korral on lõpliku karistuse ülemmäär piiratud KrK eriosa vastava paragrahvi sanktsioonis ettenähtud karistuse ülemmääraga. Sealjuures peab kohus karistuste liitmisel kinni karistuste liitmist reguleerivaist sätteist (§ 43).

4. Karistuste liitmisel mitme kohtuotsuse järgi võib kohus *liita* karistused kas *täies ulatuses* või *osaliselt*. Mida rohkem on ära kantud karistust eelmise kohtuotsuse järgi, seda suuremas ulatuses on põhjendatud eelmise kohtuotsuse järgi ärakandmata karistuse liitmine uue karistusega, sest seda enam on põhjust kõnelda sellest, et eelmise kohtuotsuse järgi mõistetud karistus ei olnud küllaldane süüdimõistetu parandamiseks ja ümberkasvatamiseks.

5. Uue kohtuotsusega mõistetud karistuse *kandmise algust* arvatakse juhul, kui süüdlane kannab karistust, uue kohtuotsuse jõustumise päevast, juhul aga, kui süüdlane ei ole veel asunud karistuse kandmisele, uue otsuse täitmisele pööramisest.

§ 42. Isiku tunnistamine eriti ohtlikuks retsidivistiks

(1) Eriti ohtlikuks retsidivistiks võib kohtuotsusega tunnistada:

1) isiku, kes on juba süüdi mõistetud ühe, käesoleva koodeksi §-des 62—71, 75, 90, 93[1], 100, 101, 107, 115, 141 või 215 lg. 3 ettenähtud kuriteo eest või käesoleva koodeksi §-des 88 lg. 3, 89 lg. 3 või 91 lg. 3 ettenähtud riigi või ühiskonna vara riisumise eest suures ulatuses ja pärast seda uuesti pani toime mingi käesolevas punktis loetletud kuriteo;

2) isiku, kes on juba kolm korda süüdi mõistetud käesoleva koodeksi §-des 88 lg. 1 või 2, 89 lg. 1 või 2, 91 lg. 1 või 2, 139 lg. 1 või 2, 140 lg. 1 või 2, 143 lg. 1 või 2, 152 või 196 ettenähtud kuritegude eest ja pärast seda uuesti pani toime mingi käesolevas punktis loetletud kuriteo;

3) isiku, kes on juba kaks korda süüdi mõistetud käesoleva lõike teises punktis loetletud kuritegude eest ja ühtlasi mingi käesoleva lõike esimeses punktis loetletud kuriteo eest, ning pärast seda uuesti pani toime mingi käesoleva lõike teises punktis loetletud kuriteo;

4) isiku, kes pani toime tahtliku kuriteo karistuse kandmise ajal kinnipidamiskohas, sõltumatult varem toime pandud kuriteo koosseisust.

(2) Küsimuse otsustamisel, kas isik tunnistada eriti ohtlikuks retsidivistiks, arvestab kohus toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astet, süüdlase isiksust ja kuriteo toimepanemise asjaolusid.

(3) Isiku eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamise aluseks ei saa olla karistatus kuriteo eest, mis on toime pandud enne kaheksateistkümneaastaseks saamist, või karistatus, mis on kustunud või kustutatud.

1. KrK mõistab kuriteo retsidiivi all uue kuriteo toimepanemist pärast süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist varem toimepandud kuriteo eest juhul, kui karistatus varem toimepandud kuriteo eest ei ole kustunud või kustutatud. Võitlus kuritegude retsidiivi vastu on erakordselt tähtis. Kuritegevuse likvideerimine ei ole võimalik, kui ei ole välditud kuritegude retsidiiv. Kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise perioodil, mil päevakorras on kuritegevuse täieliku likvideerimise ülesanne, kasvab veelgi võitluse tähtsus kuritegude retsidiivi ja esijoones eriti ohtliku retsidiivi vastu. Nõukogude ühiskonna kaasaegsel arenemisetapil on absoluutselt talumatu, kui kurjategija ei tee vajalikke järeldusi süüdimõistmise faktist, rikub jõhkralt sotsialistliku ühiskonna käitumisnorme, püüab elada parasiitlikult ning hoolimatult ründab nõukogude õiguskorda. Sellepärast tingibki kuriteo retsidiiv üldreeglina vajaduse kohaldada antud isiku suhtes rangemat kriminaalvastutust.

2. Rangema vastutuse kehtestamisel kurjategijate-retsidivistide suhtes kasutab KrK mitmesuguseid teid:

a) Nii näeb KrK ette, et kuriteo toimepanemine isiku poolt, kes ka varem on mingisuguse kuriteo toime pannud, on vastutust raskendavaks asjaoluks (§ 38 p. 1), seega ka kuriteo retsidiiv on vastutust raskendavaks asjaoluks.

b) Real juhtudel näeb KrK eriosa ette, et karistatuse omamine, s. t. kuriteo retsidiiv on kuriteo koosseisu ohtlikuma liigi tunnuseks. Samuti näeb KrK eriosa real juhtudel ette, et kuriteo koosseisu ohtlikuma liigi tunnuseks on kuriteo toimepanemine vähemalt teistkordselt või korduvalt. Ka see tunnus hõlmab kuriteo retsidiivi.

c) Erieeskirjad kehtivad KrK-s eriti ohtlike retsidivistide vastutuse kohta.

3. Isiku tunnistamine eriti ohtlikuks retsidivistiks toimub ainult kohtuotsuse järgi. Vastavate formaalsete eelduste olemasolul (§ 42 lg. 1) ei ole aga isiku tunnistamine eriti ohtlikuks retsidivistiks kohtule kohustuslik. Olenevalt konkreetsetest asjaoludest ei tarvitse kohus, vaatamata formaalsete eelduste olemasolule, isikut eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistada. Küsimuse otsustamisel, kas tunnistada isik eriti ohtlikuks retsidivistiks, arvestab kohus toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astet, süüdlase isiksust ja kuriteo toimepanemise asjaolusid. Selle küsimuse otsustamisel peab kohus näiteks silmas pidama, kas toimepandud kuritegu kujutab endast suurt ohtu ühiskonnale või mitte, missugune oli süüdlase osa kuriteo toimepanemisel, kas süüdlane oli kuriteo organisaatoriks või oli tema osa kuriteo toimepanemisel teisejärguline, kas süüdlane elab parasiitlikult või võtab osa ühiskonnale kasulikust tööst, missugused olid kuriteo toimepanemise ajendid jms. Neid asjaolusid tuleb eriti hoolikalt kaaluda KrK §-s 42 lg. 1 p. 4 ettenähtud juhtudel.

4. Isiku eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamise eeldused on ette nähtud vaadeldava paragrahvi esimeses lõikes. Sealjuures võib selle lõike esimeses ja neljandas punktis tähendatud juhtudel eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamise tingida juba teistkordne, teises ja kolmandas punktis tähendatud juhtudel aga alles neljas süüdimõistmine. Tähtsusetu on, kas isik oli kolmandas punktis tähendatud juhtudel algul süüdi tunnistatud teises või esimeses punktis loetletud kuritegude eest. On ka võimalik, et isik enne eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamist oli süüdi mõistetud algul teises, siis esimeses ja lõpuks jällegi teises punktis loetletud kuriteo eest, seejärel aga pani uuesti toime teises punktis loetletud kuriteo.

5. Real juhtudel määrab isiku tunnistamine eriti ohtlikuks retsidivistiks kuriteo kvalifikatsiooni. Nimelt näeb KrK eriosa reas paragrahvides ette eriti ohtliku retsidiivi kuriteo koosseisu ohtlikumate liikide tunnusena. Teistel juhtumitel ei mõjuta isiku eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamine kuriteo kvalifikatsiooni (näit. § 75). Need kuriteod kvalifitseeritakse ühtviisi, olenemata sellest, kas selle toimepanijaks on eriti ohtlik retsidivist või mitte. Eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamise faktist aga tuleneb isiku suhtes selgi juhul rida õiguslikke järeldusi (näit. keeld kohaldada § 55 jt.).

6. KrPK üldiste põhimõtete järgi ei ole isiku eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamine lubatud siis, kui süüdistuse esitamise määruses ei ole temale inkrimineeritud eriti ohtlikku retsidiivi. See nõue kehtib ka siis, kui eriti ohtlik retsidiiv ei mõjutagi kuriteo kvalifikatsiooni. Igal juhul tuleb sealjuures nii süüdistuse esitamise määruses, süüdistuskokkuvõttes kui ka kohtuotsuses ära näidata konkreetsed asjaolud, mis tingivad isiku eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamise, viitega käesoleva paragrahvi vastavale lõikele ja punktile.

§ 43. Karistuste liitmine ja karistuste võrdlev raskus

(1) Üheliigilised karistused liidetakse nende kestuse või suuruse järgi, kusjuures ühiskondlikku laitust avaldatakse ainult üks kord.

(2) Eriliigilised põhikaristused liidetakse liigilt kõige raskema karistusega, välja arvatud teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmine, rahatrahv ja ühiskondlik laitus, millised viiakse täide iseseisvalt. Eriliigilised lisakaristused viiakse täide iseseisvalt.

(3) Karistuste liitmisel ei tohi karistuse üldine tähtaeg ületada antud karistusliigi tähtaja ülemmäära, mis on kehtestatud käesoleva koodeksi üldosas, karistuste liitmisel käesoleva koodeksi §-s 40 ettenähtud juhtudel aga käesoleva koodeksi eriosa vastavas paragrahvis ettenähtud karistuse ülemmäära. Vabadusekaotuse liitmisel ei tohi karistuse üldine tähtaeg ületada kümmet aastat, käesoleva koodeksi eriosa nendes paragrahvides ettenähtud kuritegude eest aga, mille järgi võib vabadusekaotust mõista üle kümne aasta, viiteistkümmend aastat.

(4) Ühele päevale vabadusekaotusele vastab üks päev distsiplinaarpataljoni saatmist, kolm päeva asumiselesaatmist, väljasaatmist või paranduslikku tööd. Ühele päevale paranduslikule tööle vastab kolmkümmend kopikat rahatrahvi.

1. Käesolev paragrahv on üldnormiks, mis on kohaldatav kõigil neil juhtumeil, kus KrK-s on ette nähtud karistuste liitmine (§-d 40 lg. 4, 41 lg. 2, 47 lg. 3, 48 lg. 3, 55 lg. 5 ja 56 lg. 2). Sealjuures tehakse vahet ühe- ja eriliigiliste karistuste liitmise vahel. Liitmisele võivad kuuluda ainult üheliigilised (nii põhi- kui ka lisa-) karistused ning eriliigilised põhikaristused (välja arvatud §-s 43 lg. 2 ettenähtud erandid), sest eriliigilised lisakaristused, arvestades lisakaristuste kindlustuslikku iseloomu, viiakse täide iseseisvalt.

2. Karistuste liitmisel ei tohi karistuse üldine tähtaeg ületada antud karistusliigi tähtaja ülemmäära, mis on kehtestatud KrK üldosas antud karistusliigi jaoks. Sellest järeldub, et rahatrahvi liitmisel ei ole rahatrahvi ülemmäär piiratud, s. t. kui süüdlasele on mõistetud rahatrahv mitmel korral, tuleb iga üksiku kuriteo eest mõistetud rahatrahv täies ulatuses sisse nõuda.

3. Karistuste liitmisel kuritegude konkurentsi (§ 40)

juhtumeil kehtivad teatavad erisused lõpliku karistuse mõistmisel. Erinevalt karistuste liitmise üldsätetest ei tohi karistuste liitmisel KrK §-s 40 tähendatud juhtumeil selle üldine tähtaeg ületada KrK eriosa vastavas paragrahvis kehtestatud karistuse ülemmäära. Ka rahatrahvi liitmisel on selle ülemmäär piiratud KrK §-s 40 ettenähtud juhtumeil KrK eriosa selles paragrahvis ettenähtud ülemmääraga, mille järgi mõistetud rahatrahv on kõrgem.

4. Vabadusekaotuse üldine tähtaeg ei tohi karistuste liitmisel KrK eriosa nendes paragrahvides loetletud kuritegude eest, mille järgi võib vabadusekaotust mõista üle kümne aasta, ületada viitteistkümmend aastat, kuigi sealjuures KrK eriosa vastav paragrahv ei näegi karistusena ette vabadusekaotust viieteistkümne aastani (näit. § 141 lg. 2 sätib karistusena vabadusekaotuse viiest kuni kaheteistkümne aastani). Ainult KrK §-s 40 loetletud juhtudel ei tohi vabadusekaotuse liitmisel selle üldine tähtaeg ühelgi juhul ületada KrK eriosa vastavas paragrahvis kehtestatud vabadusekaotuse ülemmäära.

5. Karistuste liitmisel tuleb eelnevalt kergemad liidetavad karistused ümber arvutada raskemaks karistusliigiks. Et seda oleks võimalik teha, näebki käesoleva paragrahvi neljas lõige ette karistuste võrdleva raskuse. Karistused, mis ei ole raskuse poolest võrreldavad, ei kuulu liitmisele ja viiakse iseseisvalt täide. Kuid karistuste võrdlev raskus ei oma tähtsust mitte ainult karistuste liitmisel, vaid ka mõningatel teistel juhtumitel (näit. § 46 p. 1. alusel rahatrahvi asendamise korral parandusliku tööga viimase tähtaja arvutamisel).

§ 44. Karistuse tähtaja määramine kohtuotsuses

Vabadusekaotus, asumiselesaatmine, väljasaatmine, paranduslik töö, distsiplinaarpataljoni saatmine ja teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmine mõistetakse kuude ja aastate kaupa. Karistuse asendamise ja liitmise korral on lubatud vabadusekaotuse, asumiselesaatmise, väljasaatmise, parandusliku töö ja distsiplinaarpataljoni saatmise määramine päevade kaupa.

Käesoleval paragrahvil on suur printsipiaalne tähtsus, sest ta orienteerib kohtuid hoiduma tähtaegsete karistuste mehaanilisest ümmardamisest täisaastateni ning sätib, et tähtaegsed karistused mõistetakse kuude ja aastate kaupa.

§ 45. Eelvangistuse arvestamine

Eelvangistusaja arvestab kohus karistuse kandmise hulka vabadusekaotusele ja distsiplinaarpataljoni saatmisele mõistmisel päev päeva vastu, asumiselesaatmisele, väljasaatmisele ja paranduslikule tööle mõistmisel üks päev

kolme päeva vastu. Muude karistusliikide mõistmisel arvestab kohus eelvangistust ja võib kergendada karistust või lugeda see kantuks.

1. Kuigi eelvangistuse ajal ei mõjutata kinnipeetavat parandusliku töö abil, arvestab KrK siiski eelvangistuse ajal süüdlasele põhjustatud kitsendusi, ja lähtudes Nõukogude kriminaalõiguse humaansetest põhimõtetest, võrrutab eelvangistuse printsiibis karistuse kandmisega.

2. KrK-s ei ole võimalik kõigi karistusliikide suhtes ette näha, missuguses ulatuses arvestatakse eelvangistus karistuse kandmise hulka, sest eelvangistus sarnaneb mõnevõrra ainult vabadusekaotusega ja on arvestatav üksnes nende karistuste kandmise hulka, mis on võrreldavad vabadusekaotusega. Teiste karistuste (näit. rahatrahv jm.) mõistmisel arvestab kohus eelvangistust ja võib kergendada karistust või lugeda see kantuks.

§ 46. Karistuse asendamine

Kui toimepandud kuriteo eest käesoleva koodeksi eriosas on ette nähtud karistus, mida antud juhul ei saa mõista või täide viia, siis mõistab kohus süüdlasele teise, liigilt kergema karistuse või asendab mõistetud karistuse mõne teise, liigilt kergema karistusega, välja arvatud alljärgnevad juhud:

1) põhikaristusena mõistetud rahatrahv, mida süüdimõistetu ei tasu ja mille sissenõudmine sundkorras pole võimalik, asendatakse parandusliku tööga. Rahatrahvi asendamine vabadusekaotusega ja vabadusekaotuse asendamine rahatrahviga pole lubatud;

2) lisakaristust, mida ei saa mõista ega täide viia, ei asendata ega kohaldata.

1. Käesoleva paragrahvi alusel on võimalik nii KrK eriosas antud kuriteo eest ettenähtud karistuse kui ka juba mõistetud karistuse asendamine. Esimesel juhul toimub karistuse asendamine süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel, teisel juhul aga kohtumääruse põhjal, mis tehakse KrPK § 334 korras. Karistuste asendamise vajadus võib olla tingitud sellest, et teatavad karistused ei ole kohaldatavad kõigi isikute (näit. alaealiste) suhtes, või siis sellest, et teatavate karistuste täideviimine on antud juhul faktiliselt võimatu (näit. rahatrahvi sissenõudmine ei ole võimalik).

2. Kuigi käesolev paragrahv kõneleb vaid karistuse asendamisest liigilt kergema karistusega, peab arvama, et selles paragrahvis ettenähtud juhtumeil võib kohus mõnikord vabastada isiku ka karistuse kandmisest üldse, näiteks siis, kui isik on suure osa karistusest ära kandnud ja temale uue karistuse määramine on ilmselt ebaotstarbekohane.

KARISTUSEST VABASTAMINE

§ 47. Tingimisi süüdimõistmine

(1) Kui kohus mõistab karistuseks vabadusekaotuse või parandusliku töö ning kui ta, arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid ja süüdlase isiksust, jõuab veendumusele, et selle karistuse ärakandmine süüdlase poolt ei ole otstarbekohane, võib ta määrata, et karistust süüdlase suhtes tingimisi ei kohaldata, näidates kohtuotsuses kohustuslikult ära tingimisi süüdimõistmise motiivid. Sel juhul kohus määrab, et kohtuotsust ei pöörata täitmisele, kui süüdimõistetu kohtu poolt kindlaksmääratud katseaja kestel ei pane toime uut samaliigilist või mitte vähem rasket kuritegu.

(2) Katseaeg määratakse kestusega ühest kuni viie aastani.

(3) Kui tingimisi süüdimõistetu paneb katseaja kestel toime uue samaliigilise või mitte vähem raske kuriteo, siis mõistab kohus temale karistuse vastavalt käesoleva koodeksi § 41 sätetele.

(4) Tingimisi süüdimõistmisel ei või mõista lisakaristust, välja arvatud rahatrahv.

(5) Vajaduse korral määrab kohus kindlaks tingimisi süüdimõistetu üle katseaja kestel järelevalve ja tema suhtes kasvatustöö teostamise korra.

(6) Arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdlase isiksust ja ühiskondliku organisatsiooni või süüdlase töökoha tööliste, teenistujate või kolhoosnikute kollektiivi taotlust tema tingimisi süüdimõistmise kohta, võib kohus tingimisi süüdimõistetu anda nendele organisatsioonidele või kollektiividele ümberkasvatamiseks ja parandamiseks.

(7) Kui tingimisi süüdimõistetu oma eeskujuliku käitumisega on tõendanud, et ta on end parandanud, siis pärast vähemalt poole katseaja möödumist ühiskondliku organisatsiooni, tingimisi süüdimõistetu töökoha töötajate või õppimiskoha kollektiivi, töörahva saadikute kohaliku nõukogu täitevkomitee või isiku taotlusel, kellele oli katseaja kestel pandud tingimisi süüdimõistetu üle järelevalve ja tema suhtes kasvatustöö teostamine, võib kohus lühendada katseaega või veel järelejäänud katseaja tühistada.

1. Tingimisi süüdimõistmine on Nõukogude kriminaalõiguses tähtsaks instituudiks, mis avab võimaluse süüdlase parandamiseks ja ümberkasvatamiseks, ilma et viimane peaks tegelikult ära kandma temale karistuseks mõistetud vabadusekaotuse või parandusliku töö. Nimelt on tingimisi süüdimõistmisel karistuse tegelik ärakandmine seatud sõltuvusse süüdimõistetu enda edaspidisest käitumisest — uue samaliigilise või vähemalt niisama raske kuriteo toimepanemisest. See aga loobki stiimuli süüdimõistetu paranemiseks. Samal ajal võimaldab tingimisi süüdimõistmine süüdimõistetu parandamisele ja ümberkasvatamisele ka üldsust kaasa tõmmata. See aga tõstab veelgi tingimisi süüdimõistmise efektiiv-

sust võitluses kuritegevuse vastu. Vajadusele kohaldada ulatuslikumalt tingimisi süüdimõistmist juhtis tähelepanu NSV Liidu Ülemkohtu Pleenum 1959. aasta 19. juuni ja 1959. aasta 19. detsembri juhistavates määrustes. Lähemalt käsitleb tingimisi süüdimõistmise küsimusi NSV Liidu Ülemkohtu Pleenum oma 1961. aasta 4. märtsi juhistavas määruses «Kohtupraktikast tingimisi süüdimõistmise kohaldamisel».

2. Tingimisi süüdi nagu üldse süüdi võib mõista vaid isiku, kelle suhtes kohus tuvastab, et ta on tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu toime pannud KrK-s ettenähtud ühiskonnaohtliku teo. Sealjuures võib tingimisi süüdi mõista üksnes siis, kui kohus leiab, et süüdlasele tuleb selle kuriteo eest karistus mõista. Kui süüdlane kuulub kriminaalvastutusest või karistusest vabastamisele, ei või teda tingimisi süüdi mõista.

3. Tingimisi võib süüdi mõista vaid siis, kui kohus mõistab süüdlasele karistuseks vabadusekaotuse või parandusliku töö. Teiste karistuste, sealhulgas asumiselesaatmise, väljasaatmise ja distsiplinaarpataljoni saatmise mõistmise korral ei või tingimisi süüdimõistmine aset leida.

4. a) Tingimisi süüdimõistmine eeldab kohtu veendumusele jõudmist, et vabadusekaotuse või parandusliku töö tegelik ärakandmine süüdimõistetu poolt ei ole otstarbekohane. Selline kohtu veendumus peab põhinema kuriteo toimepanemise asjaolude ja süüdlase isiku hinnangule.

b) Tingimisi süüdimõistmiseks ei ole vaja, et kuriteo toimepanemisel esineksid mingid erandlikud asjaolud. Selles mõttes on tingimisi süüdimõistmise ja KrK eriosa vastavas paragrahvis ettenähtud karistuse alammäärast kergema karistuse mõistmise (§ 39) eeldused erinevad, sest seaduses kehtestatud alammäärast kergemat karistust võib mõista vaid erandlike asjaolude esinemisel. Ainult siis ja niivõrd, kui kohus kohaldab samaaegselt tingimisi süüdimõistmist ja mõistab seaduses kehtestatud alammäärast kergema karistuse, on nõutav kuriteo toimepanemisel erandlike asjaolude esinemine.

c) Eriti tähtsaks teguriks, millest sõltub tingimisi süüdimõistmise põhjendatus, on süüdlase isiksus. Tingimisi süüdimõistmist tuleb enneköike kohaldada isikute suhtes, kellele tingimisi süüdimõistmine on laitmatu elu tugevaks stiimuliks. Sealjuures tuleb arvesse võtta nii vastutust kergendavaid, kui ka süüdlast kui karistamise objekti iseloomustavaid, karistust kergendavaid asjaolusid.

d) Tingimisi süüdimõistmise aluseks ei või olla mingi üksik vastutust või karistust kergendav asjaolu, lahtikistuna muudest asjaoludest. Üldreeglina mõistetakse tingimisi süüdi vaid siis, kui esineb rida kergendavaid asjaolusid koos. Nii on tingimisi süüdimõistmisel arvestatav süüdlase käitumine pärast kuriteo toimepanemist (süü ülestunnistamisele ilmumine, kahju heas-

tamine), eluiga (noorus või kõrge vanus), tervislik seisund (invaliidsus) kui ka see, et kuritegu oli juhuslikuks episoodiks süüdlase senises laitmatus elus. Väga suur tähtsus tingimisi süüdimõistmisel on töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni sellekohasel taotlusel.

e) Raskendavate asjaolude esinemise korral peab kohus tingimisi süüdimõistmise kohaldamisel ettevaatlik olema, eriti peab ta hoiduma tingimisi süüdimõistmisest siis, kui süüdlane omab karistatust või karistatusi, kuigi ta antud juhul on toime pannud kuriteo, mis ei ole eriti ühiskonnaohtlik.

f) Tingimisi süüdimõistmise kohaldamisel peab kohus lähtuma sellest, et karistuse eesmärgiks Nõukogude kriminaalõiguse järgi ei ole ainult süüdimõistetu parandamine ja ümberkasvatamine, vaid ka uute kuritegude toimepanemise ärahoidmine teiste ebakindlate ühiskonnaliikmete poolt (kuritegude üldprevents i o o n). Üldreeglina ei või tingimisi süüdi mõista isikuid, kes on toime pannud raske kuriteo. Selliste isikute tingimisi süüdimõistmine võiks avaldada negatiivset mõju teistele ebakindlatele ühiskonnaliikmetele ja oleks vastuolus nõukogude rahva õigusteadvusega. Tingimisi võib süüdi mõista ainult üksikuid raskest kuriteost osavõtjaid, kui nende osa kuriteo toimepanemisel oli teisejärguline ning süüdlase isikut iseloomustavate andmete põhjal võib järeldada, et süüdlase isoleerimine ei ole otstarbekohane. Üldreeglina võib tingimisi süüdi mõista vaid siis, kui toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkus ei ole suur.

5. Tingimisi süüdimõistmisel ei ole kohtuotsuse motiveerimata jätmisel võimalik kontrollida, kas tingimisi süüdimõistmine on põhjendatud. Sellepärast kuuluvad sellised otsused tühistamisele (KrPK § 310 lg. 2 p. 7).

6. Kohtul ei ole õigust määrata, et osa vabadusekaotust või paranduslikku tööd tuleb süüdimõistetul tegelikult ära kanda, osale karistuse tähtajast aga laieneb tingimisi süüdimõistmine. Küll aga võib tingimisi süüdimõistmisega ühendada lisakaristusena rahatrahvi, kusjuures juhul, kui rahatrahvi ei saa sisse nõuda, ei asendata seda teise karistusega ega kohaldata üldse. Loomulikult võib tingimisi süüdimõistmisega ühendada erikonfiskeerimist (§ 33).

7. Määrates tingimisi süüdimõistetule katseaja, peab kohus talle selgitama katseaja tähendust. Katseaja määramata jätmine kohtuotsuses on selle tühistamise aluseks.

8. a) Kuriteod tuleb lugeda samaliigilisteks, kui neil on ühine liigiobjekt. Nii on samaliigilisteks kuritegudeks isikliku vara vargus (§-d 139 ja 140) ja kelmus (§ 143), ei ole aga tapmine ettevaatamatuse tõttu (§ 105) ja solvamine (§ 130).

b) Raskemaks kuriteoks on kuritegu, mille eest seaduses ähvardab raskem karistus

9. Järelevalve tingimisi süüdimõistetu üle ja tema suhtes kasvatustöö teostamise võib kohus panna samadele organisatsioonidele, kollektiividele, asutustele või isikutele, kellele võib panna järelevalve paranduslikule tööle mõistetu üle ning viimase suhtes kasvatustöö teostamise. Järelevalve ja kasvatustöö teostamise korra kindlaksmääramisel kohaldab kohus sealjuures sama korda, mis kehtib järelevalve ja kasvatustöö teostamise korra kindlaksmääramisel paranduslikule tööle mõistmisel (vt. § 26 komm. 8).

10. Tingimisi süüdimõistetu omab katseaja kestel karistatust, mis kustub katseaja möödumisel juhul, kui tingimisi süüdimõistetu ei pane toime mingit uut kuritegu (vt. ka § 58 komm. 3). Selles mõttes erinevad tingimisi süüdimõistmisel karistatuse kustumise tingimused tingimisi süüdimõistetu suhtes temale mõistetud karistuse täitmisele mittepööramise tingimustest. Tingimisi mõistetud karistust ei pöörata täitmisele siis, kui tingimisi süüdimõistetu ei pane katseaja kestel toime uut samaliigilist või mitte vähem rasket kuritegu.

11. Katseaja lühendamisel või veel järelejäänud katseaja tühistamisel peab kohus arvesse võtma, kas tingimisi süüdimõistetu on end parandanud (vt. ka § 49 komm. 6) ning peale selle veel toimepandud kuriteo raskust, süüdlase isiksust ja kuriteo toimepanemise asjaolusid.

12. a) Vastutusrikkad ülesanded tingimisi süüdimõistmise kohaldamisel lasuvad nõukogude üldsusel. Üldsuse kaasatõmbamine tingimisi süüdimõistmise kohaldamisele ning tingimisi süüdimõistetu ümberkasvatamisele ja parandamisele suurendab olulisel määral tingimisi süüdimõistmise efektiivsust ning selle profülaktilist ja kasvatuslikku tähendust.

b) Üldsuse osavõtu tähtsaimaks vormiks tingimisi süüdimõistmise kohaldamisest on ühiskondlikule organisatsioonile või süüdlase töökoha tööliste, teenistujate või kolhoosnikute kollektiivile nende taotluse olemasolu korral tingimisi süüdimõistmise kohta tingimisi süüdimõistetu ümberkasvatamiseks ja parandamiseks andmine. NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 1959. aasta 19. juuni määruses on seletatud, et kohtud peavad seda ulatuslikumalt praktiseerima. Sealjuures tuleb kohtutel luua tihe side ühiskondlike organisatsioonidega ja töötajate kollektiividega, selgitades neile seadusandlust kuritegevuse vastu võitlemise küsimuses ning ühiskondlike organisatsioonide ja töötajate kollektiivide õigust esitada kohtule taotlusi tingimisi süüdimõistmiseks ja tingimisi süüdimõistetute neile ümberkasvatamiseks ja parandamiseks andmiseks. Ühtlasi peab kohus selgitama kollektiivile tema suurt moraalset vastutust tingimisi süüdimõistetuga kasvatustöö teostamise eest ja kollektiivi vajalikul määral abistama.

c) Töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni taotluse puudumisel ei saa nendele anda tingimisi süüdimõistetut ümberkasvatamiseks ja parandamiseks. Kuid teiselt poolt võib kohus sellise taotluse ka tagasi lükata. Sealjuures peab aga kohus oma järelduse üldsuse taotluse tagasilükkamise kohta motiveerima.

d) Üldsuse taotlused tingimisi süüdimõistmise kohta peavad väljendama töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni kollektiivset arvamust. Sellest järeldub, et need taotlused peavad olema läbi arutatud organisatsiooni või kollektiivi koosolekul ja põhinema selle otsusele. Süüdlase käitumise arutamisel kollektiivi või organisatsiooni koosolekul on ka suur kasvatuslik tähtsus. Et kohtul oleks võimalik üldsuse taotluste suhtes õige seisukoht võtta, on vaja, et taotluses oleksid ära toodud asjaolud, millistel see on esitatud (soovitatav on koosoleku protokolli esitamine kohtule).

e) Missuguseid konkreetseid vahendeid kasutada tingimisi süüdimõistetu ümberkasvatamisel ja parandamisel üldsuse poolt, sõltub eelkõige vastava kollektiivi initsiatiivist. Suurt tähtsust omab sealjuures tingimisi süüdimõistetu kollektiiviga liitmine ja tema kaasatõmbamine viimase ühiskondliku elu kõigisse avaldustesse. Otstarbekohane on katseaja kestel tingimisi süüdimõistetu käitumise perioodiline läbiarutamine kollektiivi poolt.

f) Õigus kohaldada üldsuse taotlusel tingimisi süüdimõistmist ja anda tingimisi süüdimõistetu töötajate kollektiivile või ühiskondlikule organisatsioonile ümberkasvatamiseks ja parandamiseks on nii esimese astme kohtul kui ka asja kassatsiooni- või kohtuliku järelevalve korras läbivaataval kohtul.

g) Tingimisi süüdimõistetu üldsusele ümberkasvatamiseks ja parandamiseks andmist ei tule ära segada ühiskondliku käendusega. Tingimisi süüdimõistmise korral mõistetakse isik süüdi, ühiskondlikule käendusele andmise korral aga süüdimõistvat kohtuotsust ei tehta, vaid isik vabastatakse kriminaalvastutusest ja karistusest. Sellepärast ei ole lubatud tingimisi süüdimõistetu ühiskondlikule käendusele andmine (vt. ka § 50 komm. 16).

§ 48. Sõjaväelase või sõjaväekohustuslase suhtes sõja ajal kohtuotsuse täitmise edasilükkamine

(1) Sõja ajal sõjaväelase või kutse alla või mobiliseerimisele kuuluva sõjaväekohustuslase suhtes tehtud ning vabadusekaotust ettenägeva kohtuotsuse täitmise võib kohus kuni sõjategevuse lõppemiseni edasi lükata ja saata süüdimõistetu tegevväkke. Kohus võib neil juhtudel edasi lükata ka lisakaristuste täitmise.

(2) Kui tegevväkke saadetud süüdimõistetu osutub sotsialistliku kodu-

maa vapraks kaitsjaks, siis võib kohus vastava väejuhatuse taotlusel vabastada teda karistusest või asendada karistuse teise, liigilt kergema karistusega.

(3) Kui isik, kelle suhtes kohtuotsuse täitmine oli edasi lükatud, paneb toime uue kuriteo, siis mõistab kohus temale karistuse vastavalt käesoleva koodeksi § 41 sätetele.

§ 49. Kriminaalvastutusest ja karistusest vabastamine ühiskonnaohtlikkuse äralangemise korral

(1) Isiku, kes on toime pannud kuriteo, võib kriminaalvastutusest vabastada, kui tunnistatakse, et olukorra muutumise tõttu asja uurimise või kohtus arutamise ajaks süüdlase poolt toimepandud tegu on kaotanud ühiskonnaohtlikkuse või see isik ei ole enam ühiskonnaohtlik.

(2) Isiku, kes on toime pannud kuriteo, võib karistusest vabastada, kui tunnistatakse, et edasise laitmatu käitumise ja töösse ausa suhtumise tõttu ei või teda kohtus asja arutamise ajaks lugeda ühiskonnaohtlikuks.

1. Nõukogude kriminaalõiguse järgi võetakse kriminaalvastutusele ja kohaldatakse karistust üksnes siis, kui see on vajalik karistuse eesmärkide saavutamiseks, kusjuures süüdlase parandamine ja ümberkasvatamine ei ole võimalik muude vahendite abil. Järelikult võib kriminaalkaristuse kohaldamine kuriteo toimepannud isiku suhtes osutuda teatavatel juhtudel tarbetuks. Need juhtumid ongi käesolevas paragrahvis ette nähtud.

2. Isiku vabastamine kriminaalvastutusest ja karistusest erineb KrK §-s 7 lg. 2 ettenähtud juhtumeist. KrK §-s 7 lg. 2 ettenähtud juhtumeil ei ole isiku käitumises kuriteo koosseisu. Isiku vabastamise korral kriminaalvastutusest ja karistusest KrK § 49 alusel on aga isiku tegudes *kuriteo koosseis*. Alles pärast kuriteo toimepanemist kaotab süüdlase poolt toimepandud tegu või selle toimepannud isik ise ühiskonnaohtlikkuse.

3. KrK § 49 lg. 1 kohaldamise eelduseks on ühiskonnaohtlikkuse äralangemine *olukorra muutumise* tõttu. Olukord võib muutuda sotsiaalsete või poliitiliste tingimuste muutumise tõttu maal (näit. sõjaseisukorra kaotamine). Kuid muutuda võib ka konkreetne olukord antud rajoonis, paikkonnas, ettevõttes või organisatsioonis. Olukorra muutumine pärast kuriteo toimepanemist võib põhjustada ka süüdlase enda muutumise. See muutumine on seotud peamiselt tingimuste muutumisega, milles süüdlane oli kuriteo toimepanemise ajal (näit. alaealine oli irdunud perekonnast ja kollektiivist).

4. Olukorra muutumise tagajärjel ühiskonnaohtlikkuse äralangemise korral ei ole isiku kriminaalvastutusest vabastamine obligatoorne. Tuleb hoolikalt kaaluda kõiki asjaolusid ja eriti neil juhtumeil, kus ei ole välistatud uute kuritegude toimepanemise oht, hoiduda KrK § 49 lg. 1 kohaldamisest. Isiku

kriminaalvastutusest vabastamine ühiskonnaohtlikkuse äralangemise korral võib üldreeglina aset leida üksnes siis, kui isik on esmakordselt suhteliselt vähem ohtliku kuriteo toime pannud. Kuritegude retsidiivi ja raskete kuritegude toimepanemise korral on selline vabastamine tavaliselt lubamatu.

5. Ühiskonnaohtlikkuse äralangemise korral olukorra muutumise tagajärjel võib isiku kriminaalvastutusest vabastada juurdlust teostav isik, uurija, prokurör või kohus. Kui kriminaalvastutusest vabastab kohus, teeb ta süüdimõistva otsuse ilma karistust mõistmata (KrPK § 268 lg. 2). Selline otsus ei too isiku suhtes karistatust kaasa.

6. KrK § 49 lg. 2 kohaldamise eelduseks on laitmatu käitumine ja aus töösse suhtumine, mille tõttu isik ei ole enam ühiskonnaohtlik.

a) Laitmatuks käitumiseks ei piisa sellest, kui isik ei pane enam toime uusi kuritegusid. On nõutav, et ta ausalt täidaks sotsialistliku ühiselu reegleid, võtaks aktiivselt osa nõukogude õiguskorra kindlustamisest ja kommunismi ülesehitamisest. Isik peab olema aru saanud oma süüst, seda puhtsüdamlikult kahetsema ja tegema kõik, et heastada kuriteo läbi tekitatud kahju.

b) Ausat töösse suhtumist ei tule tingimata mõista tootmisülesannete ületamisena. Kui isik oma füüsiliste võimete või madala kvalifikatsiooni tõttu ei saavuta kõrgeid töönäitajaid, ei anna see iseenesest veel alust kõnelda ebaausast töösse suhtumisest.

Tavaliselt saab laitmatust käitumisest ja ausast töösse suhtumisest kõnelda alles pärast teatava ajavahemiku möödumist kuriteo toimepanemisest.

7. Karistusest vabastamine KrK § 49 lg. 2 alusel võib erandlikult aset leida ka suhteliselt raskete kuritegude toimepanemise korral, näiteks juhtudel, kui kuritegeliku grupi liige ilmub süü ülestunnistamisele ning aitab aktiivselt kaasa grupi kuritegevuse paljastamisele ja selle liikmete tabamisele. Siiski tuleb olla karistusest vabastamise küsimuse otsustamisel maksimaalselt ettevaatlik, kui süüdlane on toime pannud raske kuriteo. Karistusest võib sellise isiku vabastada üksnes juhul, kui ollakse absoluutselt veendunud, et see isik on tõendanud oma täielikku paranemist.

8. Õigus vabastada karistusest isik, kes on lakanud olemast ühiskonnaohtlik (lg. 2), kuulub ainult kohtule. Kohus teeb sel juhul süüdimõistva otsuse, mõistab ka karistuse, kuid vabastab selle kandmisest (KrPK § 275 lg. 4). Selline süüdimõistev otsus ei too karistatust kaasa.

9. Erinevalt KrK §-st 50 lg. 5 on kriminaalvastutusest ja karistusest vabastamisel KrK § 49 põhjal asja uuendamine võimalik ainult KrPK §-de 352—356 korras.

§ 50. Kriminaalvastutusest vabastamine süüdlase andmise korral üldsuse käendusele

(1) Isiku, kes on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, ja kes puhtsüdamlikult kahetseb, võib kriminaalvastutusest vabastada ning anda ümberkasvatamiseks ja parandamiseks sellekohase taotluse esitanud ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi käendusele.

(2) Ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi käendusele ei või anda:

1) isikut, kes on teistkordselt tahtlikult toime pannud kuriteo, juhul, kui ta varem toimepandud kuriteo eest oli süüdi mõistetud ja seejuures karistatus ei ole kustunud või kustutatud;

2) isikut, kelle käendusele võtmise kohta esitatakse küll taotlus, kuid kes ei pea ennast süüdlaseks või nõuab asja edasist uurimist või selle arutamist kohtus.

(3) Ühiskondlik organisatsioon või töötajate kollektiiv seab sisse järelevalve käendusele võetud isiku üle ja võtab tema suhtes tarvitusele vajalikud kasvatusliku iseloomuga abinõud.

(4) Käendus lõpeb kahe aasta möödumisel käendusele andmise päevast, kui ei ole varem saabunud käesoleva koodeksi §-s 53 ettenähtud tähtajad. Enne nende tähtaegade saabumist võib käenduse lõpetada isiku käendusele andnud organ teda käendusele võtnud ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi taotlusel juhul, kui see isik oma eeskujuliku käitumisega ja ausa suhtumisega töösse aasta kestel on tõendanud, et ta on end parandanud.

(5) Juhul, kui käendusele võetud isik ei allu sotsialistliku ühiskonna käitumisnormidele ega ole kasvatatav ja teda käendusele võtnud ühiskondlik organisatsioon või töötajate kollektiiv loobub käendusest, võib kriminaalasja uuendada, kui kuriteo toimepanemisest ei ole möödunud käesoleva koodeksi §-s 53 ettenähtud tähtajad.

1. Nähes ette kriminaalvastutusest vabastamise ühenduses süüdlase andmisega üldsuse käendusele, juhindub KrK sellest, et kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise perioodil areneb igakülgselt ka nõukogude demokraatia. Sel perioodil tõmmatakse kõige laiemad elanikkonna kihid kaasa riigi kõigi asjade juhtimisele ja kõik kodanikud majanduslikust ning kultuurilisest ülesehitustööst osavõtmisele. Paljud funktsioonid, mida teostavad riiklikud organid, lähevad järk-järgult üle ühiskondlikele organisatsioonidele. Avaliku korra ja julgeoleku tagamise funktsioone täidavad niisuguste riiklike asutuste kõrval, nagu miilits, kohus ja prokuratuur, ka ühiskondlikud organisatsioonid, töötajate sellised isetegevuslikud organid, nagu vabatahtlikud rahvamalevad, seltsimehelikud kohtud, alaealiste asjade komisjonid, järelevalvekomisjonid ja teised. Kui ühiskondlikud organisatsioonid ja töötajate kollektiivid isikuile, kelle juures avastatakse ühiskondliku käitumise normidest kõrvalekaldumisi, avaldavad mõju õigeaegselt, ning rakendavad

nende isikute suhtes vastavaid abinõusid, hoitakse ära ja hiljem likvideeritakse täiesti igasuguste ühiskonnale kahju toovate üleastumiste ilmnemine mõningate isikute juures. Ühiskondlike organisatsioonide ja töötajate kollektiivide sellises tegevuses on peamine kasvatustöö ja profülaktika. Samal ajal jätkavad kohus, miilits ja prokuratuuriorganid oma tegevust niisuguste isikute mõjutamiseks, kes kuritahtlikult ei allu sotsialistliku ühiskonna normidele ja kellele ühiskondliku mõjutamise vahendid ei mõju.

2. Ühiskondlik käendus ei ole kriminaalkaristuseks ega ka riiklikuks, samuti ka mitte ühiskondlikuks sunnivahendiks. Ühiskondlikule käendusele andmine on kuriteo toimepannud isiku kriminaalvastutusest vabastamise liigiks ja selle isiku suhtes kohaldatavaks ühiskondliku mõjutamise vahendiks, mille eesmärgiks on süüdlase parandamine tema suhtes üldsuse poolt järelevalve ja kasvatustöö teostamise abil.

3. Ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi taotlusel võib käesoleva paragrahvi järgi kriminaalvastutusest vabastada ja ümberkasvatamiseks ning parandamiseks kollektiivi käendusele anda isikuid, kes on toime pannud KrK eriosa vastavas paragrahvis ettenähtud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur (vt. § 7 komm. 8 ja 9), kuid tingimusel, et nimetatud kuriteo toimepannud isik on oma teo ühiskonnaohtlikkusest aru saanud ja puhtsüdamlikult kahetseb.

4. Missuguseid kuritegusid lugeda sellisteks, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur ja mille toimepanemises süüdi olevat isikut võib kriminaalvastutusest vabastada ning ümberkasvatamiseks ja parandamiseks ühiskondlikule käendusele anda, seda KrK ei määratle ja see on fakti küsimus, mis lahendatakse eraldi igal konkreetsel juhul. Praktikas esineb juhtumeid, kus küllaldasel määral ei arvestata süüdlase isiksust, toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse astet ja iseloomu ning kõiki kuriteo toimepanemise asjaolusid. Selle tagajärjel peetakse tegelikult suure ühiskonnaohtlikkusega kuritegusid kergeiks ja nende toimepanemises süüdi olevad isikud vabastatakse ebaõigelt kriminaalvastutusest ning antakse ühiskondlikule käendusele. Esineb ka vastupidiseid juhtumeid, kus tegelikult vähese ühiskonnaohtlikkusega kuritegusid peetakse raskeiks ja nende toimepanemises süüdi olevad isikud võetakse ebaõigelt kriminaalvastutusele.

5. Ei või ühiskondlikule käendusele anda:

a) teistkordselt tahtlikult kuriteo toimepannud isikut juhul, kui see isik varem toimepandud kuriteo eest on süüdi mõistetud ja karistatus ei ole seejuures kustunud või kustutatud, ja

b) isikut, kes ei pea ennast süüdlaseks, või kuigi peab, siis nõuab mõnesugustel põhjustel asja edasist uurimist või selle kohtus arutamist, näiteks selleks, et lahendada tsiviilhagi küsimus või täielikult selgitada kõik kuriteo toimepanemise asjaolud. Kuriteo toimepannud isiku ühiskondlikule käendusele

andmine vastu tema tahtmist ei kindlusta selle isiku parandamist ja ümberkasvatamist.

6. Käesoleva paragrahvi järgi ei kuulu kriminaalvastutusest vabastamisele ja ühiskondlikule käendusele andmisele isikud, kes on esmakordselt toime pannud ühiskonnaohtliku teo, mille eest KrK eriosa vastava paragrahvi järgi saab kohaldada üksnes ühiskondliku mõjutamise vahendeid või distsiplinaar- või halduskaristust (§-d 94 lg. 1, 135 lg. 1, 149 lg. 1, 151, 153, 195 ja 206 lg. 1). Neil juhtumeil kuuluvad ühiskondliku mõjutamise vahendid kohaldamisele seltsimeheliku kohtu poolt, kusjuures juhindutakse KrK § 51 ja KrPK § 7 sätetest. On aga eelpool nimetatud teod toime pandud korduvalt või olgugi teistkordselt, kuid pärast ühiskondliku mõjutamise vahendi või distsiplinaar- või halduskaristuse kohaldamist, võetakse süüdlased kriminaalvastutusele ja ainult erandjuhtumeil võib neid ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi sellekohasel taotlusel kriminaalvastutusest vabastada ja ühiskondlikule käendusele anda (vt. § 51 komm.).

7. Kuriteo toimepannud isiku ühiskondlikule käendusele andmine ei sõltu k a n n a t a n u n õ u s o l e k u s t või soovist. Ühiskondlikule käendusele andmise korral tuleb küll ära kuulata kannatanu arvamus, kannatanul on õigus kaevata ühiskondlikule käendusele andmise määrusele (KrPK § 9), kuid ühiskondlikule käendusele andmise küsimuse otsustab kohus, prokurör, uurija või juurdlust teostav organ. Eelöeldu on kehtiv ka neil juhtumeil, kus isik on toime pannud kuriteo, milles menetlus algatatakse ainult kannatanu kaebusel (KrPK § 95).

8. T a o t l u s i ühiskondlikule käendusele andmise kohta võivad esitada kõik töötajate ühiskondlikud organisatsioonid, samuti ka töötajate kollektiivid. Töötajate kollektiiviks tuleb lugeda ka brigaadi, osakonda, tsehhi, kursust või klassi õppeasutuses jne., mitte aga juhuslikku kodanike kogu. Ühiskondlik organisatsioon või töötajate kollektiiv võib ühiskondlikule käendusele andmise taotluse esitada ka isiku suhtes, kes ei kuulu antud organisatsiooni või kollektiivi koosseisu. Üldreeglina aga esitatakse taotlused oma organisatsiooni liikmete või samasse kollektiivi kuuluvate isikute kohta. Ühiskondlikule käendusele võib anda ainult sellele organisatsioonile või kollektiivile, kes on esitanud sellekohase taotluse.

9. Üldsuse taotlused kuriteo toimepannud isiku kriminaalvastutusest vabastamise ja ühiskondlikule käendusele andmise kohta peavad väljendama töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni k o l l e k t i i v s e t a r v a m u s t. Need taotlused peavad olema läbi arutatud organisatsiooni või kollektiivi koosolekul ja põhinema selle otsusel. Pealegi on süüdlase käitumise arutamisel kollektiivi või organisatsiooni koosolekul suur kasvatuslik mõju. Taotlus koos põhjendustega esitatakse kohtule,

prokurörile, uurijale või juurdlusorganile koosoleku protokollist väljavõtte vormis. Administratsiooni või organisatsiooni üksikute funktsionääride taotlused ei saa olla aluseks isiku ühiskondlikule käendusele andmisele. KrPK § 6 lg. 2 näeb ette, et ühiskondlikule käendusele andmise taotlusi võib esitada alates kriminaalasja algatamisest kuni kohtuotsuse seadusjõusse astumiseni. Praktika aga arvestab sellekohaseid taotlusi ka asja läbivaatamisel kohtuliku järelevalve korras.

10. Selleks et töötajate kollektiiv või ühiskondlik organisatsioon saaks õigesti lahendada küsimust ühiskondlikule käendusele andmise taotluse esitamise kohta, on vaja, et kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni üldkoosolek oleks õigesti informeeritud kuriteo toimepanemise kõigist asjaoludest. Sellekohase informatsiooni esitab üldkoosolekule tavaliselt organ, kelle menetluses on kriminaalasi. Kuid ka organisatsiooni või kollektiivi esindajad ise koguvad vajalikke andmeid kuriteo toimepanemise asjaolude ja süüdlase isiku ning viimase käitumise kohta.

11. Kasvatusliku efekti saavutamiseks ei ole tähtis mitte ainult see, et süüdlane saab aru oma teo ühiskonnaohtlikkusest, kahetseb puhtsüdamlikult toimepandud kuritegu ja on valmis tekitatud kahju heaks tegema. Samal ajal on tähtis ka see, et ühiskondlik organisatsioon või töötajate kollektiiv, kellega süüdlast seob ühine töö, õpingud, ühised huvid ja püüdlused, oma üldkoosolekul, kus arutatakse süüdlase ühiskondlikule käendusele andmiseks taotluse esitamise küsimust, arendaks seltsimehelikku kriitikat ja mõistaks teravalt hukka süüdlase ühiskonnavastase käitumise. Samuti on vaja, et üldkoosolek arutaks ka neid konkreetseid vahendeid, mida peetakse vajalikuks kohaldada süüdlase kasvatamiseks ja tema üle järelevalve teostamiseks, ning määraks ühtlasi kindlaks isikud, kes vastutavad nende abinõude teostamise eest.

12. Ühiskondlikule käendusele andmine toimub kohtu, prokuröri, uurija või juurdlust teostava organi sellekohase määrusega, kusjuures uurija või juurdlust teostav organ võib anda ühiskondlikule käendusele ainult prokuröri nõusolekul. Kuigi käendusele andmise taotluse võib esitada alates kriminaalasja algatamisest, ei või käendusele anda enne süüdistuse esitamist süüdlasele. Selline kitsendus on tingitud sellest, et süüdistus esitatakse alles pärast seda, kui on kogutud küllaldaselt tõendeid kuriteo toimepanemise kohta süüdlase poolt. Enne süüdistuse esitamist ja isiku süüalusena ülekuulamist ei saa veel teha järeldusi isiku süü kohta kuriteo toimepanemises. Ühiskondlikule käendusele andmise korral peab käendusele antava isiku süü kuriteo toimepanemises olema tuvastatud. Ei ole lubatud anda ühiskondlikule käendusele isikut, keda üksnes kahtlustatakse kuriteo toimepanemises. Määrus käendusele andmise kohta

peab olema vajalikul määral motiveeritud ja see tehakse teatavaks taotluse esitanud ühiskondlikule organisatsioonile või töötajate kollektiivile. Sealjuures selgitatakse organisatsiooni või kollektiivi esindajatele organisatsiooni või kollektiivi kohustusi käendatava üle järelevalve teostamisel ja tema suhtes kasvatustöö läbiviimisel. Kriminaalasja lõpetamine süüdistatava ühiskondlikule käendusele andmise tõttu toimub KrPK § 6 korras.

13. Järelevalvet käendusele võetud isiku üle ja viimase suhtes vajalike kasvatusliku iseloomuga abinõude rakendamist teostab ühiskondlik organisatsioon või töötajate kollektiiv oma äranägemise järgi. Üldiselt võib aga märkida, et käendusele võetud isikute ümberkasvatamise ja parandamise põhimeetodiks on meil kujunenud nende kaasatõmbamine sotsialistlikust võistlusest, kommunistliku töö brigaadi nimetuse taotlemisest ja mitmesugustest ühiskondlikest üritustest osavõtmisele. Ühtaegu järelevalve teostamisega käendusele võetud isikute üle osutatakse neile kollektiivi poolt igakülgset abi, tähelepanu ja usaldust. On väär, kui käendusele võetud isik heidetakse välja organisatsioonist, kuhu ta varem on kuulunud, näiteks kommunistlikust noorsooühingust, spordiühingust jne. Ka käendusele andnud organ peab huvi tundma selle vastu, kuidas praktiliselt teostatakse käendust ja kuidas toimub käendatava kasvatamine ning tema suhtes järelevalve teostamine.

14. Käendus lõpeb kahe aasta möödumisel käendusele andmise päevast. Kui aga kriminaalvastutusele võtmise aegumise tähtajad (§ 53) saabuvad varem, lõpeb käendus nende tähtaegade saabumisega. Enne nende tähtaegade saabumist võib käenduse lõpetada isiku käendusele andnud organ teda käendusele võtnud ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi taotlusel juhul, kui see isik on oma eeskujuliku käitumisega ja ausa töösse suhtumisega (vt. ka § 49 komm. 6) aasta kestel tõendanud, et ta on end parandanud. Kui uurija või juurdlust teostav organ käenduse ennetähtaegselt lõpetab, on vaja prokuröri nõusolekut.

15. Juhul kui käendusele võetud isik ei allu sotsialistliku ühiskonna käitumisnormidele ega ole kasvatatav ja teda käendusele võtnud ühiskondlik organisatsioon või töötajate kollektiiv loobub käendusest, võib kriminaalasja uuendada ja menetlusele võtta üldises korras. Siiski on kriminaalasja uuendamine võimalik vaid kriminaalvastutusele võtmise aegumise tähtaja piirides. Käendusest loobumine võib toimuda ainult vastava organisatsiooni või töötajate kollektiivi üldkoosoleku otsuse põhjal, kusjuures kriminaalasja uuendamise küsimuse otsustab käendusele andnud kohus, prokurör, uurija või juurdlust teostanud organ oma põhistatud määrusega. Kui käendusele andjaks oli uurija või juurdlust teostav organ, on kriminaalasja uuendamiseks vaja prokuröri nõusolekut. Käendusel oleva isiku lahku-

mine organisatsioonist või seniselt töökohalt ei ole iseenesest käendusest loobumise põhjuseks. Kui aga käendatav lahkub töölt või organisatsioonist selleks, et käendusest kõrvale hoiduda, on käendusest loobumine põhjendatud. Kui käendatav lahkub töölt mõjuvatel põhjustel ja käenduse jätkamine kollektiivi või organisatsiooni poolt ei ole enam võimalik, tuleb käendus kas ennetähtaegselt lõpetada või siis astuda samme selleks, et isiku võtaks käendusele tema uue töökoha töötajate kollektiiv üldises korras.

16. Käendus erineb oluliselt tingimisi süüdimõistetu ühiskondlikule organisatsioonile või töötajate kollektiivile ümberkasvatamiseks ja parandamiseks andmisest. Käendusele andmise korral ei tehta süüdimõistvat kohtuotsust, mispärast käendatav ei oma käendusel oleku aja kestel ka karistatust. Sellest tulenevalt ei kuulu süüdimõistev kohtuotsus neil juhtumeil, kus isik antakse käendusele kohtu poolt, kes vaatab asja läbi kassatsiooni või kohtuliku järelevalve korras, muutmisele, vaid see tühistatakse ja menetlus kriminaalasjas lõpetatakse (vt. ka § 47 komm. 12 «g»).

§ 51. Kriminaalvastutusest vabastamine asja andmise korral läbivaatamiseks seltsimehelikus kohtus

Isiku, kes on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, võib kriminaalvastutusest vabastada, kui tunnistatakse, et selle isiku parandamine on võimalik seltsimeheliku kohtu poolt kohaldatavate ühiskondliku mõjutamise vahendite abil.

1. Käesoleva paragrahvi korras võib kriminaalvastutusest vabastada isikuid, kes üldreeglina esmakordselt on toime pannud mitte suure ühiskonnaohtlikkusega kuritegusid, kui on näha, et nende isikute parandamine on võimalik seltsimeheliku kohtu poolt kohaldatavate ühiskondliku mõjutamise vahendite abil. KrK üldosa ei määratle, missuguseid kriminaalasju võib anda läbivaatamiseks seltsimehelikus kohtus. Ka KrK eriosa üksikute paragrahvide sanktsioonides ei ole ette nähtud juhtumeid, millal kriminaalkaristuste või ühiskondliku mõjutamise vahendite kohaldamine on alternatiivne. Kehtiv õigus hülgab formaalsed kriteeriumid küsimuse lahendamisel, mida mõista kuriteo all, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur. See on fakti küsimus, mis lahendatakse eraldi igal konkreetsel juhul (vt. §-d 50 komm. 4 ja 7 komm. 8 ja 9).

2. Õigus anda asi läbivaatamiseks seltsimehelikus kohtus ja seega vabastada kriminaalvastutusest isik, kes on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, ei kuulu mitte ainult kohtule, vaid ka juurdlusorganile, uurijale või prokurörile. Asja üleandmine läbivaatamiseks seltsimehelikus kohtus

iseenesest ei sõltu sealjuures sellest, kas isiku süü kriminaalkuriteo toimepanemises on tuvastatud. Asja seltsimehelikus kohtus läbivaatamiseks andmisega ei ole isiku süüküsimus veel otsustatud. Juhul, kui isiku süüdimõistmiseks puudub alus, mõistab seltsimehelik kohus vastutusele võetud isiku õigeks. Juhul aga, kui seltsimehelik kohus asja läbivaatamisel veendub vajaduses võtta isik kriminaalvastutusele, teeb ta otsuse asja tagastamise kohta vastavale organile. Loomulikult võib see aset leida ainult erandlikel juhtudel, näiteks siis, kui ilmnevad sellised faktid, mida varem ei olnud teada. Kui isik, kes on vastutusele võetud prokuratuurist, rajooni (linna) rahvakohtust või juurdlusorganist saabunud materjalide põhjal, ei ilmu asja arutamiseks seltsimehelikku kohtusse, saadab viimane materjalid kuriteo koosseisu olemasolu korral vastavale organile tagasi vajalike abinõude rakendamiseks. Kui seltsimehelikul kohtul ei ole võimalik asja keerulisuse tõttu seda lahendada, annab ta motiveeritud otsusega materjalid üle vastavale linna (rajooni) rahvakohtule.

3. Kohtu, prokuratuuri, uurija või juurdlusorgani poolt esitatud materjalide või lõpetatud kriminaalasja alusel toimub asjade läbivaatamine isiku töökoha seltsimehelikus kohtus; mittetöötavate kodanike suhtes, samuti kodanike suhtes, kes töötavad kollektiivides, kus seltsimehelikke kohtuid ei moodustata — nende elukoha seltsimehelikus kohtus. Suurema kasvatusliku mõju avaldamiseks süüdlasele ja teistele ebakindlaile kodanikele on süüdlase elukohas töötavatel seltsimehelikel kohtutel õigus kokkuleppel süüdlase töökoha ühiskondlike organisatsioonidega üksikutel juhtudel oma menetlusse võtta ka niisugune kuritegu, mille on toime pannud isik, kes töötab kollektiivis, kus seltsimehelik kohus on moodustatud.

4. Seltsimehelikud kohtud ei või arutada niisuguseid kuriteoasju, mille kohta on juba tehtud kohtuotsus.

5. Käesoleva paragrahvi kohaldamisel tuleb silmas pidada seda, et erinevalt KrK §-st 50 ei saa kriminaalasja uuendada isiku suhtes, keda on kriminaalvastutusest vabastatud käesoleva paragrahvi eeskirjade järgi ja kes pärast seda paneb toime uue kuriteo.

§ 52. Karistuse kandmisest vabastamine isiku parandamatult raskesti haigestumise korral

Isiku, kes pärast kohtuotsuse tegemist on parandamatult raskesti haigestunud, võib kohus vabastada karistuse kandmisest, mis on mõistetud vabadusekaotuse, asumiselesaatmise, väljasaatmise, parandusliku töö või distsiplinaarpataljoni saatmise näol. Sealjuures arvestab kohus toimepandud kuriteo raskust, süüdimõistetu isiksust, haiguse iseloomu ja ärakantud karistuse kestust. Kui isik pärast kohtuotsuse tegemist on jäänud vaimuhaigeks, mille

tagajärjel ta ei ole võimeline endale oma tegudest aru andma või neid juhtima, siis kohus vabastab ta karistuse kandmisest ja juhindub käesoleva koodeksi § 59 sätetest, pärast tervenemist aga võib see isik kuuluda karistamisele kooskõlas käesoleva koodeksi §-ga 11 lg. 2.

1. Karistuse kandmisest vabastamises KrK § 52 alusel leiab väljenduse Nõukogude kriminaalõiguse humaansus. Pealegi võib parandamatult raskesti haigestunud isiku suhtes karistuse kohaldamine osutuda tarbetuks, kas sellepärast, et see isik võib lakata olemast ühiskonnaohtlik või sellepärast, et teatavatel juhtudel ei ole tema suhtes antud karistuse kohaldamise abil karistuse eesmärkide saavutamine võimalik (näit. kui paranduslikule tööle mõistetud isik haigestub ja muutub töövõimetuks, ei saa teda mõjutada parandusliku töö abil).

2. KrK § 52 kohaldamine ei või alati aset leida. Lahendades süüdimõistetu karistuse kandmisest vabastamise küsimuse tema parandamatult raskesti haigestumise korral, arvestab kohus toimepandud kuriteo raskust, süüdimõistetu isiksust, haiguse iseloomu ja ärakantud karistuse kestust. Kui isik on toime pannud kuriteo, mis ei ole eriti ühiskonnaohtlik, võib kohus tema parandamatult raskesti haigestumise korral vabastada mõistetud karistuse kandmisest. Kui aga süüdimõistetu on toime pannud raske kuriteo, võib teda KrK § 52 alusel karistuse kandmisest vabastada ainult erandlikel juhtumeil.

3. Süüdimõistetu vabastamine karistuse kandmisest KrK § 52 alusel toimub k o h t u m ä ä r u s e põhjal KrPK §-s 332 sätitud korras. Kui kohus ei pea võimalikuks vabastada karistuse kandmisest parandamatult raskesti haigestunud isikut, kes on mõistetud vabadusekaotusele, asumiselesaatmisele või distsiplinaarpataljoni saatmisele, võib ta teha määruse süüdimõistetu raviasutusse paigutamiseks. Kui haigestumise tõttu on raviasutusse paigutatud vabadusekaotust kandev isik, arvatakse selles viibimise aeg karistusaja hulka (KrPK § 333). Kui karistuse kandmise ajal on parandamatult raskesti haigestunud paranduslikku tööga karistatud isik, ei paigutata teda raviasutusse, vaid kohus teeb määruse tema vabastamise kohta karistuse edasisest kandmisest (KrPK § 332 lg. 2).

4. KrK § 52 ei ole kohaldatav isikute suhtes, kes pärast kohtuotsuse tegemist, kuid enne karistuse täielikku ärakandmist on jäänud vaimuhaigeks, mille tagajärjel nad ei ole võimelised endale oma tegudest aru andma või neid juhtima. Nende isikute karistusest vabastamisel juhindub kohus KrK §-dest 59 ja 11 lg. 2.

§ 53. Kriminaalvastutusele võtmise aegumine

(1) Isikut ei või võtta kriminaalvastutusele, kui tema poolt kuriteo toimepanemisest on möödunud järgmised tähtajad:

1) üks aasta käesoleva koodeksi §-des 94, 95, 110, 111 lg. 2, 112, 113, 128, 129 lg. 1, 130, 134, 137, 138, 148, 149 lg. 1, 153, 154, 167, 173, 183, 188, 190, 191, 193 või 195 ettenähtud kuriteo toimepanemisest;

2) kolm aastat niisuguse kuriteo toimepanemisest, mille eest käesoleva koodeksi eriosa järgi võib mõista vabadusekaotuse tähtajaga mitte üle kahe aasta või karistuse, mis ei ole seotud vabadusekaotusega;

3) viis aastat niisuguse kuriteo toimepanemisest, mille eest käesoleva koodeksi eriosa järgi võib mõista vabadusekaotuse tähtajaga mitte üle viie aasta;

4) kümme aastat niisuguse kuriteo toimepanemisest, mille eest käesoleva koodeksi eriosa järgi võib mõista raskema karistuse kui vabadusekaotus tähtajaga viis aastat.

(2) Aegumine katkeb, kui isik enne käesolevas paragrahvis ettenähtud tähtaegade möödumist paneb toime uue kuriteo, mille eest käesoleva koodeksi eriosa järgi võib mõista vabadusekaotuse tähtajaga üle kahe aasta. Aegumise arvestamist alustatakse sel juhul uue kuriteo toimepanemisest.

(3) Aegumine peatub, kui kuriteo toimepannud isik ennast uurimise või kohtu eest varjab. Neil juhtudel aegumine uuendub ajast, mil isik kinni peeti või ilmus süü ülestunnistamisele. Sealjuures ei või isikut kriminaalvastutusele võtta, kui kuriteo toimepanemisest on möödunud viisteist aastat ja aegumine ei ole katkenud uue kuriteo toimepanemise tõttu.

(4) Aegumise kohaldamise küsimuse isiku suhtes, kes on toime pannud kuriteo, mille eest käesoleva koodeksi järgi võib mõista surmanuhtluse, lahendab kohus. Kui kohus ei pea võimalikuks aegumist kohaldada, siis ei või surmanuhtlust mõista ja see asendatakse vabadusekaotusega.

1. Süüdlase kriminaalvastutusele võtmine pole pärast aegumistähtaegade saabumist enam lubatud. Kuriteo toimepanemisest pika ajavahemiku möödumisel on kuritegu kaotanud oma ühiskondliku tähenduse ja kui süüdlane aegumistähtaja jooksul ei ole toime pannud uut kuritegu, peab arvama, et ta on paranenud ega ole enam ühiskonnaohtlik. Juhindudes humaansuse kaalutlustest, näebki Nõukogude kriminaalõigus sellepärast ette aegumise instituudi.

2. Kriminaalvastutusele võtmise aegumise tähtaegade *kestus* ei sõltu konkreetsest karistusest, mille kohus antud kuriteo eest mõistab. See oleneb maksimaalselt karistusest, mille KrK antud juhul ette näeb.

3. Teatavatel juhtudel kriminaalvastutusele võtmise aegumine katkeb või peatub.

a) Aegumine *katkeb*, kui isik enne kriminaalvastutusele võtmise aegumise tähtaja möödumist paneb toime uue kuriteo, mille eest KrK eriosa järgi võib mõista vabadusekaotuse täht-

ajaga üle kahe aasta. Sel juhul tühistub juba möödunud aegumise tähtaja kulg ja aegumise tähtaega hakatakse arvestama uuesti ja nimelt uue kuriteo toimepanemisest.

b) Aegumine peatub, kui kuriteo toimepannud isik ennast uurimise või kohtu eest varjab. Aega, mille kestel isik ennast varjab, aegumise tähtaja hulka ei arvestata. Aegumise tähtaega hakatakse uuesti arvestama ajast, millal isik kinni peeti või ilmus süü ülestunnistamisele. Sealjuures võetakse arvesse ka aegumise tähtaja kulg enne seda, kui isik hakkas ennast varjama. Kui kuriteo toimepanemisest on möödunud viisteist aastat ja aegumine ei ole uue kuriteo toimepanemise tõttu katkenud, ei või isikut kriminaalvastutusele võtta ka siis, kui aegumise tähtaeg oli peatunud.

§ 54. Süüdimõistva kohtuotsuse täitmise aegumine

(1) Süüdimõistvat kohtuotsust ei viida täide, kui seda ei ole täide viidud järgmiste tähtaegade kestel, arvates kohtuotsuse jõustumisest:

1) kolm aastat — kui süüdlasele on mõistetud vabadusekaotus tähtajaga mitte üle kahe aasta või karistus, mis ei ole seotud vabadusekaotusega;

2) viis aastat — kui süüdlasele on mõistetud vabadusekaotus tähtajaga mitte üle viie aasta;

3) kümme aastat — kui süüdlasele on mõistetud raskem karistus kui viis aastat vabadusekaotust.

(2) Aegumine katkeb, kui süüdimõistetu karistuse kandmisest kõrvale hoidub või enne käesolevas paragrahvis ettenähtud tähtaegade möödumist paneb toime uue kuriteo, mille eest kohus on mõistnud karistuseks vabadusekaotuse tähtajaga mitte alla ühe aasta, asumiselesaatmise või väljasaatmise tähtajaga mitte alla kolme aasta. Aegumise arvestamine uue kuriteo toimepanemise puhul algab selle toimepanemisest, karistuse kandmisest kõrvalehoidumise puhul aga karistuse kandmisele ilmumisest või end varjava süüdimõistetu kinnipidamisest. Sealjuures ei saa süüdimõistvat otsust täide viia, kui selle tegemisest on möödunud viisteist aastat ja aegumine ei ole katkenud uue kuriteo toimepanemise tõttu.

(3) Aegumise kohaldamise küsimuse isiku suhtes, kes on surma mõistetud, lahendab kohus. Kui kohus ei pea võimalikuks aegumist kohaldada, siis asendatakse surmanuhtlus vabadusekaotusega.

1. Erinevalt kriminaalvastutusele võtmise aegumise tähtaegadest ei arvutata süüdimõistva kohtuotsuse täitmise aegumise tähtaegu lähtudes KrK eriosas vastava kuriteo eest ettenähtud maksimaalsest karistusest, vaid peetakse silmas konkreetset karistust, mille kohus toimepandud kuriteo eest on mõistnud. Erinevus kriminaalvastutusele võtmise ja süüdimõistva kohtuotsuse aegumise vahel seisab ka selles, et KrK ei näe ette süüdimõistva kohtuotsuse lühendatud aegumise tähtaegu üksikute kuriteoliikide kohta.

2. Süüdimõistva kohtuotsuse täitmise aegumine võib teatavatel juhtudel katkeda. Selle aegumise liigi peatumist aga KrK ette ei näe. Süüdimõistva kohtuotsuse täitmise aegumine katkeb 1) juhul, kui süüdimõistetu karistuse kandmisest kõrvale hoidub, või 2) kui ta enne aegumise tähtaja möödumist paneb toime uue kuriteo, mille eest kohus on mõistnud karistuseks vabadusekaotuse tähtajaga vähemalt üks aasta või asumiselesaatmise või väljasaatmise tähtajaga vähemalt kolm aastat. Aegumise arvestamine algab uue kuriteo toimepanemise puhul selle toimepanemisest, karistuse kandmisest kõrvalehoidmisel aga karistuse kandmisele ilmumisest või end varjava süüdimõistetu kinnipidamisest. Aegumise tähtaja kulgu enne selle katkemist sel juhul ei arvestata. See annulleerub. Sealjuures ei saa süüdimõistvat otsust täide viia, kui selle tegemisest on möödunud viisteist aastat ja aegumine ei ole uue kuriteo toimepanemise tõttu katkenud.

§ 55. Tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamine ja karistuse asendamine liigilt kergema karistusega

(1) Kui isik, kes on mõistetud vabadusekaotusele, asumiselesaatmisele, väljasaatmisele, paranduslikule tööle või distsiplinaarpataljoni saatmisele, oma eeskujuliku käitumise ja ausa suhtumisega töösse on tõendanud, et ta on end parandanud, siis võib kohus pärast vähemalt poole mõistetud karistusaja tegelikku ärakandmist teda tingimisi enne tähtaega karistusest vabastada või karistuse ärakandmata osa asendada liigilt kergema karistusega. Seejuures võib süüdimõistetut vabastada ka lisakaristusest, mis on mõistetud asumiselesaatmise, väljasaatmise või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmise näol.

(2) Isiku suhtes, kes on süüdi mõistetud käesoleva koodeksi §-des 77, 88 lg. 2 või 3, 89 lg. 2 või 3, 91 lg. 2 või 3, 92 lg. 2 või 3, 93 lg. 2 või 3, 100, 107 lg. 2, 139 lg. 2, 140 lg. 2 või 143 lg. 2 ettenähtud raske kuriteo eest, võib tingimisi enne tähtaega vabastamist või karistuse kandmata osa asendamist liigilt kergema karistusega kohaldada pärast seda, kui vähemalt kaks kolmandikku mõistetud karistusajast on tegelikult ära kantud.

(3) Käesoleva paragrahvi teises lõikes ettenähtud sätteid kohaldatakse ka isiku suhtes, kes pärast karistuse ärakandmist mingi käesoleva koodeksi §-des 75, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 139, 140, 141 või 203 lg. 2 ettenähtud kuriteo eest uuesti pani toime mõne käesoleva koodeksi §-des 88 lg. 1, 89 lg. 1, 91 lg. 1, 92 lg. 1, 93 lg. 1, 139 lg. 1, 140 lg. 1 või 203 lg. 2 ettenähtud kuriteo ja mõisteti vabadusekaotusele tähtajaga mitte alla kahe aasta, kui seejuures eelmine karistatus ei olnud kustunud või kustutatud.

(4) Vajaduse korral määrab kohus kindlaks tingimisi enne tähtaega vabastatu üle katseaja kestel järelevalve ja tema suhtes kasvatustöö teostamise korra.

(5) Kui isik, kes vabastati tingimisi enne tähtaega, ärakandmata karistusaja kestel paneb toime uue samaliigilise või mitte vähem raske kuriteo,

siis mõistab kohus temale karistuse vastavalt käesoleva koodeksi § 41 sätetele.

(6) Tingimisi enne tähtaega vabastamist ja karistuse ärakandmata osa asendamist liigilt kergema karistusega ei kohaldata:

1) eriti ohtliku retsidivisti suhtes;

2) isiku suhtes, kellele on kohaldatud tingimisi enne tähtaega vabastamine vabadusekaotuselt või karistuse ärakandmata osa asendamine liigilt kergema karistusega, kui see isik enne karistuse ärakandmata osa tähtaja möödumist pani toime uue tahtliku kuriteo, mille eest talle mõisteti vabadusekaotus;

3) isiku suhtes, kes on süüdi mõistetud eriti ohtlikus riiklikus kuriteos (§-d 62—71), banditismis (§ 75), võltsitud raha või väärtpaberite valmistamises või käibelelaskmises (§ 85), valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumises (§ 86), riigi või ühiskonna vara riisumises eriti suures ulatuses (§ 93[1]), tahtlikus tapmises raskendatavatel asjaoludel (§-d 101 ja 215 lg. 3), vägistamises, mis põhjustas raskeid tagajärgi, või alaealise vägistamises (§ 115 lg. 2 või 3), röövimises (§-d 90 ja 141), altkäemaksu võtmises või andmises või selle vahendamises, kui need kuriteod pandi toime raskendavatel asjaoludel (§-d 164 lg. 2 ja 165 lg. 2).

1. Üheks ja sealjuures väga oluliseks karistuse eesmärgiks on Nõukogude kriminaalõiguse järgi süüdlase parandamine ja ümberkasvatamine. Sellepärast püüabki kohus karistuse mõistmisel mitte ületada neid ajalisi piire, mis on vajalikud süüdlase parandamiseks ja ümberkasvatamiseks. Tegelikult ei ole aga karistuse mõistmisel igakord võimalik ette näha, millal süüdlane paraneb ja ümber kasvab. On täiesti võimalik, et süüdimõistetu paraneb juba enne kohtu poolt mõistetud karistuse ärakandmist. Sellepärast näebki KrK ette võimaluse vabastada süüdimõistetu teatavail tingimustel karistusest enne selle täielikku ärakandmist või asendada karistuse ärakandmata osa liigilt kergema karistusega. Selline süüdimõistetu olukorra kergenemise perspektiiv on tähtsaks vahendiks tema paranemise stimuleerimisel.

2. Tuleb vahet teha enne tähtaega karistusest vabastamise ja karistuse ärakandmata osa liigilt kergema karistusega asendamise vahel. Esimesel juhul vabaneb süüdimõistetu enne tähtaega põhi- (tavaliselt ka lisa-) karistuse kandmisest üldse, kuigi selline vabanemine seotakse teatava tingimuse täitmisega. Teisel juhul kergendatakse süüdimõistetu olukorda karistuse kandmise ajal sellega, et mõistetud karistuse ärakandmata osa asemel tuleb tal kanda mingit teist, liigilt kergemat karistust.

3. Tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamist või karistuse ärakandmata osa asendamist liigilt kergema karistusega võib kohaldada üksnes siis, kui süüdlasele on mõistetud järgmised põhikaristused: vabadusekaotus, asumiselesaatmine, väljasaatmine, paranduslik töö või distsiplinaarpataljoni saatmine.

Kui süüdlasele on põhikaristusena mõistetud teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmine, ei ole KrK § 55 kohaldatav. Süüdimõistetu tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamisel või tema suhtes karistuse ärakandmata osa asendamise korral liigilt kergema karistusega võib teda vabastada ka järgmistest lisakaristustest: asumiselesaatmine, väljasaatmine või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmine. Ärakandmata lisakaristuse asendamine liigilt kergema lisakaristusega ei ole lubatud.

4. KrK § 55 kohaldamise eelduseks on mõistetud karistusest teatava osa tegelik ärakandmine. Tegelikult ärakantud karistust arvutatakse kohtu poolt mõistetud karistuse tähtajast. Juhul kui karistuse tähtaega on vähendatud amnestiaga või armuandmise korras, arvutatakse tegelikult ärakantud karistust vähendatud tähtajast. Üldreeglina peab süüdimõistetu ära kandma vähemalt poole, KrK §-s 55 lg. 2 ja 3 loetletud juhtudel aga kaks kolmandikku mõistetud karistusajast. KrK §-s 55 lg. 6 ettenähtud juhtudel ei ole tingimisi enne tähtaega vabastamine või karistuse ärakandmata osa liigilt kergema karistusega asendamine üldse lubatud.

5. KrK § 55 lg. 1 on kohaldatav üksnes siis, kui süüdimõistetu on tõendanud, et ta on end parandanud. Tõendiks süüdimõistetu paranemise kohta on tema eeskujulik käitumine ja aus töösse suhtumine (vt. § 49 komm. 6). NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 1961. aasta 4. märtsi juhistavas määruses «Kohtupraktikast süüdimõistetute tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamisel» öeldakse:

«Kohtud peavad silmas pidama, et peamiseks tingimisi enne tähtaega vabastamise küsimuse lahendamisel ei ole seaduse järgi nõutava karistuse tähtaja osa ärakandmise fakt süüdimõistetu poolt, vaid tema eeskujulik käitumine ja aus töösse suhtumine, mis tõendavad tema paranemist.

Järeldus süüdimõistetu paranemise kohta, arvestades tema isiksust, toimepandud kuriteo iseloomu ja süüdimõistetu osavõtu astet sellest, peab põhinema tema poolt parandusliku töö asutuses režiimist kinnipidamist, tehtavat tööd ja sellesse suhtumist, oma tootmisalase kvalifikatsiooni tõstmist, osavõttu ühiskondlikust elust jms. iseloomustavatel andmetel nende kogumis. Selle juures tuleb eriti arvesse võtta tema tervislikku seisundit, haridust ja tehtava töö iseloomu.

Järeldus süüdimõistetu eeskujuliku käitumise ja ausa töösse suhtumise kohta ei pea olema rajatud iseloomustusele ainult sellel ajavahemikul, mis vahetult eelneb tähtajale, mille saabumisel on võimalik tingimisi enne tähtaega vabastamine, vaid tema poolt kogu karistuse või vähemalt selle tunduva osa kandmist iseloomustavatele andmetele...

Kohtutel ei ole õigust keelduda tingimisi enne tähtaega vabastamisest motiividel, mis ei ole seaduses ette nähtud, eriti aga varasema karistatuse motiivil, kui süüdimõistetu ei ole eriti ohtlik retsidivist, mõistetud karistuse kerguse või süüdimõistetu lühiaegse viibimise motiivil antud parandusliku töö asutuses. Kui kohtul puuduvad süüdimõistetu käitumist teistes kinnipidamiskohtades iseloomustavad andmed, on ta kohustatud asja tagastama parandusliku töö asutuse administratsioonile süüdimõistetu kohta täielike andmete esitamiseks.»

6. KrK § 55 võib kohaldada üksnes kohus. Vastava esildise võib kohtule teha kohaliku töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee või selle järelevalvekomisjon; parandusliku töö asutuse administratsioon kooskõlastatult järelevalvekomisjoniga; organ, kelle pädevusse kuulub parandusliku töö organiseerimine (Parandusliku Töö Inspektsioon) või distsiplinaarpataljoni ülem. Sellekohase taotluse võib esitada ka ühiskondlik organisatsioon või karistust kandva isiku töökoha töötajate või õppimiskoha kollektiiv. Kui kohus on taotluse või esildise rahuldamata jätnud, võib teistkordselt sellekohase esildise teha või taotluse esitada alles kuue kuu möödumisel kohtu määruse tegemisest, KrK §-s 55 lg. 2 ja 3 tähendatud juhtudel aga alles ühe aasta möödumisel (KrPK § 334). Sealjuures peab kohtumäärus neis asjus olema motiveeritud ja sisaldama kohtu järelduste üksikasjaliku põhistuse.

7. Tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamise korral vabaneb süüdimõistetu kohtumääruse kuulutamisel põhikaristuse edasisest kandmisest. See vabanemine ei ole aga veel lõplik. Kas süüdimõistetul tuleb talle mõistetud karistus täielikult ära kanda või mitte, sõltub lõplikult temale esitatava tingimuse täitmisest. Kui tingimisi enne tähtaega karistusest vabastatu ei pane karistuse ärakandmata osa kestel toime uut samaliigilist või vähemalt niisama rasket kuritegu (vt. § 47 komm. 8), jääbki karistuse see osa ära kandmata, millest süüdimõistetu tingimisi enne tähtaega vabastati. Vabastades süüdimõistetu tingimisi enne tähtaega karistuse kandmisest, ei määra kohus talle katseaega. Selles seisab üks olulisi erinevusi tingimisi süüdimõistmise ja tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamise vahel. Katseajaks tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamisel on ärakandmata karistusaeg. Kui isik, kes on tingimisi enne tähtaega karistusest vabastatud, paneb ärakandmata karistusaja kestel toime samaliigilise või vähemalt niisama raske kuriteo, liidab kohus eelmise otsuse järgi kandmata karistuse (ka lisakaristuse), kas täies ulatuses või osaliselt uue otsusega mõistetud karistusega, juhindudes KrK § 43 sätetest.

8. Karistuse ärakandmata osa asendamise korral liigilt kergema karistusega ei vabane süüdimõistetu karis-

tuse kandmisest. Tal tuleb ära kanda karistus, mis talle karistuse asendamise korras määratakse. Sealjuures tuleb silmas pidada kaht tingimust. Esiteks, karistuse ärakandmata osa asemel määratav karistus peab olema liigilt kergem, s. t. KrK §-s 21 toodud karistuste loetelus järgnema karistusliigile, mis asendati. Teiseks, karistuse ärakandmata osa asemel määratav karistus, ümberarvestatuna asendatud karistuseks, peab olema viimasest kergem (silmas pidades § 43 lg. 4 sätteid). Et KrK järgi on võimalik üksnes karistuse ärakandmata osa asendamine liigilt kergema karistusega, ei ole lubatud mõistetud karistuse vähendamine, muutmata selle liiki (näit. kolmeaastase vabadusekaotuse «asendamine» üheaastasega). Karistuse ärakandmata osa liigilt kergema karistusega asendamine ei ole tingimuslik. Süüdimõistetu vabaneb varem mõistetud karistuse ärakandmata osa kandmisest lõplikult ja hakkab kandma teist, liigilt kergemat karistust. Kui ta selle karistuse kandmise ajal paneb toime uue kuriteo, ei pöörata karistuse asendatud osa ühelgi juhul täitmisele. Süüdlasele mõistetakse uus karistus sätete alusel, mis reguleerivad vastutust kuriteo toimepanemise eest karistuse kandmise ajal (§ 41). Kui karistuse ärakandmata osa on asendatud liigilt kergema karistusega, ei ole lubatud sellest karistusest tingimisi enne tähtaega vabastamine.

9. KrK § 55 kohaldamisel pole lisakaristusest vabastamine (mis on alati tingimustetu) kohustuslik. Teatavail juhtudel on see aga siiski vajalik. Nii tuleb süüdimõistetu vabastada lisakaristusest juhul, kui põhikaristuse ärakandmata osa asendatakse sellise karistusega, mis on lisakaristusest liigilt kergem (näit. vabadusekaotuse asendamisel parandusliku tööga tuleb süüdimõistetu vabastada lisakaristusest, mis on mõistetud asumiselesaatmise või väljasaatmise näol).

10. Kui see osutub vajalikuks, võib kohus tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamisel kindlaks määrata ärakandmata karistusaja kestel tingimisi enne tähtaega vabastatu üle järelevalve ja tema suhtes kasvatustöö teostamise korra (§ 47 komm. 9). Teatavail juhtumeil võib kohus seda teha ka karistuse ärakandmata osa asendamisel liigilt kergema karistusega, nimelt liigilt raskema karistuse ärakandmata osa asendamisel parandusliku tööga (vt. § 26 komm. 8).

§ 56. Karistusest vabastamine ja karistuse asendamine liigilt kergema karistusega isiku suhtes, kes kuriteo toimepanemise ajal oli alla kaheksateistkümne aasta vana

(1) Kui isik, kes on mõistetud vabadusekaotusele või paranduslikule tööle kuriteo eest, mille toimepanemise ajal ta oli alla kaheksateistkümne aasta vana, oma eeskujuliku käitumise ning ausa suhtumisega töösse ja õpingutesse

on tõendanud, et ta on end parandanud, siis võib kohus pärast vähemalt ühe kolmandiku mõistetud karistusaja tegelikku ärakandmist:

1) teda tingimisi enne tähtaega karistusest vabastada, kui karistusest vabastamine toimub pärast süüdimõistetu kaheksateistkümneaastaseks saamist, või

2) teda enne tähtaega karistusest vabastada, kui karistusest vabastamine toimub enne süüdimõistetu kaheksateistkümneaastaseks saamist, või

3) asendada mõistetud karistuse liigilt kergema karistusega.

(2) Käesoleva koodeksi § 55 lg. 4 ja 5 sätted on kohaldatavad ka käesoleva paragrahvi esimese lõike esimeses punktis tähendatud juhtudel.

1. Kui süüdimõistetu oli kuriteo toimepanemise ajal alla kaheksateistkümne aasta vanune, peab ta oma paranemist tõendama mitte ainult eeskujuliku käitumisega ja ausa töösse, vaid ka õpingutesse suhtumisega. Üldhariduslik ja professionaalne õppus on alaealise kurjategija parandamise ja ümberkasvatamise koostisosaks. Sellest järeldubki, et juhul, kui ausalt õpingutesse ei suhtu isik, kes kuriteo toimepanemise ajal oli alla kaheksateistkümne aasta vanune, pole ta oma paranemist tõendanud.

2. KrK § 56 kohaldamisel on nõutav ühe kolmandiku mõistetud karistusaja tegelik ärakandmine, sõltumata sellest, missuguse kuriteo on süüdimõistetu toime pannud. Sätted, mis keelavad teatavatel juhtudel üldse karistuse kandmisest enne tähtaega vabastamise (§ 55 lg. 6), ei ole kohaldatavad isikute suhtes, kes kuriteo toimepanemisel olid alla kaheksateistkümne aasta vanused.

3. Erinevalt tingimisi enne tähtaega karistuse kandmisest vabastamisest on KrK §-s 56 lg. 1 p. 2 ettenähtud juhtudel karistusest enne tähtaega vabastamine lõplik ja tingimustetu.

4. Kõiges muus, sealhulgas ka lisakaristusest vabastamisel, on käesoleva paragrahvi rakendamisel kohaldatavad KrK § 55 vastavad sätted.

§ 57. Karistuse kandmisest vabastamine

Süüdimõistetut karistuse kandmisest vabastada, samuti mõistetud karistust kergendada, välja arvatud karistusest vabastamine või karistuse kergendamine amnestia või armuandmise korras, võib ainult kohus seaduses ettenähtud juhtudel ja korras.

1. KrK § 57 järgi, kooskõlas KrK §-s 3 lg. 2 väljendatud põhimõttega, võib süüdimõistetut karistuse kandmisest vabastada, samuti temale mõistetud karistust kergendada ainult kohus seaduses ettenähtud juhtudel ja korras. Erandiks sellest üldreeglist on üksnes karistusest vabastamine või karistuse kergendamine amnestia või armuandmise korras. Neil

sätteil on väga suur põhimõtteline tähtsus. Nad tagavad kohtuotsuste vajaliku stabiilsuse ja nendes leiab väljenduse karistuste välditamatuse leninlik printsiip.

2. Amnestia ja armuandmine on suunatud kuritegusid toimepannud isikute olukorra kergendamisele. See kergendamine võib väljenduda mitmel viisil.

a) Nii amnestia kui ka armuandmise korras võib kas täielikult või osaliselt vabastada juba mõistetud karistusest, sealjuures nii põhi- kui ka lisakaristusest.

b) Amnestia ja armuandmise korras võib vabastada ka kriminaalvastutusest, s. t. amnestiaakt või armuandmine võivad välistada menetluse kriminaalasjas. Kui kriminaalmenetlus on juba algatatud, kuulub see lõpetamisele, pole seda aga algatatud, on asja algatamine üldse keelatud. Üksnes siis, kui menetluse lõpetamise vastu vaidleb süüdistatav, jätkatakse seda tavalises korras (KrPK § 5 lg. 3). Kui alles asja kohtuliku arutamise staadiumis ilmneb, et süüdlase teod langevad amnestia alla või nende suhtes on kohaldatav armuandmine, viib kohus asja arutamise lõpuni ja juhul, kui kohtualuse süü kuriteo toimepanemises pole tõendatud, teeb õigeksmõistva otsuse. On see aga tõendatud, teeb ta süüdimõistva otsuse ja vabastab süüdlase karistusest.

c) Amnestia ja armuandmise korral võib vabastada ka karistatusest, s. o. süüdimõistmise tagajärgedest (KrK § 58).

d) Amnestia ja armuandmine ei ulatu üldreeglina aga toimepandud kuriteo tsiviilõiguslikele tagajärgedele, s. t. ei kõrvalda tsiviilõiguslikku vastutust kuriteo läbi tekitatud materiaalse kahju eest.

3. Juhul, kui asja sisuliselt arutav kohus on süüdlase suhtes kohaldanud amnestiat, pole kassatsiooni- (ja järelevalve-) instants ise õigustatud amnestia kohaldamist otsusest välja jätma. Ta võib amnestia väära kohaldamise korral vaid tühistada kohtuotsuse ja anda asi uueks sisuliseks arutamiseks. Üksnes siis, kui kassatsiooniinstants tunnistab, et süüdlasele amnestia kohaldamisega mõistetud karistus on õige ka amnestia väljajätmise korral kohtuotsusest, võib ta muuta kohtuotsuse, jättes süüdlase suhtes amnestia kohaldamata ning asja uueks sisuliseks arutamiseks andmata.

§ 58. Karistatuse kustumine

(1) Karistamatuks loetakse:

1) isik, kes on ära kandnud karistuse distsiplinaarpataljonis või sellest karistusest ennetähtaegselt vabastatud, samuti sõjaväelane, kes on ära kandnud karistuse peavahis kinnipidamise näol parandusliku töö asemel;

2) tingimisi süüdimõistetud isik, kui ta katseaja jooksul ei ole toime pannud uut kuritegu, samuti isik, kes on karistusest vabastatud käesoleva

koodeksi §-de 49—52 või 54 põhjal, ja alaealine, kelle suhtes on kohaldatud käesoleva koodeksi §-s 61 ettenähtud kasvatusliku iseloomuga sunnivahendeid;

3) isik, kellele on mõistetud paranduslik töö, teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmine, rahatrahv või ühiskondlik laitus, kui ta aasta jooksul, arvates karistuse ärakandmisest, ei ole toime pannud uut kuritegu;

4) isik, kellele on mõistetud vabadusekaotus tähtajaga mitte üle kolme aasta, asumiselesaatmine või väljasaatmine, kui ta kolme aasta jooksul, arvates põhi- ja lisakaristuse ärakandmisest, ei ole toime pannud uut kuritegu;

5) isik, kellele on mõistetud vabadusekaotus tähtajaga üle kolme aasta, kuid mitte üle kuue aasta, kui ta viie aasta jooksul, arvates põhi- ja lisakaristuse ärakandmisest, ei ole toime pannud uut kuritegu;

6) isik, kellele on mõistetud vabadusekaotus tähtajaga üle kuue aasta, kuid mitte üle kümne aasta, kui ta kaheksa aasta jooksul, arvates põhi- ja lisakaristuse ärakandmisest, ei ole toime pannud uut kuritegu;

7) isik, kellele on mõistetud vabadusekaotus tähtajaga üle kümne aasta, kui ta kaheksa aasta jooksul, arvates põhi- ja lisakaristuse ärakandmisest, ei ole toime pannud uut kuritegu ja kui kohus sealjuures tuvastab, et süüdimõistetu on end parandanud ja puudub vajadus lugeda teda karistatuks.

(2) Kui vabadusekaotusele mõistetud isik pärast karistuse ärakandmist oma eeskujuliku käitumise ja ausa suhtumisega töösse on tõendanud, et ta on end parandanud, võib kohus ühiskondliku organisatsiooni või alaealise suhtes samuti ka alaealiste asjade komisjoni taotlusel kustutada karistatuse enne käesolevas paragrahvis ettenähtud tähtaegade möödumist.

(3) Kui isik vabastati seaduses ettenähtud korras enne tähtaega karistuse kandmisest, siis algab karistatuse kustumise tähtaeg tegelikust vabanemisest põhi- ja lisakaristuse kandmiselt ja karistatuse kustumise tähtaja arvutamisel arvestatakse tegelikult ärakantud karistuse aega.

(4) Vanemlike õiguste äravõtmist ei võeta arvesse karistatuse kustumisel või kustutamisel.

1. Karistatust omab isik, kellele kohtuotsusega on toimepandud kuriteo eest mõistetud karistus, mille kandmisest teda sama kohtuotsusega ei ole lõplikult vabastatud. Karistatus on isiku süüditunnistamise ja temale karistuse mõistmise kriminaalõiguslikuks järelduseks. Karistatuse kriminaalõiguslik tähendus seisab selles, et selle omamist peetakse karistuse mõistmisel vastutust raskendavaks asjaoluks, mõningate kuritegude toimepanemisel on ta aga kuriteo koosseisu ohtlikuma liigi tunnuseks. Ka on karistatuse omamine isiku eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamise eelduseks. Teatavail juhtudel välistab karistatuse omamine ühiskondlikule käendusele andmise (§ 50 lg. 2 p. 1) ning KrK § 55 kohaldamise võimaluse. Karistatust omav isik on kohustatud ametiasutustele enda kohta teateid andes sellest avaldama. Üksikuil juhtumeil võib karistatus sellekohaste erisätete alusel kaasa tuua ka mõningate õiguste piiramist, näiteks elu- või töökoha valikul.

2. Aeg, mille kestel isik omab karistatust, on piiratud. Ettenähtud ajavahemiku möödumisel karistatus kustub, teatavail juhtudel aga kustutatakse. Pärast karistatuse kustumist või kustutamist loetakse isik karistamatuks. Ta on õigustatud enda kohta ametiasutustele esitatavais andmeis avaldama, et ta on karistamata. Ka ei tohi ametlikes dokumentides, sealhulgas kohtuotsuses viidata isiku endisele karistatusele, kui see on kustunud või kustutatud.

3. Isik omab karistatust alates süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisest, eeldusel, et talle on mõistetud karistus ja teda ei ole sama kohtuotsusega vabastatud lõplikult karistuse kandmisest. Järelikult omavad karistatust ka tingimisi süüdimõistetud isikud, sest nad vabanevad alles katseaja edukal möödumisel, mitte aga süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel lõplikult karistuse kandmisest. Karistatust ei oma aga isikud, kelle suhtes on tehtud süüdimõistev kohtuotsus ilma karistust mõistmata või kes sama kohtuotsusega vabastatakse karistusest. Süüdimõistva kohtuotsuse, karistust mõistmata, teeb kohus KrK §-s 49 lg. 1 (KrPK § 268 lg. 2) ning KrK §-s 10 lg. 3 ettenähtud juhtumeil (KrPK § 264). Süüdimõistva kohtuotsuse isiku vabastamisega mõistetud karistusest teeb kohus KrK §-s 49 lg. 2 ettenähtud juhtumeil (KrPK § 275 lg. 4). Vaatamata süüdimõistvale kohtuotsusele ei saa isikut neil juhtumeil lugeda karistatust omavaks.

4. Isik omab karistatust kogu aja kestel, arvates süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisest kuni karistatuse kustumiseni või kustutamiseni. Mõningail juhtumeil kustub karistatus karistuse kandmise tegeliku lõppemisega. Nii loetakse karistamatuks isik, kes on ära kandnud karistuse distsiplinaarpataljonis või sellest enne tähtaega vabastatud, samuti sõjaväelane, kes on ära kandnud karistuse peavahis. Neil juhtumeil kustub karistatus arvates karistuse kandmisest tegelikust vabastamisest. Erandlikult võib aga karistatus kustuda isegi enne karistuse kandmisele asumist. Nimelt kui isik on pärast süüdimõistva kohtuotsuse tegemist parandamatult raskesti haigestunud ja vabastatakse karistusest (§ 52) enne veel kui see isik on karistuse tegelikule kandmisele asunud, kustub karistatus kohtumääruse jõustumisega, millega see isik vabastatakse karistusest. Välja arvatud eespool tähendatud erandid, omab isik karistatust ka teatava aja kestel pärast karistuse kandmise tegelikku lõppemist. See aeg sõltub ärakantud karistuse raskusest, kusjuures karistatus kustub üksnes tingimusel, et isik ei ole selle aja kestel mingit uut kuritegu toime pannud. Karistatuse kustumise tähtajad pärast karistuse ärakandmist on kehtestatud KrK §-s 58 lg. 1 p. 3—6. Kõigil vaadeldavail juhtumeil karistatus kustub, s. t. lakkab teatava ajavahemiku möödumisel automaatselt eksisteerimast. KrK §-s 58

lg. 1 p. 7 ettenähtud juhtumeil võib aga karistatust üksnes kustutada kas kohtu poolt või armuandmise või amnestia korras.

5. Kui isik on vabastatud seaduses ettenähtud korras enne tähtaega karistuse kandmisest (näit. § 52 või 55 alusel), algab karistatuse kustumise või kohtuliku kustutamise tähtaja kulg tegelikust vabanemisest põhi- ja lisakaristuse kandmisest, selle tähtaja arvutamisel aga arvestatakse tegelikult ärakantud karistuse aega. Kui isik on mõistetud näiteks neljaks aastaks vabadusekaotusele, on karistatuse kustumise tähtaeg viis aastat (§ 58 lg. 1 p. 5). Kui see isik aga vabaneb tingimisi enne tähtaega, olles ära kandnud kolm aastat vabadusekaotust, on karistatuse kustumise tähtajaks kolm aastat (§ 58 lg. 1 p. 4), kusjuures see tähtaeg arvutatakse päevast, kus isik tegelikult vabanes karistuse kandmisest.

6. Karistatuse kustutamise protsessuaalne kord on reguleeritud KrPK-s (§ 338).

7. Karistatuse kustumist või kustutamist ei tule ära segada rehabiliteerimisega. Rehabiliteerimine toimub neil juhtumeil, kus isik on alusetult süüdi mõistetud, pärast kohtuotsuse jõustumist aga menetlus tema suhtes lõpetatakse või ta õigeks mõistetakse (näit. juhul, kui süüdimõistev kohtuotsus kohtuliku järelevalve korras tühistatakse, asi saadetakse uueks sisuliseks arutamiseks ja asja uuel arutamisel tuvastatakse, et isik ei ole süüdi). Kuivõrd rehabiliteerimise korral tunnistatakse, et isik ei ole süüdi kuriteo toimepanemises, taastatakse kõik tema õigused ja kompenseeritakse teda, niivõrd kui see on võimalik, alusetu süüdimõistmise pärast. Nii tagastatakse paranduslikku tööd kandnud isikule tema töötasust kinnipeetud summad, tagastatakse konfiskeeritud vara või makstakse välja selle realiseerimisest laekunud summad. Alusetult kinnipidamiskohas viibitud aeg arvatakse tööstaaži hulka.

KUUES PEATÜKK

MEDITSIINILISE JA KASVATUSLIKU ISELOOMUGA SUNNIVAHENDID

§ 59. Meditsiinilise iseloomuga sunnivahendid

(1) Meditsiinilise iseloomuga sunnivahenditeks, mida kohaldatakse käesoleva koodeksi §-s 11 tähendatud isikute suhtes ja samuti isiku suhtes, kes pärast kohtuotsuse tegemist, kuid enne karistuse ärakandmist on jäänud vaimuhaigeks, mille tagajärjel ta ei ole võimeline endale oma tegudest aru andma või neid juhtima, on:

1) sundravi psühhiaatrilises erihaiglas;

2) sundravi üldises psühhiaatrilises haiglas;

3) sundravi krooniliste vaimuhaigete asutuses.

(2) Käesolevas paragrahvis ettenähtud meditsiinilise iseloomuga sunnivahendeid kohaldab kohus. Nende sunnivahendite määramisel arvestab kohus toimepandud teo ja selle toimepannud isiku ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astet ning seda, millist ravi vajab isik. Meditsiinilise iseloomuga sunnivahendit kohaldatakse kuni selle isiku tervenemiseni või tema ühiskonnaohtlikkuse äralangemiseni. Nende vahendite kohaldamise lõpetab kohus või muudab nende liigi.

(3) Kui pärast käesoleva paragrahvi esimeses lõikes tähendatud meditsiinilise iseloomuga sunnivahendi kohaldamise lõpetamist kohaldatakse isiku suhtes karistust, siis arvatakse üks päev sunnivahendi kohaldamist karistuse kandmise hulka ühe päeva vabadusekaotuse vastu.

(4) Kui käesoleva paragrahvi esimeses lõikes tähendatud isiku suhtes ei ole meditsiinilise iseloomuga sunnivahendi kohaldamine vajalik või kui kohus lõpetab selle vahendi kohaldamise, siis võib ta anda sellise isiku omaste või muu isiku hooldamisele ja ühtlasi arstliku järelevalve alla.

1. Käesolevas paragrahvis nähakse ette meditsiinilise iseloomuga sunni- jm. vahendite kohaldamine vaimuhaigete suhtes, kes on toime pannud ühiskonnaohtlikke tegusid, kusjuures esimeses lõikes nähakse ette nende isikute suhtes kohaldatavad sunnivahendid, viimases aga vahendid, millel puudub sunniiseloom. KrK §-s 59 ettenähtud vahendid ei ole karistuseks isegi mitte siis, kui neil on sunniiseloom. Nad erinevad karistusest nii oma juriidilise loomuse kui ka eesmärkide poolest. Kui karistus on repressiooniks toimepandud kuriteo eest ning seab enda ülesandeks kuritegude toimepanemise ärahoidmise ning süüdlase parandamise ja ümberkasvatamise, siis käesolevas paragrahvis loetletud vahendite kohaldamise eesmärgiks on vaimuhaige ravimine ja ühiskonna kaitsmine haige tegude vastu, mis ta võib oma haigusliku seisundi tõttu toime panna.

2. Käesolevas paragrahvis ettenähtud vahendite kohaldamise e e l d u s e k s on selle esimeses lõikes tähendatud isikute poolt (vt. ka § 11 komm. 6) ühiskonnaohtliku teo toimepanemine, millel on vähemasti väliselt KrK-s ettenähtud teo tunnused. Siiski pole selgi korral sunnivahendite kohaldamine alati vajalik. Neid vahendeid kohaldatakse vaid sel juhul, kui antud isik on ühiskonnale ohtlik. Isiku ühiskonnaohtlikkuse peamiseks näitajaks on aga tema haigusliku seisundi tõttu toimepandud teo ühiskonnaohtlikkuse iseloom ning aste. Samade näitajate ning ravi vajaduse alusel määrab kohus kindlaks ka kohaldatava sunnivahendi liigi. Isiku tervenemisel või tema ühiskonnaohtlikkuse äralangemise korral lõpetab kohus sunnivahendi kohaldamise. Olenevalt isiku ühiskonnaohtlikkuse astme muutumisest võib kohus ka muuta kohaldatava sunnivahendi liiki.

3. Käesoleva paragrahvi kolmandas lõikes tähendatud juhtudel arvatakse üks päev sunnivahendi kohaldamist karistuse kandmise hulka ühe päeva vabadusekaotuse vastu. Kui isikul tuleb kanda mingit muud karistust pärast sunnivahendi kohaldamise lõpetamist, arvatakse sunnivahendi kohaldamine ka selle karistuse kandmise hulka, pidades silmas vabadusekaotuse võrdlevat raskust muude karistuste suhtes (§ 43 lg. 4).

4. Käesolevas paragrahvis loetletud vahendite kohaldamise protsessuaalne kord on ette nähtud KrPK kahekümne kuuendas peatükis (§-d 281—289). Peale selle määrab nende vahendite kohaldamise korra kindlaks ka Eesti NSV Tervishoiuministeerium.

§ 60. Alkohoolikute ja narkomaanide sundravi

(1) Isikut, kes on kuriteo toime pannud alkoholismi või narkomaania mõjul, võib kohus sõltumatult karistusest allutada sundravile.

(2) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud sundravi teostatakse kas erilise ravi- ja tööreŽiimiga asutuses või üldises raviasutuses, isiku suhtes aga, kes kannab vabadusekaotust, kinnipidamiskohas. Sundravi kestab kuni sellise isiku tervenemiseni ja see lõpetatakse ravi teostava asutuse otsusel. Kui vabadusekaotuse ärakandmise ajaks sundravi käesoleva paragrahvi esimeses lõikes tähendatud isiku suhtes ei ole lõpetatud, jätkatakse seda kas erilise ravi- ja tööreŽiimiga asutuses või üldises raviasutuses.

(3) Paranduslikku tööd organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub selle töö organiseerimine, võivad alkohoolikud ja narkomaanid kanda erilise ravi- ja tööreŽiimiga asutuses.

1. Peale KrK § 60 reguleerib alkohoolikute alkoholivastase sundravi küsimust ka Eesti NSV 1961. aasta 8. juuni seadus «Võitluse tugevdamisest ühiskonnavastaste, parasiitlike elementide vastu». KrK reguleerib sealjuures alkohoolikute või narkomaanide sundravi küsimust ainult niivõrd, kui ravivajadus tuleneb alkoholismi või narkomaania mõjul kuriteo toimepanemise faktist ja isik, kes kuriteo toime pani, on tunnistatud alkohoolikuks või narkomaaniks, kes vajab ravi.

2. Alkohoolikute või narkomaanide sundravi ei loeta kriminaalkaristuseks. KrK § 60 alusel määrab kohus alkohoolikule või narkomaanile sundravi sõltumata karistusest kriminaalasjas. Kohus võib alkohoolikule või narkomaanile mõista toimepandud kuriteo eest kriminaalkaristuse ja määrata ta ühtlasi sundravile. Kohus võib aga kuriteo toimepannud alkohooliku või narkomaani KrK §-de 50 või 51 korras ka vabastada kriminaalvastutusest, mispuhul kriminaalkaristus tema suhtes asendatakse ühiskondliku mõjutamise vahenditega, ja ühtlasi määrata ta sundravile. Juhul aga, kui kohus teeb kriminaalasjas alkohooliku või narkomaani suhtes õigeksmõistva otsuse, ei saa

teda enam määrata KrK § 60 alusel sundravile. Niisugusel juhul võib aga kohaldada 1961. aasta 8. juuni seaduse eeskirju.

3. Vastavalt 1961. aasta 8. juuni seadusele võib kohus kroonilisele alkohoolikule määrata ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi taotlusel alkoholivastast sundravi ka sõltumata kuriteost juhul, kui tuvastatakse, et alkohoolik rikub süstemaatiliselt sotsialistliku ühiselu reegleid või laostab perekonda. Sellekohased taotlused esitatakse rahvakohtule analoogiliselt korrale, mis on ette nähtud taotluste esitamisel kuriteo toimepannud isiku ühiskondlikule käendusele andmise kohta (vt. § 50 komm. 8 ja 9).

4. Kohus määrab alkohooliku või narkomaani sundravile vastava arstliku komisjoni arvamuse alusel. Ravi vajalikkuse kohta arstliku arvamuse andmise korra määrab kindlaks Eesti NSV Tervishoiuministeerium.

5. Alkohoolikuid või narkomaane ravitakse sundkorras kas erilise ravi- ja tööreŽiimiga asutuses või üldises raviasutuses, isiku suhtes aga, kes kannab vabadusekaotust — kinnipidamiskohas. Kui sundravi ei ole vabadusekaotuse ärakandmise ajaks lõpetatud, jätkatakse seda kas erilise ravi- ja tööreŽiimiga asutuses või üldises raviasutuses. Juhul kui ravitav ei allu ravieeskirjadele või hoidub ravist kõrvale, rakendatakse tema suhtes sunnivahendeid.

6. Raviasutused alkoholivastase sundravi läbiviimiseks määrab kindlaks Eesti NSV Tervishoiuministeerium. Eesti NSV Tervishoiuministeerium koos Eesti NSV Siseministeeriumiga määravad kindlaks ka alkohoolikute või narkomaanide sundravile suunamise ja vastavatesse raviasutustesse vastuvõtmise korra, samuti ravi eest tasuvõtmise korra.

7. Vastavalt 1961. aasta 8. juuni seadusele teostub alkohoolikute alkoholivastane sundravi ravitava enda kulul. See kord laieneb ka alkohoolikutele või narkomaanidele, keda kohus määrab sundravile KrK § 60 korras.

§ 61. Kasvatusliku iseloomuga sunnivahendid alaealiste suhtes

(1) Kasvatusliku iseloomuga sunnivahenditeks, mida kohus kohaldab alaealiste suhtes kooskõlas käesoleva koodeksi §-ga 10 lg. 3, on:

1) paigutamine kasvatuskolooniasse;

2) paigutamine laste ja noorte erilisse kasvatusasutusse;

3) paigutamine laste ja noorte erilisse ravi- ja kasvatusasutusse.

(2) Käesolevas paragrahvis ettenähtud kasvatusliku iseloomuga sunnivahendeid kohaldab kohus. Nende sunnivahendite määramisel arvestab kohus süüdlase isiksust, toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astet, kuriteo toimepanemise asjaolusid ja alaealise ravimise vajadust.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes tähendatud asutustesse paigutatavaid alaealisi peetakse nendes kuni paranemiseni, kuid mitte kauem kui kaheksateistkümne aasta vanuseks saamiseni. Erandina võib määrata, et juhul kui sellistesse asutustesse paigutatakse alaealine, kes on saanud kuusteist aastat vanaks, peetakse teda nendes asutustes kuni kahekümne aasta vanuseks saamiseni. Kasvatusliku iseloomuga sunnivahendi kohaldamise lõpetab või selle kohaldamise tähtaega pikendab kohus. Kohtul on samuti õigus muuta kohaldatud sunnivahendi liiki.

(4) Kui käesoleva koodeksi §-s 10 lg. 3 tähendatud alaealise parandamine on võimalik sunnivahendi kohaldamiseta, võib kohus või teine selleks õigustatud organ kohaldada alaealise suhtes ühiskondliku, pedagoogilise või perekondliku mõjutamise vahendeid või anda sellise alaealise arstliku järelevalve alla. Neid vahendeid võib kohus kohaldada alaealise suhtes ka kasvatusliku iseloomuga sunnivahendi kohaldamise lõpetamise korral.

1. Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes on loetletud alaealiste suhtes kohaldatavad kasvatusliku iseloomuga sunnivahendid, neljandas lõikes aga ühiskondliku, pedagoogilise või perekondliku mõjutamise vahendid, millel puudub sunniiseloom. Kuigi KrK §-s 61 ettenähtud vahendeid võib kohus kohaldada ainult kuriteo toimepannud alaealise suhtes, ei ole nad karistuseks toimepandud kuriteo eest. Nendel vahenditel puudub repressiivne iseloom ja nende kohaldamise eesmärgiks on alaealise parandamine ja ümberkasvatamine, vajaduse korral aga ka tema ravimine.

2. KrK §-s 61 loetletud vahendite kohaldamise eelduseks on k u r i t e o toimepanemine isiku poolt enne tema kaheksateistkümneaastaseks saamist (vt. ka § 10 lg. 3), kusjuures selle kuriteo ühiskonnaohtlikkus ei tohi olla suur (vt. § 7, komm. 8). Kui enne kaheksateistkümne aasta vanuseks saamist kuriteo toimepannud isik on kohtuotsuse tegemise ajaks saanud täisealiseks, ei ole tema suhtes kohaldatavad KrK §-s 61 lg. 1 loetletud sunnivahendid. See säte ei laiene aga tema suhtes käesoleva paragrahvi neljandas lõikes tähendatud vahendite kohaldamisele.

3. Kui KrK §-s 11 lg. 3 tähendatud alaealise suhtes kasvatusliku iseloomuga sunnivahendi (§ 61 lg. 1) kohaldamine pole vajalik, võib kohus sellise isiku suhtes kohaldada käesoleva paragrahvi neljandas lõikes ettenähtud vahendeid, ei ole aga ka nende vahendite kohaldamine vajalik, vabastab ta sellise alaealise kriminaalvastutusest ja karistusest KrK § 49 alusel või lõpetab menetluse ja saadab asja läbivaatamiseks seltsimehelikule kohtule (KrK § 51 ja KrPK § 7) või alaealiste asjade komisjonile (KrPK § 8).

4. Küsimuse lahendamisel, kas isikut, kes enne kaheksateistkümneaastaseks saamist on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, saab parandada ilma kriminaalkaris-

tust kohaldamata, peab kohus eelkõige silmas andmeid, mis iseloomustavad süüdlase isiksust, seejärel aga ka toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astet, kuriteo toimepanemise asjaolusid ja alaealise ravimise vajadust.

5. Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes loetletud asutustes pidamise tähtaega kohus kindlaks ei määra. Alaealist peetakse nendes asutustes kuni paranemiseni, kuid mitte kauem kui kaheksateistkümne aasta vanuseks saamiseni. Ainult juhul, kui sellistesse asutustesse paigutatakse alaealine, kes on saanud kuusteist aastat vanaks, võib teda pidada nendes kuni kahekümne aasta vanuseks saamiseni. Kui alaealine, kelle pidamine käesoleva paragrahvi esimeses lõikes tähendatud asutuses oli ette nähtud kuni kahekümne aasta vanuseks saamiseni, paraneb enne kahekümne aasta vanuseks saamist, vabastatakse ta nimetatud asutusest üldises korras.

6. KrK § 61 lg. 4 ei konkretiseeri, missuguseid sunniiseloomu mitteomavaid ühiskondliku, pedagoogilise või perekondliku iseloomuga mõjutamise vahendeid võib alaealise suhtes kohaldada. Nende vahendite määramine sõltub kohtu äranägemisest, kusjuures selliste vahenditena tulevad esijoones arvesse alaealiste asjade komisjoni põhimääruses loetletud vahendid.

7. Kui KrK §-s 10 lg. 3 tähendatud alaealise suhtes lõpetatakse kriminaalmenetlus või keeldutakse kriminaalasja algatamisest, toimub materjalide üleandmine alaealiste asjade komisjonile kohtu, prokuröri või uurija põhistatud määrusega, kusjuures uurija poolt materjalide üleandmise kohta peab olema prokuröri nõusolek (KrPK § 8). Kui aga kohus jõuab asja arutamise tulemusena järeldusele, et KrK §-s 10 lg. 3 tähendatud isiku suhtes tuleb kohaldada mõnda KrK §-s 61 lg. 1 või 4 ettenähtud vahendit, teeb ta süüdimõistva kohtuotsuse karistust mõistmata (KrPK § 264).

8. Käesolev paragrahv ei tühista KrK nende paragrahvide sätteid, mis näevad ette võimaluse anda isiku, kes on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, ühiskondlikule käendusele (§ 50) või vabastada süüdlase kriminaalvastutusest asja andmise korral läbivaatamiseks seltsimehelikus kohtus (§ 51). Juhtumeil, mil esinevad asjaolud, mis tingivad alla kaheksateistkümne aasta vanuses kuriteo toimepannud isiku andmise ühiskondlikule käendusele või asja andmise läbivaatamiseks seltsimehelikus kohtus, ei tule sellepärast kohaldada käesoleva paragrahvi eeskirju, vaid KrK § 50 või 51 sätteid. Juhul, kui esinevad KrK §-s 7 lg. 2 tähendatud asjaolud, ei tule samuti kohaldada käesoleva paragrahvi sätteid, vaid KrK § 7 lg. 2. Samuti ei tule alla kaheksateistkümne aasta vanuses kuriteo toimepannud isiku suhtes kohaldada käesolevas paragrahvis ettenähtud sunni- jm. vahendeid, vaid KrK § 49 eeskirju kriminaal-

vastutusest ja karistusest vabastamise kohta juhul, kui esinevad KrK §-s 49 ettenähtud kriminaalvastutusest ja karistusest vabastamist tingivad asjaolud.

9. Krk §-s 10 lg. 3 tähendatud alaealise suhtes ei ole välistatud KrK §-s 60 ettenähtud sundravi võimalus juhul, kui see alaealine on kuriteo toime pannud alkoholismi või narkomaania mõjul.

ERIOSA

ESIMENE PEATÜKK

RIIKLIKUD KURITEOD

1. Riiklike kuritegude peatükina on KrK-sse muutmatul kujul kodifitseeritud NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 25. detsembril 1958 vastuvõetud seadus «Kriminaalvastutuse kohta riiklike kuritegude eest» (koos NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi hilisemate seadlustega sellesse tehtud täiendustega), mis koosneb kahest osast: 1. eriti ohtlikud riiklikud kuriteod ja 2. muud riiklikud kuriteod. Enne mainitud seaduse vastuvõtmist kehtinud 1927. aasta «Riiklike kuritegude määrustik» koosnes samuti kahest osast: 1. kontrrevolutsioonilised kuriteod ja 2. NSV Liidule eriti ohtlikud valitsemiskorravastased kuriteod. Nii esimesse kui ka teise rühma kuuluvate kuritegude liigi nimetus osutus aga käesoleva ajastu tingimustes vananenuks ega kajastanud enam nõukogude korra aluste vastu suunatud kuritegude sotsiaal-poliitilist olemust. Ka paljude kuritegude koosseisud olid vananenud, oma aja ära elanud ega vastanud enam tänapäeva nõuetele. Seepärast loobub 1958. aasta seadus «Kriminaalvastutuse kohta riiklike kuritegude eest» endistest nimetustest ja toob ühtlasi olulisi sisulisi muudatusi riiklike kuritegude koosseisudesse.

2. Riiklike kuritegude peatüki e s i m e n e osa näeb ette kuritegusid, mis on suunatud Nõukogude riigi ja sotsialistliku korra aluste vastu. Neid kuritegusid nimetatakse seaduses eriti ohtlikeks riiklikeks kuritegudeks. Sotsialismi täieliku ja lõpliku võidu tulemusena on meil jäädavalt likvideeritud nõukogude korrale vaenulikud klassid. Kogu nõukogude rahvas toetab palavalt Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse tarka poliitikat, mis on suunatud rahu, progressi ja helge homse kindlustamisele. Neis tingimustes ei esine ega saagi esineda sotsiaalseid rühmitusi, kes astuksid välja partei ja valitsuse poliitika, kogu nõukogude rahva tahte vastu ning püüaksid restaureerida kapitalismi meie maal. Niisugusteks tegudeks ei ole nõukogude ühiskonnas sotsiaalset pinda. Üksikud ühiskonnast irdunud elemendid, kes välismaa luure ülesandel või kodanliku ideoloogia mõjul panevad toime nõukogude korra aluste vastu suunatud kuritegusid, tegutsevad muidugi Nõukogude riigi nõrgendamise

eesmärgil või siis igal juhul teadlikult möönavad sellist nõrgenemist. Kuid samal ajal ei saa jätta tähele panemata, et nende kuritegelik tegevus ei rajane mitte niivõrd poliitilistel veendumustel, kuivõrd madalatel ajenditel või omakasul, mis on pahatihti esile kutsutud välismaa luurelt saadud lubadustega. Sellest lähtudes ei ole käesoleval ajal enam õige nimetada neid kuritegusid kontrrevolutsioonilisteks või poliitilisteks. Võrreldes 1927. aasta määrustiku esimese osaga (kontrrevolutsioonilised kuriteod), on 1958. aasta seaduse esimesest osast (eriti ohtlikud riiklikud kuriteod) välja jäetud või ühendatud rida kuritegude koosseise, mis on kaotanud oma sotsiaal-poliitilise tähtsuse või mille eraldamine omaette paragrahvidesse ei ole põhjendatud (vt. VNFSV 1926. a. KrK §-id 58^{1}, 58^{1}b, 58^{1}v, 58^{1}g, 58^{2}, 58^{3}, 58^{4}, 58^{5}, 58^{13} ja 58^{14}). Samal ajal on sisse võetud mitmeid uusi kuritegude koosseise (terroristlik akt välisriigi esindaja vastu, sõjapropaganda) ja on tehtud olulisi muudatusi säilitatud kuritegude koosseisudes.

3. Riiklike kuritegude peatüki t e i n e o s a näeb ette kuritegusid, mille toimepanemisel ei esine Nõukogude riigi ja sotsialistliku korra nõrgestamise tahtlust, kuid mis oma olemuselt on suunatud samuti nagu eriti ohtlikud riiklikud kuriteodki Nõukogude riigi aluste vastu. Selle osa võrdlemisi keeruline ja raskesti mõistetav nimetus, mis esines vanas seadusandluses, on muudetud täpsemaks ja lihtsamaks. Uues seadusandluses kannab see osa nimetust «Muud riiklikud kuriteod». Võrreldes 1927. aasta määrustiku teise osaga on uues seadusandluses välja jäetud, ühendatud või üle viidud KrK teistesse peatükkidesse rida kuriteo koosseisusid (vt. VNFSV 1926. a. KrK §-id 59^{1}, 59^{3}a. 59^{3}g, 59^{5}, 59^{10} ja 59^{11}). Samal ajal on sisse võetud mõned uued kuriteo koosseisud (riikliku saladuse avaldamine, riiklikku saladust sisaldava dokumendi kaotamine ja mobilisatsioonist kõrvalehoidumine) ning on oluliselt muudetud neid koosseise, mis on üle võetud 1927. aasta «Riiklike kuritegude määrustikust».

I. ERITI OHTLIKUD RIIKLIKUD KURITEOD

§ 62. Kodumaa reetmine

(1) Kodumaa reetmise, s. o. teo eest, mille NSV Liidu kodanik on tahtlikult toime pannud NSV Liidu riikliku sõltumatuse, territoriaalse puutumatuse või sõjalise võimsuse kahjustamiseks: ülemineku eest vaenlase poole, spionaaži eest, riikliku või sõjasaladuse väljaandmise eest välisriigile, põgenemise eest välismaale või välismaalt NSV Liitu tagasipöördumisest keeldumise eest, välisriigi abistamise eest NSV Liidu vastu suunatud vaenulikus tegevuses või vandenõu eest võimuhaaramise eesmärgil —

karistatakse vabadusekaotusega kümnest kuni viieteistkümne aastani ühes

vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta või surmanuhtlusega ühes vara konfiskeerimisega.

(2) NSV Liidu kodanik, kelle välismaa luure on värvanud NSV Liidu vastu suunatud vaenulikuks tegevuseks, ei kuulu kriminaalvastutusele, kui ta oma kuritegeliku ülesande täitmiseks ei ole mingisugust tegu korda saatnud ja teatas vabatahtlikult võimuorganile oma sidemetest välismaa luurega.

1. Objektiivsest küljest avaldub kodumaa reetmine tegude toimepanemises, mis on suunatud NSV Liidu riikliku sõltumatuse, territoriaalse puutumatuse või sõjalise võimsuse kahjustamisele. Kodumaa reetmise viisiks võib olla: üleminek vaenlase poole, spionaaž, riikliku või sõjasaladuse väljaandmine välisriigile, põgenemine välismaale või välismaalt NSV Liitu tagasipöördumisest keeldumine, välisriigi abistamine NSV Liidu vastu suunatud vaenulikus tegevuses või vandenõu võimuhaaramise eesmärgil. Seejuures tuleb silmas pidada, et vaadeldavas paragrahvis on kodumaa reetmise viisid ette nähtud ammendavalt ja nende meelevaldne laiendav tõlgendamine ei ole lubatud.

a) Vaenlase poole ülemineku all tuleb mõista faktilist üleminemist vaenlase poole sõja- või relvastatud konflikti tingimustes sõjaväelase või eraisiku poolt, samuti tegutsemist vaenlase kasuks NSV Liidu territooriumil elades.

b) Spionaaži mõiste kohta vt. KrK § 63 komm.

c) Riikliku või sõjasaladuse väljaandmine välisriigile on lähedane spionaažile. Erinevus seisneb selles, et kodumaa reetmise antud viisi puhul ei anna süüdlane välisriigile või välismaa luurele eelnevalt nõusolekut salajaste andmete kogumiseks või üleandmiseks, nagu see toimub spionaaži korral. Andmed, mis moodustavad riikliku või sõjasaladuse, on toodud NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 28. aprilli määruses.

d) Välismaale põgenemise all mõeldakse vaadeldava kuriteo puhul NSV Liidu riigipiiri ebaseaduslikku ületamist eesmärgil taotleda välisriigilt poliitilist varjupaika. Kodumaa reetmise viisiks on samuti välismaalt NSV Liitu tagasipöördumisest keeldumine. Seejuures ei ole tähtis, mis viisil süüdlane välismaale sattus.

e) Välisriigi abistamise all NSV Liidu vastu suunatud vaenulikus tegevuses mõistetakse kuritegelikku ühendusepidamist välisriigiga või tema esindajatega või ükskõik mis viisil abi osutamist välisriigile või tema esindajale NSV Liidu riikliku ja territoriaalse puutumatuse või sõjalise võimsuse kahjustamise eesmärgil. Selle all tuleb samuti mõista välisriigi või tema organite ükskõik missugust abistamist NSV Liidu vastases tegevuses vaenlase poolt ajutiselt okupeeritud NSV Liidu territooriumil elamise ajal.

f) Kodumaa reetmise viisiks on samuti vandenõu võimuhaaramise eesmärgil. Vandenõu all mõeldakse Nõukogude-vastast gruppi, kes taotleb võimuhaaramise eesmärki. Selle näitena võib tuua Beria ja tema kaasosaliste poolt organiseeritud riigivastase vandenõu, kes taotles võimuhaaramist Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse juhtivate tegelaste kõrvaldamise teel.

2. Kodumaa reetmine loetakse lõpuleviiduks olenemata sellest, kas kahjulik tagajärg saabus või mitte.

3. Kodumaa reetmise subjektiks võib olla ainult NSV Liidu kodanik. Seejuures ei tehta vahet sõjaväelase ja eraisiku vahel.

4. Subjektiivsest küljest on vaadeldava kuriteo puhul nõutav otsene Nõukogude-vastane tahtlus.

§ 63. Spionaaž

Riiklikku või sõjasaladust kujutavate andmete edasiandmise, riisumise või kogumise eest nende edasiandmise eesmärgil välisriigile või välismaa organisatsioonile või nende agentuurile, samuti välismaa luure ülesandel muude andmete edasiandmise või kogumise eest nende kasutamiseks NSV Liidu huvide kahjustamise eesmärgil, kui spionaaži pani toime välismaalane või kodakondsuseta isik, —

karistatakse vabadusekaotusega seitsmest kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta või surmanuhtlusega ühes vara konfiskeerimisega.

1. Spionaaži objektiivse külje moodustab riiklikku või sõjasaladust sisaldavate andmete, samuti muude andmete üleandmine, riisumine või kogumine välisriigile, tema organisatsioonile, agentuurile või luurele.

a) Spionaaži otstarbel kogutud andmete edasiandmine võib toimuda väga mitmesugusel viisil. See võib toimuda kirjalikult, suuliselt, telefoni, raadio või muu tehnilise sidevahendi abil, teiste isikute kaudu, kes võivad sellest isegi mitte teadlikud olla, jne.

b) Andmete riisumine spionaaži eesmärgil võib avalduda dokumentide, jooniste või projektide originaalide või ärakirjade või salajaste uurimistulemuste kõrvaldamises varguse või röövimise teel, samuti nende äraviimises ajutiseks kasutamiseks. See võib seisneda ka salajaste relvaliikide, laskemoona, masinadetailide või teiste selliste esemete, nende näidiste või skeemide kõrvaldamises varguse või röövimise teel nii alaliseks kui ka ajutiseks kasutamiseks.

c) Andmete kogumine spionaaži otstarbel võib avalduda telefonikõnede pealtkuulamises; salajaste objektide, doku-

mentide või makettide pildistamises; Nõukogude armee, laevastiku, lennuväe või nende allüksuste lahingulise võimsuse ning poliitilise ja moraalse taseme tundmaõppimises; sõjaväeüksuste, sõjaväeladude või teiste tähtsate objektide asukoha kindlakstegemises; teede, sildade, sadamate või raudteejaamade olukorra ja läbilaskevõime tundmaõppimises; sõja- või teiste riigikaitse seisukohalt tähtsate ettevõtete tootmisvõimsuse, samuti teaduslike asutuste salajaste uurimistulemuste väljauurimises jne.

2. Spionaaži *esemeks* võivad olla nii riiklikku või sõjasaladust sisaldavad andmed, mille loetelu on antud NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 28. aprilli määruses, kui ka muud andmed, mida võib ära kasutada NSV Liidu huvide kahjustamiseks. KrK ei määra kindlaks nende andmete loetelu ja seda polegi praktiliselt võimalik teha. Raske on ette näha, mis andmed võivad huvitada välismaa luureorganeid. Kuid siiski tuleb silmas pidada, et spionaaži esemeks võivad olla ainult sellised andmed, mida võib ära kasutada Nõukogude riigi kahjustamiseks ja mille avaldamine või teatavakstegemine on selle tõttu seadusega või vastava ametkonna korraldusega keelatud. Riiklikku või sõjasaladust mittesisaldavate andmete edasiandmise või kogumise puhul on spionaažiga tegemist ainult siis, kui subjekt tegutseb välismaa luure ülesandel. Vastasel juhul ei moodusta selline tegevus spionaaži koosseisu.

3. Kuivõrd vaadeldavas paragrahvis nähakse ette riiklikku või sõjasaladust kujutavate andmete üleandmist, riisumist või kogumist nende edasiandmise eesmärgil välisriigile, välismaa organisatsioonile või nende agentuurile, eeldab siponaaži koosseis, et antud kuriteo subjektil oleksid välisriigi esindajaga või mingi välisriigi organisatsiooniga või nende agentuuriga teatavad *sidemed*. Niisugused sidemed võivad süüdlasel olla kas vahetult välisriigi esindajaga või vahendaja kaudu, kelleks võib olla ka välisriigi poolt värvatud NSV Liidu kodanik.

4. Spionaaž loetakse *lõpuleviiduks* andmete üleandmise, riisumise või kogumise momendist. Kui isik annab välisriigi esindajale, välisriigi organisatsioonile või välisriigi luurele või nende agentuurile nõusoleku spionaažiga tegelemiseks, kuid ei ole veel nõutavaid andmeid kogunud, tuleb tema tegu, olenevalt asjaoludest, vaadelda kuriteo ettevalmistamisena või kuriteokatsena.

5. Vaadeldava kuriteo *subjektiks* võib olla ainult välismaalane või kodakondsuseta isik. NSV Liidu kodanik vastutab spionaažiga tegelemise eest KrK § 62 järgi.

6. *Subjektiivsest küljest* eeldab spionaaži koosseis otsest tahtlust, kusjuures süüdlane tegutseb NSV Liidu huvide kahjustamise eesmärgil. Tuleb aga silmas pidada, et spionaaži puhul ei ole nõutav, et subjekt teaks, mis teel ja konkreetselt missuguseid NSV Liidu huvisid tema poolt edasi-

antud, riisutud või kogutud andmete abil võib kahjustada. Kuriteo koosseisuks on küllaldane üksnes teadmine, et nende andmete abil võib tekitada teatavat kahju mingile NSV Liidu huvile. Ka kuriteo toimepanemise motiividel, milleks võivad olla avalik vaen Nõukogude riigi vastu, omakasu, argus või muud madalad ajendid jne., ei ole spionaaži kvalifitseerimisel olulist tähtsust. Neid võib koos teiste asjaoludega arvesse võtta vaid karistuse mõistmisel.

§ 64. Terroristlik akt

(1) Riigi- või ühiskonnategelase või võimuesindaja tapmise eest, kui see pandi toime seoses tema riikliku või ühiskondliku tegevusega ning nõukogude võimu õõnestamise või nõrgendamise eesmärgil, —

karistatakse vabadusekaotusega kümnest kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta või surmanuhtlusega ühes vara konfiskeerimisega.

(2) Samal eesmärgil riigi- või ühiskonnategelasele või võimuesindajale üliraske kehavigastuse põhjustamise eest seoses tema riikliku või ühiskondliku tegevusega —

karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta.

1. Vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivne külg on selgesti väljendatud käesoleva paragrahvi esimese ja teise lõike dispositsioonis. See võib avalduda riigi-, ühiskonnategelase või võimuesindaja tapmises (lg. 1) või neile üliraske kehavigastuse (vt. § 107) põhjustamises (lg. 2). Kuriteo toimepanemise viisil ei ole vaadeldava kuriteo kvalifikatsiooni määramisel tähtsust. Seda tuleb arvesse võtta üksnes karistuse mõistmisel. Kui võimuesindajale või riigi- või ühiskonnategelasele põhjustatakse raske või kerge kehavigastus või leiab aset vägivallategu (§ 108, 112 või 113), vastutab süüdlane terroristliku akti katse eest, kui tema tahtlus nende tegude toimepanemisel oli suunatud tapmisele või üliraske kehavigastuse tekitamisele.

2. Terroristlikku akti saab toime panna ainult riigi- või ühiskonnategelase või võimuesindaja vastu, kelle all mõeldakse riiklike organite, partei, ametiühingu, komsomoli ja teiste ühiskondlike organisatsioonide töötajaid, samuti sõjaväetegelasi ning teaduse, kultuuri või tehnika esindajaid. Taolisi ründeid teiste isikute elu või tervise vastu kvalifitseeritakse isikuvastaste kuritegude peatüki vastavate paragrahvide järgi (§ 100, 101 või 107).

3. Käesoleva paragrahvi järgi kohaldatakse vastutust üksnes tapmise või üliraske kehavigastuse põhjustamise eest, mis pandi toime seoses riigi- või ühiskonnategelase või võimuesindaja

riikliku või ühiskondliku tegevusega. Terroristliku aktina ei saa vaadelda riigi- või ühiskonnategelase või võimuesindaja tapmist või nendele isikutele üliraske kehavigastuse põhjustamist, mis on toime pandud isikliku vihavaenu, omakasu või armukadeduse motiividel või muul madalal ajendil. Sellistel juhtudel kvalifitseeritakse kuritegu KrK § 100, 101 või 107 järgi.

4. Kuriteo subjektiks võib olla iga kuueteistkümneaastaseks saanud NSV Liidu kodanik, välismaalane või kodakondsuseta isik. Neljateistkümne kuni kuueteistkümne aasta vanuses kuriteo toimepannud alaealised vastutavad selliste kuritegude tahtliku toimepanemise eest KrK § 100, 101 või 107 järgi (vt. § 10 komm. 5).

5. Terroristliku akti koosseisu olemasoluks on vaja, et kuritegu oleks toime pandud nõukogude võimu õõnestamise või nõrgendamise eesmärgil. Sellest lähtudes eeldab vaadeldava kuriteo koosseis subjektiivsest küljest nii teo kui ka tagajärje suhtes otsest Nõukogude-vastast tahtlust.

§ 65. Terroristlik akt välisriigi esindaja vastu

(1) Välisriigi esindaja tapmise eest sõja või rahvusvahelise konflikti provotseerimise eesmärgil —

karistatakse vabadusekaotusega kümnest kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta või surmanuhtlusega ühes vara konfiskeerimisega.

(2) Samale isikule samal eesmärgil üliraske kehavigastuse põhjustamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta.

1. Vaadeldava kuriteo koosseis toodi Nõukogude kriminaalseadusandlusse esmakordselt 1958. aasta seadusega «Kriminaalvastutuse kohta riiklike kuritegude eest». Selle koosseisu sisseviimisel Nõukogude kriminaalseadusandlusse on suur poliitiline tähtsus. Ta võtab Nõukogude riigi vaenlastelt ära võimaluse karistamatult provotseerida vägivalla kasutamise teel välisriigi esindajate kallal sõda või rahvusvahelisi konflikte.

2. Välisriigi esindajate all mõeldakse siin välisriikide riigijuhte, diplomaatilisi esindajaid, delegatsioonide liikmeid, korrespondente, teaduse-, tehnika-, kultuuri- või usutegelasi ning üldse igasuguseid riigi- või poliitikategelasi.

3. Kuriteo subjektiks võib olla iga kuueteistkümneaastaseks saanud NSV Liidu kodanik, välismaalane või kodakondsuseta isik. Neljateistkümne kuni kuueteistkümne aasta vanuses kuriteo toimepannud alaealised vastutavad selliste kuri-

tegude tahtliku toimepanemise eest KrK § 100, 101 või 107 järgi (vt. § 10 komm. 5).

4. Vaadeldava kuriteo koosseisu olemasoluks on vaja, et välisriigi esindaja tapmine või üliraske kehavigastuse põhjustamine niisugusele isikule oleks toime pandud sõja või rahvusvahelise konflikti provotseerimise eesmärgil. Vastasel juhul vastutab süüdlane selliste tegude tahtliku toimepanemise eest KrK § 100, 101 või 107 järgi. Järelikult eeldab vaadeldava kuriteo koosseisu subjektiivne külg otsest Nõukogude-vastast tahtlust.

§ 66. Diversioon

Nõukogude riigi nõrgendamise eesmärgil ettevõtte, ehitise, liiklustee või -vahendi, sidevahendi või muu riigi või ühiskonna vara purustamise või rikkumise eest plahvatusega, süütamisega või muul viisil või massiliste mürgitamiste toimepanemise või epideemia või epizoootia levitamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta või surmanuhtlusega ühes vara konfiskeerimisega.

1. Diversiooni koosseisu objektiks võib olla igasugune sotsialistlik vara (vabrik, tehas, ehitis, kaevandus, liiklustee, liiklusvahend, sidevahend, kari jne.), samuti võivad selleks olla ka inimesed.

2. Objektiivsest küljest avaldub diversioon sotsialistliku vara hävitamises või rikkumises (vt. § 97 komm. 1) plahvatusega, süütamisega või mõnel muul viisil, samuti massiliste mürgituste toimepanemises või epideemia või epizoootia levitamises. Kuritegu loetakse lõpuleviiduks olenemata sellest, kas loodetav kahjulik tagajärg saabus täies ulatuses või suudeti loodetava tagajärje tekkimine osaliselt vältida.

3. Diversiooni koosseisul on mõningaid ühiseid väliseid tunnuseid terroristliku akti koosseisuga ja seda juhul, kui diversiooni vahetuks objektiks on inimesed. Erinevus seisneb siin selles, et diversiooni puhul on süüdlase kuritegelik tegevus suunatud paljude inimeste surmamisele, keda süüdlane tavaliselt ei tunnegi, kuna terroristliku akti toimepanemisel püüab süüdlane surmata konkreetset isikut ja nimelt teatavat riigi- või ühiskonnategelast või võimuesindajat.

4. Vaadeldava kuriteo subjektiks võib olla iga kuueteistkümneaastaseks saanud NSV Liidu kodanik, välismaalane või kodakondsuseta isik. Neljateistkümne kuni kuueteistkümne aasta vanuses kuriteo toimepannud alaealised vastutavad selliste kuritegude tahtliku toimepanemise eest KrK § 97 või 101 järgi.

5. Diversiooni koosseisu esinemiseks on vaja, et sotsialistliku vara hävitamine või rikkumine, massiliste mürgituste toime-

panemine, samuti epideemia või epizoootia levitamine pannakse toime Nõukogude riigi nõrgendamise eesmärgil. Niisuguse eesmärgi puudumise korral vastutab süüdlane selliste tegude tahtliku toimepanemise eest KrK § 97 või 101 järgi. Sellest järeldub, et diversiooni koosseisu subjektiivne külg eeldab nii teo kui ka tagajärgede suhtes otsest Nõukogude-vastast tahtlust.

§ 67. Kahjurlus

Tegevuse või tegevusetuse eest, mis on suunatud tööstuse, transpordi, põllumajanduse, rahandussüsteemi, kaubanduse või muu rahvamajandusharu, samuti riigiorgani või ühiskondliku organisatsiooni tegevuse õõnestamisele Nõukogude riigi nõrgendamise eesmärgil, kui see tegu pandi toime riikliku või ühiskondliku asutuse, ettevõtte või organisatsiooni kasutamise või nende normaalsele tegevusele vastutöötamise abil, —

karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta.

1. Kahjurluse objektiks on Nõukogude riigi majanduslik alus (sotsialistlik majandussüsteem), samuti riiklike organite ja ühiskondlike organisatsioonide korrapärane tegevus. Vaadeldavas paragrahvis antakse kahjurluse vahetute objektide näitlik loetelu. Järelikult võib kahjurlus olla suunatud ka teiste majandusharude vastu, mida pole paragrahvis mainitud. Praktiliselt võib kahjurlus olla suunatud ükskõik missuguse sotsialistliku majandusharu või riikliku organi või ühiskondliku organisatsiooni korrapärase tegevuse vastu.

2. Kahjurluse objektiivne külg võib avalduda tegevuses või tegevusetuses, mis on suunatud tööstuse, transpordi, põllumajanduse, rahandussüsteemi, kaubanduse või muu rahvamajandusharu, samuti riigiorgani või ühiskondliku organisatsiooni tegevuse õõnestamisele. Kahjurluse toimepanemise viisiks võib sealjuures olla riikliku või ühiskondliku asutuse, ettevõtte või organisatsiooni ärakasutamine või nende normaalsele tegevusele vastutöötamine kuritegeliku tegevuse või tegevusetuse näol.

a) Riikliku või ühiskondliku organisatsiooni ärakasutamise all mõeldakse ametiseisundi ärakasutamist sotsialistliku majandussüsteemi või riigiorgani või ühiskondliku organisatsiooni korrapärase tegevuse õõnestamiseks. See võib avalduda näiteks vääras planeerimises, mittekvaliteetse kauba väljalaskmises, häirete tekitamises elanikkonna varustamisel toiduainete või tööstuskaupadega, ehitiste mittekindlustamises vajalike ehitusmaterjalidega, transpordi vääras kasutamises jms.

b) Riikliku või ühiskondliku organisatsiooni normaalsele tegevusele vastutöötamise all mõeldakse igasugust tegu,

mis seisneb riiklike või ühiskondlike organisatsioonide seaduslikule tegevusele vastutöötamises Nõukogude riigi nõrgendamise eesmärgil. Sisuliselt kujutab säärane tegu endast Nõukogude riigi poolt kavandatavate ja elluviidavate ürituste saboteerimist, mis pannakse toime ilma ametiseisundi ärakasutamiseta. Siin nähakse ette neid kuritegelikke tegusid, mis VNFSV 1926. aasta KrK-s olid ette nähtud iseseisva kuriteo koosseisuna (§ 58[14]).

3. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest Nõukogude-vastast tahtlust, mis on suunatud Nõukogude riigi nõrgendamisele. Subjektiivse külje iseloomu ja sisu poolest erinebki kahjurlus peamiselt ametialastest ja majandusalastest kuritegudest (§-d 146, 147, 150, 161, 162, 163 jt.), millel on objektiivsest küljest kahjurlusega mõningaid ühiseid tunnuseid.

§ 68. Nõukogude-vastane agitatsioon ja propaganda

(1) Agitatsiooni või propaganda eest Nõukogude võimu õõnestamise või nõrgendamise või üksiku eriti ohtliku riikliku kuriteo toimepanemise eesmärgil, samal eesmärgil nõukogude riiklikku või ühiskondlikku korda halvustava laimava väljamõeldise levitamise eest, samuti samal eesmärgil taolise sisuga kirjanduse levitamise, valmistamise või hoidmise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuuest kuust kuni seitsme aastani ühes asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma selleta või asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani.

(2) Sama tegevuse eest eriti ohtlikus riiklikus kuriteos varem süüdimõistetud isiku poolt või sõja ajal —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani ühes asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma selleta.

1. Vaadeldava kuriteo objektiivne külg avaldub Nõukogude-vastaste ideede, samuti nõukogude riiklikku või ühiskondlikku korda halvustava laimava väljamõeldise levitamises või taolise sisuga kirjanduse levitamises, valmistamises või hoidmises. Praktiliselt võib Nõukogude-vastane agitatsioon või propaganda toimuda suuliselt (näit. jutuajamises, sõnavõtus), kirjalikult (näit. lendlehtede levitamises, kirja saatmises), kujutava teose abil (näit. plakati, karikatuuri väljapanemises, reklameerimises), kunstiteose esitamise sildi all (näit. laulus, jutustuses) jne.

a) Nõukogude-vastase kirjanduse levitamine seisneb tegude toimepanemises, mille eesmärgiks on sellise kirjanduse edasiandmine, reklameerimine või kättesaadavaks tegemine teistele isikutele.

b) Samasisulise kirjanduse valmistamine võib toimuda nii teksti koostamise kui ka teise isiku poolt koostatud teksti ümberkirjutamise teel selle levitamise eesmärgil.

c) Hoidmise all mõeldakse Nõukogude-vastase sisuga kirjanduse hoidmist levitamise või teistele isikutele kättesaadavaks tegemise eesmärgil.

2. Nõukogude-vastaseks agitatsiooniks loetakse Nõukogude riigile vaenuliku idee, üleskutse või mõtte levitamist enam-vähem suurema hulga inimeste keskel nõukogude võimu õõnestamise või nõrgendamise, samuti mõne eriti ohtliku riikliku kuriteo toimepanemise eesmärgil. Nõukogude-vastase propaganda all mõeldakse samal eesmärgil Nõukogude riigile vaenuliku vaate, idee, nõukogude riiklikku või ühiskondlikku korda halvustava väljamõeldise või laimu levitamist kitsamas ringis või teatud isikute keskel.

3. Nõukogude riiklikku või ühiskondlikku korda halvustava laimava väljamõeldise levitamise eest vastutab süüdlane käesoleva paragrahvi järgi siis, kui ta oma väljendustega teadvalt diskrediteerib kodanike silmis nõukogude riiklikku või ühiskondlikku korda. Kuriteo koosseis on sealjuures olemas mitte ainult sel juhul, kui laimav väljamõeldis on suunatud vahetult nõukogude riikliku või ühiskondliku korra vastu, vaid see esineb ka siis, kui süüdlane levitab teadvalt laimavaid väljamõeldisi üksikute riigi- või ühiskonnategelaste kohta eesmärgil halvustada sel teel nõukogude tegelikkust.

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest Nõukogude-vastast tahtlust, mis on suunatud nõukogude võimu õõnestamisele, nõrgendamisele või üksiku eriti ohtliku riikliku kuriteo toimepanemisele. Niisuguse eesmärgi puudumise puhul kriminaalvastutust antud paragrahvi järgi kohaldada ei saa. Sellest lähtudes tuleb vahet teha Nõukogude-vastase agitatsiooni ja propaganda ning poliitiliselt ebaküpse, eksliku, vormilt kohatu või sobimatu väljenduse ja arutluse vahel.

§ 69. Sõjapropaganda

Igasugusel kujul tehtava sõjapropaganda eest —
karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani ühes asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma selleta.

Kriminaalvastutus sõjapropaganda eest nähti Nõukogude kriminaalseadusandluses esmakordselt ette 12. märtsil 1951. Sõjapropaganda koosseisu sisseviimine kriminaalseadusandlusse ei tähenda hoopiski seda, et NSV Liidus esineb sõja propageerimise juhtumeid. Nõukogude ühiskonnas ei ole sotsiaalseid kihte, kes on huvitatud sõjast. Selle kuriteo koosseisu ettenägemises avaldub Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse eriline hoolitsus rahu kindlustamise eest kogu maailmas.

§ 70. Eriti ohtliku riikliku kuriteo toimepanemisele suunatud organisatsiooniline tegevus, samuti osavõtt Nõukogude-vastasest organisatsioonist

Eriti ohtliku riikliku kuriteo ettevalmistamisele või toimepanemisele või sellise kuriteo toimepanemise eesmärki omava organisatsiooni loomisele suunatud organisatsioonilise tegevuse eest, samuti osavõtu eest Nõukogude-vastasest organisatsioonist —

karistatakse vastavalt käesoleva koodeksi §-dele 62—69.

1. Käesolevas paragrahvis on tegelikult ette nähtud kaks kuriteo koosseisu: 1) organisatsiooniline tegevus, mis on suunatud eriti ohtliku riikliku kuriteo ettevalmistamisele või toimepanemisele, samuti sellise kuriteo toimepanemise eesmärki omava organisatsiooni loomisele ja 2) osavõtt Nõukogude-vastasest organisatsioonist, mis on moodustatud mingisuguse eriti ohtliku riikliku kuriteo ettevalmistamiseks või toimepanemiseks.

2. Vaadeldava kuriteo objektiivse külje moodustab ükskõik milline Nõukogude-vastane organisatsiooniline tegevus. Sealjuures ei ole nõutav, et sellisest organisatsioonist osavõtja oleks üles näidanud aktiivset tegevust eriti ohtliku riikliku kuriteo ettevalmistamiseks või toimepanemiseks või et kuritegelik organisatsioon ise oleks toime pannud mõne niisuguse kuriteo. Kuritegu loetakse lõpule viiduks ka üksnes Nõukogude-vastase organisatsiooni loomisest osavõtuga või niisugusesse organisatsiooni sisseastumise faktiga.

3. Nõukogude-vastase organisatsiooni liikmed vastutavad kõigi nende kuritegude toimepanemise eest, mille toimepanemisest nad isiklikult osa on võtnud. Teiste organisatsiooni liikmete poolt toimepandud kuriteo eest kannavad nad vastutust ainult sel juhul, kui nad olid teadlikud antud konkreetse kuriteo ettevalmistamisest või toimepanemisest ja nad oma osavõtuga organisatsioonist soodustasid selle kuriteo toimepanemist. Nõukogude-vastase organisatsiooni liikmete kuritegelikke tegusid kvalifitseeritakse käesoleva paragrahvi ja selle paragrahvi järgi, kus on ette nähtud eriti ohtlik riiklik kuritegu, mille toimepanemist valmistas ette või mille pani toime kuritegelik organisatsioon.

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest Nõukogude-vastast tahtlust.

§ 71. Mõne teise töörahvariigi vastu toimepandud eriti ohtlik riiklik kuritegu

Eriti ohtliku riikliku kuriteo eest, mis on toime pandud mõne teise töörahvariigi vastu, —

karistatakse, lähtudes töötajate rahvusvahelisest solidaarsusest, vastavalt käesoleva koodeksi §-dele 62—70.

Käesolev paragrahv määrab kindlaks, et KrK §-d 62—70 on kohaldatavad ka isiku suhtes, kes, olles Eesti NSV territooriumil, paneb toime mingi eriti ohtliku riikliku kuriteo mõne teise töörahvariigi õõnestamise või nõrgendamise eesmärgil.

II. MUUD RIIKLIKUD KURITEOD

§ 72. Rahvusliku või rassilise võrdõiguslikkuse rikkumine

Rahvusliku või rassilise vaenu või tüli õhutamise eesmärgil tehtava agitatsiooni või propaganda eest, samuti kodaniku õiguste otsese või kaudse kitsendamise või kodanikule otseste või kaudsete eeliste kehtestamise eest olenevalt tema rahvuslikust või rassilisest kuuluvusest —

karistatakse vabadusekaotusega kuuest kuust kuni kolme aastani või asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani.

1. Vaadeldava kuriteo koosseis tuleneb otseselt «NSV Liidu konstitutsiooni» §-st 123, milles öeldakse: «NSV Liidu kodanike üheõiguslus, sõltumata nende rahvusest ja rassist, kõigil majandusliku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel on vankumatuks seaduseks. Seadus karistab igasugust otsest või kaudset kodanikuõiguste kitsendamist või vastupidi, otseste või kaudsete eesõiguste kehtimapanekut sõltuvalt kodanike rassilisest või rahvuslikust kuuluvusest, samuti ka igasuguse rassilise või rahvusliku eranditegemise, vihkamise või põlguse jutlustamist.»

2. a) Rahvusliku või rassilise vaenu või tüli õhutamise eesmärgil tehtava *agitatsiooni ja propaganda* (vt. ka § 68 komm. 2) all mõeldakse selliseid tegusid, mis võivad esile kutsuda sallimatu suhtumise mõnesse rahvusesse või rassisse, alla kiskuda selle rahvuse või rassi väärikust, külvata usaldamatust rahvuste ja rasside vahel. Kuriteo koosseisu olemasoluks pole nõutav kahjulike tagajärgede saabumine. Kuritegu loetakse lõpuleviiduks agitatsiooni või propaganda tegemise momendist. Seejuures aga ei tohi käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteoga samastada isikliku solvamise iseloomuga väljaastumisi üksikute teise rahvusse või rassi kuuluvate isikute vastu. Sellised teod kuuluvad kvalifitseerimisele KrK § 130 järgi. Käesoleva paragrahvi järgi kvalifitseeritakse ainult neid välja-

astumisi, mis on teadvalt suunatud rahvusliku ja rassilise vaenu või tüli õhutamisele.

b) Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseisu moodustab samuti tegevus, mis on suunatud kodaniku õiguste otsesele või kaudsele kitsendamisele või eeliste kehtestamisele olenevalt rahvuslikust või rassilisest kuuluvusest. See võib näiteks avalduda ühest või teisest rahvusest isikute õiguste kitsendamises või eeliste loomises õppeasutustesse vastuvõtmisel, töö saamisel, elamispinna jaotamisel jne.

3. Rahvusliku või rassilise vaenu või tüli õhutamise eesmärgil tehtava agitatsiooni või propaganda eest kannavad vastutust nii eraisikud kui ka ametiisikud. Õiguste kitsendamise või eeliste kehtestamise eest olenevalt rahvuslikust või rassilisest kuuluvusest vastutavad ainult ametiisikud.

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest tahtlust.

§ 73. Riikliku saladuse avaldamine

(1) Riiklikku saladust kujutavate andmete avaldamise eest isiku poolt, kellele need andmed olid usaldatud või said teatavaks seoses teenistusega või tööga, kui puuduvad kodumaa reetmise või spionaaži tunnused, —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni viie aastani.

(2) Sama teo eest, kui see põhjustas raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kaheksa aastani.

1. Riikliku saladuse avaldamise all tuleb mõista riiklikku saladust sisaldavate andmete ebaseaduslikku avaldamist isiku poolt, kellele need on usaldatud või teatavaks saanud seoses teenistuse või tööga, mille tagajärjel need andmed said teatavaks teisele isikule, kes ei oleks tohtinud neid teada. Riikliku saladuse avaldamine võib toimuda nii tegevuse kui ka tegevusetuse tagajärjel, näiteks vestluses, sõnavõtus või ametliku jutuajamise teel võõraste isikute juuresolekul, artikli avaldamise teel ajakirjas, salajase dokumendi lohaka hoidmise tagajärjel, mille tõttu selle sisu saab teatavaks teisele isikule, jne.

2. Vaadeldava kuriteo koosseisu moodustab üksnes riiklikku saladust kujutavate andmete avaldamine. Selliste andmete loetelu on antud NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 28. aprilli määruses.

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks võivad olla ainult isikud, kellele riiklikku saladust kujutavad andmed on usaldatud või teatavaks saanud seoses teenistuse või tööga. Teised isikud ei saa selle kuriteo subjektiks olla. Järelikult ei kuulu käesoleva paragrahvi järgi kriminaalvastutusele isik, kes on juhuslikult omandanud riikliku saladuse ja avaldab selle teisele isikule.

4. Subjektiivsest küljest võivad vaadeldava kuriteo koosseisu puhul nii teo kui ka tagajärje suhtes esineda mõlemad süüvormid — tahtlus ja ettevaatamatus. Subjektiivse külje poolest erinebki riikliku saladuse avaldamise koosseis kodumaa reetmise ja spionaaži koosseisust (§-d 62 ja 63). Erinevus nende vahel seisneb ka kuriteo toimepanemise eesmärgis. Kodumaa reetmise ja spionaaži puhul tegutseb süüdlane NSV Liidu riikliku sõltumatuse, territoriaalse puutumatuse või sõjalise võimsuse kahjustamise eesmärgil. Antud kuriteo puhul ei taotle süüdlane sellist eesmärki.

5. Raskeks tagajärjeks (lg. 2) on näiteks riikliku saladuse teatavaks saamine välisluurele. Vt. ka KrK § 38 komm. 4 «b».

§ 74. Riiklikku saladust sisaldava dokumendi kaotamine

(1) Riiklikku saladust sisaldava dokumendi, samuti eseme kaotamise eest, millesse puutuvad andmed kujutavad riiklikku saladust, isiku poolt, kellele see dokument või ese oli usaldatud, kui kaotamine oli nimetatud dokumentide või esemetega ümberkäimiseks kehtestatud eeskirjade rikkumise tagajärjeks, — karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani.

(2) Sama teo eest, kui see põhjustas raske tagajärje, — karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani.

1. Riiklikku saladust sisaldava dokumendi või eseme kaotamise all mõeldakse tegu, mille tagajärjel salajane dokument või ese kaotsi läheb (väljub seadusliku valdaja käsutusest) ja satub või võib sattuda teise isiku kätte vastu seadusliku valdaja tahtmist. Kuriteo koosseisuks on nõutav, et riiklikku saladust sisaldava dokumendi või eseme kaotsiminekuga tekiks oht selle ärakasutamiseks teise isiku poolt Nõukogude riigi kahjuks. Sellepärast ei loeta kaotamiseks dokumendi või eseme hävitamist ega rikkumist seadusliku valdaja poolt.

2. a) Dokumendi all mõeldakse vaadeldava kuriteo puhul käskkirju, arvestusi ja igasuguseid teisi taolisi pabereid, mis sisaldavad NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 28. aprilli määruses ettenähtud riiklikku saladust kujutavaid andmeid.

b) Esemeteks on samasisulised raamatud, brošüürid, mudelid, maketid jne.

3. Kuriteo subjektiks võib olla iga isik, kellele riiklikku saladust sisaldav dokument või ese oli usaldatud seoses teenistusülesannete täitmisega (asutuse juhataja, sekretär, käskjalg jne.).

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis nii teo kui ka tagajärje suhtes ainult ettevaatamatust.

5. Vt. ka KrK §-d 73 komm. 5 ja 38 komm. 4 «b».

§ 75. Banditism

Relvastatud bande organiseerimise eest riiklikule või ühiskondlikule asutusele, ettevõttele või üksikisikule kallaletungimise eesmärgil, samuti osavõtu eest sellisest bandest või selle poolt toimepandavast kallaletungist —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta või surmanuhtlusega ühes vara konfiskeerimisega.

1. Banditism seisneb relvastatud jõugu (bande) organiseerimises või osavõtus sellest või selle poolt organiseeritavast kallaletungist riiklikule või ühiskondlikule asutusele, ettevõttele või üksikisikule. Antud kuritegu loetakse lõpuleviiduks juba üksnes bande organiseerimise või sellest osavõtuga, olenemata sellest, kas bande on kallaletunge toime pannud või mitte. Bande organiseerimise all mõeldakse bande loomist või moodustamist. Bandest osavõtt võib avalduda bande varustamises relvadega kallaletungi objektide kättenäitamises ja väga mitmesugustes muudes vormides.

2. B a n d e all mõeldakse kallaletungi või kallaletungide toimepanemiseks moodustatud enam-vähem püsivat jõuku, millest võtab osa vähemalt kaks isikut ja mille liikmetest vähemalt ühel on teiste teadmisel relv.

3. K a l l a l e t u n g i o b j e k t i k s võib banditismi puhul olla ükskõik missugune riiklik või ühiskondlik asutus või ettevõte, samuti võivad selleks olla ka üksikud kodanikud. Kallaletungi eesmärgiks võib olla nii vara hõivamine kui ka tapmine, vägistamine, huligaansuse või mõne muu kuriteo toimepanemine. Et bande poolt toimepandud konkreetsete kuritegude koosseis (tapmine, röövimine, vägistamine, huligaansus, kehavigastuste tekitamine jne.) on hõlmatud banditismi koosseisuga, siis vastutust kuritegude konkurentsi (§ 40) eest sättivate eeskirjade kohaldamiseks ei ole siin alust ega vajadust.

4. Banditismi s u b j e k t i k s võib olla iga kuueteistkümneaastaseks saanud süüdiv isik. Alaealised neljateistkümne kuni kuueteistkümne aasta vanuses, kes võtavad osa bande poolt organiseeritud kallaletungidest, vastutavad olenevalt asjaoludest KrK §-de 90, 97, 100, 101, 107, 115, 141, 144, 196 jt. järgi.

5. S u b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t eeldab banditism otsest tahtlust.

§ 75[1]. Parandusliku töö asutuse tööd desorganiseeriv tegevus

Eriti ohtlikku retsidivisti, samuti raskes kuriteos süüdimõistetud isikut, kes kinnipidamiskohas terroriseerib paranemise teele asunud kinnipeetavaid või sooritab kallaletungi administratsioonile, samuti organiseerib sel eesmärgil kuritegeliku grupi või võtab aktiivselt osa sellise grupi tegevusest, —

karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani või surmanuhtlusega.

1. Objektiivsest küljest avaldub vaadeldava kuriteo koosseis järgmiste tegude toimepanemises:

1) paranemise teele asunud kinnipeetavate terroriseerimises või
2) kallaletungi toimepanemises kinnipidamiskoha administratsioonile või
3) kuritegeliku grupi organiseerimises eelmistes punktides märgitud tegude toimepanemiseks või
4) aktiivses osavõtus niisuguse grupi tegevusest.

a) Paranemise teele asunud kinnipeetavate terroriseerimise all mõeldakse tegevust, mille eesmärgiks on sundida loobuma paranemise teele asunud kinnipeetavat enda parandamise kavatsusest. Kuritegu loetakse lõpuleviiduks olenemata sellest, kas terroriseerimisel oli tulemusi või mitte.

b) Kallaletungi all tuleb mõista igasugust vägivaldset rünnet administratsiooni liikmele, eriti aga sellist, millega kaasneb temale kehavigastuse tekitamine, tema löömine, peksmine, piinamine, massiliste korratuste organiseerimine kinnipidamiskohas või sellest osavõtt, samuti kinnipidamiskoha administratsiooni liikme tapmine või temale üliraske kehavigastuse tekitamine, kui see tegu ei moodusta terroristliku akti koosseisu (§ 64). Vaadeldava kuriteo koosseisu olemasoluks on vajalik, et kallaletung toimuks kinnipidamiskoha administratsioonile, s. t. kinnipidamiskohta teenindava personali liikmele, või isikule, kes teostab järelevalvet kinnipidamiskoha tegevuse üle (prokurör, järelevalve komisjoni esindaja jm.).

c) Kuritegeliku grupi organiseerimise all mõeldakse grupi loomist või moodustamist, mille eesmärgiks on paranemise teele asunud kinnipeetavate terroriseerimine või kallaletungi toimepanemine kinnipidamiskoha administratsioonile. Kuritegu loetakse lõpuleviiduks juba grupi organiseerimisega.

d) Grupi tegevusest osavõtu all mõeldakse nii grupi liikme kui ka gruppi mittekuuluva isiku aktiivset osavõttu grupi poolt organiseeritud kallaletungist või korratustest.

2. Vaadeldava kuriteo subjektiks võib olla ainult eriti ohtlik retsidivist (§ 42) või raskes kuriteos (vt. § 55 lg. 6 p. 3) süüdimõistetud isik, kes kinnipidamiskohas kannab karistust.

3. Subjektiivsest küljest eeldab käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseis otsest tahtlust.

§ 76. Salakaubavedu

Salakaubaveo, s. o. kauba või muude väärtuste ebaseadusliku toimetamise eest üle NSV Liidu riigipiiri, mis pandi toime esemete varjamisega erilises hoiukohas või tolli- või muu dokumendi pettusliku kasutamisega või suures ulatuses või salakaubaveoga tegelemiseks organiseerunud isikute grupi poolt või ametiisiku poolt ametiseisundi ärakasutamisega, samuti lõhkeaine, narkootilise, tugevatoimelise või mürkaine, relvade või sõjaväevarustuse salakaubaveo eest —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta.

1. Salakaubaveo objektiivne külg seisneb kauba või muude väärtuste ebaseaduslikus toimetamises üle NSV Liidu riigipiiri. Seejuures ei ole tähtis, mis viisil seda tehakse. Samuti ei ole tähtis, kas kaup või muud väärtused tuuakse välismaalt NSV Liitu või viiakse NSV Liidust välismaale. Kauba või muude väärtuste toimetamine üle riigipiiri on kuritegelik, kui seda tehakse salaja või tolliameti petmise teel.

2. Salakaubaveo esemeks võib olla igasugune kaup ja muud väärtused, sealhulgas ka kaup ja esemed, mille tsiviilkäive on keelatud. Salakaubaveo esemeks ei saa olla valuuta, valuutaväärtused ja väärtpaberid. Nende ebaseaduslikult üle riigipiiri toimetamise eest vastutab süüdlane KrK § 86 järgi.

3. Salakaubaveo eest, mis on pandud toime asjaoludel, mis ei ole ette nähtud käesolevas paragrahvis, kriminaalvastutust kohaldada ei saa. Süüdlase suhtes võib sel juhul kohaldada halduse- või distsiplinaarvastutust seaduses ettenähtud korras või ühiskondliku mõjutamise vahendeid seltsimeheliku kohtu kaudu.

4. Juhul, kui salakaubaveoga kaasneb NSV Liidu riigipiiri ebaseaduslik ületamine, esineb käesolevas paragrahvis ja KrK §-s 81 ettenähtud kuritegude konkurents.

5. Kuriteo subjektiks võib olla nii era- kui ka ametiisik.

6. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis tahtlust.

§ 77. Massilised korratused

Massiliste korratuste organiseerimise eest, millega kaasnes rüüstamine, purustamine, süütamine või muu taoline tegevus, samuti sellise kuriteo vahetu toimepanemise eest massilistest korratustest osavõtja poolt või tema relvastatud vastupanu eest võimudele —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni viieteistkümne aastani.

1. Objektiivsest küljest avaldub vaadeldava kuriteo koosseis enam-vähem suurema, stiihiliselt kogunenud inimeste jõugu ilmses mitteallumises võimuesindajate seaduslikele nõuetele, millega kaasneb rüüstamine, purustamine, süütamine, relvastatud vastupanu võimudele või muu taoline tegevus. Muu taolise tegevuse all aga tuleb mõista tapmist, vahistatute ebaseaduslikku vabastamist vahi alt, omakohtu teostamist tõeliste või arvatavate kurjategijate üle, isikute peksmist, piinamist jne.

2. Massiliste korratuste toimepanemise eest vastutavad käesoleva paragrahvi järgi eelkõige niisuguste korratuste organiseerijad. Massiliste korratuste organiseerijateks on isikud, kes valmistavad korratuse ette, kihutavad teisi korratusest osa võtma või juhivad ja suunavad korratusi toimepanevat rahvahulka. Peale organisaatorite vastutavad käesoleva paragrahvi järgi ka need massilistest korratustest osavõtjad, kes rüüstamisest, purustamisest, süütamisest või muu taolise teo toimepanemisest vahetult osa võtavad.

3. Kui massiliste korratuste tagajärjel pannakse toime tahtlik tapmine, esineb käesolevas paragrahvis ja KrK §-s 101 ettenähtud kuritegude konkurents.

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis tahtlust.

§ 78. Kõrvalehoidumine järjekordsest sõjaväe tegevteenistusse kutsumisest

(1) Kõrvalehoidumise eest järjekordsest sõjaväe tegevteenistusse kutsumisest, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani.

(2) Sama teo eest, kui see pandi toime enesele kehavigastuse tekitamise või haiguse simuleerimise, dokumendi võltsimise või muu pettuse abil, samuti muudel raskendavatel asjaoludel, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

1. a) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud kõrvalehoidumine sõjaväe tegevteenistusse kutsumisest seisneb kutsealuse sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumise eesmärgil mitteilmumises mõjuva põhjuseta kutsel märgitud tähtajaks kogunemiseks ettenähtud kohta. Kuritegu loetakse lõpuleviiduks pärast ilmumiseks ettenähtud tähtaja möödumist.

b) Teise lõike järgi kuuluvad kriminaalvastutusele isikud, kes panevad toime sama teo kvalifitseerivatel (raskendavail) asjaoludel. Raskendavaks asjaoluks loetakse sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumise eesmärgil enesele kehavigastuse tekitamist (näit. käe vigastamine), haiguse simuleerimist (näit. langetõbisena esinemine), dokumendi võltsimist (näit. vanust tõendava dokumendi ümbertegemine) või muu pettuse toimepanemist

(näit. enda eest teise isiku saatmine arstlikku komisjoni), samuti mõne muu raskendava asjaolu (näit. altkäemaksu andmine, rettupugemine jne.) esinemist.

2. Kuriteo subjektiks võib olla NSV Liidu kodanik, kes kuulub sõjaväe tegevteenistusse kutsumisele.

3. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest tahtlust.

§ 79. Mobilisatsioonist kõrvalehoidumine

(1) NSV Liidu relvastatud jõududesse mobiliseerimisest kõrvalehoidumise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

(2) Sama teo eest sõja ajal, samuti sõja ajal kõrvalehoidumise eest järjekordsest sõjaväeteenistusse kutsumisest NSV Liidu relvastatud jõudude komplekteerimiseks —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani või surmanuhtlusega.

1. Objektiivsest küljest seisneb vaadeldava kuriteo koosseis kuritahtlikus kõrvalehoidumises NSV Liidu relvastatud jõududesse mobiliseerimisest. Praktiliselt võib see avalduda mobilisatsioonipunkti mitteilmumises või pettuse kasutamises sõjaväeteenistusest kõrvalejäämise eesmärgil (kehavigastuse tekitamine, haiguse simuleerimine, dokumendi võltsimine, altkäemaksu andmine, rettupugemine jne.).

2. Kuriteo subjektiks võib olla nii sõjaväekohustuslane kui ka isik, kes varem sõjaväe arvel ei seisnud, kuid keda sõja ajal osutub vajalikuks kutsuda NSV Liidu relvastatud jõudude koosseisu. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseisu subjektiks võib olla ka naisisik, keda sõja ajal osutub vajalikuks kutsuda NSV Liidu relvastatud jõudude koosseisu (meditsiiniala töötajad).

3. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest tahtlust.

§ 80. Koormise täitmisest või maksu tasumisest kõrvalehoidumine sõja ajal

Töömobilisatsioonist või muu koormise täitmisest, samuti maksu tasumisest kõrvalehoidumise eest sõja ajal —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani või parandusliku tööga kuuest kuust kuni ühe aastani.

1. Vaadeldav kuritegu võib esineda ainult sõja ajal. Selle objektiivne külg seisneb kuritahtlikus kõrvalehoidumises

töömobilisatsioonist või muu koormise täitmisest, samuti maksu tasumisest.

a) Töömobilisatsiooni all mõeldakse kohustuslikus korras tööle suunamist tööstusse, põllumajandusse, kaitsetöödele jne. Töömobilisatsioonist kõrvalehoidumine võeti vaadeldava kuriteo koosseisu Suure Isamaasõja kogemuste alusel. Tolle aja kogemused näitasid, et sõjatingimustes osutub vajalikuks rakendada kohustuslikku tööle suunamist ning kohaldada rangeid mõjutamisabinõusid isikute suhtes, kes kuritahtlikult sellest kõrvale hoiduvad.

b) Muude koormiste all mõeldakse sõja ajal elanikkonnale pandud erakorralisi sundandameid. Selleks võib olla näiteks hobuste, veokite, autode, laevade jne. kohustuslik andmine riigi käsutusse, et maksimaalselt rahuldada rinde vajadusi.

c) Maksu tasumisest kõrvalehoidumiseks loetakse sõja ajal kehtivate kohustuslike maksude kuritahtlikku tasumata jätmist seaduses ettenähtud tähtajaks.

2. Kuriteo subjektiks võib antud kuriteo puhul olla ainult töö- või maksukohustuslane, sundandamite täitmisest kõrvalehoidumise puhul ka ametiisik.

3. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest tahtlust.

§ 81. Ebaseaduslik sõitmine välismaale või NSV Liitu

(1) Sellekohase passita või vastava võimuorgani loata sõitmise eest välismaale või NSV Liitu või piiri ületamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani.

(2) Käesoleva paragrahvi kehtivus ei laiene välisriigi kodanikule, kes NSV Liidu Konstitutsiooniga antud varjupaigaõiguse kasutamiseks tuleb NSV Liitu sellekohase passita või loata.

1. Ebaseadusliku välismaale sõitmise all tuleb mõista:

a) NSV Liidu riigipiiri ületamist välisriigi suunas sellekohase passita või vastava võimuorgani loata. Riigipiiri ületamise ajal, kohal ja viisil ei ole seejuures tähtsust;

b) NSV Liidu riigipiiri ületamist välisriigi suunas sellekohase passi või vastava võimuorgani loa omamisel, kui riigipiir ületatakse kohas, mis ei ole selleks ette nähtud.

2. Ebaseadusliku NSV Liitu sõitmise all mõeldakse:

a) Nõukogude riigi territooriumile tungimise eesmärgil NSV Liidu riigipiiri ületamist sellekohase passita või vastava võimuorgani loata. Riigipiiri ületamise ajal, kohal ja viisil ei ole seejuures tähtsust;

b) Nõukogude riigi territooriumile tungimise eesmärgil

NSV Liidu riigipiiri ületamist, mis toimub küll sellekohase passi või vastava võimuorgani loa omamisel, kuid kohas, mis ei ole selleks ette nähtud.

3. Kuriteo subjektiks võib olla nii NSV Liidu kodanik kui ka välismaalane ja kodakondsuseta isik.

4. Subjektiivsest küljest eeldab käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseis otsest tahtlust. Kuriteo toimepanemise motiivideks võivad antud kuriteo puhul olla näiteks salakaubavedu, kalapüük, jahipidamine, kõrvalehoidumine karistusest toimepandud kuriteo eest, matkamine jne. Kui NSV Liidu riigipiiri ebaseaduslik ületamine pandi toime NSV Liidu territooriumil mõne ohtliku kuriteo toimepanemise eesmärgil, tuleb riigipiiri ebaseaduslikku ületamist vaadelda kavatsetava kuriteo ettevalmistamisena.

§ 82. Rahvusvahelise õhusõidu eeskirjade rikkumine

Sellekohase loata NSV Liitu sisselendamise eest või NSV Liidust väljalendamise eest, loas tähendatud marsruudist, maandumiskohast, õhuväravast või lennukõrgusest mittekinnipidamise või rahvusvahelise õhusõidu eeskirjade muu rikkumise eest —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kümne aastani või rahatrahviga kuni ühe tuhande rublani ühes õhusõiduki konfiskeerimisega või ilma selleta.

1. «NSV Liidu õhukoodeksi» § 70 alusel loetakse igasugust NSV Liidu õhupiiride ületamisega seotud lendu rahvusvaheliseks lennuks. Kehtestatud korra kohaselt võivad välismaa õhulaevad ületada NSV Liidu õhupiiri ja lennata NSV Liidu territooriumi kohal ainult sellekohase loa alusel. Ka NSV Liidu õhulaevad võivad ületada NSV Liidu õhupiiri välisriigi suunas ainult sellekohase loa alusel. Nende eeskirjade rikkumine moodustabki käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseisu objektiivse külje. Vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivse külje moodustavad samuti rahvusvahelise õhusõidu eeskirjade muud rikkumised (marsruudist, maandumiskohast, õhuväravast, lennukõrgusest või loas märgitud tähtaegadest mittekinnipidamine jne.). Seejuures tuleb silmas pidada, et kuriteoks ei peeta rahvusvahelise õhusõidu eeskirjade rikkumist, kui selle põhjuseks on erilised meteoroloogilised tingimused või õhulaeva juhist olenematud tehnilised põhjused.

2. Kuriteo subjektiks võib vaadeldava kuriteo puhul olla isik, kelle juhtimisel on lennuaparaat, samuti õhulaeva meeskonna iga liige, kodakondsusest olenemata.

3. Subjektiivsest küljest võivad vaadeldava kuriteo puhul esineda mõlemad süüvormid — tahtlus ja ettevaatamatus. Sel juhul, kui tahtlus on suunatud mõne eriti ohtliku

riikliku kuriteo toimepanemisele, näiteks kodumaa reetmisele või spionaažile, vastutab süüdlane selle paragrahvi järgi, milles on niisugune kuritegu ette nähtud.

§ 83. Transpordi ohutu liiklemise või transpordivahendi ekspluateerimise eeskirjade rikkumine

(1) Raudtee-, vee- või õhutranspordi töötaja poolt transpordi ohutu liiklemise või transpordivahendi ekspluateerimise eeskirjade rikkumise eest, mis põhjustas õnnetusjuhtumi inimesega, katastroofi, avarii või muu raske tagajärje, samuti transpordivahendi, tee, signalisatsiooni- või sidevahendi halvakvaliteedilise remondi eest, mis põhjustas samasuguse tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni viieteistkümne aastani.

(2) Samade tegude eest, mis küll ei põhjustanud sellist tagajärge, kuid teadvalt lõid selle saabumise ohu, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Käesoleva paragrahvi dispositsioon on blanketne. Selle sisustamiseks tuleb pöörduda nende normatiivsete aktide poole, millega reguleeritakse raudtee-, vee- või õhutranspordi ohutut liiklemist ja tehnilist ekspluateerimist (raudtee-, vee- ja õhutranspordi distsiplinaarmäärustikud; NSV Liidu Teedeministeeriumi, NSV Liidu Mere- ja Jõelaevastiku Ministeeriumi ning NSV Liidu Õhulaevastiku Peavalitsuse sellekohased määrused; «NSV Liidu õhukoodeks»).

2. Objektiivsest küljest seisneb vaadeldava kuriteo koosseis raudtee-, vee- või õhutranspordi ohutu liiklemise või transpordivahendi ekspluateerimise eeskirjade rikkumises, samuti transpordivahendi, tee, signalisatsiooni- või sidevahendi halvakvaliteedilise remondi teostamises, mis põhjustas või võis põhjustada õnnetusjuhtumi inimestega, katastroofi, avarii või muu raske tagajärje. Õnnetusjuhtumi all inimestega mõeldakse surma, samuti üliraske või raske kehavigastuse põhjustamist ühele või paljudele isikutele. Katastroofi ja avarii all mõeldakse veduri või vagunite väljaminekut rööbastelt, rongide, laevade või lennukite kokkupõrkeid, lennuki allakukkumist, laeva hukkumist jne. Muu raske tagajärje all mõeldakse raudtee-, vee- või õhutranspordi liiklusgraafiku olulist rikkumist, vagunite, laeva või lennuki suuri seisakuid jne.

3. Kuriteo subjektiks võib olla ainult raudtee-, vee- või õhutranspordi töötaja, kelle suhtes on kohaldatavad raudtee-, vee- või õhutranspordi distsiplinaarmäärustike sätted ning kes on oma töö iseloomu poolest seotud nimetatud transpordi liiklusega, ekspluateerimisega või liiklusvahendi, tee, signalisatsiooni- või sidevahendi remontimisega. Kõik teised transpordi-

töötajad, samuti isikud, kes ei tööta transpordil, vastutavad sääraste rikkumiste eest KrK § 205 järgi.

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis teo suhtes tahtlust või ettevaatamatust, tagajärje suhtes aga kaudset tahtlust või ettevaatamatust. Kui selline tegu pannakse toime Nõukogude-vastasel eesmärgil, kohaldatakse vastutust KrK § 66 järgi.

§ 84. Liiklustee või transpordivahendi rikkumine

Liiklustee, sellel oleva ehitise, veereva koosseisu, laeva, side- või signalisatsioonivahendi tahtliku purustamise või rikkumise eest, mis põhjustas või võis põhjustada rongiõnnetuse, laevaavarii või transpordi või side normaalse töö rikkumise, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni viieteistkümne aastani ühes asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma selleta.

1. Vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivne külg seisneb raud- või muu liiklustee, sellel oleva ehitise, seadeldise, veereva koosseisu, laeva või side- või signalisatsioonivahendi purustamises või rikkumises. Liiklusteel olevaiks ehitisteks loetakse silda, tunnelit, lüüsi, tammi, kanalit, liiklustee ületamiseks ehitatud viadukti, teed jne. Side- ja signalisatsioonivahendiks on telegraafi- ja telefoniliin, semafor, majakas ja igasugused muud ohutut liiklemist tagavad hoiatusmärgid. Purustamise ja rikkumise (vt. ka § 97 komm. 1) all mõeldakse liiklustee, sellel oleva ehitise, veereva koosseisu, laeva, side- või signalisatsioonivahendi muutmist täielikult või osaliselt kasutamiskõlbmatuks. Selle kuriteo toimepanemise viisid võivad olla väga mitmesugused — õhkulaskmine, uputamine, süütamine, rööbaste lahtivõtmine, mitmesuguste raskete esemete asetamine relssidele jne.

2. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseisu olemasoluks on vajalik, et liiklustee, sellel oleva ehitise, veereva koosseisu, laeva, side- või signalisatsioonivahendi purustamine või rikkumine põhjustas või võis põhjustada rongiõnnetuse, laevaavarii (vt. § 83 komm. 2) või transpordi- või sidevahendi normaalse töö rikkumise. Kõigil teistel juhtudel vastutab süüdlane sääraste tegude tahtliku toimepanemise eest KrK §-s 97 ettenähtud ulatuses.

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks võib olla iga kodanik. Tegude eest, mis põhjustasid või võisid põhjustada rongiõnnetuse, vastutavad käesoleva paragrahvi järgi ka neljateistkümne kuni kuueteistkümne aasta vanuses kuriteo toimepannud alaealised (vt. § 10 komm. 3).

4. Subjektiivsest küljest eeldab käesolevas para-

grahvis ettenähtud kuriteo koosseis nii teo kui ka tagajärje suhtes tahtlust. Kui aga selline tegu pannakse toime Nõukogude-vastasel eesmärgil, kohaldatakse vastutust KrK § 66 järgi.

§ 85. Võltsitud raha või väärtpaberi valmistamine või käibelelaskmine

(1) Võltsitud riigikassapileti, NSV Liidu Riigipanga pileti, metallraha, riikliku väärtpaberi või välisvaluuta valmistamise eest käibelelaskmise eesmärgil või nende käibelelaskmise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta.

(2) Sama tegevuse eest äritsemisena —

karistatakse vabadusekaotusega kümnest kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta või surmanuhtlusega ühes vara konfiskeerimisega.

1. Vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivne külg võib avalduda:

a) NSV Liidus käibel oleva raha või riikliku väärtpaberi, samuti välisvaluuta võltsimises või

b) võltsitud NSV Liidu raha või väärtpaberi, samuti välisvaluuta käibelelaskmises.

2. Raha all mõeldakse käibel olevaid NSV Liidu Riigipanga pileteid, riigikassa pileteid ja metallmünte, välisvaluuta all aga välisriikide rahamärke. Riiklikuks väärtpaberiks on NSV Liidu Riigipanga poolt väljastatud riigilaenuobligatsioonid. Riiklikuks väärtpaberiks ei loeta postmarke, loteriipileteid, hoiukassade poolt väljaantavaid akreditiive ja muid taolisi rahalist väärtust omavaid pabereid. Kui taoliste paberite võltsimine toimub riisumise eesmärgil, on selline võltsimine kvalifitseeritav ettevalmistamisena riigi või ühiskonna vara riisumisele kelmuse teel KrK §-de 15 lg. 1 ja 91 järgi.

3. Raha, riikliku väärtpaberi ja välisvaluuta võltsimiseks loetakse nende järeletegemist (valmistamist) või nende tegeliku väärtuse muutmist. Raha, riikliku väärtpaberi või välisvaluuta järeletegemine või väärtuse muutmine, mis on toimunud niivõrd algeliselt, et neid pole praktiliselt võimalik käibele lasta, ei moodusta vaadeldava kuriteo koosseisu (näit. ajalehest väljalõigatud rahanäidiste kokkukleepimine jne.). Niisugust tegu, kui seejuures võltsitud raha, riiklikku väärtpaberit või välisvaluutat püütakse käibele lasta, tuleb vaadelda kelmuse või sotsialistliku vara riisumise katsena kelmuse teel, mis toob kaasa vastutuse KrK §-de 15 lg. 2 ja 91 või 143 järgi.

4. NSV Liidus käibel oleva raha, riikliku väärtpaberi või välisvaluuta võltsimine on karistatav vaid siis, kui see toimub

nende käibelelaskmise eesmärgil. Käibelelaskmise all tuleb mõista teadvalt võltsitud raha, riikliku väärtpaberi või välisvaluuta kasutamist ostude tegemiseks või arvete tasumiseks, samuti nende vahetamist, võlguandmist jne. Võltsitud raha, riikliku väärtpaberi või välisvaluuta ebateadlik käibelelaskmine ei moodusta kuriteo koosseisu. Seega eeldab vaadeldav kuriteo koosseis subjektiivsest küljest otsest tahtlust.

5. Äritsemise mõiste kohta vt. KrK § 38 komm. 3 «b».

§ 86. Valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumine

(1) Valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumise eest, samuti valuutaväärtuste või väärtpaberitega spekuleerimise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani ühes vara konfiskeerimisega või ilma selleta, ühes valuutaväärtuste ja väärtpaberite kohustusliku konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta.

(2) Valuutaväärtuste või väärtpaberitega spekuleerimise eest äritsemisena või suures ulatuses, samuti valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumise eest isiku poolt, kes on varem süüdi mõistetud käesoleva paragrahvi esimese lõike järgi, —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta või surmanuhtlusega ühes vara konfiskeerimisega.

1. Käesoleva paragrahvi dispositsioonis ei avata valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumise ja valuutaväärtuste ning väärtpaberite mõistet. Sellepärast tuleb vaadeldava kuriteo sisu ja olemuse mõistmiseks pöörduda seadusandluse juurde, mis reguleerib valuutaoperatsioonide teostamise korda NSV Liidus ja määrab kindlaks valuutaväärtuste ning väärtpaberite mõiste. Vastavalt NSV Liidu KTK ja RKN 1937. aasta 7. jaanuari määrusele kuulub õigus NSV Liidu territooriumil operatsioone teostada kulla, hõbeda, plaatina, ja plaatinarühma metallidega nii müntide, kangide kui ka toormaterjali näol üksnes NSV Liidu Riigipangale. Ainult NSV Liidu Riigipanga pädevusse kuuluvad samuti operatsioonid välisvaluutaga, välisvaluutas väljakirjutatud maksedokumentidega (vekslid, tšekid, ülekanded) ja välismaa fondiliste väärtustega (aktsiad, obligatsioonid jne.). NSV Liidus KTK ja RKN 1929. aasta 8. mai määrusega nähti ette kulla ja plaatina hoidmise ja ringluse eeskirjad. 1948. aasta oktoobris määrati kindlaks valuuta ja valuutaväärtuste välismaale viimise, saatmise ja ülekandmise kord. Nende eeskirjade rikkumine, samuti valuutaväärtuste või väärtpaberitega spekuleerimine moodustabki vaadeldava kuriteo objektiivse külje. Ülaltoodust selgub ühtlasi, mida tuleb mõista valuuta-

väärtuste ja väärtpaberite all. Valuutaväärtuseks on kuld, hõbe, plaatina ja plaatinarühma kuuluvad väärismetallid igasugusel kujul (kangide, toormaterjali ja käibelt kõrvaldatud müntide näol). Väärtpaberiteks aga loetakse NSV Liidu Riigipanga poolt väljastatavaid riigilaenuobligatsioone, välisvaluutas väljakirjutatud veksleid, tšekke, ülekandeid, samuti aktsiaid, obligatsioone jne. Spekuleerimise all mõeldakse siin valuutaväärtuste või väärtpaberite ülesostmist ja edasimüümist kasusaamise eesmärgil (vt. § 152). Spekulatsiooni eseme ks võivad olla nii NSV Liidu kui ka välisriigi valuutaväärtused.

2. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest tahtlust.

3. Äritsemise mõiste kohta vt. KrK § 38 komm. 3 «b».

§ 86[1] Riiklike kuritegude varjamine

Käesoleva koodeksi §-des 62—67, 70, 75, 75[1], 85 või 86 ettenähtud riiklike kuritegude eelnevalt mittelubatud varjamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani ja asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma selleta või asumiselesaatmisega kuni viie aastani.

Vt. KrK § 18 komm. 1—4.

§ 87. Riiklikest kuritegudest mitteteatamine

Käesoleva koodeksi §-des 62—67, 70, 75 või 85 ettenähtud teadaolevatest ettevalmistatavatest või toimepandud riiklikest kuritegudest mitteteatamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuuest kuust kuni ühe aastani.

Vt. KrK § 19 komm. 1—2.

TEINE PEATÜKK

KURITEOD RIIGI JA ÜHISKONNA VARA VASTU

1. Sotsialistlik omand ja sotsialistlik majandussüsteem on nõukogude korra majanduslikuks aluseks (Eesti NSV konstitutsiooni § 4). Eesti NSV iga kodanik on kohustatud hoidma ja tugevdama ühiskondlikku, sotsialistlikku omandit kui nõukogude korra püha ja puutumatut alust, kui kodumaa rikkuse ja võimsuse allikat, kui kogu töörahva jõuka ja kultuurse elu allikat (Eesti NSV konstitutsiooni § 102 lg. 1). Sotsialistliku omandi kaitse on ka Eesti NSV kriminaalseadusandluse üles-

andeks. Kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ülesehitamise perioodil ei kaota sotsialistliku omandi kaitse, sealhulgas ka kaitse kriminaalõiguslike vahenditega oma tähtsust, vaid see tähtsus kasvab veelgi. See seletub sellega, et sotsialistlikul omandil on juhtiv koht kommunismi materiaalses tehnilises baasis, mille loomise ülesande asetas NLKP XXI erakorraline kongress. Sellepärast peab sotsialistliku omandi kaitse, sealhulgas ka kriminaalõiguslike vahendite abil, muutuma nõukogude ühiskonna uutes arenemistingimustes veelgi efektiivsemaks.

2. Kuritegudeks riigi ja ühiskonna vara vastu on:

a) riigi või ühiskonna vara riisumine (§-d 88—89 ja 91—94), röövimine (§ 90) ja leitud riigi- või ühiskonnavara omastamine või raiskamine (§ 95), millel on riisumisega rida ühiseid tunnuseid;

b) varalise kasu ebaseaduslik saamine riigile või ühiskondlikule organisatsioonile kahju tekitamisega (§ 96) ning

c) riigi või ühiskonna vara hävitamine või rikkumine (§-d 97 ja 98) ja sellele varale kahju tekitamine oma kohustuste rikkumisega selle vara valve alal (§ 99).

3. a) Riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektiks on sotsialistlik vara. Vara loetakse sotsialistlikuks varaks siis, kui see kuulub NSV Liidule, mõnele teisele sotsialistlikule riigile või mingile sotsialistlikule organisatsioonile. Riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektiks ei ole selline vara, mis kuulub mingile kapitalistlikule riigile või sellisele ühendusele, millel puudub sotsialistlik iseloom (näit. usukogudusele, kloostrile). Riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektiks on ka selline sotsialistlikule riigile või organisatsioonile kuuluv vara, mille valdus on üle antud kodanikule või ühendusele, mis ei oma sotsialistlikku iseloomu. Ka kaotatud või juhuslikult süüdlase valdusse sattunud riigi või ühiskonna vara (§ 95) jääb edasi riigi või ühiskonna varaks. Riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektiks on ka kodaniku isiklik või sotsialistlikku iseloomu mitteomavale ühendusele kuuluv vara, kui sotsialistlik riik või organisatsioon on võtnud selle vara oma valdusse (näit. hoiule) ja kannab tsiviilõiguslikku vastutust selle vara säilimise eest.

b) Riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuriteo objektiks võib vara olla tingimusel, et tal on sotsialistlik iseloom kuriteo toimepanemise ajal. Kui vara kuriteo toimepanemise ajal ei kuulunud veel sotsialistlikule riigile või organisatsioonile, kuigi pidi hiljem nende kuuluvusse üle minema, siis ei saa selline vara olla riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuriteo objektiks. Küll on aga riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuriteo objektiks selline vara, mis pidi hiljem sotsialistlikult riigilt või organisatsioonilt kodanikule üle minema,

kuid kuulus kuriteo toimepanemise ajal veel sotsialistlikule riigile või organisatsioonile (näit. väljaarvestatud, kuid väljamaksmata töötasu; väljaarvestatud, kuid kolhoosnikule veel väljaandmata tasu normipäevade eest jms.).

4. Riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektiks saab olla üksnes sotsialistlik *vara*.

a) Varana on käsitletav eelkõige *asi*, sealhulgas ka raha kui üldine maksevahend ja väärtpaberid. Selles tähenduses esineb vara kõigi ja tavaliselt (mitte aga alati, vt. näit. § 90 komm. 1) riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuriteo ainsa objektina. Sotsialistlikuks varaks kui riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektiks ei ole maapõuevarad, mis veel ei ole kaevandatud, ega üldreeglina ka loodusvarad, mis veel ei ole saagistatud või inimese poolt omastatud (näit. metsloomad jahimaadel, rohi looduslikul heinamaal jne.). Kui aga looduses olevad varad on omandanud oma sotsiaal-majandusliku väärtuse inimese tööjõu olulise kulutamise tulemusena (näit. vili põllul, kalad kalatiigis, saak viljapuudel jne.), siis on tegemist varaga, mis võib olla riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektiks.

b) Varal kui riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektil peab olema teatav *sotsiaal-majanduslik väärtus*. Asjad, millel pole sotsiaal-majanduslikku väärtust üldse (näit. prügimäele heidetud jäätmed; dokumendid, millel pole varanduslikku iseloomu, jm.), ei saa olla riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektiks. Sotsiaal-majanduslik väärtus on objektiivne kriteerium, mis eksisteerib sõltumata sellest, mis tähenduse omistab sellele kannatanu.

c) Sotsiaal-majanduslikku väärtust omav asi ei ole ainsaks riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektiks. Riigi või ühiskonna vara hävitamise või rikkumise (§-d 97—98) objektiks saavad olla ka *metsamassiivid*, s. t. inimese poolt veel omastamata loodusvarad (vt. § 97 komm. 1). Varalise kasu ebaseadusliku saamise korral riigile või ühiskondlikule organisatsioonile kahju tekitamisega (§ 98) võib kuriteo objektiks olla vara ka *varalise õiguse* (näit. kasutamisõigus) ja *varalise iseloomuga tegude* (näit. koormisest vabastamine) tähenduses (vt. § 96 komm. 2).

5. KrK-s on loobutud kuriteo koosseisude eristamisest olenevalt sellest, kas kuritegelik rünne on suunatud *riigi* või siis *ühiskonna* vara vastu. Juba praegu, seda enam aga tulevikus, kui ühiskondlik omand tõstetakse riigi omandi tasemele, pole vajadust ühelt poolt riigi ja teiselt poolt ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude erinevaks kvalifitseerimiseks. Vara kuuluvust kas riigile või siis ühiskondlikule organisatsioonile tuleb arvestada vaid karistuse mõistmisel.

6. Riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude hul-

gas on esikohal r i i s u m i n e ja r ö ö v i m i n e, mille koosseis hõlmab tingimata kas riisumist või selle katset. KrK ei sisalda riigi või ühiskonna vara riisumise üldmõiste määratlust. Käesolevas kommentaaris mõistetakse riigi või ühiskonna vara riisumise all selle vara ebaseaduslikku pööramist oma kasuks.

7. Riigi või ühiskonna vara riisumine kuulub t a h t l i k u l t toimepandavate kuritegude hulka. Tahtluse sisusse kuulub tingimata süüdlase teadmine, et ta paneb toime riigi või ühiskonna vara riisumise. Sellise teadmise puudumisel ei saa süüdlane kanda vastutust riigi või ühiskonna vara riisumise eest. On võimalikud juhtumid, kus kuritegelik rünne on küll suunatud riigi või ühiskonna vara vastu, süüdlane arvab aga ekslikult, et ta paneb toime kodaniku isikliku vara riisumise. Sellisel korral vastutab süüdlane kodaniku isikliku vara riisumise eest eeldusel, et riisumine on tegelikult lõpule viidud. Kui aga isik, kes tegelikult riisub kodaniku isiklikku vara, ekslikult arvab, et ta paneb toime kuriteo riigi või ühiskonna vara vastu, kannab ta vastutust riigi või ühiskonna vara riisumise katse eest. Võivad esineda ka juhtumid, kus süüdlane möönab nii riigi või ühiskonna, kui ka kodaniku isikliku vara riisumist. Taolistel puhkudel (siin esineb nn. alternatiivne tahtlus) vastutab süüdlane selle vara vastu suunatud lõpuleviidud kuriteo eest, mida ta tegelikult ründas.

8. Riigi või ühiskonna vara riisumine (ja röövimine) eeldab tegutsemist k a s u s a a m i s e e e s m ä r g i l. Kasusaamine ise seisneb süüdlase vara suurenemises, samal ajal kui riigi või ühiskonna vara väheneb. Vara selline suurenemine ongi süüdlase eesmärgiks, sest süüdlast ajendab soov käsutada omanikuna vara, mille ta ebaseaduslikult pöörab oma kasuks. Sealjuures on tähtsusetu, milleks süüdlane hiljem tegelikult kasutab seda vara, kas oma isiklike tarviduste rahuldamiseks, võla tasumiseks, oma kohustuste katmiseks, kingituste tegemiseks sugulastele või tuttavatele või muuks. Tähtsusetu on ka, kas süüdlane jõuab seda vara asuda kasutama omanikuna või mitte. Varguse koosseis on näiteks lõpule viidud omastamise eesmärgil vara hõivamisega. Kasusaamise eesmärk, mis on riigi või ühiskonna vara riisumise tunnuseks, ei tarvitse aga siiski omane olla igale osavõtjale riigi või ühiskonna vara riisumisest. Üksikud riisumisest osavõtjad võivad tegutseda ka ilma kasusaamise eesmärgita ja siiski kanda vastutust riigi või ühiskonna vara riisumise eest (vt. ka § 93 komm. 8).

9. Enamikule riigi või ühiskonna vara riisumise koosseisudest on omased mõningad ühised v a s t u t u s t r a s k e n d a v a d a s j a o l u d.

a) Enamikus riigi või ühiskonna vara riisumise (§-d 88 lg. 2 p. 1, 89 lg. 2 p. 2, 91 lg. 2 p. 1, 92 lg. 2 p. 1 ja 93 lg. 2 p. 1), samuti aga ka röövimise koosseisudes (§ 90

lg. 2 p. 2) on üheks vastutust raskendavaks asjaoluks kuriteo toimepanemine eelneval kokkuleppel isikute grupi poolt. Erinevalt grupist KrK § 38 p. 2 (vt. § 38 komm. 2) ja nüüd kehtivuse kaotanud 1947. aasta 4. juuni seadluse «Kriminaalvastutuse kohta riigi ja ühiskonna vara riisumise eest» §-de 2 ja 4 tähenduses ei ole KrK järgi grupi kui riisumist raskendava asjaolu olemasoluks vaja erilist organiseeritust ning üldse oleks väär mõista gruppi kui riisumise või röövimise toimepanemisel raskendavat asjaolu ainult kuritegeliku organisatsiooni tähenduses. Grupi eriline organiseeritus, monoliitsus, on arvestatav üksnes sanktsiooni piires raskemat vastutust tingiva asjaoluna karistuse mõistmisel riisumise või röövimise eest, mis on toime pandud grupi poolt (vt. ka § 36 komm. 10 ja § 38 komm. 2). Riisumise või röövimise toimepanemisel moodustavad grupi kaks või enam isikut, kes vastavalt riisumisele või röövimisele eelnevale kokkuleppele kuriteo ühiselt toime panevad. Nende tingimuste puudumisel võib järgneda vastutus riisumisele või röövimisele kaasaaitamise või kihutamise (vt. § 17) eest. Kõigi gruppi kuuluvate isikute poolt toimepandud riisumine ja röövimine kvalifitseeritakse KrK eriosa sama paragrahvi järgi, viiteta KrK §-le 17 (vt. § 17 komm. 6). Kui gruppi kuulub ka eriti ohtlik retsidivist, kannab viimane vastutust riisumise eest vastava paragrahvi selle lõike järgi, mis näeb ette eriti ohtliku retsidivisti vastutuse; ülejäänud grupist osavõtjad aga lõike järgi, mis näeb ette vastutuse grupi poolt kuriteo toimepanemise eest.

b) Üldreeglina on riigi või ühiskonna vara riisumise koosseisudes (§-d 88 lg. 2 p. 2, 89 lg. 2 p. 3, 91 lg. 2 p. 2, 92 lg. 2 p. 2, 93 lg. 2 p. 2 ja 94 lg. 2) raskendavaks asjaoluks riisumise toimepanemine isiku poolt kes on varem toime pannud mingi KrK §-s 88 lg. 2 p. 2 loetletud kuriteo. Sealjuures on tähtsusetu, kas süüdlane varem toimepandud kuriteo eest on süüdi mõistetud või mitte. Kui isik on selle kuriteo eest süüdi mõistetud, siis kaotab varem toimepandud kuritöö karistatuse kustumise või kustutamisega oma tähenduse vastutust raskendava asjaoluna. Kui isik ei ole varem süüdi mõistetud, siis ei ole KrK §-s 88 lg. 2 p. 2 loetletud kuriteo toimepanemine raskendavaks asjaoluks juhul, kui on möödunud varem toimepandud kuriteost KrK §-s 53 ettenähtud aegumise tähtajad. Kui isik on toime pannud erinevates paragrahvides ettenähtud riigi või ühiskonna vara riisumised ja ta ei ole varem ühegi eest nendest süüdi mõistetud, kohaldatakse KrK § 40 sätteid. (Vt. ka § 38 komm. 1).

10. Riigi või ühiskonna vara riisumise kõrval, mis on toime pandud raskendavatel asjaoludel, sätib KrK real juhtumeil (§-d 88 lg. 3, 89 lg. 3, 91 lg. 3, 92 lg. 3 ja 93 lg. 3) vastutuse eriti raskendavail asjaoludel toimepandud riisu-

mise eest. Eriti raskendavad asjaolud võivad lisanduda nii KrK eriosa vastava, riisumist ettenägeva paragrahvi esimeses kui ka teises lõikes kirjeldatud kuriteo koosseisu tunnustele. Ka siis, kui eriti raskendavad asjaolud esinevad üheaegselt vastava paragrahvi teises lõikes ettenähtud raskendavate asjaoludega, ei ole kuritegude konkurentsi ja kohus, kvalifitseerides riisumise vastava paragrahvi kolmanda lõike järgi, arvestab raskendavate ja eriti raskendavate asjaolude koosesinemist karistuse mõistmisel sanktsiooni piirides.

a) Eriti raskendavaks asjaoluks on riisumise toimepanemine *suures ulatuses* (§-d 88 lg. 3 p. 1, 89 lg. 3 p. 1, 92 lg. 3 ja 93 lg. 3). Mida mõista riisumise all suures ulatuses, on fakti küsimus, mille lahendamisel tuleb arvestada esijoones riisutu väärtust summalises väljenduses, selle kõrval aga teataval määral ka riisutu kogust ja tähendust antud organisatsioonile või üldse. KrK ellurakendamisel isikute suhtes, kes mõisteti süüdi enne 1. aprilli 1961 ja kandsid karistust, loeti riisumiseks suures ulatuses riisumist, mis pandi toime ühe isiku või isikute grupi poolt summas üle 2500.— rubla (uutes kupüürides).

b) Ka riisumise toimepanemine *eriti ohtliku retsidivisti* (§ 42) poolt esineb eriti raskendava asjaoluna mitmetes riigi või ühiskonna vara riisumise koosseisudes (§-d 88 lg. 3 p. 2, 89 lg. 3 p. 2 ja 91 lg. 3 p. 2).

§ 88. Riigi või ühiskonna vara riisumine salajase varguse teel

(1) Riigi või ühiskonna vara salajase hõivamise eest omastamise eesmärgil —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Sama tegevuse eest:

1) isikute grupi eelneval kokkuleppel või

2) isiku poolt, kes on varem toime pannud mingi käesoleva koodeksi §-des 75, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 93[1], 139, 140, 141 või 143 ettenähtud kuriteo, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kuue aastani.

(3) Riigi või ühiskonna vara riisumise eest salajase varguse teel:

1) suures ulatuses või

2) eriti ohtliku retsidivisti poolt —

karistatakse vahadusekaotusega viiest kuni viieteistkümne aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

1. *Salajane vargus* on riigi või ühiskonna vara *riisumise*, s. t. selle vara ebaseadusliku oma kasuks pööramise *üheks viisiks*. Kui riisumise viisi iseloomustab salajast vargust kuriteo koosseisu objektiivne ja subjektiivne külg — vara salajane hõivamine ja selle vara omastamise eesmärk.

Kuriteo koosseisu objektiivset ja subjektiivset külge iseloomustavate tunnuste abil ongi käesoleva paragrahvi esimeses lõikes määratletud salajase varguse kui riigi või ühiskonna vara riisumise viisi mõiste.

2. Vara *hõivamise* (oma võimu alla võtmise) all tuleb mõista riigi või ühiskonna vara võtmist oma valdusesse riigi, ühiskondliku organisatsiooni või ka teise kodaniku valdusest (kui viimase valduses on riigile või ühiskondlikule organisatsioonile kuuluv vara). Seega on salajane vargus (nagu avalikki vargus) eelkõige kuritegu riigi või ühiskonna vara *valduse* vastu, olenemata sellest, kas see valdus kuulub riigile, ühiskondlikule organisatsioonile või teisele kodanikule. Viimasel juhul ei oma tähtsust, kas see vara on kodaniku seaduslikus valduses või valdab ta seda ilma õigusliku aluseta. Sellest tulenevalt ongi kvalifitseeritav KrK § 88 järgi riigi või ühiskonna vara salajane hõivamine teiselt isikult, kes selle ise on varastanud. Lugedes vargust iseloomustavaks tunnuseks vara hõivamise, on KrK omaks võtnud nn. okupatsiooniteooria. Vastavalt sellele teooriale on varguse koosseis lõpule viidud riigi või ühiskonna vara oma valdusse võtmisega. Ei ole vaja, et süüdlane jõuaks selle vara ära viia või seda kasutama hakata. Kuid teiselt poolt ei ole lõpuleviidud varguse koosseisu olemasoluks küllaldane vara puudutamine, selle järele haaramine, kuigi süüdlane tegutses selle vara omastamise eesmärgil. Sellepärast on lõpuleviidud kuriteos, mitte aga varguskatses süüdi tööline, kes omastamise eesmärgil vabrikus peidab oma isiklike asjade hulka vabrikus valmistatud toote. Sealjuures on tähtsusetu, et ta seda toodet ei jõudnud vabrikust veel välja viia. Varguskatses, mitte aga lõpuleviidud kuriteos on seevastu süüdi isik, kes on kinni peetud hetkel, kus ta, haarates riigi või ühiskonna vara järele, jõuab seda ainult puudutada.

3. Vahetegemine salajase ja avaliku hõivamise vahel ei toimu objektiivse, vaid *subjektiivse* kriteeriumi alusel. Salajaseks on vara selline hõivamine, kus süüdlane on teadmisel, et see jääb märkamatuks mitte ainult isikule, kelle kaudu riiklik või ühiskondlik organisatsioon teostab konkreetse vara valdamist, vaid ka kõigile teistele isikutele, kes ei võta varguse toimepanemisest osa. Sealjuures on vaja, et süüdlase arvates saaksid pealtnägijad aru tema käitumise õigusvastasusest. Selles seisabki avaliku varguse suurem ühiskonnaohtlikkus võrreldes salajase vargusega, et avaliku varguse korral arvestab süüdlane vahelesegamise võimalust kolmandate isikute poolt, mille tõttu avalik vargus võib palju kergemini kui salajane lõppeda vägivalla kasutamisega isiku kallal. Mitte avaliku, vaid salajase vargusega on tegemist näiteks juhul, kui süüdlane varastab kassapidaja äraolekul asutuse kassast raha, arvates, et keegi ei märka vargust, tegelikult on aga pealtnägijaid. Kui süüdlane

seevastu teab, et kassaruumist, kus ajutiselt ei viibi kassapidaja, on pealtnägijaiks näiteks sama asutuse töötajad, kes aru saavad süüdlase käitumise kuritegelikkusest, siis on tegemist avaliku vargusega. Seevastu on aga salajase vargusega tegemist juhul, kui süüdlase arvates pealtnägijad, näiteks juhuslikud kõrvalised isikud, ei saa aru, et toimub vara ebaseaduslik hõivamine. Samuti on tegemist salajase vargusega juhul, kui süüdlane hõivab riigi või ühiskonna vara isikult, kes on raskes joobeseisundis või magab ega ole süüdlase arvates võimeline toimuvat tajuma.

4. Vastutus vaadeldava kuriteo toimepanemise eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

§ 89. Riigi või ühiskonna vara riisumine avaliku varguse teel

(1) Riigi või ühiskonna vara avaliku hõivamise eest omastamise eesmärgil —

karistatakse vabadusekaotusega kuni nelja aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Sama tegevuse eest:

1) kui see oli seotud vägivallaga, mis ei ole ohtlik elule või tervisele, või ähvardusega vahetult kasutada sellist vägivalda või

2) isikute grupi eelneval kokkuleppel või

3) isiku poolt, kes on tähendatud käesoleva koodeksi §-s 88 lg. 2 p. 2, —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni seitsme aastani.

(3) Riigi või ühiskonna vara riisumise eest avaliku varguse teel:

1) suures ulatuses või

2) eriti ohtliku retsidivisti poolt —

karistatakse vabadusekaotusega kuuest kuni viieteistkümne aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

1. Nagu salajane vargus, nii on ka avalik vargus riigi või ühiskonna vara *riisumise*, s. t. selle vara ebaseadusliku oma kasuks pööramise *üheks viisiks*, mis erineb salajasest vargusest (§ 88) selle poolest, et riigi või ühiskonna vara hõivamine toimub *avalikult* (vt. § 88 komm. 3).

2. Vastutus vaadeldava kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

3. Lisaks raskendavaile ja eriti raskendavaile asjaoludele, mis esinevad ka teistes riigi või ühiskonna vara riisumise koosseisudes (vt. sissejuhatavaid komm. 9 ja 10), näeb KrK § 89 lg. 2 p. 1 ette avaliku varguse teel toimepandud riigi või ühiskonna vara riisumisele spetsiifilise kvalifitseeriva asjaolu. Riigi või ühiskonna vara riisumine avaliku varguse teel on toime pandud raskendavail asjaoludel siis, kui see oli seotud *vägivallaga*, mis ei ole ohtlik elule või tervisele (füüsiline vägivald), või

ähvardusega vahetult kasutada sellist vägivalda (psüühiline vägivald). Ähvardamisest vara hävitamise või rikkumisega, kuigi see ähvardus on vahetu, ei piisa KrK § 89 lg. 2 p. 1 ettenähtud kuriteo koosseisu olemasoluks. Elule või tervisele mitteohtliku vägivalla all tuleb mõista nii KrK §-des 112 lg. 1 ja 113 ettenähtud kui ka igasugust muud elule või tervisele mitteohtlikku vägivalda, näiteks isiku vabaduse piiramist (isiku kinnisidumine või lukustamine mingisse ruumi selleks, et kõrvaldada vastupanu). Ähvardus kasutada elule või tervisele mitteohtlikku vägivalda kui vastutust raskendav asjaolu avaliku varguse toimepanemisel peab olema v a h e t u, s. t. kujutama endast ohtu mitte tulevikus, vaid vara hõivamise ajal ja näima isikule, kelle suhtes see on väljendatud, täiel määral realiseeritavana ja võrdtähenduslikuna füüsilisele vägivallale. Sealjuures ei ole tingimata vajalik, et süüdlane kasutaks vägivalda isiku suhtes, kelle valduses, korralduses või käsutuses on riigi või ühiskonna vara. See vägivald võib teatavatel tingimustel olla suunatud ka teiste isikute vastu (näit. riigi või ühiskonna vara valdava isikuga kaasas oleva lapse vastu). Igal juhul peab aga vägivald kui riigi või ühiskonna vara riisumist avaliku varguse teel raskendav asjaolu olema v a h e n d i k s vara hõivamisel. Vägivald esineb vahendina vara hõivamisel siis, kui seda kasutatakse:

a) vara hõivamisele osutatava vastupanu halvamiseks, sealhulgas ka kannatanu või kolmandate isikute tegevuse paralüseerimiseks, mis on vahetult suunatud vara tagasisaamisele;

b) vara üleandmisele sundimiseks või

c) vara asukoha kättenäitamisele mõjutamiseks.

Nendel tingimustel avaliku varguse korral kasutatud vägivald on KrK §-s 89 lg. 2 p. 1 ettenähtud kuriteo koosseisu tunnuseks, mispärast vaadeldavail juhtumeil on avaliku varguse ja isikuvastase kuriteo konkurents välistatud. Seevastu esineb avaliku varguse ja KrK §-s 112 lg. 1 või 113 ettenähtud kuriteo konkurents, kui elule ja tervisele ohtlik vägivald ei ole seotud vara hõivamisega.

§ 90. Röövimine riigi või ühiskonna vara riisumise eesmärgil

(1) Elule või tervisele ohtliku vägivalla kasutamise eest või ähvarduse eest vahetult kasutada sellist vägivalda riigi või ühiskonna vara hõivamise ja selle omastamise eesmärgil —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

(2) Sama tegevuse eest:

1) kui see oli suunatud riigi või ühiskonna vara hõivamisele suures ulatuses või

2) isikute grupi eelneval kokkuleppel või

3) kui see oli seotud üliraske kehavigastuse põhjustamisega või

4) isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis või mingi käesoleva koodeksi §-des 75 või 141 ettenähtud kuriteo või

5) eriti ohtliku retsidivisti poolt —

karistatakse vabadusekaotusega kuuest kuni viieteistkümne aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

1. Riigi või ühiskonna vara riisumise eesmärgil toimepandud röövimise objektiks ei ole mitte ainult riigi või ühiskonna vara, vaid ka kodaniku isik. Selles seisabki käesoleva kuriteo eriline ühiskonnaohtlikkus. Röövimise kaksikobjektist tulenevalt loetakse röövimise koosseis lõpule viiduks mitte riigi või ühiskonna vara hõivamise, vaid elule või tervisele ohtliku vägivalla kasutamisega või ähvardusega vahetult kasutada sellist vägivalda, kui süüdlane tegutses sealjuures vara hõivamise (vt. § 88 komm. 2) ja selle omastamise eesmärgil.

2. Elule või tervisele ohtliku vägivalla all KrK § 90 mõttes tuleb mõista üliraske kehavigastuse (§ 107), raske kehavigastuse (§ 108) või kerge, terviseriket põhjustava kehavigastuse (§ 112 lg. 2) tekitamist.

3. Röövimise koosseisuks ei ole vajalik kallaletung vara hõivamise ja selle omastamise eesmärgil. Küllaldane on elule või tervisele ohtliku vägivalla (füüsilise või psüühilise) kasutamine sõltumata sellest, kas sealjuures leidis aset kallaletung või mitte. Kui vägivald ei ole vahendiks (vt. § 89 komm. 3) vara hõivamisel, s. t. kui tegu ei ole suunatud asja valduse vastu, vaid vägivalda kasutatakse varalise õiguse saamiseks, puudub röövimise koosseis.

4. Süüdlase poolt kasutatav vägivald on röövimise koosseisu tunnuseks. Sellepärast ei ole mõeldav röövimise ideaalkonkurents KrK §-s 107, 108, 112 lg. 2, 114 ja 128 ettenähtud kuritegudega. Kui riigi või ühiskonna vara riisumise eesmärgil on toime pandud tapmine, tuleb kuritegu kvalifitseerida ainult KrK § 101 p. 1 järgi. Sätted vastutuse kohta kuritegude konkurentsi eest pole ka siin kohaldatavad. Kui asuda seisukohale, et antud juhul esineb kuritegude konkurents, tuleks kuritegu kvalifitseerida KrK §-de 101 p. 1 ja 90 lg. 1 järgi (sest § 90 lg. 2 ei näe ette tapmist raskendava asjaoluna röövimise toimepanemisel). Selline kvalifikatsioon oleks aga ilmselt väär.

5. Raskendavad asjaolud (§ 90 lg. 2) riigi või ühiskonna vara riisumise eesmärgil toimepandud röövimise korral langevad suures ulatuses ühte riigi või ühiskonna vara riisumist raskendavate asjaoludega (isikute grupi eelnev kokkulepe, eriti ohtlik retsidiiv jt.). Erinev on aga kuritegude loetelu (§ 90 lg. 2 p. 4), mille toimepanemine varem annab aluse kõnelda teistkordsusest kuriteo toimepanemisel.

§ 91. Riigi või ühiskonna vara riisumine kelmuse teel

(1) Riigi või ühiskonna vara riisumise eest pettuse või usalduse kuritarvitamise abil —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või rahalise karistusega.

(2) Sama tegevuse eest:

1) isikute grupi eelneval kokkuleppel või

2) isiku poolt, kes on tähendatud käesoleva koodeksi §-s 88 lg. 2 p. 2, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kuue aastani.

(3) Riigi või ühiskonna vara riisumise eest kelmuse teel —

1) kui see põhjustas riigile või ühiskondlikule organisatsioonile suure varanduslikku kahju või

2) eriti ohtliku retsidivisti poolt —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni viieteistkümne aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

1. Käesolevas paragrahvis ettenähtud riigi või ühiskonna vara riisumise *viisiks* on *kelmus*, viimase toimepanemise *vahendiks* aga pettus või usalduse kuritarvitamine. Riisumise korral kelmuse teel annab isik, kelle valduses, käsutuses või korralduses on riigi või ühiskonna vara, selle pettuse või usalduse kuritarvitamise tagajärjel ise üle süüdlasele, kuid ta teeb seda oma tõelise tahte vastaselt. Nii pettus kui ka usalduse kuritarvitamine peavad kelmuse korral eelnema vara ülemineku. Peamiselt selle tunnuse alusel ongi kelmus piiritletav KrK §-s 93 ettenähtud kuriteost. Kui riigi või ühiskonna vara oli usaldatud süüdlasele või oli tema korralduses, moodustab selle vara hilisem omastamine või raiskamine KrK §-s 93 ettenähtud kuriteo koosseisu. Kui süüdlane riigi või ühiskonna vara riisumiseks võltsib dokumendi, on samuti tegemist riigi või ühiskonna vara riisumisega kelmuse teel. Ametiisik vastutab aga sel korral KrK § 93 järgi. Nagu teisedki riigi või ühiskonna vara riisumise koosseisud, on ka vaadeldava kuriteo koosseis lõpule viidud alles riigi või ühiskonna vara ebaseadusliku pööramisega süüdlase kasuks.

2. *Pettuse* all mõistetakse igasugust faktide moonutamist, mille mõjul isik, kelle valduses, käsutuses või korralduses on riigi või ühiskonna vara, annab selle ise üle süüdlasele. Seega peab pettuse ja vara ülemineku vahel olema põhjuslik seos. Pettus on sealjuures vahendiks vara saamisel. Ei ole sellepärast tegemist kelmusega, vaid vargusega, kui süüdlane, esinedes näiteks elektrimontöörina, tuleb asutusse ja paneb seal toime varguse. Faktide moonutamine pettuse korral seisneb:

a) ebaõigete andmete kinnitamises;

b) ebaõigete, tõsioludele mittevastavate kujutluste tugevdamises või

c) nende asjaolude varjamises, mida süüdlane juriidiliselt või vastavalt sotsialistliku ühiselu reeglitele oli kohustatud avaldama. Sealjuures peavad valefaktid käima kindlate asjaolude kohta (olevikus või minevikus) ega tohi olla väljendatud oletuse kujul. Tähtsusetu on, mislaadiliste tegudega fakte moonutatakse. Ka teise isiku eksituse ärakasutamine võib teatavatel juhtudel moodustada kelmuse koosseisu.

3. Usalduse kuritarvitamine seisneb teise isiku usalduse, ka usaldavuse või kogenematuse ärakasutamises, mille tagajärjel see isik annab tema valduses, korralduses või käsutuses oleva riigi või ühiskonna vara üle süüdlasele. Ka siin eelneb usalduse kuritarvitamine vara saamisele ja on selle saamise vahendiks.

4. Kelmuse teel riigi või ühiskonna vara riisumise koosseis erineb VNFSV 1926. a. KrK §-s 169 lg. 2 ettenähtud kuriteo koosseisust selle poolest, et tema objektiks ei saa olla varaline õigus või varalise iseloomuga teod. Selleks saab olla vaid riigi või ühiskonna vara asja tähenduses (vt. sissejuhatav komm. 4 «a»). Varalise õiguse ebaseaduslik saamine, kui sellega on põhjustatud olulist kahju riigile või ühiskondlikule organisatsioonile, võib moodustada KrK §-s 96 ettenähtud kuriteo koosseisu.

5. Vastutus riisumise eest kelmuse teel algab kuueteistkümnendast eluaastast.

6. Erinevalt teistest riigi või ühiskonna vara riisumise koosseisudest ei ole riigi või ühiskonna vara riisumisel kelmuse teel eriti raskendavaks asjaoluks mitte riisumise suur ulatus, vaid riigile või ühiskondlikule organisatsioonile suure varanduslikku kahju põhjustamine (lg. 3 p. 1). Ka riisumine suures ulatuses põhjustab riigile või ühiskondlikule organisatsioonile tavaliselt suure varanduslikku kahju, kuid suur varanduslik kahju ei tarvitse igakord tingitud olla sellest, et riigi või ühiskondliku organisatsiooni valdusest läheb suures ulatuses välja vara. See kahju võib väljenduda ka saamata jäänud kasus või seista täiendavates kulutustes, mida ollakse sunnitud tegema selle tagajärjel, et vara läks riigi või ühiskondliku organisatsiooni valdusest välja. Suur varanduslik kahju võib tekkida ka siis, kui riigi või ühiskonna vara ei olegi riisutud suures ulatuses (näit. tootmise seismajäämine).

§ 92. Riigi või ühiskonna vara riisumine väljapressimise teel

(1) Riigi või ühiskonna vara riisumise eest ähvarduse abil kasutada vägivalda, avaldada häbistavaid teateid isiku kohta või hävitada vara, kui puuduvad käesoleva koodeksi §-des 89 või 90 ettenähtud kuriteo tunnused, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Sama tegevuse eest:

1) isikute grupi eelneval kokkuleppel või

2) isiku poolt, kes on tähendatud käesoleva koodeksi §-s 88 lg. 2 p. 2, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kuue aastani.

(3) Riigi või ühiskonna vara riisumise eest väljapressimise teel suures ulatuses —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni viieteistkümne aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

1. Käesolevas paragrahvis ettenähtud riigi või ühiskonna vara riisumise *viisiks on väljapressimine*, viimase *vahendiks* aga ähvardus kasutada vägivalda, avaldada häbistavaid teateid isiku kohta või hävitada vara. Ähvarduse tagajärjel annab isik tema valduses, korralduses või käsutuses oleva riigi või ühiskonna vara ise üle süüdlasele. Seega eelneb ähvardus vara üleminekule ja mõlema vahel peab olema põhjuslik seos.

2. *Ähvardus* väljapressimise korral ei tarvitse igakord olla suunatud kahju tekitamisele isikule, kelle valduses, korralduses või käsutuses on riigi või ühiskonna vara. Ähvardus võib olla suunatud ka sellele isikule lähedaste ja kõigi teiste isikute vastu, kui süüdlane suudab selle abil sundida vara temale üle andma.

3. Väljapressimise korral võib ähvardada:

a) vägivallaga isiku kallal, s. t. tapmisega (§-d 100 ja 101), kehavigastuse tekitamisega (§-d 107, 108 ja 112), löömise, peksmise või muu vägivallateoga (§ 113), piinamisega (§ 114) ja igasuguse muu vägivallaga isiku kallal;

b) häbistavate teadete avaldamisega isiku kohta (nn. šantaaž). Häbistavad peavad need teated sealjuures olema kommunistliku moraali ja sotsialistliku õigusteadvuse seisukohalt (objektiivne kriteerium), ühtlasi aga peab ka isik, keda ähvardatakse, pidama neid teateid häbistavateks (subjektiivne kriteerium). Kas need teated on välja mõeldud või vastavad tõsioludele, on kuriteo koosseisu olemasoluks tähtsusetu;

c) vara hävitamisega.

3. Vastutus riisumise eest väljapressimise teel algab kuueteistkümnendast eluaastast.

4. Väljapressimise teel riisumine *erineb röövimisest* sellega, et

a) väljapressimise korral ei toimu vara hõivamist ega ole süüdlasel sellist eesmärkigi;

b) röövimise korral on ähvardus vahetu, väljapressimise korral aga peab selle realiseerimine toimuma edaspidi, tulevikus;

c) röövimise koosseis on lõpule viidud juba vägivalla tarvitamisega, väljapressimise koosseis aga alles vara üleminekuga süüdlasele.

5. Et ähvardamine on väljapressimise koosseisu tunnuseks,

ei ole väljapressimise ideaalkonkurents KrK §-s 128 ettenähtud kuriteoga võimalik. Kui süüdlane teostab oma ähvarduse, esineb väljapressimise (või selle katse) reaalkonkurents ähvarduse täideviimises seisneva kuriteoga. Kui riisumiseks kasutatav ähvardus on seotud ametiseisundi kuritarvitamisega (näit. ähvardamine §-s 170 ettenähtud ebaseadusliku vahistamisega), siis võib süüdlase käitumine olla kvalifitseeritav KrK § 93 järgi.

§ 93. Riigi või ühiskonna vara riisumine omastamise, raiskamise või ametiseisundi kuritarvitamise teel

(1) Süüdlasele usaldatud või tema korralduses oleva riigi või ühiskonna vara riisumise eest, samuti riigi või ühiskonna vara riisumise eest ametiisiku poolt oma ametiseisundi kuritarvitamise teel —

karistatakse vabadusekaotusega kuni nelja aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani ühes teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kolme aastani või ilma selleta.

(2) Sama tegevuse eest:

1) isikute grupi eelneval kokkuleppel või

2) isiku poolt, kes on tähendatud käesoleva koodeksi §-s 88 lg. 2 p. 2, —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni seitsme aastani ühes teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni viie aastani või ilma selleta.

(3) Riigi või ühiskonna vara riisumise eest omastamise, raiskamise või ametiseisundi kuritarvitamise teel suures ulatuses —

karistatakse vabadusekaotusega kuuest kuni viieteistkümne aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta ja teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni viie aastani.

1. Vaadeldava kuriteo *objektiks* võib olla üksnes selline vara, mis on:

a) süüdlasele *usaldatud*. Vara usaldamine süüdlasele toimub tavaliselt materiaalse vastutuse lepingu alusel, kuid sel juhul on see vara üldreeglina ühtlasi süüdlase korralduses (vt. järgnevalt «b»). Riigi või ühiskonna vara (näit. sõiduauto) võib süüdlasele olla usaldatud ka prokaatlepingu alusel. Samuti võib vara olla usaldatud muu dokumendi (näit. saatelehe jms.) alusel. Kuid vara üleandmise dokumentaalne vormistamine ei ole ainsaks tõendiks selle kohta, et vara on süüdlasele usaldatud. Valvurile valvamiseks antud vara ei ole valvurile usaldatud. Kui vara on juhuslikult süüdlase valdusse sattunud, siis ei ole selle vara omastamine või raiskamine kvalifitseeritav käesoleva paragrahvi järgi, küll aga võib moodustada KrK §-s 95 ettenähtud kuriteo koosseisu;

b) süüdlase *korralduses*. Riigi või ühiskonna vara võib kellegi korraldusse üle minna kas üksnes isiku ametiseisundi tõttu,

sõltumatult materiaalse vastutuse lepingu sõlmimisest, või siis materiaalse vastutuse lepingu alusel. Üldreeglina sõlmitakse materiaalse vastutuse lepingud ametiisikutega (§ 160), kelle korralduses on riigi või ühiskonna vara. Kuid materiaalse vastutuse lepinguid sõlmitakse erandina ka lihttöölistega (näit. juveelivabrikuis antakse väärismetallid töölistele välja materiaalse vastutuse lepingu sõlmimise tingimusel), kelle korraldusse riigi või ühiskonna vara ei lähe, kuid kellele see usaldatakse. Neile usaldatud vara võib olla käesoleva kuriteo objektiks;

c) saadud ametiseisundi kuritarvitamise tagajärjel süüdlase poolt. Sel juhul on ametiseisundi kuritarvitamine riigi või ühiskonna vara riisumise viisiks ning on hõlmatud riisumise koosseisuga.

3. Omastamine on süüdlase korralduses oleva või temale usaldatud vara ebaseaduslik oma kasuks pööramine. Omastamise korral peab süüdlane riigi või ühiskonna vara oma varaks. Omastamine väljendubki vara enesele pidamises. Kui süüdlane vara enesele pidamise varjamiseks kasutab mingeid kuritegelikke võtteid (vt. § 151 komm. 7), siis võib esineda omastamise ja omastamise varjamises seisneva kuriteo reaalkonkurents.

4. Riigi või ühiskonna vara puudujääk isikul, kellele see vara oli usaldatud või kelle korralduses see oli, ei ole iseenesest tõendiks selle vara riisumise kohta. Riisumisena on vara puuduolek käsitletav juhul, kui vara puuduolek oli tingitud selle vara ebaseaduslikust oma kasuks pööramisest.

5. Raiskamine on süüdlase seaduslikus korralduses oleva või temale usaldatud vara äratarvitamine oma vajaduste rahuldamiseks. Raiskamine võib väljenduda vara realiseerimises, võõrandamises, ärakinkimises jms. Seega erineb raiskamine omastamisest teoviisi poolest. Omastamise korral seisab kuriteo objektiivne külg tegevusetuses, raiskamise korral aga tegevuses. Raiskamisena ei saa käsitleda riigi või ühiskonna vara omavolilist kasutamist vastavalt asja sotsiaalmajanduslikule otstarbele isegi siis mitte, kui selline kasutamine vähendab asja väärtust.

6. Riigi või ühiskonna vara riisumine ametiseisundi kuritarvitamise teel seisneb KrK §-s 161 ettenähtud tegevuse abil riigi või ühiskonna vara oma kasuks pööramises. Ametiseisundi kuritarvitamine on sel juhul vaid vara riisumise viisiks, mispärast vaadeldavail juhtumeil ei esine riisumise ja ametiseisundi kuritarvitamise ideaalkonkurentsi. Samuti on välistatud riigi või ühiskonna vara riisumise ja ametialase võltsimise (§ 166) ideaalkonkurents (vt. § 40 komm. 4 «c»).

7. Vaadeldava kuriteo subjektiks on ametiisik ja üldse isik alates kuueteistkümnendast eluaastast, kelle korralduses on riigi või ühiskonna vara või kellele see vara on usaldatud.

8. Vaadeldava riisumise liigi subjektiivne külg eeldab otsest tahtlust ja sealjuures kasusaamise eesmärki (vt. sissejuhatav komm. 8). Kasusaamise eesmärgi puudumise tõttu ei ole riigi või ühiskonna vara riisumiseks ametiisiku poolt selle vara endale ajutiseks kasutamiseks võtmine (nn. ajutine laenamine, vt. ka § 161 komm. 4) või selle laenutamine kolmandatele isikutele, kaupade müük krediiti jms. (kui puudub omastamise eesmärk ja süüdlane ei otsi üksnes ettekäändeid selleks, et varjata juba aset leidnud riisumist), samuti ka riigi või ühiskonna vara kasutamine või võõrandamine riikliku või ühiskondliku organisatsiooni mitmesuguste vajaduste rahuldamiseks jms. Sellised teod võivad moodustada KrK §-s 161 ettenähtud kuriteo koosseisu. Neil juhtumeil, kus süüdlase tegutsemise eesmärgiks ei ole riigi või ühiskonna vara oma kasuks pööramine ja süüdlane tegutseb riigi või ühiskonna vara pööramisel oma vara hulka kaudse tahtlusega, puudub riisumise koosseis. Kaudne tahtlus võib näiteks esineda siis, kui süüdlase eesmärgiks on vääralt näidata plaani täitmist ja ületamist, kuid plaani niisuguse täitmise ja ületamisega kaasneb teadvalt ebaseaduslike preemiate väljamaksmine.

9. Riisumise korral omastamise, raiskamise või ametiseisundi kuritarvitamise teel ei saa tunnistada kuritegu vähemalt teistkordselt toimepanduks KrK § 88 lg. 2 p. 2 mõttes, kui isik saab võltsitud dokumendi alusel perioodiliselt ebaseaduslikke väljamakseid (näit. palgalisasid väljateenitud aastate eest jms.). Neil juhtumeil on tegemist esmakordselt toimepandud kuriteoga (nn. jätkuv kuritegu), süüdlase tahtlus realiseerub üksnes rea üksteisega lahutamatult seotud tegude toimepanemisega (vt. § 40 komm. 4 «f»).

§ 93[1]. Riigi või ühiskonna vara riisumine eriti suures ulatuses

Riigi või ühiskonna vara riisumise eest eriti suures ulatuses salajase varguse (käesoleva koodeksi § 88), avaliku varguse (§ 89), röövimise (§ 90), kelmuse (§ 91) või omastamise, raiskamise või ametiseisundi kuritarvitamise (§ 93) teel —

karistatakse vabadusekaotusega kümnest kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega või surmanuhtlusega ühes vara konfiskeerimisega.

1. Käesolevas paragrahvis on ammendavalt loetletud riisumise viisid, mille esinemisel riisumine eriti suures koguses on kvalifitseeritav käesoleva paragrahvi järgi. Järelikult ei ole väljapressimise teel riigi või ühiskonna vara riisumine eriti suures ulatuses kvalifitseeritav käesoleva paragrahvi järgi. Selline riisumine kuulub kvalifitseerimisele KrK 92 järgi.

2. Mida mõista eriti suure ulatuse all, on fakti küsimus, mis kuulub lahendamisele esijoones riisutu summalise väärtuse alusel, kusjuures täiendava kriteeriumina piiripealseil juhtumeil arvestatakse ka riisutu kogust ja vara tähendust antud organisatsiooni seisukohast.

3. Röövimise teel riigi või ühiskonna vara eriti suures ulatuses riisumine ei ole lõpule viidud mitte vägivalla tarvitamisega, vaid alles vara hõivamisega. Selles seisneb üks erinevusi vaadeldava kuriteo ja KrK §-s 90 ettenähtud kuriteo koosseisu vahel.

§ 94. Riigi või ühiskonna vara pisiriisumine

(1) Riigi või ühiskonna vara pisiriisumise eest salajase varguse, kelmuse, väljapressimise, omastamise, raiskamise või ametiseisundi kuritarvitamise teel, mille pani toime isik, kelle suhtes pisiriisumisele eelnenud aasta kestel oli pisiriisumise eest juba kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või kuigi ei olnud kohaldatud, kuid pisiriisumine oli toime pandud korduvalt või isiku poolt, kelle suhtes olenevalt asjaoludest ühiskondliku mõjutamise vahend ei olnud kohaldatav, —

karistatakse parandusliku tööga kuni kuue kuuni.

(2) Riigi või ühiskonna vara pisiriisumise eest isiku poolt, kes omab karistatust samasuguse kuriteo eest, või mille pani toime isik, kes on tähendatud käesoleva koodeksi §-s 88 lg. 2 p. 2, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

1. Riigi või ühiskonna vara pisiriisumise all tuleb mõista sellist riisumist, kus riisutu väärtus summalises väljenduses ei ole suur. Riisutud vara väärtuse kõrval summalises väljenduses võib riigi või ühiskonna vara pisiriisumise (§ 94) ja selle riisumise (§-d 88, 92—93) piiritlemisel arvestada täiendava kriteeriumina ka riisutud vara kogust ja tähendust antud tingimustes selle riikliku või ühiskondliku organisatsiooni seisukohast, kellele kuulub riisutud vara. Vaieldavail ja piiripealseil juhtumeil kõrvaldab riisutud vara suur kogus ja selle vara eriline tähendus kuriteo kvalifikatsiooni KrK § 94 järgi. Mida mõista väärtuse või koguse all, mis ei ole suur, või vara all, millel pole erilist tähendust antud organisatsiooni seisukohast, see on fakti küsimus, mis tuleb lahendada igal konkreetsel juhul.

2. Mitte igasugune pisiriisumine ei ole kvalifitseeritav KrK § 94 järgi. Kui pisiriisumine on toime pandud avaliku varguse (§ 89) teel või röövimise (§ 90) tagajärjel, tuleb kuritegu, olenemata riisumise ulatusest, kvalifitseerida KrK §-de 89 või 90 järgi.

3. Mitte igakord ei too pisiriisumine kaasa vastutust kriminaalkorras. Teatavail juhtumeil on pisiriisumise eest kohaldatav vaid ühiskondliku mõjutamise vahend. Kriminaalkorras

on vastutus pisiriisumise eest võimalik üksnes järgmistel juhtumitel:

a) kui pisiriisumisele eelnenud aasta kestel on süüdlase suhtes juba kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend pisiriisumise eest. Sealjuures arvestatakse üheaastast tähtaega ühiskondliku mõjutamise vahendi kohaldamisest arvates, mitte aga eelmise pisiriisumise toimepanemisest;

b) kui pisiriisumine on toime pandud korduvalt, s. t. vähemalt kolmandat korda (vt. § 38 komm. 1 «b») ühe aasta kestel arvates viimasest pisiriisumisest, viimane kaasa arvatud (vt. § 53 lg. 1 p. 1). Pisiriisumine korduva toimepanemise korral saab süüdlase võtta vastutusele olenemata sellest, kas varem toimepandud pisiriisumise eest on või ei ole tema suhtes kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahendit. Kui süüdlane, kelle suhtes pisiriisumise eest varem ei ole kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahendit, on aasta kestel toime pannud vaid kaks pisiriisumist, võib teda küll anda seltsimeheliku kohtu alla, kuid ei saa võtta kriminaalvastutusele;

c) kui pisiriisumise on esmakordselt toime pannud isik, kelle suhtes, olenevalt asjaoludest, ühiskondliku mõjutamise vahend ei olnud kohaldatav. Kriminaalvastutusele võtmine esmakordselt toimepandud pisiriisumise eest on erand, mis esineb näiteks juhul, kui süüdlane ei tööta, ei oma alalist elukohta ega kuulu mingisse kollektiivi ja tema seltsimeheliku kohtu alla andmine ei ole praktiliselt võimalik. Kui pisiriisumise paneb toime isik, kelle suhtes ühiskondliku mõjutamise vahend ei olnud kohaldatav varem toimepandud pisiriisumise eest, kuid keda ei ole varem toimepandud pisiriisumise eest ka kriminaalvastutusele võetud, siis võib pisiriisumise eest kriminaalvastutusele võtta üksnes juhul, kui ka hiljem toimepandud pisiriisumise eest ei ole ühiskondliku mõjutamise vahend tema suhtes kohaldatav. Neil juhtumeil, kus isikut pisiriisumise eest ei saa kriminaalvastutusele võtta ja tema suhtes on kohaldatav vaid ühiskondliku mõjutamise vahend, puudub süüdlase tegevuses kuriteo koosseis. Sellepärast võib niisuguse isiku suhtes ühiskondliku mõjutamise vahendit kohaldada vaid seltsimehelik kohus. Süüdlase ühiskondlikule käendusele andmine ei ole neil juhtumeil lubatud.

4. Vaadeldava kuriteo eest algab kriminaalvastutus kuueteistkümnendast eluaastast, välja arvatud pisiriisumine varguse teel, mille eest kriminaalvastutus algab neljateistkümnendast eluaastast.

5. Sõltumata toimepandud pisiriisumiste arvust saab pisiriisumise eest kriminaalkorras vastutusele võtta isiku, kes omab karistatust (§ 58) pisiriisumise eest. Samuti vastutab kriminaalkorras pisiriisumise eest isik, kes on tähendatud KrK §-s 88 lg. 2 p. 2 (vt. sissejuhatav komm. 9 «b»). Nimetatud juhtumeil on pisiriisumine toime pandud raskendavail asjaoludel.

§ 95. Leitud riigi- või ühiskonnavara omastamine või raiskamine

Leitud või juhuslikult süüdlase valdusse sattunud väärtusliku riigi- või ühiskonnavara omastamise või raiskamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Leitud või juhuslikult süüdlase valdusse sattunud riigi- või ühiskonnavara omastamist või raiskamist ei käsitle KrK riisumisena, vaid vaatleb iseseisva kuriteona. See on tingitud selle kuriteo spetsiifikast ja tema suhteliselt madalamast ühiskonnaohtlikkuse astmest.

2. Vaadeldava kuriteo objektiks on riigi või ühiskonna vara, mis ei ole kellegi valduses (sealhulgas ka järelevalveta jäänud ja hulkuv koduloom). Riigi või ühiskondliku organisatsiooni valdus sellele varale on faktiliselt lõppenud vara kaotamise, mahaunustamise, vääramatu jõu või juhuse tagajärjel ning sealjuures vara valdust teostanud isikule märkamatult ja tema tahte vastaselt.

3. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseisu olemasoluks on vajalik, et riigi või ühiskonna vara, mis pole kellegi valduses, oleks süüdlase valdusse sattunud leidmise tagajärjel või üldse juhuslikult. Kui riigi või ühiskondliku organisatsiooni valdus varale on lõppenud süüdlase enda tegevuse, eriti aga kuritegeliku käitumise tagajärjel, puudub vaadeldava kuriteo koosseis. Kuritegu, mis on ette nähtud käesolevas paragrahvis, erineb KrK § 93 järgi kvalifitseeritavast riigi või ühiskonna vara omastamisest sellega, et vara ei ole süüdlasele usaldatud ega temale üle antud.

4. Kuriteoks on üksnes väärtusliku leitud või juhuslikult süüdlase valdusse sattunud riigi- või ühiskonnavara omastamine või raiskamine. Mida mõista väärtusliku vara all, on fakti küsimus.

5. Omastamise ja raiskamise mõiste kohta vt. KrK § 93 komm. 3 ja 5.

6. Vastutus vaadeldava kuriteo eest algab kuueteistkümnendast eluaastast.

§ 96. Varalise kasu ebaseaduslik saamine riigile või ühiskondlikule organisatsioonile kahju tekitamisega

Varalise kasu ebaseadusliku saamise eest pettuse või usalduse kuritarvitamise või väljapressimise abil, kui selle tegevusega põhjustati riigile või ühiskondlikule organisatsioonile oluline varanduslik kahju ja puuduvad käesoleva koodeksi §-des 91 ja 92 ettenähtud kuriteo tunnused, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuritegu ei ole riigi või ühiskonna vara riisumine. Üldse on süüdlase käitumine kvalifitseeritav KrK § 96 järgi vaid niivõrd, kui selles käitumises puuduvad riigi või ühiskonna vara riisumise (eriti aga §-des 91 ja 92 ettenähtud kuritegude) tunnused. Küll aga kuulub vaadeldav kuritegu riigi või ühiskonna vara vastu suunatud *omakasuliste* kuritegude hulka. Süüdlase tegevuses KrK §-des 155—157 ettenähtud kuritegude tunnuste ilmnemisel on kvalifikatsioon KrK § 96 järgi samuti välistatud.

2. Vaadeldava kuriteo *objektiks* on riigi või ühiskonna vara varalise õiguse või muu varalise kasu, mitte aga asja tähenduses (vt. ka sissejuhatav komm. 4). Tavaliselt on KrK §-s 96 ettenähtud kuritegu suunatud kasutamise õiguse vastu, mis kuulub riigile või ühiskondlikule organisatsioonile, — süüdlane kasutab ebaseaduslikult riigi või ühiskonna vara ja saab selle tagajärjel isiklikku kasu. On võimalik ka mitmesuguste varalise iseloomuga teenete ebaseaduslik saamine riigilt või ühiskondlikult organisatsioonilt.

3. Kuriteo koosseisu *objektiivne külg* seisneb tavaliselt usalduse kuritarvitamises (vt. § 91 komm. 3) ja selle tagajärjel varalise kasu saamises (näit. autojuht kasutab temale teenistusalal usaldatud riigiautot tasulisteks erasõitudeks). Varalise kasu saamine on võimalik ka pettuse (vt. § 91 komm. 2) tagajärjel (näit. süüdlane viib remontimise ettekäändel koju tehase hinnalise seadme ja kasutab seda tasulisteks eratöödeks) või siis väljapressimise (vt. § 92 komm. 3) abil (näit. süüdlane, kes ei teosta oma tõelist või oletatavat õigust, sunnib ähvardusega avaldada häbistavaid teateid andma kolhoosi ametiisikuid enda kasutusse kolhoosile kinnistatud heinamaa. Et kasvav hein looduslikul heinamaal ei ole veel riigi või ühiskonna vara, rikub süüdlane antud juhul vaid kolhoosile kuuluvat kasutamisõigust sellele heinamaale).

4. Vaadeldava kuriteo koosseisu olemasoluks on vaja, et süüdlane saaks *varalist kasu*. Varalise kasu saamise vahendiks on usalduse kuritarvitamine, pettus või ähvardus. Seega saab süüdlane varalist kasu kas selle tagajärjel, et temale läheb üle riigile või ühiskondlikule organisatsioonile kuuluv varaline õigus, või selle tagajärjel, et tema varaline sfäär suureneb riikliku või ühiskondliku organisatsiooni poolt temale osutatavate teenete läbi. Lisaks sellele võib süüdlane saada varalist kasu ka kodanikult, kellele ta (näit. autojuht) teeneid osutab. Kodanikult võib süüdlane saada kasu ka suuremas ulatuses, kui ta riiklikule või ühiskondlikule organisatsioonile kahju tekitab. Kuid on ka võimalik, et süüdlase poolt saadav kasu on väiksem riigile või ühiskondlikule organisatsioonile tekitatud kahjust (näit. kahjust, mis on tingitud seadmete või agregaatide kulumisest nende ebaseaduslikul kasutamisel või tootmise seismajäämise tagajärjel

jms.). Riigile või ühiskondlikule organisatsioonile tekitatud kahju ei tohi aga olla põhjustatud vara hävitamisest või rikkumisest selle ebaseaduslikul kasutamisel (sel juhul on süüdlase tegevuses KrK §-des 97, 98 jt ettenähtud kuritegude koosseis). Igal juhul on kuriteo koosseisu olemasoluks vajalik varandusliku kahju ja sealjuures o l u l i s e varandusliku kahju põhjustamine riigile või ühiskondlikule organisatsioonile (vt. § 38 komm. 4). Selle puudumisel võib süüdlase suhtes kohaldada ühiskondliku mõjutamise vähendeid seltsimeheliku kohtu kaudu või distsiplinaarkaristust.

5. Vaadeldava kuriteo s u b j e k t i k s ei saa olla ametiisik, viimase teod võivad olla kvalifitseeritavad KrK § 161 järgi.

6. S u b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t peab süüdlase tegevus olema tahtlik, tagajärg võib olla põhjustatud ka ettevaatamatuse tõttu.

§ 97. Riigi või ühiskonna vara või metsamassiivide tahtlik hävitamine või rikkumine

(1) Riigi või ühiskonna vara või metsamassiivide tahtliku hävitamise või rikkumise eest, kui see pandi toime üldohtlikul viisil, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Riigi või ühiskonna vara või metsamassiivide tahtliku hävitamise või rikkumise eest, kui sellega põhjustati suur varanduslik kahju või muu raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni seitsme aastani.

1. Riigi või ühiskonna vara (asja tähenduses, kaasa arvatud põhilised tootmisvahendid, näit. tehased, ehitised jms., mitte aga isiklikud dokumendid ja saagistamata loodusvarad) h ä v i t a m i s e all tuleb mõista vara omaduste sellist muutmist, mille tagajärjel see osutub tarvitamiskõlbmatuks ja kaotab oma sotsiaal-majandusliku väärtuse üldse. Kui aga vara omadusi muudetakse selliselt, et selle sotsiaal-majanduslik väärtus üksnes väheneb, siis on tegemist vara r i k k u m i s e g a. Vara rikkumise korral võib asi olla taastatav ja omandada jällegi oma endise kuju ja väärtuse. Vara hävitamise korral seevastu ei ole asi enam taastatav ja seda võib kasutada ainult uue asja valmistamiseks. Vara hävitamisena ei ole käsitletav vara ärakasutamine või kasutamine vastavalt selle sotsiaal-majanduslikule otstarbele. Vara hävitamise ja rikkumisega on võrrutatud metsamassiivide hävitamine ja rikkumine. Mida mõista metsamassiivide all, on fakti küsimus, mis kuulub lahendamisele igal konkreetsel juhtumil.

2. Sõltumata tagajärgede ulatusest on vara tahtlik hävitamine ja rikkumine karistatav siis, kui see on toime pandud ü l d o h t l i k u l viisil, näiteks süütamise, plahvatuse või upu-

tusega (vt. § 38 komm. 8). Kuriteolist käitumist iseloomustavad muud tunnused peale üldohtliku viisi ei oma kuriteo koosseisu olemasolu seisukohast tähtsust. Riigi või ühiskonna vara võib hävitada või rikkuda nii tegevuse kui ka tegevusetusega.

3. Raskendavaks asjaoluks on vaadeldava kuriteo toimepanemisel suure varandusliku kahju või muu raske tagajärje põhjustamine. Sealjuures on suure varandusliku kahju või muu raske tagajärje põhjustamine vaadeldava kuriteo koosseisu enamohtliku liigi iseseisvaks tunnuseks, mis ei sõltu sellest, kas vara hävitamine või rikkumine on toime pandud üldohtlikul viisil või mitte.

4. Vastutus käesoleva paragrahvi esimese lõike järgi algab kuueteistkümnendast, teise lõike järgi aga neljateistkümnendast eluaastast.

5. Subjektiivsest küljest nõuab vaadeldava kuriteo koosseis teo suhtes tahtlust, tagajärje suhtes aga võib süüdlane tegutseda ka ettevaatamatuse tõttu.

6. KrK näeb ette ka mitmeid riigi või ühiskonna vara hävitamise või rikkumise eriliike, näiteks liiklustee või transpordivahendi rikkumine (§ 84), mere-telegraafikaabli rikkumine (§ 193), sõjaväe vara hävitamine või rikkumine (§ 226) jt. Eriti ohtlikuks riiklikuks kuriteoks on diversioon (§ 66), mida iseloomustab muude tunnuste kõrval tavaliselt ka riigi või ühiskonna vara hävitamine või rikkumine. Vaadeldavail juhtumeil on kuriteo kvalifikatsioon KrK § 97 (ja § 98) järgi välistatud. (Vt. ka KrK § 198 komm. 5 ja 6).

§ 98. Riigi või ühiskonna vara või metsamassiivide hävitamine või rikkumine ettevaatamatuse tõttu

Riigi või ühiskonna vara hävitamise või rikkumise eest ettevaatamatuse tõttu, kui see pandi toime üldohtlikul viisil ja kui sellega põhjustati suur varanduslik kahju või muu raske tagajärg, samuti metsamassiivide hävitamise või rikkumise eest tulega või kõrgendatud ohu allikaga ettevaatamatu ümberkäimise tõttu, kui sellega põhjustati sama tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Objektiivsest küljest nõuab vaadeldava kuriteo koosseis samaaegselt kahe tunnuse olemasolu: 1) kuriteo toimepanemist üldohtlikul viisil (vt. § 38 komm. 8) ja 2) peale selle veel suure varandusliku kahju või muu raske tagajärje põhjustamist. Kui hävitatakse või rikutakse metsamassiive, võib kriminaalvastutus järgneda üksnes juhul, kui hävitamine või rikkumine on tulega või kõrgendatud ohu allikaga ettevaatamatu ümberkäimise tagajärjeks ja kui ühtlasi on põhjustatud suur varanduslik kahju või muu raske tagajärg. Kõrgendatud ohu

allika mõistet ei määratle aga Nõukogude kriminaalõigus, vaid tsiviilõigus (TsK § 404).

2. Kriminaalvastutus vaadeldava kuriteo eest algab kuueteistkümnendast eluaastast.

3. Subjektiivsest küljest on vaadeldava kuriteo koosseisuks vajalik ettevaatamatus nii teo kui ka tagajärje suhtes.

4. Vt. ka KrK § 198 komm. 5 ja 6.

§ 99. Kohustuste rikkumine riigi või ühiskonna vara valve alal

Oma kohustuste rikkumise eest riigi või ühiskonna vara valve alal, kui selle rikkumise tagajärjel põhjustati suur varanduslik kahju riigile või ühiskondlikule organisatsioonile ja puuduvad ametialase kuriteo tunnused, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kolme aastani või ühiskondliku laitusega.

1. Käesoleva kuriteo objektiks on kohustused riigi või ühiskonna vara valve alal, lõpptulemusena aga riigi või ühiskonna vara. Need kohustused võivad tuleneda kas teenistusvahekorrast või lepingust või mõlemast korraga ja nende sisuks on tehniline ülesanne, mis seisab valvatava vara hoidmises füüsilise hävingu, rikke või kaotsimineku ohu eest. Selline oht võib ähvardada selleks mitteõigustatud isiku käitumise läbi või loodusjõudude poolt. Tehniline ülesanne vara valve alal ei hõlma õigust teha korraldusi riigi või ühiskonna vara suhtes. Isik, kellel on selline õigus või kelle hoiule on usaldatud vara, on tavaliselt ametiisik. Vt. ka KrK § 93 komm 1 «a».

2. Kuriteo koosseisu objektiivse külje moodustav kohustuste rikkumine riigi või ühiskonna vara valve alal võib väljenduda nii tegevuses kui ka tegevusetuses, millele peab järgnema süüdlase käitumisega põhjuslikus seoses olev suur varanduslik kahju. See kahju võib aga vahetult põhjustatud olla ka kolmandate isikute poolt (näit. varga poolt, kes paneb riisumise toime ajal, kus valvur on valvatavalt objektilt lahkunud). Kui see kahju on põhjustatud vahetult süüdlase enda poolt, võivad tema käitumises ilmneda KrK §-s 97 või 98 ettenähtud kuritegude või riigi või ühiskonna vara riisumise tunnused.

ISIKUVASTASED KURITEOD

1. Isikuvastasteks kuritegudeks on kuriteod, mis ründavad vahetult inimese elu, tervist, vabadust või väärikust ega ole seejuures suunatud teiste kriminaalõiguslikult kaitstud objektide vastu. KrK-s ei ole kõik normid, mis kaitsevad kodaniku isikut, paigutatud isikuvastaste kuritegude peatükki, vaid osa neist on koodeksi teistes peatükkides. Sellised kuriteod, nagu terroristlik akt (§-d 64 ja 65), banditism (§ 75), röövimine (§-d 90 ja 141), transpordi ohutu liiklemise eeskirjade rikkumine (§-d 83 ja 204—205) jne., olles otseselt suunatud Nõukogude võimu või valitsemiskorra aluste, varaliste jt. huvide vastu, kujutavad ohtu ka kodaniku elule ja tervisele. Nähes ette terroristliku akti, banditismi, röövimise jt. kuritegude eest vastutuse, kindlustab KrK sellega ühtlasi ka isiku kaitset. Nende kuriteokoosseisude paigutamine KrK teistesse peatükkidesse on aga tingitud sellest, et neis koosseisudes ettenähtud kuritegude olemust ja ühiskonnaohtlikku iseloomu ei määrata mitte kodaniku isiku kahjustamisega, vaid ennekõike ja peamiselt ründega teiste kriminaalõiguslikult kaitstud objektide vastu.

2. Kõigi isikuvastaste kuritegude ühiseks objektiks on kodaniku isik. Olenevalt sellest, missugust isiku hüvet kuriteoga vahetult rünnatakse, võib kõik isikuvastased kuriteod KrK-s jagada järgmisteks liikideks (rühmadeks):

a) kuriteod elu vastu (§-d 100—106);
b) kuriteod tervise vastu (§-d 107—114 ja 119);
c) elule ja tervisele ohtlikud kuriteod (§-d 120—123 ja 125—127);
d) kuriteod isiku vabaduse vastu (§-d 124 ja 128);
e) seksuaalkuriteod (§-d 115—118) ja
f) kuriteod isiku au ja väärikuse vastu (§-d 129 ja 130).

§ 100. Tahtlik tapmine

Tahtliku tapmise eest —
karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

1. Tapmine on KrK järgi teise inimese surma, s. t. tema elu lõpu õigusvastane tahtlik või ettevaatamatu põhjustamine. Tapmine on raskeim isikuvastane kuritegu, sest selle tagajärjel hävitatakse kõige kallim väärtus — inimese elu, mille kaitse on Nõukogude kriminaalõiguse üheks tähtsamaks ülesandeks.

2. Tapmise objektiks on teise inimese elu. Inimene peab olema juba sündinud ja veel mitte surnud. Loode (mitte-

sündinud laps) ei ole tapmise objektiks. Loote ebaseaduslik hävitamine on karistatav abordina (vt. § 120). Sündinuks tuleb lugeda last, kelle mõned kehaosad on juba väljunud emaihust, ehkki ta pole veel sellest täielikult eraldunud ja alustanud iseseisvat elu (kopsuhingamine jne.). Nii näiteks tuleb kvalifitseerida tapmisena sünnitusprotsessis emaihust väljuva lapse pea purustamist. Kriminaalõiguse seisukohast on inimene surnud kliinilise surma tunnuste (hingamis- ja südametegevuse lakkamine) esinemisel. Inimese vanusel ja elujõulisusel ei ole tapmise koosseisu seisukohast tähtsust. Tapmise objektiks ei saa olla süüdlase enda elu (tapmise objekt ja subjekt ei või ühtida). Enesetapmine ja selle katse ei ole karistatav, küll aga hukkamõistetav sotsialistliku moraali seisukohalt. Teise isiku enesetapmisele viimine on iseseisev kuritegu (vt. § 106).

3. Tapmine väljendub *objektiivsest küljest* teise inimese surma põhjustamises. Kuritegu pannakse toime tavaliselt tegevuse vormis mitmesuguste vahendite abil, mis on kõlblikud surma esile kutsuma (tulirelvad, terariistad, tugevatoimelised mürkained, kemikaalid jne.). Tapmine on võimalik ka tegevusetusega, kui süüdlasel oli kohustus ära hoida teise inimese surma saabumist (näit. ema jätab vastsündinu toiduta ja katteta, et viimane sureks). Selline kohustus võib tuleneda mitmesugustest asjaoludest (vt. § 125 komm. 3 ja 5.). Lõpuleviidud tapmiseks on vajalik tagajärjena teise isiku surma saabumine. Kas surm järgneb teole vahetult või pikema ajavahemiku möödudes, sellel ei ole tapmiskoosseisu seisukohast tähtsust, kuid on vajalik, et surm saabuks süüdlase teo tagajärjel, mitte aga muudel põhjustel.

4. Vastutus tapmise eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

5. Tahtliku tapmise koosseis ei ole välistatud teise inimese surma tahtlikul põhjustamisel *hädaseisundis*. Nõukogude kriminaalseadus kasvatab inimestes vastastikuse abistamise tundeid ja võitleb toore egoismi nähtustega. Seepärast on oma või võõra elu päästmine teise inimese elu arvel vastuolus sotsialistliku moraaliga ega vabasta süüdlast vastutusest. Kannatanu nõusolek või isegi tungiv palve ei kõrvalda tapmise õigusvastasust. Kohus võib aga neid asjaolusid arvestada kergendavatena karistuse mõistmisel, sest nad iseloomustavad üldreeglina süüdlase madalamat ühiskonnaohtlikkuse astet.

6. Käesolevas paragrahvis ettenähtud tapmine võib olla toime pandud ainult *tahtlikult*. Tahtliku tapmise korral süüdlane näeb ette, et tema teo tagajärjena saabub teise isiku surm, ja soovib seda (otsene tahtlus) või möönab teadlikult selle tagajärje saabumist (kaudne tahtlus). Kui süüdlane, tahtes tappa teatavat kindlat isikut, tapab eksituse tõttu kellegi teise, siis vastutab ta ikkagi tahtliku tapmise eest.

7. KrK §-s 100 ettenähtud tahtlik tapmine esineb siis, kui puuduvad tapmist raskendavad ja kergendavad asjaolud. Selle paragrahvi järgi kvalifitseeritakse üldreeglina näiteks tapmist kannatanu palvel, ründaja tapmist pärast hädakaitse seisundi lõppemist, samuti tapmist vastastikusel kaklusel või tülis, sõltumata sellest, kas kaklust või tüli alustas süüdlane või kannatanu. Kuid ka siin peavad puuduma tapmist raskendavad ja kergendavad asjaolud. Lähemalt käsitleb kohtupraktikat tahtliku tapmise asjus NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 1960. aasta 4. juuni määrus.

§ 101. Tahtlik tapmine raskendavail asjaoludel

Tahtliku tapmise eest, kui see pandi toime:

1) omakasu ajendil või

2) huligaansel ajendil või

3) teise kuriteo varjamise või selle toimepanemise hõlbustamise eesmärgil või seoses vägistamisega või

4) seoses kannatanu poolt oma teenistusliku või ühiskondliku kohustuse täitmisega või

5) kahe või enama isiku suhtes või

6) süüdlasele teadvalt raseda naisisiku suhtes või

7) eriti julmal või paljude isikute elule ohtlikul viisil või

8) isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis või käesoleva koodeksi §-s 100 ettenähtud kuriteo, või

9) eriti ohtliku retsidivisti poolt, —

karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani või surmanuhtlusega.

1. Tahtlik tapmine raskendavail asjaoludel esineb siis, kui tapmine on toime pandud vähemalt ühel KrK §-s 101 loetletud raskendaval asjaolul. Kui esineb mitu raskendavat asjaolu, mis on loetletud käesoleva paragrahvi eripunktides, siis tuleb teha kohtuotsuses viide igale punktile eraldi.

2. Omakasu ajendil tapmisel (§ 101 p. 1) põhjustab süüdlane kannatanu surma materiaalsete hüvede saamise (mitte ainult tapetult) kaalutlusel, näiteks tapmine saadud või lubatud tasu eest, tapmine selleks, et omandada õigust kannatanu varale, tapmine selleks, et vabaneda võla või alimentide maksmisest, laenu tagastamisest jne. Mittemateriaalsete hüvede saamise kaalutlustel toimepandud tapmine ei ole kvalifitseeritav käesoleva paragrahvi järgi. Omakasuliseks tapmiseks ei ole vaja, et süüdlane tegelikult saab võõrast vara, piisab sellest, kui omakasu on tapmisele tõuke andjaks. Kui tapmist ei panda toime omakasu kaalutlustel ja alles pärast seda tekib kurjategijal soov omastada tapetu vara, mille ta ka hõivab, puudub vaadeldava kuriteo koosseis ja süüdlase käitumist tuleb kvalifitseerida mitteoma-

kasulise tapmise ja varguse reaalkonkurentsina. Omakasu ajendil tapmisena kvalifitseeritakse aga tapmist võõra vara röövimise eesmärgil (vt. § 90 komm. 4).

3. Huligaansel ajendil (vt. ka §-d 195 ja 196) tapmisel (§ 101 p. 2) väljendub süüdlase poolt ühiselu reeglite rikkumine kõige ohtlikumas vormis ja ilmne lugupidamatus ühiskonna vastu. Huligaansel ajendil tapmine pannakse sageli toime ebakaines olekus. Huligaansel ajendil toimepandud tapmise puhul puudub süüdlasel üldreeglina eesmärk teatava kindla isiku tapmiseks ja kannatanuks võib osutuda iga ettesattuv isik. Kui tapmine on toime pandud huligaansel ajendil alustatud kaklusel, kvalifitseeritakse see KrK § 101 p. 2 järgi ainult siis, kui tapmine ise on toime pandud samuti huligaansel ajendil. Huligaanse ajendi esinemine tapmisel ei järeldu sellest asjaolust, et tapmise muud motiivid ei ole tuvastatud.

4. a) Tapmine teise kuriteo varjamise või selle toimepanemise hõlbustamise eesmärgil (§ 101 p. 3) on ka madalal ajendil tapmine. Kuriteo koosseisu seisukohast ei ole oluline, kas tapmine toimub süüdlase enda või mõne teise isiku kuriteo varjamiseks või selle toimepanemise hõlbustamiseks. Samuti ei ole oluline, kas tapjal õnnestus teist kuritegu varjata või teise kuriteo toimepanemist hõlbustada või mitte, tähtis on ainult see, et süüdlasel oli niisugune eesmärk.

b) KrK § 101 p. 3 näeb samuti ette vastutuse tahtliku tapmise eest seoses vägistamisega (§ 115). Antud juhul ei ole oluline, kas tapmine leidis aset enne või pärast vägivaldset suguakti kannatanuga. Ka tapmine vägistamiskatsel moodustab antud kuriteo. Süüdlasel peab esinema surma suhtes otsene või kaudne tahtlus. Kui kannatanu surm vägistamisel põhjustati ettevaatamatuse tõttu, tuleb süüdlase tegu kvalifitseerida mitte KrK § 101 p. 3, vaid § 115 lg. 3 p. 1 järgi (vt. § 115 komm. 6).

5. Tahtliku tapmise korral seoses kannatanu poolt oma teenistusliku või ühiskondliku kohustuse täitmisega (§ 101 p. 4) on kuriteo objektiks riiklikus või ühiskondlikus asutuses, ettevõttes või organisatsioonis teenistuses oleva (kuid mitte ainult ametiisiku) või mingit ühiskondlikku kohustust täitva isiku (rahvamalevlase, ühiskondliku kontrolöri, agitaatori jt.) elu. Tegu pannakse toime ajal, kus kannatanu on teenistusliku või ühiskondliku kohustuse täitmisel või selle täitmise pärast (näit. kättemaks). Tapmist nimetatud kohustuse täitmise ajal võib toime panna nii otsese kui ka kaudse tahtlusega, nende kohustuste pärast — ainult otsese tahtlusega. Kui süüdlane tapab riigi- või ühiskonnategelase või võimuesindaja nõukogude võimu õõnestamise või nõrgendamise eesmärgil, vastutab ta terroristliku akti (§ 64) eest.

6. Kahe või enama isiku suhtes toimepandud tapmine (§ 101 p. 5) moodustab ühe kuriteo, mille objektiks on

mitme isiku elu. Süüdlase tahtlus on suunatud kahe või enama isiku surma põhjustamisele ja seda ei realiseerita mitte eri ajal ja eri kohas, vaid enam-vähem samaaegselt ja samas kohas.

7. Süüdlasele teadvalt raseda naisisiku tapmisel (§ 101 p. 6) on nõutav, et süüdlane oleks teo toimepanemisel teadlik naisisiku rasedusest. Ajendid ja eesmärgid võivad sealjuures olla mitmesugused (huligaansus, armukadedus jne.).

8. KrK § 101 p. 7 näeb ette tahtliku tapmise kaks raskendavat asjaolu: a) tapmise eriti julmal viisil ja b) paljude isikute elule ohtlikul viisil.

a) Iga õigusvastane tapmine näitab süüdlase teatavat julmust. Eriti julma teoviisi puhul avalduvad aga süüdlase kõige metsikumad instinktid ja sügav moraalne degradatsioon. Eriline julmus tapmisel võib väljenduda näiteks ohvri kehaosade murdmises ja eraldamises, talle rohkete haavade tekitamises koos laiba mõnitamisega, kannatanule eriti raskete piinade ja valu põhjustamises. Kuid eriline julmus võib esineda ka sõltumatult kannatanu valutundest (näit. eriline julmus teadvuse kaotanud ohvri kallal). Ei ole nõutav, et süüdlasel esineks kannatanu piinamise eesmärk.

b) Tapmisel paljude isikute elule ohtlikul viisil tegutseb süüdlane nõnda, et ta võib põhjustada mitte ainult selle isiku surma, keda ta tahab tappa, vaid loob reaalse ohu ka paljude teiste inimeste elule (näit. maja süütamine, vee mürgitamine jne.). Süüdlasel esineb üldreeglina otsene tahtlus teatava konkreetse isiku tapmiseks, kaudne tahtlus aga paljude teiste isikute surma suhtes; võib aga ka puududa soov konkreetse isiku tapmiseks ja esineda ainult kaudne tahtlus paljude inimeste surma suhtes. Kui ühe isiku surma põhjustamisega kaasneb teistele üliraske kehavigastuse (§ 107) tekitamine, tuleb tegu kvalifitseerida ainult KrK § 101 p. 7 järgi, mitte aga ideaalkonkurentsis KrK §-ga 107.

9. KrK §-s 101 p. 8 on tapmist raskendava asjaoluna ette nähtud tapmise teistkordsus. Koosseisuks on vaja, et süüdlane oleks varem toime pannud kas KrK §-s 100 või 101 ettenähtud tapmise, selle katse või ettevalmistamise tapmiseks. Süüdimõistmist ja karistuse ärakandmist varem toimepandud tapmise eest ei ole tarvis.

10. Eriti ohtliku retsidivisti mõiste kohta vt. KrK § 42.

11. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

12. Vt. ka KrK § 22 komm. 2.

§ 102. Ema poolt oma vastsündinud lapse tapmine

Ema poolt oma vastsündinud lapse tahtliku tapmise eest sünnituse ajal või vahetult pärast sünnitust —

karistatakse vabadusekaotusega kuni nelja aastani.

1. Selle kuriteo objektiks on süüdlase poolt sünnitatud lapse (s. t. juba inimese, mitte loote) elu (vt. § 100 komm. 2). Kas laps on sigitatud või sünnitatud abielus või väljaspool seda, ei ole vaadeldava kuriteo koosseisu seisukohast oluline.

2. Tapmine peab olema toime pandud sünnitamise ajal (s. o. lapse sündimisest kuni tema täieliku eraldumiseni emaihust) või vahetult pärast sünnitust. Viimase all tuleb mõista sünnituse ajale järgnevat lühiajalist perioodi, millal ema ei ole veel vabanenud sünnitusest esilekutsutud erilisest psühhofüüsilisest seisundist. Nimetatud seisundi olemasolu või puudumise tuvastamiseks võib mõnel juhul olla tarvilik arstlik ekspertiis.

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks on ainult lapse ema (mitte võõras- ega kasuema) alates kuueteistkümne aasta vanusest (vt. § 10 lg. 2). Sellest kuriteost osavõtjad, kes ei evi erisubjekti omadusi, vastutavad KrK § 100 või 101 järgi.

4. Tegu on toime pandav ainult otsese või kaudse tahtlusega. Vastsündinu surma põhjustamist ettevaatamatuse tõttu tuleb kvalifitseerida KrK § 105 järgi.

§ 103. Tapmine hingelise erutuse seisundis

Tahtliku tapmise eest äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, mille põhjustas vägivald või raske solvamine kannatanu poolt, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Vaadeldav kuritegu kujutab endast tahtlikku tapmist kergendavail asjaoludel, mille eest on ette nähtud väiksem karistus kui KrK §-des 100 ja 101. See ei ole antud juhul tingitud mitte ainult süüdlase erilisest psüühilisest seisundist, vaid ka sellest, et tapmisele tõuke andjaks on kannatanu enda ühiskonnaohtlik käitumine süüdlase suhtes.

2. Käesolevas paragrahvis ettenähtud tapmise koosseis eeldab, et süüdlane paneks kuriteo toime äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse — füsioloogilise afekti (vt. § 37 komm. 4) seisundis. See seisund peab olema esile kutsutud vägivallaga või raske solvamisega kannatanu enda poolt. Vägivalla all tuleb mõista nii füüsilist vägivalda (löömist, kehavigastuse tekitamist) kui ka füüsilise vägivallaga ähvardamist. Raske solvamine on tapmist toimepannud isiku väärikuse sügav alandamine. Kas solvamine on raske, see on fakti küsimus. Vägivald

või raske solvamine kannatanu poolt võib olla suunatud mitte ainult süüdlase enda, vaid ka temale lähedaste isikute (näit. perekonnaliikmete) vastu. Kui süüdlane sattus vägivalla tagajärjel kannatanu poolt hädakaitseseisundisse või teostas näilist hädakaitset, võib ta kannatanu tapmise eest, sõltumata sellest, kas ta tegutses tugeva hingelise erutuse seisundis või mitte, kuuluda kriminaalvastutusele ainult sätete alusel, mis näevad ette karistuse hädakaitse piiride ületamisega või näilises hädakaitses toimepandud kuriteo eest (vt. §-d 104 komm. 4; 105 komm. 4 ja 37 komm. 5).

3. Vaadeldava kuriteo koosseis eeldab, et 1) tahtlus kannatanu tapmiseks tekib tugeva hingelise erutuse seisundis ja 2) kuritegu viiakse selles seisundis ka täide. Vastasel korral puudub antud kuriteo koosseis. Tahtlikku tapmist, mis pannakse toime pärast teatava ajavahemiku möödumist vägivalla või raske solvamise aktist, kui süüdlane ei ole enam füsioloogilise afekti seisundis, kvalifitseeritakse KrK § 100 või 101 järgi.

4. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

5. Vaadeldav kuritegu eeldab t a h t l i k k u süüd. Füsioloogilise afekti seisund ei kõrvalda tahtlust.

6. Tahtliku tapmise kvalifitseerimine KrK § 103 järgi ei ole välistatud ka siis, kui esineb mõni KrK §-s 101 loetletud raskendav asjaolu.

§ 104. Tapmine hädakaitse piiride ületamisega

Tapmise eest hädakaitse piiride ületamisega —
karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. KrK loeb karistuse mõistmisel vastutust kergendavaks asjaoluks iga kuriteo toimepanemist kaitsel ühiskonnaohtliku ründe vastu, olgugi hädakaitse piiride ületamisega (vt. § 37 komm. 5). T a p m i n e hädakaitse piiride ületamisega moodustab tapmise v ä h e m o h t l i k u liigi, mille eest KrK § 104 sanktsioon näeb ette suhteliselt kergema karistuse võrreldes tahtliku või ettevaatamatu tapmise lihtkoosseisudega (vrd. näit. §-d 100 ja 105).

2. Antud kuriteo koosseis esineb siis, kui tapmine on toime pandud hädakaitseseisundis ja on ületatud hädakaitse piirid. Sel juhul põhjustab süüdlane ründaja surma ilma vajaduseta, s. t. esineb kaitse ilmne mittevastavus ründe iseloomule ja ohtlikkusele (vt. § 13 komm. 10). Antud kuritegu võib olla toime pandud nii tahtlikult kui ka ettevaatamatuse tõttu. Tapmise motiivina peab esinema püüd kaitsta riigi või ühiskonna huvisid või kaitsja enese või teise kodaniku isikut või õigust kuritegeliku ründe vastu.

3. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

4. Tapmise kvalifitseerimine KrK § 104 järgi ei ole välistatud ka siis, kui tapmine hädakaitse piiride ületamisega on toime pandud tugeva hingelise erutuse seisundis (vt. § 103 komm. 2) või esineb isegi mõni KrK §-s 101 ettenähtud raskendav asjaolu.

§ 105. Tapmine ettevaatamatuse tõttu

Tapmise eest ettevaatamatuse tõttu — karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Vaadeldav kuritegu kui tapmise üks liik- väljendub objektiivsest küljest teise inimese surma põhjustamises (vt. § 100 komm. 2 ja 3) üldreeglina teatava tegevusega. KrK ei nõua kodanikult, kellel pole sellekohast kohustust (vt. § 125 komm. 3) abinõude tarvituselevõtmist teise inimese surma saabumise takistamiseks. Ainult selleks kohustatud isiku poolt tegevusetusega surma ettevaatamatu põhjustamine moodustab vaadeldava kuriteo koosseisu ja sedagi ainult juhul, kui selline surma põhjustamine ei moodusta iseseisva kuriteo (näit. §-d 126, 127, 135 lg. 2 jt.) koosseisu.

2. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

3. Subjektiivsest küljest iseloomustab vaadeldavat kuritegu ainult ettevaatamatus nii kuritegeliku kergemeelsuse kui ka hooletuse kujul. Kuritegeliku kergemeelsuse (§ 9 p. 1) puhul näeb süüdlane ette oma teo tagajärjena teise isiku surma võimalust, kuid loodab seda kergemeelselt vältida, näiteks isik, lastes relvast märki käidavas kohas, näeb ette, et kuul võib kõrvalisi isikuid tabada, kuid arvab, et märklaud on paks ja tema ise osav laskur, mistõttu õnnetust ei juhtu; kuul, läbides aga märklaua serva, tapab möödamineja. Tapmine kuritegeliku kergemeelsuse puhul on üldreeglina ohtlikum kui tapmine hooletusest (vt. § 9 komm. 4). Hooletuse (§ 9 p. 2) puhul ei näe süüdlane ette teise isiku surma võimalust oma teo tagajärjena, kuigi ta peaks seda ette nägema ja võib seda ette näha. Kui isik ei näinud oma teo tagajärjena ette surma võimalust ega võinudki seda antud konkreetsel juhul ette näha, siis on tegemist surma mittesüülise põhjustamisega (casus subjektiivses mõttes) ja puudub kuriteo koosseis.

4. Käesoleva paragrahvi järgi kvalifitseeritakse tapmist ka näilise hädakaitse korral. Sel juhul on süüdlane surma põhjustamisel arvamusel, et ta kaitseb tõelise ühiskonnaohtliku ründe vastu, mis aga tegelikult aset ei leia, kuigi see asjaolu oleks pida-

nud süüdlasele teada olema. Kui surm põhjustatakse ettevaatamatuse tõttu üliraske kehavigastuse tahtliku tekitamise tagajärjel, tuleb süüdlase käitumine kvalifitseerida üksnes KrK § 107 lg. 2 järgi.

§ 106. Enesetapmisele viimine

Julma kohtlemisega või mõnitamisega viimise eest enesetapmisele või selle katsele —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani.

1. KrK, lugedes enesetapmist või selle katset karistamatuks, tunnistab kuriteoks teise isiku julma kohtlemise või mõnitamisega enesetapmisele või selle katsele viimise. Vaadeldava kuriteo objektiks on iga isiku, nii täiskasvanu kui ka alaealise elu. Erinevalt VNFSV 1926. a. KrK-st ei ole nõutav, et kannatanu oleks süüdlasest materiaalses või muus sõltuvuses. Sellist sõltuvust, nagu kannatanu alaealisustki võib kohus arvestada ainult vastutust raskendava asjaoluna (§ 38 p. 5).

2. Objektiivsest küljest on antud kuriteo koosseisuks vajalik: 1) kannatanu julm kohtlemine või mõnitamine; 2) kannatanu poolt enesetapmise või selle katse toimepanemine ja 3) põhjuslik seos julma kohtlemise või mõnitamise ning enesetapmise või selle katse vahel. Kui enesetapmine (selle katse) leiab aset kannatanu ja süüdlase isiklike vahekordade (näit. intiimelu suhete katkemise) tõttu, kuid ei ole julma kohtlemise või mõnitamise tagajärjeks, puudub vaadeldava kuriteo koosseis. Julma kohtlemise, s. t. kannatanuga toorelt ümberkäimise all tuleb mõista nii füüsilist julmust (näit. vägivallategude toimepanemist isiku kallal, antisanitaarsetes ruumides hoidmist, liikumisvabaduse piiramist, näljutamist jne.) kui ka moraalset julmust (näit. kavakindlat tagakiusamist). Mõnitamine, olles lähedane moraalsele julmusele, väljendub kannatanu inimväärikuse sügavas alandamises erilise küünilisusega. Kas konkreetsel juhul on tegemist julma kohtlemise või mõnitamisega, see on fakti küsimus. Antud kuritegu on lõpule viidud sellest momendist, kus süüdlase teole järgneb enesetapmise katse. Kui enesetapmist või selle katset ei järgne (või ehkki järgneb, kuid puudub põhjuslik seos süüdlase teoga), võib süüdlane vastutada julma kohtlemise või mõnitamise eest ainult siis, kui need teod on hõlmatud mõne teise isikuvastase kuriteo, näiteks KrK § 114 või 130 koosseisust.

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks on iga isik, olenemata tema vahekorrast kannatanuga.

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldav kuritegu teo suhtes ainult tahtlust, tagajärje suhtes võib esineda nii ettevaatamatus kui ka tahtlus. Kui julma kohtlemise või mõnita-

misega viiakse enesetapmisele süüdimatusseisundis olev isik (vt. § 11) ja süüdlasel esineb tagajärje suhtes tahtlus, tuleb tema tegu kvalifitseerida tapmisena (vt. § 17 komm. 5 «c»).

§ 107. Üliraske kehavigastuse tahtlik tekitamine

(1) Kehavigastuse tahtliku tekitamise eest, mis on elule ohtlik või põhjustas mõne tähtsa organi kaotuse, selle tegevuse lakkamise, vaimuhaiguse, töövõime püsiva, mitte alla ühe kolmandiku kaotusega seotud muu terviserikke või näo parandamatu, inetuks tegeva rikke, —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni kuue aastani.

(2) Sama teo eest, kui sellega ettevaatamatuse tõttu põhjustati kannatanu surm või see tegu pandi toime kannatanule eriti piinaval või julmal viisil või vähemalt teistkordselt, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani.

1. Kehavigastus on teise inimese tervise õigusvastane tahtlik või ettevaatamatu kahjustamine, mis väljendub keha anatoomilise tervikluse või organismi füsioloogiliste funktsioonide rikkumises. KrK järgi on terviserike (s. t. tõsisem, olulisem tervise kahjustamine) kehavigastuse obligatoorseks tunnuseks ainult üldreeglina. Nii näeb KrK § 112 lg. 1 ette kehavigastuse ilma terviserikketa, mistõttu kehavigastuse mõiste on KrK-s laiem terviserikke mõistest. Kannatanu nõusolek või isegi tungiv palve ei kõrvalda üldreeglina kehavigastuse tekitamise õigusvastasust, välja arvatud KrK §-s 112 lg. 1 ettenähtud kerge kehavigastuse tekitamine ja nõusolek, mis on antud mingil ühiskonnakasulikul eesmärgil (näit. seoses teadusliku eksperimendiga).

2. Kehavigastuse objektiks on teise inimese tervis, kui inimese organismi üldine normaalne seisund, mis väljendub organismi tervikluses ja õiges funktsioneerimises. Kehavigastuse tagajärjel kannatanu tervise faktiline olukord halveneb, ükskõik milline see ka varem ei olnud. Enesevigastamine aga ei moodusta kehavigastuse kui isikuvastase kuriteo koosseisu. Enesele kehavigastuse tekitamine ühiskonnakahjulikul eesmärgil võib moodustada mõne muu KrK-s ettenähtud kuriteo koosseisu, näiteks enesele kehavigastuse tekitamine sõjaväeteenistusse kutsumisest vabanemise eesmärgil (§ 78 lg. 2). Kehavigastus ei ole alati kannatanu kehalise puutumatuse rikkumiseks (näit. kehavigastuse tekitamine psüühilise mõjutamisega). Selle tunnuse poolest erineb kehavigastus vägivallategudest isiku kallal (vt. § 113 komm. 1). Tervist võivad kahjustada ka mõned mitteisikuvastased kuriteod (vt. §-d 75, 83, 90, 135, 141, 204 jt.), mis on suunatud ennekõike teiste objektide vastu. Kehavigastus erineb nendest kuritegudest selle poolest, et ta on suunatud ainult tervise vastu ega kahjusta samal ajal teisi objekte (välja arva-

tud §-s 107 lg. 2 ettenähtud kuritegu, mille objektiks võib olla ka teise inimese elu).

3. Objektiivsest küljest on kehavigastuse tekitamisega tegemist siis, kui on leidnud aset teise inimese tervisele teatava kahju põhjustamine, mis väljendub terviserikkes või keha anatoomilise tervikluse või organismi füsioloogiliste funktsioonide muus rikkumises. Kehavigastuseks ei ole nõutav füüsilise valu põhjustamine. See võib puududa näiteks terviserikke tekitamisel psüühilise mõjutamisega või seetõttu, et kannatanu viibib teo toimepanemise ajal teadvuseta olekus. Küll on aga füüsilise valu põhjustamine vägivallategude spetsiifiliseks tunnuseks (vt. § 113 komm. 2). Kehavigastus tekitatakse üldreeglina tegevuse abil, neil juhtudel aga ka tegevusetusega, kui süüdlane on kohustatud ära hoidma teise inimese tervisele kahju tekkimist (vt. § 125 komm. 3). Vahendid kehavigastuse tekitamiseks võivad olla mitmesugused (füüsilised, keemilised, infektsioonilised, samuti psüühilise mõjutamise vahendid jne.).

4. Lähtudes tervise kahjustamise kui kehavigastuse tagajärje raskusest, näeb KrK ette erineva raskusega kehavigastuse liigid. Kehavigastuse raskuse astme kindlaksmääramisel on peamisteks kriteeriumideks: 1) meditsiiniline (patoloogiline) kriteerium (kehavigastuse ohtlikkus elule, haigusliku protsessi raskus, kehaorgani funktsiooni tähtsus jne.) ja 2) ühiskondlik-majanduslik (ökonooomiline) kriteerium (töövõime kaotuse kestus ja kvantum). Töövõime kaotuse hindamisel tuleb lähtuda üldisest töövõimest (spetsiaalset töövõimet võib erandina arvestada siis, kui süüdlase tahtlus oli suunatud just kannatanu spetsiaalse töövõime hävitamisele). Kehavigastuse iseloomu (raskuse) kindlakstegemiseks on kohustuslik kohtumeditsiiniline ekpertiis (KrPK § 58 lg. 2 p. 1). Ekspertiisi teostamisel juhindub ekspert kehtivaist seadustest ja eeskirjadest kehavigastuse raskuse määramise kohta.

5. KrK §-s 107 ettenähtud tahtliku üliraske kehavigastuse moodustab sellise terviserikke põhjustamine, mis on elule ohtlik või mis toob kaasa vähemalt ühe selles paragrahvis ettenähtud tagajärgedest.

a) Elule ohtlik on selline kehavigastus, mis ohustab terviserikke põhjustamise momendil vahetult kannatanu elu (sõltumata meditsiinilise abi andmisest), s. t. süüdlase teost põhjustatuna on tõenäoline või ellujäämisega üheväärselt võimalik kannatanu surm. Antud kuriteo koosseis nõuab, et surm siiski ei saabu. Vastasel korral on tegemist tapmisega või §-s 107 lg. 2 ettenähtud kuriteoga (kui surma suhtes esineb ettevaatamatu süü). Üliraske kehavigastuse moodustab igasugune elule ohtlik vigastus, sõltumata mõne teise käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud tagajärje esinemisest.

b) Üliraske on ka kehavigastus, mis põhjustab mõne tähtsa organi kaotuse või selle tegevuse lakkamise. Tähtsa kehaorgani all tuleb antud juhul mõista nägemis-, kuulmis- ning rääkimisorganit, kätt, jalga, samuti sugutus- ja sigitusorganit. Üliraske kehavigastuse koosseisuks ei ole vaja, et organ oleks kehast eraldatud, piisab sellest, kui ta on kaotanud oma funktsioneerimisvõime. Organi kaotus või selle tegevuse lakkamine tähendab antud juhul organi funktsioneerimisvõime püsivat (jäädavat) ja täielikku kaotamist. Missugust nägemis-, kuulmis- või rääkimisvõime kaotust loetakse täielikuks, see leiab täpsustamist vastavates eeskirjades.

c) Vaimuhaiguse põhjustamine moodustab üliraske kehavigastuse sõltumata sellest, kas vaimuhaigus on elule ohtlik või mitte, kas ta on püsiv või ajutine.

d) Töövõime püsivat, mitte alla kolmandiku kaotusega seotud terviseriket iseloomustab kannatanu üldise töövõime alatine (jääv) kaotus üle ühe kolmandiku. Töövõime kaotuse kvantum (%) määratakse kindlaks vastavalt erieeskirjadele.

e) Antud kuriteo moodustab lõpuks kehavigastus, mis põhjustab näo parandamatu, inetuks tegeva rikke. Inetuks tegev rike on näo välise kuju muudatus, mis annab kannatanu näole sellise ilme, et see kutsub vaatajas esile vastikustunde (näit. suured haavad näos, mis muudavad selle ebasümmeetriliseks jne.). Inetuks tegev rike peab olema parandamatu, s. t. selline, mis ise ei taastu või mida ei saa kõrvaldada tavalise ravimeetodiga. Viimaste hulka ei arvata plastilisi operatsioone. Nende abil näo inetuks tegeva rikke kõrvaldamine ei välista antud kuriteo koosseisu. Kas antud rike on inetuks tegev, see on fakti küsimus; kas rike on parandamatu — selle lahendab ekspert.

6. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

7. Subjektiivsest küljest on vaadeldava kuriteo koosseisuks vajalik otsene või kaudne tahtlus. Süüdlase tahtlus on sealjuures suunatud ainult tervise kahjustamisele, mitte aga surma põhjustamisele. Nimetatud tunnus on oluline kehavigastuse ja tapmiskatse piiritlemisel. Kehavigastuse eest vastutuseks on nõutav, et süü hõlmaks kehavigastuse teatavat liiki. Mitte alati ei ole aga süüdlase tahtlus kehavigastuse liigi suhtes konkreetne. Esineb juhtumeid, kus subjekt soovib tekitada üldse kehavigastust, ilma selle raskust konkretiseerimata; mõnikord soovib ta tekitada küll teatava raskusega kehavigastust, kuid möönab sealjuures ka raskema kehavigastuse liigile omaste tagajärgede saabumist. Kui süüdlane soovib tekitada üldse kehavigastust ja tema kujutlus võimalikest tagajärgedest on ebakonkreetne, tuleb asuda seisukohale, et süüdlane möönab

kehavigastuse iga liigi põhjustamist, järelikult ka seda kehavigastust, mille ta tegelikult põhjustab. Kui süüdlane soovib tekitada kerget või rasket kehavigastust ja möönab sealjuures ka üliraske kehavigastuse tekkimist, on tegemist kaudse tahtlusega põhjustatud üliraske kehavigastusega, kui selline vigastus tegelikult saabus. Ajend ja eesmärk ei ole sealjuures kehavigastuse tekitamise koosseisu tunnusteks. Kui üliraske kehavigastuse tekitamisel esineb nõukogude võimu õõnestamise või nõrgendamise eesmärk, võib süüdlase tegu olla kvalifitseeritav terroristliku aktina (§ 64 lg. 2 või 65 lg. 2).

8. KrK § 107 näeb ette üliraske kehavigastuse tekitamise kaks koosseisu: a) üliraske kehavigastuse tahtliku tekitamise lihtkoosseisu ja b) selle kuriteo koosseisu enamohtliku liigi. Raskendavaiks (kvalifitseerivateks) asjaoludeks on üliraske kehavigastuse tekitamisega kannatanu surma põhjustamine ettevaatamatuse tõttu; üliraske kehavigastuse tekitamine kannatanule eriti piinaval või julmal viisil ja üliraske kehavigastuse tekitamine vähemalt teistkordselt.

a) Üliraske kehavigastus, mille tagajärjeks on surm, esineb siis, kui surm on põhjuslikus seoses süüdlase poolt tekitatud üliraske kehavigastusega. Üliraske kehavigastusega surma põhjustamisel esineb süüdlasel kehavigastuse suhtes tahtlus, surma kui tagajärje suhtes aga ettevaatamatus (elule ohtliku kehavigastuse tagajärjel surma põhjustamise suhtes ainult kuritegelik kergemeelsus). Tahtlikust tapmisest (§-d 100 ja 101) erineb käsitletav kuriteo koosseis kannatanu surmamise tahtluse puudumisega; tapmisest ettevaatamatuse tõttu (§ 105) aga selle poolest, et antud juhul esineb süüdlasel üliraske kehavigastuse tekitamise tahtlus, mis peab ettevaatamatu tapmise puhul puuduma.

b) Piinava viisi kohta vt. KrK § 114 komm. 1, julma viisi kohta KrK § 101 komm. 8 «a».

c) Üliraske kehavigastuse vähemalt teistkordse toimepanemisega on tegemist üksnes siis, kui süüdlane on varem tahtlikult tekitanud üliraske kehavigastuse. Varem mingi muu kehavigastuse tekitamine või varem toimepandud tapmine ei ole antud juhul teistkordsust tingivaks asjaoluks. Teistkordsuse kohta vt. KrK § 38 komm. 1 «b». KrK §-s 42 lg. 1 p. 1 loetletud juhtudel võib selle kuriteo toimepanemine vähemalt teistkordselt olla aluseks isiku eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamisele.

§ 108. Raske kehavigastuse tahtlik tekitamine

Kehavigastuse tahtliku tekitamise eest, mis ei ole elule ohtlik ega toonud kaasa käesoleva koodeksi §-s 107 ettenähtud tagajärgi, kuid põhjustas mõne vähem tähtsa organi kaotuse või selle tegevuse lakkamise või kutsus esile

töövõime püsiva, alla ühe kolmandiku, kuid olulise kaotuse või pikaajalise, mitte alla ühe kolmandiku kaotusega seotud terviserikke, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Käesolevas paragrahvis on raske kehavigastus määratletud negatiivsete ja positiivsete tunnuste abil. Raske kehavigastuse puhul peab puuduma: 1) vigastuse ohtlikkus elule (vt. § 107 komm. 5 «a») ja 2) ükskõik missugune üliraskele kehavigastusele (§ 107) omane tagajärg. Samal ajal on nõutav käesolevas paragrahvis ettenähtud tagajärgedest vähemalt ühe esinemine:

a) vähem tähtsa organi kaotus või selle tegevuse lakkamine. Vähem tähtsaiks organeiks loetakse sõrmi, varbaid, kõrvalesti jne. Raske kehavigastuse moodustab ka ühe kõrva kuulmisvõime kaotus;

b) terviserike seoses üldise töövõime püsiva (jääva) alla ühe kolmandiku, kuid olulise (s. t. üle 15%) kaotusega;

c) terviserike, seoses üldise töövõime pikaajalise, mitte alla ühe kolmandiku kaotusega. Antud tagajärje all tuleb mõista ka pikaajalist terviseriket, s. t. haiguslikku protsessi, mis oma iseloomu tõttu vajab ravimist üle 4 nädala.

2. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

3. Vt. ka KrK § 107 komm. 6 ja 7.

§ 109. Kehavigastuse tekitamine hingelise erutuse seisundis

(1) Üliraske kehavigastuse tahtliku tekitamise eest äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, mille põhjustas vägivald või raske solvamine kannatanu poolt, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Raske kehavigastuse tahtliku tekitamise eest käesoleva paragrahvi esimeses lõikes tähendatud asjaoludel —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

1. Antud kuritegu kujutab endast üliraske või raske kehavigastuse tahtlikku tekitamist kergendavail asjaoludel ja nimelt füsioloogilise afekti seisundis, mille eest on ette nähtud väiksem karistus kui KrK §-des 107 ja 108. Füsioloogilise afekti ja koosseisu teiste tunnuste kohta vt. KrK §-d 103 komm. 2 ja 3; 107 komm. 2 ja 108 komm.

2. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

3. Vaadeldav kuritegu eeldab tahtlikku süüd. Füsioloogilise afekti seisund ei kõrvalda tahtlust.

§ 110. Kehavigastuse tekitamine hädakaitse piiride ületamisega

Üliraske või raske kehavigastuse tekitamise eest hädakaitse piiride ületamisega —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või ühiskondliku laitusega.

1. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuritegu moodustab, kõrvuti KrK §-s 109 ettenähtuga, üliraske või raske kehavigastuse tekitamise vähem ohtliku liigi, s. t. vaadeldava kuriteo toimepanemise kergendavail asjaoludel.
2. Antud kuritegu seisneb üliraske (§ 107) või raske (§ 108) kehavigastuse tekitamises hädakaitse piiride ületamisega. Hädakaitse ja selle piiride ületamise kohta vt. KrK §-d 13 komm. ja 104 komm. 2.
3. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast.
4. Kehavigastuse tekitamise kvalifitseerimine KrK § 110 järgi ei ole välistatud ka siis, kui süüdlane tegutses tugeva hingelise erutuse seisundis (§ 109).

§ 111. Kehavigastuse tekitamine ettevaatamatuse tõttu

(1) Üliraske kehavigastuse tekitamise eest ettevaatamatuse tõttu — karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Raske kehavigastuse tekitamise eest ettevaatamatuse tõttu — karistatakse parandusliku tööga kuni kuue kuuni või ühiskondliku laitusega.

1. Objektiivsest küljest väljendub antud kuritegu KrK §-s 107 lg. 1 ettenähtud üliraske või KrK §-s 108 ettenähtud raske (mitte aga §-s 112 ettenähtud kerge) kehavigastuse tekitamises üldreeglina teatava tegevusega. Ettevaatamatuse tõttu abinõude tarvitusele võtmata jätmine kehavigastuse tekkimise vältimiseks moodustab vaadeldava kuriteo koosseisu ainult siis, kui isik oli kohustatud selliseid abinõusid tarvitusele võtma ja üksnes niivõrd, kuivõrd tegevusetusega kehavigastuse ettevaatamatuse tõttu põhjustamine ei moodusta iseseisva kuriteo (näit. §-d 126—127) koosseisu. Üliraske ja raske kehavigastuse objektiivse külje tunnuste kohta vt. KrK §-d 107 komm. 2—5 ja 108 komm. 1.
2. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab kuueteistkümnendast eluaastast.
3. Subjektiivsest küljest iseloomustab antud kuritegu ettevaatamatus nii kuritegeliku kergemeelsuse (§ 9 p. 1) kui ka hooletuse (§ 9 p. 2) kujul, elule ohtliku keha-

vigastuse tekitamist ettevaatamatuse tõttu aga ainult kuritegeliku kergemeelsuse kujul. Kui isik ei näinud ette oma tegevuse tagajärjena üliraske või raske kehavigastuse tekitamise võimalust ega võinudki seda antud konkreetsel juhul ette näha, on tegemist teise isiku tervise mittesüülise kahjustamisega (casus subjektiivses mõttes) ja puudub kuriteo koosseis.

§ 112. Kerge kehavigastuse tahtlik tekitamine

(1) Kehavigastuse tahtliku tekitamise eest, mis ei põhjustanud terviseriket, —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni viiekümne rublani.

(2) Kerge kehavigastuse tahtliku tekitamise eest, mis põhjustas töövõime püsiva, väheolulise kaotuse või pikaajalise, alla ühe kolmandiku kaotuse või töövõime lühiajalise kaotusega seotud terviserikke, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud *ilma terviserikketa* kergeks kehavigastuseks on selline kehavigastus, mis ei ole ohtlik elule ega põhjusta KrK §-des 107, 108 ja 112 lg. 2 ettenähtud tagajärgi, kuid rikub keha elundite ja keha kudede terviklust. Kergeks, terviserikketa kehavigastuseks loetakse näiteks marrastusi, kriimustusi, haavu naha kudedes jt. vigastusi, mis nõuavad lühiajalist, s. t. kuni 7 päeva kestvat ravi, ja paranevad täielikult.

2. Käesoleva paragrahvi teises lõikes ettenähtud *terviserikkega* kergeks kehavigastuseks on niisugune kehavigastus, mis põhjustab üldise töövõime kas püsiva (jääva), kuid väheolulise, s. t. alla 15% kaotuse või pikaajalise alla ühe kolmandiku või lühiajalise kaotuse. Tavaliselt ei tehta vahet töövõime pika- ja lühiajalise kaotuse vahel ja peetakse terviserikkega kergeks kehavigastuseks sellist vigastust, mis põhjustab üldise töövõime *ajutise* kaotuse 1 kuni 4 nädalani.

3. Vastutus käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud kuriteo eest algab kuueteistkümnendast, teises lõikes ettenähtud kuriteo eest aga neljateistkümnendast eluaastast.

4. Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud kuriteos algatatakse kriminaalasi ainult kannatanu kaebusel. Kannatanul on kohtus asja arutamisel süüdistamisõigus ja menetlus kuulub lõpetamisele tema leppimise korral süüdistatavaga (KrPK § 95 lg. 1). Neid asju võivad arutada ka seltsimehelikud kohtud (vt. § 51).

5. Vt. ka KrK § 107 komm. 2 ja 7.

§ 113. Vägivallateod isiku kallal

Tahtliku löömise, peksmise või muu vägivallateo eest isiku kallal, mis põhjustas füüsilist valu, —

karistatakse paranduslikku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni viiekümne rublani või ühiskondliku laitusega.

1. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuritegu on lähedane kehavigastuse (eriti § 112 lg. 1) tekitamisele. Erinevalt viimasest peab antud juhul puuduma keha anatoomilise tervikluse (näit. naha kudede) või organismi füsioloogiliste funktsioonide rikkumine.

2. Vaadeldav kuritegu seisneb objektiivsest küljest teise isiku kehalise puutumatuse rikkumises, mis on võimalik ainult füüsilise mõjutamisega — löömise, peksmise või muu vägivallateo toimepanemisega isiku kallal. Löömise all mõistetakse teise isiku keha järsku, ühekordset mehhaanilist mõjutamist. Löömisena on käsitletav ka järsk tõukamine. Peksmine on järjestikku toimuv korduv löömine. Muu vägivallateo all tuleb mõista keha igasugust füüsilist mõjutamist (peale löömise ja peksmise), näiteks käte väänamist, juustest kiskumist jms. Kehalise puutumatuse rikkumine moodustab vaadeldava kuriteo koosseisu ainult siis, kui ta ühtlasi põhjustab kannatanule füüsilist valu. Ainult ebamugavus- või muu pahatunde, samuti puhtpsüühiliste kannatuste tekitamine ei moodusta antud kuriteo koosseisu. Valutunde aluseks võib olla ainult selline häire kannatanu organismis, mis ei kujuta endast kehavigastust. Kui kehalise puutumatuse rikkumine ei põhjusta füüsilist valu, kuid on objektiivselt kannatanule häbistavana hinnatav, võib olla tegemist KrK §-s 130 ettenähtud solvamisega (vt. § 130 komm. 2).

3. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab kuueteistkümnendast eluaastast.

4. Vaadeldav kuritegu on toime pandav ainult tahtlikult. Teise inimese kehalise puutumatuse rikkumine ettevaatamatuse tõttu, ehkki see põhjustas füüsilist valu, ei moodusta antud kuriteo koosseisu.

5. Kui käesolevas paragrahvis ettenähtud tegevus kannab piinamise iseloomu, tuleb süüdlase tegu kvalifitseerida KrK § 114 järgi (vt. § 114 komm. 1).

6. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteos algatatakse kriminaalasi ainult kannatanu kaebusel (vt. § 112 komm. 4).

§ 114. Piinamine

Käesoleva koodeksi §-des 108, 112 või 113 ettenähtud tegevuse eest, kui see kannab piinamise iseloomu, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni nelja aastani.

1. Käesolevas paragrahvis ettenähtud piinamine on raske ning kerge kehavigastuse ja vägivallategude ohtlikumaks liigiks. Vaadeldava kuriteo suurem ühiskonnaohtlikkus on tingitud sellest, et süüdlane tekitab kehavigastuse või paneb toime vägivallateo sellisel viisil, mis on kannatanule piinav, s. t. põhjustab talle raskeid füüsilisi kannatusi või suurt valutunnet. Iga löömine, peksmine ja muu vägivallategu, samuti üldreeglina ka kehavigastus põhjustab füüsilist valu, kuid piinamine on kannatanu selline füüsiline mõjutamine, mis tekitab talle tavaliselt suuremat valu või füüsilisi kannatusi pikema aja vältel.

2. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast, välja arvatud juhud, kus süüdlane tekitab KrK §-s 112 lg. 1 ettenähtud kehavigastuse või paneb toime KrK §-s 113 ettenähtud tegevuse. Siis algab vastutus käesoleva kuriteo eest kuueteistkümnendast eluaastast.

3. Subjektiivsest küljest on piinamine ainult tahtlikult toimepandav kuritegu.

4. Neil juhtudel, kus piinamise tagajärjel põhjustatakse üliraske kehavigastus, tuleb süüdlase tegu kvalifitseerida KrK § 107 lg. 2 järgi.

§ 115. Vägistamine

(1) Suguühenduse eest naisisikuga vägivalla või vägivallaga ähvardamise abil või ära kasutades kannatanu abitut seisundit —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni seitsme aastani.

(2) Sama tegevuse eest teadvalt alla kaheksateistkümne aasta vanuse naissoost isiku suhtes, isikute grupi poolt või isiku poolt, kes on varem toime pannud sellise kuriteo, —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani.

(3) Vägistamise eest:

1) mis põhjustas kannatanu suhtes eriti raske tagajärje või

2) mille pani toime eriti ohtlik retsidivist, —

karistatakse vabadusekaotusega seitsmest kuni viieteistkümne aastani.

1. Vägistamise kui raskeima seksuaalkuriteo objektiks on naissoost isiku suguline vabadus. Naisisik ei kaota abiellumisega sugulist vabadust, seepärast võib kannatanuks olla ka abielus naine, kui tema mees sunnib teda suguühendusse astuma.

2. Vaadeldava kuriteo objektiivse külje moodustab suguühendus naissoost isikuga vägivalla või vägivallaga ähvardamise abil või tema abitu seisundi ärakasutamisega.

a) Vägivalla all tuleb mõista kannatanu füüsilist mõjutamist (kinnisidumist, kägistamist, löömist, kehavigastuse tekitamist jne.) eesmärgil kõrvaldada naisisiku tõeline (mitte teeseldud) vastupanu ja sundida teda alistuma suguaktiks.

b) Vägivallaga ähvardamisel kasutab süüdlane teatavat psüühilist vägivalda eesmärgiga sundida kannatanut

sugulisse ühendusse astuma. Kuriteo koosseisuks ei piisa igasugusest ähvardusest (ähvardus mitte abielluda, levitada laimavaid väljamõeldisi jne.). Peab esinema ähvardamine kas KrK §-s 128 ettenähtud või muu füüsilise vägivallaga (kehavigastuse tekitamisega, vägivallategudega isiku kallal). Ähvardamine peab olema kannatanu seisukohast küllalt tõsine, et murda tema tõeline keeldumine ja sundida teda suguühendusele.

c) Abitus seisundis viibiva kannatanu all tuleb mõista isikut, kes ei ole suuteline kas üldse või otsustaval määral süüdlasele vastupanu osutama oma füüsiliste puuduste, haiguse, vaimse seisundi, teadvuse kaotuse, une või raske joobeseisundi tõttu. Abitus seisundis viibijaks on antud juhul ka alla neljateistkümneaastane naisisik. Ei ole tarvis, et kannatanu abitu seisundi ärakasutamine toimub pettuse teel. Kuritegu on lõpule viidud suguühenduse algusega.

3. Kuriteo täideviijaks on ainult meesisik alates neljateistkümne aasta vanusest, teisteks osavõtjateks võivad olla ka naisisikud.

4. Subjektiivsest küljest iseloomustab vägistamist otsene tahtlus. Viimase alusel on võimalik ka vägistamiskatse eristamine teistest kuritegudest. Selleks tuleb tuvastada, kas süüdlasel oli eesmärgiks teostada vägivaldne suguakt ja kas tema poolt kasutatud vägivald oli nimetatud eesmärgi saavutamise vahendiks. Kui ei, siis puudub vägistamiskatse ja võib esineda mõne teise kuriteo, näiteks huligaansuse (§ 195 või 196) või solvamise (§ 130) koosseis.

5. Vaadeldava kuriteo raskendavaiks (kvalifitseerivaiks) asjaoludeks (§ 115 lg. 2) on vägistamise toimepanemine: 1) teadvalt alla kaheksateistkümne aasta vanuse naissoost isiku suhtes. Antud juhul peab süüdlane teadma, et kannatanuks on alaealine. Kui selline teadlikkus puudub, pole antud koosseisu; 2) isikute grupi poolt. Isikute grupi moodustab kaks või enam isikut, kes, võttes osa vägistamisaktist, tegutsevad kannatanu suhtes omavahel kooskõlastatult. Grupi liikmena ei vastuta mitte ainult isik, kes paneb toime vägivaldse suguakti, vaid ka see, kes sellele vägivalla vahetu tarvitamisega kannatanu suhtes (näit. viimase kinnihoidmisega) kaasa aitab. Kui kaasaaitamine ei väljendu vägivalla tarvitamises kannatanu suhtes, vaid teistes tegudes (kannatanu kuriteo kohale meelitamises, valve teostamises), vastutab süüdlane osavõtu eest KrK § 17 mõttes; 3) isiku poolt, kes on varem vägistamise toime pannud. Antud juhul on raskendavaks asjaoluks vaadeldava kuriteo toimepanemine vähemalt teistkordselt.

6. Vaadeldav kuritegu on eriti raskendavail asjaoludel (§ 115 lg. 3) toime pandud siis, kui 1) vägistamine põhjustas eriti raske tagajärje (p. 1). Viimase all tuleb mõista näiteks kannatanu enesetapmist vägistamise tagajärjel,

talle üliraske kehavigastuse tekitamist, tema surma põhjustamist ettevaatamatuse tõttu. Kui süüdlane põhjustab kannatanu surma tahtlikult, siis kvalifitseeritakse tema tegu ainult tahtliku tapmisena raskendavatel asjaoludel (vt. § 101 komm. 4 «b»); 2) kui vägistamise paneb toime eriti ohtlik retsidivist (vt. § 42).

7. Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud kuriteos algatatakse kriminaalasi ainult kannatanu kaebusel, kuid viimase leppimisel süüdistatavaga asja menetlus lõpetamisele ei kuulu (KrPK § 95 lg. 4).

§ 116. Suguühendus alla kuueteistkümne aasta vanuse naissoost isikuga

Suguühenduse eest teadvalt alla kuueteistkümne aasta vanuse naissoost isikuga käesoleva koodeksi §-s 115 ettenähtud kuriteo tunnuse puudumisel — karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

1. Suguline läbikäimine alla kuueteistkümne aasta vanuse naissoost isikuga, olgugi tema nõusolekul, kahjustab alaealise normaalset sugulist ning üldse füüsilist, samuti aga ka vaimset arenemist. Sellepärast nähakse Nõukogude kriminaalseadusandluses ette vastutus ka *mittevägivaldse* suguühenduse eest sellise alaealisega.

2. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo *objektiks* on, erinevalt vägistamisest (vt. § 115 komm. 1), mitte kannatanu suguline vabadus, vaid alla kuueteistkümne aasta vanuse naissoost isiku normaalne suguline ja üldine areng. Et lapseealine, s. t. alla neljateistkümne aasta vanune isik pole üldreeglina suguküps ega evi arusaamist suguelust ja sugulise vabaduse tähendusest, ei ole suguühendus vastastikusel kokkuleppel temaga tegelikult võimalik. Suguühendus alla neljateistkümne aasta vanuse naissoost isikuga moodustab *alati* KrK §-s 115 ettenähtud vägistamise. Järelikult on vaadeldavas paragrahvis ettenähtud kuriteos kannatanuks ainult alla kuueteistkümne, kuid vähemalt neljateistkümne (s. t. neljateistkümne ja viieteistkümne) aasta vanune naissoost isik, sõltumata sellest, kas ta on suguküps või mitte. Suguühendus kuueteistkümne kuni kaheksateistkümne aasta vanuse naissoost alaealisega ei moodusta vaadeldava kuriteo koosseisu.

3. *Objektiivsest küljest* seisneb antud kuritegu suguühenduses alla kuueteistkümne, kuid vähemalt neljateistkümne aasta vanuse naissoost isikuga tema *nõusolekul*. Kui süüdlane sunnib kannatanut sugulisse ühendusse astuma vägivalla või vägivallaga ähvardamise abil või kasutab ära tema abitut seisundit (vt. § 115 komm. 2), tuleb tegu kvalifitseerida vägistamisena (§ 115). Vaadeldav kuritegu on lõpule viidud suguühenduse algusega. Mõne liiderliku teo toimepanemine kan-

natanu suhtes, sõltumata sellest, kas süüdlane astus temaga ka suguühendusse või mitte, moodustab KrK §-s 117 ettenähtud kuriteo koosseisu.

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldav kuritegu otsest tahtlust. Süüdlane on teadlik sellest, et astub suguühendusse alla kuueteistkümne, kuid vähemalt neljateistkümne aasta vanuse naissoost isikuga ja soovib seda. Kui süüdlane, astudes suguühendusse, on teadlik, et naissoost isik on alla neljateistkümne aasta vana, tuleb tema tegu kvalifitseerida KrK § 115 lg. 2 järgi. Kui subjekt, astudes suguühendusse, on veendunud, et kannatanu ei ole alla kuueteistkümne aasta vana, puudub vaadeldava kuriteo koosseis.

§ 117. Alla kuueteistkümne aasta vanuse isiku kõlbeline rikkumine

Teadvalt alla kuueteistkümne aasta vanuse isiku kõlbelise rikkumise eest liiderliku tegevusega tema suhtes —

karistatakse vabadusekaotusega kuni nelja aastani.

1. Antud kuriteo objektiks on alla kuueteistkümne aasta vanuse isiku terve suguline ja kõlbeline areng. Erinevalt KrK §-s 116 ettenähtud kuriteost võib vaadeldav kuritegu olla suunatud nii alla kuueteistkümne aasta vanuse nais- kui ka meessoost isiku vastu, olenemata tema vanuse alampiirist. Liiderlik tegevus, mis on suunatud kuueteistkümne aasta vanuse ja vanema isiku kõlbelisele rikkumisele, ei moodusta antud kuriteo koosseisu. Sellist tegevust võib, olenevalt konkreetsetest asjaoludest, kvalifitseerida mõne teise kuriteona, näiteks huligaansusena (§-d 195 ja 196); pornograafilise eseme levitamisena (§ 200) või salaurka pidamisena liiderdamiseks (§ 201).

2. Vaadeldava kuriteo objektiivne külg seisneb kannatanu kõlbelises rikkumises. Kõlbelise rikkumise vahendiks on liiderlik tegevus, mis pannakse toime kas kannatanu suhtes või on temale vahetult suunatud. Liiderliku tegevuse all mõistetakse sugulise kire ebaloomuliku rahuldamise mitmesuguseid viise (välja arvatud pederastia). Tehakse vahet nn. füüsilise liiderlikkuse (näit. kannatanu suguorgani puudutamine süüdlase keha mingi osaga, rõvedate kehaliigutuste tegemine) ja nn. intellektuaalse liiderlikkuse (sugukõlvatu vestlus, pornograafiliste kujutiste näitamine, kallutamine onanismile jne.) vahel. Lõpuleviidud kuriteoks ei ole nõutav, et kannatanu tegelikult kõlbeliselt rikuti.

3. Antud kuriteo subjektiks võib olla nii mees- kui ka naissoost isik.

4. Käesolev kuritegu on ainult tahtlikult toime pandav. Süüdlane on teadlik, et ta kõlbeliselt rikub alla kuueteistkümne

aasta vanust isikut liiderliku tegevusega tema suhtes ja soovib või möönab seda. Kõlbelist rikkumist teostab süüdlane üldreeglina oma sugulise kiimaluse rahuldamise eesmärgil.

§ 118. Pederastia

(1) Pederastia eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani.

(2) Pederastia eest vägivalla või vägivallaga ähvardamise abil või ära kasutades kannatanu abitut seisundit või teadvalt alla kaheksateistkümne aasta vanuse isikuga —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni kuue aastani ühes väljasaatmisega kuni kolme aastani või ilma selleta.

1. Pederastia on loomuvastane suguühendus kahe meessoost isiku vahel nn. passiivse pederasti pärasoole kaudu. Loomuvastane suguühendus naissoost isikute vahel pole hõlmatud käesoleva kuriteo koosseisust. Pederastia kui moraalse laostumise üks ohtlikumaid nähtusi on teravalt vastuolus normaalse seksuaalelu laadiga sotsialistlikus ühiskonnas, mistõttu selle kuriteo eest nähakse käesolevas paragrahvis ette range vastutus.

2. Antud paragrahvis on ette nähtud selle kuriteo kaks liiki.

a) Esimeses lõikes (vaadeldava kuriteo lihtkoosseis) nähakse ette vastutus pederastia eest mõlema poole nõusolekul eeldusel, et passiivne pool on täisealine. Vaadeldava kuriteo täideviijaks on ainult meessoost isik, teisteks osavõtjateks võivad olla ka naissoost isikud. Esimeses lõikes ettenähtud pederastia eest kannavad kriminaalvastutust kuriteo mõlemad täideviijad, s. t. nii aktiivne kui ka passiivne pederast.

b) Teises lõikes (vaadeldava kuriteo enamohtlik liik) ettenähtud kuriteo suurem ühiskonnaohtlikkus on tingitud sellest, et süüdlane, kahjustades teise meessoost isiku sugulist vabadust või alaealise normaalset arengut, paneb pederastia toime: 1) vägivalla või sellega ähvardamise abil või 2) ära kasutades kannatanu abitut seisundit (vt. § 115 komm. 2 «c») või 3) alaealise isikuga. Vaadeldava kuriteo täideviijana vastutab ainult aktiivne pederast. Isik, kes oli sunnitud toime panema pederastiaakti, samuti selleks kasutatud alaealine on antud kuriteos kannatanu ega kuulu kriminaalvastutusele.

3. Subjektiivsest küljest on käesoleva kuriteo koosseisuks nõutav otsene tahtlus. Teises lõikes ettenähtud pederastia puhul alla kaheksateistkümne aasta vanuse isikuga on sealjuures nõutav, et süüdlane oleks teadlik kannatanu alaealisusest. Kui selline teadlikkus puudub, tuleb süüdlase tegu kvalifitseerida käesoleva paragrahvi esimese lõike järgi.

§ 119. Suguhaigusesse nakatamine

Teise isiku nakatamise eest suguhaigusesse isiku poolt, kes teadis selle haiguse olemasolu enesel, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Objektiivsest küljest seisneb käsitletav kuritegu teise isiku (mitte ainult vastassugupoole) infitseerimises mingisugusesse suguhaigusesse. Nakatamine võib toimuda ükskõik mis teel, mitte ainult suguühte teel, vaid ka muul viisil (näit. ühiste toidunõude kasutamine, ühise paberossi suitsetamine jne.). Antud kuritegu on lõpule viidud kannatanu suguhaigusesse nakatumise momendist; ainult teise isiku nakatumise ohtu asetamine ei ole kuritegu. Teise isiku teadvalt mõnda muusse ohtlikusse haigusesse (mittesuguhaigusesse) nakatamine võib moodustada, sõltuvalt saabunud tagajärgedest, kas kehavigastuse või KrK §-s 211 ettenähtud kuriteo koosseisu.

2. Vaadeldava kuriteo subjektiks on suguhaigust põdev nais- või meessoost isik alates kuueteistkümne aasta vanusest.

3. Antud kuritegu on toime pandav nii tahtlikult kui ka kuritegeliku kergemeelsusega. Seega nõuab kuriteo koosseis, et süüdlane oleks teadlik oma haigusest ja teise inimese sellesse nakatamise võimalusest. Kui suguhaigust põdev isik, ehkki teades suguhaiguse olemasolust enesel, nakatab teise isiku sellesse haigusesse hooletuse (§ 9 p. 2) tõttu, puudub kuriteo koosseis.

4. Kannatanu nakatamine suguhaigusesse seoses tema vägistamisega on kvalifitseeritav KrK § 115 ja käsitletava kuriteo konkurentsina. Samuti on konkurentsi sätted kohaldatavad siis, kui suguhaigusesse nakatamine leiab aset seoses KrK §-s 116, 117 või 118 ettenähtud kuriteo toimepanemisega. Et vaadeldav kuritegu on kehavigastuse eriliik, on selle ideaalkonkurents kehavigastuse tekitamisega välistatud.

§ 120. Ebaseaduslik abort

(1) Ebaseadusliku abordi tegemise eest isiku poolt, kellel on kõrgem meditsiiniline haridus, —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kolme aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

(2) Abordi tegemise eest antisanitaarses olukorras isiku poolt, kellel on kõrgem meditsiiniline haridus, või abordi tegemise eest isiku poolt, kellel ei ole kõrgemat meditsiinilist haridust, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(3) Ebaseadusliku abordi eest, mis tehti vähemalt teistkordselt või põhjustas raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani.

1. Nõukogude seadusandlus annab rasedale naisisikule võimaluse ise otsustada emaks saamise küsimus. Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1955. aasta 23. novembri seadusele «Abortide keelu tühistamisest» on abort printsiibis lubatud igale naisisikule, kes seda taotleb. Selleks, et kindlustada abordi maksimaalne ohutus raseda tervisele, on abordi tegemine lubatud ainult statsionaarses raviasutuses, ranges kooskõlas NSV Liidu Tervishoiuministri poolt 29. novembril 1956 kinnitatud «Instruktsioonile raseduse kunstliku katkestamise operatsiooni (abordi) teostamise korrast». Kriminaalõiguslikult karistatav abort on õigusvastane teise inimese raseduse kunstlik katkestamine emaihust loote kõrvaldamise teel.

2. Objektiivsest küljest seisneb vaadeldav kuritegu teise isiku raseduse ebaseaduslikus katkestamises. Iseenda raseduse katkestamine ei ole kuritegu. Rasedus on naisisiku füsioloogiline seisund, mille ajal tema ihus areneb loode. Raseduse katkemine enne sünnitust võib toimuda kas ilma välisabita või välisabiga (kunstlik raseduse katkemine ehk kunsttehislik abort). Ainult viimane on käsitletav kuriteona. Kuriteo koosseisu seisukohast ei ole oluline, mis staadiumis rasedus katkestatakse. Abordiks on kriminaalõiguse mõttes ka raseduse katkestamine pärast 28 nädalat, s. t. ka enneaegne sünnitus (arstiteaduse mõttes). Sel juhul, kui pärast 28-nädalast rasedust abordi tagajärjel sündinud laps on võimeline eluks väljaspool emaihu, tuleb tema tahtlikku surmamist kvalifitseerida tapmisena (§ 100 või 101). Raseduse katkestamine võib toimuda mitmesugusel viisil (kirurgiline sekkumine organismi, teatavate medikamentide kasutamine jne.).

3. Antud kuriteo subjektiks võib olla nii kõrgema meditsiinilise haridusega kui ka seda haridust mitteomav isik (vt. komm. 5).

4. Subjektiivsest küljest on vaadeldav kuritegu toime pandav ainult otsese tahtlusega. Süüdlane on teadlik, et teostab ebaseadusliku abordi, ja soovib seda. Teise isiku raseduse katkestamine ettevaatamatuse tõttu võib kaasa tuua vastutuse samadel alustel kui ettevaatamatu kehavigastuse tekitamine.

5. KrK § 120 näeb ette kolm ebaseadusliku abordi liiki.

a) Esimeses lõikes ettenähtud kuritegu seisneb raseduse kunstlikus katkestamises kõrgema meditsiinilise haridusega isiku poolt käesoleva paragrahvi teises ja kolmandas lõikes ettenähtud tunnuste puudumisel, kuid rikkudes seaduses ja instruktsioonis (vt. komm. 1) kindlaksmääratud abordi tegemise

korda, näiteks abordi tegemine väljaspool statsionaarset raviasutust (erakorteris, polikliinikus, ambulatooriumis, velskeripunktis jne.), samuti abordi tegemine statsionaarses raviasutuses, kuid pärast 12-nädalast rasedust või enne 6 kuu möödumist eelmisest abordist jne.

b) Teises lõikes ettenähtud kuriteo koosseisu moodustab: 1) abordi tegemine kõrgema meditsiinilise haridusega isiku poolt antisanitaarses olukorras või 2) abordi tegemine isiku poolt, kellel ei ole esimeses punktis nimetatud haridust. Esimesel juhul ei ole kuriteo koosseisu seisukohast oluline, kas peale antisanitaarsuse esinevad ka veel mõned käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud ebaseadusliku abordi tunnused või mitte. Teisel juhul ei evi kuriteo koosseisu seisukohast tähtsust see, kas süüdlane teeb aborti sanitaarses või antisanitaarses olukorras, statsionaarses raviasutuses või väljaspool seda.

c) Kolmandas lõikes ettenähtud ebaseadusliku abordi tegemine eriti raskendavail asjaoludel esineb siis, kui 1) süüdlane paneb toime käesoleva paragrahvi esimeses või teises lõikes ettenähtud kuriteo vähemalt teistkordselt (vt. § 38 komm. 1 «b») või 2) ehkki esmakordselt, kuid põhjustades sealjuures raske tagajärje (vt. § 38 komm. 4). Kui raske tagajärg põhjustatakse seadusliku (lubatud) abordi tegemisega, puudub KrK §-s 120 lg. 3 ettenähtud kuriteo koosseis. Raske tagajärje all tuleb mõista näiteks kannatanu surma või talle üliraske kehavigastuse tekitamist. Süüdlasel esineb raske tagajärje suhtes tavaliselt ettevaatamatus. Kuritegude konkurentsi kohta vt. ka KrK § 40 komm. 4 «d».

§ 121. Lapsele alimentide maksmisest kõrvalehoidumine

Vanema poolt lapsele kohtuotsusega väljamõistetud alimentide maksmisest kuritahtliku kõrvalehoidumise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Nõukogude seadus kohustab vanemaid andma ülalpidamist alaealistele lastele (ka adopteeritud lastele) kuni nende täisealiseks (18. a.) saamiseni, puudust kannatavaile töövõimetuile lastele aga ka pärast nende täisealiseks saamist (APEK § 42). Selle kohustuse mittetäitmine toob käesolevas paragrahvis ettenähtud tingimustel kaasa kriminaalvastutuse. Töövõimetule abikaasale ja teistele sugulastele, samuti ka oma ülalpidamisele võetud isikutele alimentide maksmisest kõrvalehoidumine ei moodusta kuriteo koosseisu. Elatanud või töövõimetule vanemale alimentide maksmisest kõrvalehoidumine on kvalifitseeritav KrK § 122 järgi.

2. Objektiivsest küljest seisneb antud kuritegu

vanema poolt lapsele alimentide, s. t. ainelise toetuse andmisest kõrvalehoidumises. Sealjuures on nõutav, et 1) alimendid on lapsele kohtuotsusega välja mõistetud ja 2) maksmisest kõrvalehoidumine on kuritahtlik, s. t. süüdlasel on võimalus oma kohustust täita, kuid ta ei tee seda. Erinevalt VNFSV 1926. a. KrK-st ei moodusta vaadeldava kuriteo koosseisu vanema poolt lapse ainelise toetuseta jätmine, kui see ei ole kohtuotsusega välja mõistetud, samuti keeldumine lapse kasvatamisest (ühiskonnakasulikuks tegevuseks ettevalmistamisest).

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks on lapsevanem (nii isa kui ka ema), sõltumata sellest, kas abielu on lahutatud või mitte. Vaadeldava kuriteo subjektiks võib olla ka isik, kellelt on vanemlikud õigused ära võetud, sest see ei vabasta teda alimentide maksmise kohustusest (APEK § 51). Alimentide maksmise kohustus ei laiene eestkostjale ja hooldajale, samuti isikule, kes on võtnud lapse kasvatada lepingu alusel haridus- või tervishoiuosakonnaga või mõne muu riikliku organiga.

4. Vaadeldav kuritegu pannakse toime ainult tahtlikult (üldreeglina otsese tahtlusega).

§ 122. Vanemale alimentide maksmisest kõrvalehoidumine

Elatanud või töövõimetule vanemale kohtuotsusega väljamõistetud alimentide maksmisest kuritahtliku kõrvalehoidumise eest lapse poolt — karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Lapsed on kohustatud andma ülalpidamist oma puudust kannatavaile töövõimetuile vanemaile. Kui nad seda kohustust vabatahtlikult ei täida, võivad vanemad nõuda neilt ülalpidamist kohtu korras (APEK §-d 49 ja 50). VNFSV 1926. a. KrK ei lugenud vanemale alimentide maksmisest kõrvalehoidumist kuriteoks. Kehtiv KrK, pidades silmas nõukogude perekonna tugevdamise ja elatanud või töövõimetu vanema ainelise kindlustatuse huve, näeb ette käesolevas paragrahvis kriminaalvastutuse vanemale alimentide maksmisest kõrvalehoidumise eest.

2. Vaadeldava kuriteo koosseisuks on vajalik, et 1) alimendid on elatanud või töövõimetule vanemale kohtuotsusega välja mõistetud ja 2) süüdlane hoidub maksmisest kõrvale kuritahtlikult (vt. § 121 komm. 2).

3. Antud kuriteo subjektiks on ainult vanema täisealine (mitte alla 18. a.) laps või adopteeritud laps, samuti ka võõraslaps.

4. Vaadeldav kuritegu pannakse toime ainult tahtlikult (üldreeglina otsese tahtlusega).

§ 123. Eestkoste- või hooldamisõiguste kuritarvitamine

Eestkoste- või hooldamisõiguste kasutamise eest omakasu eesmärgil eestkostetava või hooldatava kahjuks —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Eestkoste ja hooldus nähakse nõukogude seadusandluses ette peamiselt teovõimetu isiku seaduslike õiguste ja huvide kaitseks. Eestkoste seatakse sisse kuni neljateistkümneaastaste alaealiste ning isikute üle, kes on ettenähtud korras nõrgamõistuslikuks või vaimuhaigeks tunnistatud, samuti vara hoidmiseks seaduses ettenähtud juhtudel. Hooldus seatakse sisse neljateistkümne- kuni kaheksateistkümneaastaste alaealiste, samuti täisealiste üle, kes ei suuda oma füüsilise seisundi tõttu iseseisvalt kaitsta oma õigusi (APEK §-d 69 ja 70). Eestkoste ja hoolduse vahetuks teostamiseks määratakse eestkostja või hooldaja, kellel on seadusega kindlaksmääratud õigused ja kohustused. Nende õiguste kuritarvitamine käesolevas paragrahvis ettenähtud tingimustel on kuritegu.

2. Vaadeldava paragrahvi dispositsioon on b l a n k e t n e. Kuriteo koosseisu tuvastamisel tuleb pöörduda APEK ja Eestkoste- ning hooldusorganite põhimääruse vastavate sätete poole, mis määravad kindlaks eestkoste- või hooldamisõigused (näit. APEK §-d 86, 91 jt.). Antud kuriteo koosseisuks on vajalik, et süüdlane kasutaks nimetatud õigusi eestkostetava või hooldatava kahjuks, s. t. tema huvide vastaselt, näiteks hooldatava elamispinnale asumine, pärast vanemate surma eestkostetavale järelejäänud vara ärakasutamine jne. Varandusliku kahju tekitamine kannatanule ei ole nõutav.

3. Kuriteo s u b j e k t i k s on täisealine isik, kes on seaduses ettenähtud korras eestkostjaks või hooldajaks määratud. Eestkoste- või hooldusorgani ametiisik, kes kuritarvitab oma ametiseisundit vastutab KrK § 161 järgi ja selles ettenähtud tingimustel.

4. Antud kuriteo koosseis eeldab o t s e s t t a h t l u s t. Süüdlasel esineb sealjuures omakasu, s. t. materiaalse hüvise saamise eesmärk. Kui süüdlane toimib eestkostetava või hooldatava kahjuks ettevaatamatuse tõttu, puudub vaadeldava kuriteo koosseis.

§ 124. Lapse riisumine või ümbervahetamine

Võõra lapse riisumise või ümbervahetamise eest kättemaksu, omakasu või muul isiklikul ajendil —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

1. O b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t seisneb vaadeldav kuritegu võõra, alla neljateistkümne aasta vanuse lapse ebaseadus-

likus äravõtmises vanemalt või hooldajalt, samuti lasteasutusest. Kuriteo võib toime panna riisumise või ümbervahetamise teel. Riisumine on võõra lapse salajane või avalik äraviimine vanema või hooldaja nõusolekuta ühes lapse asukoha kestva või jäädava muutmisega. Lapse ümbervahetamine seisneb võõra lapse oma või võõra lapsega asendamises, s. t. kahe lapse perekondliku kuuluvuse muutmises. Oma lapse ümbervahetamine võõra lapsega tema vanema nõusolekul ei ole kvalifitseeritav KrK § 124 järgi. Üldreeglina võib ümber vahetada imikuid.

2. Käesoleva kuriteo subjektiks on ainult isik, kellel puuduvad lapse suhtes vanemlikud õigused (kaasa arvatud ka vanem, kellelt on need õigused ära võetud). Vanemlikke õigusi mittekaotanud ühe vanema poolt oma lapse äraviimine teise vanema juurest ilma selle nõusolekuta võib teatavatel juhtudel olla kvalifitseeritav omavolina (§ 188).

3. Subjektiivsest küljest eeldab antud kuriteo koosseis otsest tahtlust, kusjuures süüdlane tegutseb kas kättemaksu, omakasu või muul isiklikul ajendil. Kui lapse äravõtmine toimub mingil teisel ajendil, näiteks selleks, et päästa last julmast kohtlemisest, puudub antud kuriteo koosseis. Võõra lapse ümbervahetamine ettevaatamatuse tõttu, näiteks sünnitusmaja töötajate poolt, ei sisalda samuti antud kuriteo koosseisu.

§ 125. Elule ohtlikus seisundis oleva isiku abita jätmine

Elule ohtlikus seisundis oleva isiku tahtlikult abita jätmise eest, kui see isik ise ei olnud suuteline tarvitusele võtma enesealalhoiu abinõusid oma abituse tõttu ja süüdlasel oli kohustus ja võimalus abi anda, —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või ühiskondliku laitusega.

1. Ohtlikus seisundis oleva isiku all tuleb antud juhul mõista isikut, kes oma abituse tõttu ei ole ise suuteline tarvitusele võtma enesealalhoiu abinõusid. Abitus võib olla tingitud lapseealisusest, vanusest, haigusest või muust füsioloogilisest põhjusest. Kuid abitu on ka isik, kes viibib sellises olukorras, kus ta ei taju temale saabuvat ohtu (näit. joobnu tugevas pakases, raudteel magaja) või ei ole ise suuteline sellest pääsema (näit. ei ole suuteline lukustatud ukse tõttu väljuma põlevast majast).

2. Objektiivsest küljest seisneb antud kuritegu tegevusetuses — abita jätmises, kusjuures on nõutav, et süüdlasel oli võimalus abi anda. Sellise võimaluse puudumine välistab kriminaalvastutuse. Kas kannatanu on elule ohtlikus seisundis süüdlase eelneva tegevuse tõttu või mitte, ei ole oluline, sest ohtu asetamine on hõlmatud vaadeldava kuriteo koosseisuga. Lõpule on kuritegu viidud juba abita jätmise faktiga, tagajärje saabumine ei ole nõutav.

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks ei saa olla iga isik, vaid ainult see, kes oli kohustatud abi andma. Selline kohustus võib tuleneda seadusest või muust normatiivsest aktist (näit. vanemate kohustus laste eest hoolitseda — APEK § 41), teenistuslikust seisundist (elukutsest), lepingust (ükskõik mis vormis), erilistest suhetest kannatanuga või süüdlase eelnevast käitumisest, mis tingis ohtliku seisundi kannatanu elule.

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis tahtlikku süüd. Süüdlane on teadlik, et jätab isiku, kelle eest ta on kohustatud hoolitsema, elule ohtlikku seisundisse ja soovib või möönab seda. Kui isik jätab elule ohtlikus seisundis oleva kannatanu abita ettevaatamatuse tõttu, puudub kuriteo koosseis.

5. Kui isik, kes on kohustatud elule ohtlikus seisundis olevale isikule abi andma, ei tee seda ja sellega ettevaatamatuse tagajärjel põhjustab kannatanu surma, tuleb süüdlase tegevusetust kvalifitseerida KrK § 105 järgi (vt. § 105 komm. 1). Nendel juhtudel, kui kannatanu jäetakse abita tema surma põhjustamise tahtlusega, tuleb kuritegu kvalifitseerida kas tahtliku tapmisena (§ 100 või 101) või selle katsena (sõltuvalt sellest, kas kannatanu surm saabus või mitte).

§ 126. Haigele meditsiinilise abi mitteandmine

Haigele mõjuva põhjuseta meditsiinilise abi mitteandmise eest meditsiini alal töötaja poolt, kes oli kohustatud sellist abi andma ja kellel oli selleks võimalus, kui selle tegevusetuse tagajärjel saabus raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kolme aastani.

1. Haige all ei tule antud juhul mõista mitte iga isikut, kes vajab mingisugust meditsiinilist abi, vaid ainult seda, kes vajab kiireloomulist abi seoses raske traumaatilise vigastuse, mürgistuse või äkilise haigestumisega, mis on ohtlik elule või tervisele. Meditsiinilise abi mitteandmine haigele või haavatud sõjavangile moodustab sõjaväelise kuriteo (§ 243).

2. Objektiivsest küljest eeldab antud kuriteo koosseis: 1) haigele mõjuva põhjuseta meditsiinilise abi mitteandmist; 2) raske tagajärje, näiteks haige surma või ka haiguse raskete komplikatsioonide (vt. ka § 38 komm. 4) saabumist; 3) põhjusliku seose olemasolu süüdlase tegevusetuse ja saabunud raske tagajärje vahel. Meditsiinilise abi, s. t. raviabi mitteandmine võib väljenduda haige juurde ilmumata jätmises, raviasutusse haige mittevastuvõtmises, raviasutuses viibiva haige mitteravimises, elule ohtlikus seisundis olevale haigele esmaabi mitteandmises jne. Haigele sellise abi mitteandmine, mis ei ole

vahetult raviabi, ei moodusta antud kuritegu. Süüdlane võib vastutada sel juhul KrK § 125 järgi. Haigele meditsiinilise abi mitteandmine peab toimuma mõjuva põhjuseta. Kas antud põhjus on mõjuv, see on fakti küsimus. Mõjuvaks põhjuseks on näiteks vääramatu jõud, arsti enda haigus, isiku ebakompetentsus jne. Meditsiini alal töötaja mitteviibimine tööülesannete täitmisel ei ole mõjuvaks põhjuseks. Haige või tema seadusliku esindaja mittenõustumine meditsiinilise abi andmisega kõrvaldab üldreeglina vastutuse käesoleva paragrahvi järgi.

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks on ainult meditsiini alal töötaja, kes on juriidiliselt kohustatud haigele meditsiinilist abi andma. Nende isikute ring on koos kohustustega kindlaks määratud vastavais erieeskirjades (määrustes, instruktsioonides). Näiteks vastavalt VNFSV KTK ja RKN 1924. aasta 1. detsembri määrusele ja 1926. aasta 11. märtsi instruktsioonile on ravipraktikaga meditsiinilisel alal tegelev iga töötaja kohustatud andma oma kompetentsi piires meditsiinilist esmaabi isikule, kes seda vajab.

4. Subjektiivsest küljest eeldab antud kuriteo koosseis abi mitteandmise suhtes tahtlust, tagajärje suhtes aga üldreeglina ettevaatamatust.

§ 127. Laeva kapteni poolt hukkumisohus olevale inimesele abi mitteandmine

Laeva kapteni poolt merel või muul veeteel hukkumisohus olevale inimesele abi mitteandmise eest, kui sellist abi võis anda tõsise ohuta oma reisijaile, meeskonnale ja laevale ja kui selle tegevusetuse tagajärjel saabus raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Käesolev paragrahv on KrK-sse võetud vastavalt rahvusvahelisele konventsioonile ja selles ettenähtud kuritegu on suunatud merel või muul veeteel hukkumisohus oleva inimese elu vastu. Mis asjaoludel kannatanu hukkumisohtu sattus, ei ole kuriteo koosseisu seisukohast oluline, samuti ei ole oluline, kas kannatanuks on NSV Liidu kodanik või välismaalane.

2. Objektiivsest küljest seisneb antud kuritegu merel või muul veeteel hukkumisohus olevale inimesele abi mitteandmises. Koosseisuks on nõutav, et süüdlase tegevusetuse resultaadina saabub raske tagajärg (näit. kannatanu surm).

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks on laeva kapten või tema kohustusi täitev isik, mitte aga meeskonna liige.

4. Subjektiivse külje kohta vt. KrK § 126 komm. 4.

§ 128. Ähvardamine

Teise isiku ähvardamise eest tapmisega, kui on küllaldane alus karta ähvarduse täideviimist, —

karistatakse väljasaatmisega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või ühiskondliku laitusega.

1. KrK järgi ei ole teise isiku tapmisega ähvardamine tahtluse avaldamise üheks vormiks, vaid isikuvastaste kuritegude iseseisvaks liigiks. Selle kuriteo ühiskonnaohtlikkus on tingitud sellest, et tapmisega ähvardamine ründab kodaniku isikuvabadust; ta võib segada rahulikku töötamist ja puhkust. Käesolev paragrahv näeb ette vastutuse ähvarduse eest, olenemata sellest, mis on ähvardamise eesmärgiks. Peale selle võib ähvardamine (ehkki laiemas ulatuses) olla mõne, KrK teistes paragrahvides ettenähtud muu kuriteo toimepanemise üheks v a h e n d i k s (näit. §-d 90, 92, 115, 118, 172, 184 jne.). Et ähvardamine on neil juhtudel kuriteo koosseisu tunnuseks, puudub ideaalkonkurents käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteoga.

2. Vaadeldava kuriteo o b j e k t i i v n e k ü l g seisneb tapmisega ähvardamises, s. t. teise isiku hirmutamises tema surmamisega. Ähvarduses peab olema selgelt väljendatud tapmise koosseis. Mõne muu vägivalla toimepanemisega ähvardamine ei ole kuritegu. Ähvardamine võib toimuda mitmes vormis: sõnaliselt, kirjalikult või nn. konkludenttegudes ja peab olema õigusvastane. Kuriteo koosseisuks on vaja, et oleks küllaldane alus karta ähvarduse täideviimist, s. t. ähvardus peab oma iseloomult olema tõsine ja näima hirmutatavale tegelikult realiseeritavana. Kuid ei ole vajalik, et ähvardaja tõeliselt kavatseb ähvardust täide viia. Kuritegu on lõpule viidud, kui ähvardus saab kannatanule teatavaks.

3. Kui süüdlane paneb seoses ähvardamisega toime ka vägivallateo isiku kallal või tekitab kannatanule kehavigastuse, siis vastutab ta kuritegude konkurentsi eest käesoleva paragrahvi ja mõne teise vastava paragrahvi järgi. Kui aga süüdlane paneb oma ähvarduse realiseerimiseks toime tapmiseks ettevalmistavaid tegusid, tapmiskatse või tapmise, puudub kuritegude konkurents ja süüdlase käitumine on kvalifitseeritav tapmiseks ettevalmistamisena (§-d 15 lg. 1 ja 100 või 101), tapmiskatsena (§-d 15 lg. 2 ja 100 või 101) või tahtliku tapmisena (§ 100 või 101). Tapmisega ähvardamine ebasündsas vormis võib olla kvalifitseeritav konkurentsis solvamisega (§-d 128 ja 130).

4. S u b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t eeldab ähvardamine tahtlikku süüd otsese tahtluse kujul. Süüdlane on teadlik, et ta tapmisega ähvardamisel hirmutab teist isikut, ja soovib, et kannatanu peaks sellist ähvardust realiseeritavaks.

§ 129. Laim.

(1) Teadvalt vale ja teist isikut häbistava väljamõeldise levitamise eest — karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni viiekümne rublani või ühiskondliku laitusega.

(2) Laimu eest trükitootes, muul viisil paljundatud tootes või riiklikule või ühiskondlikule organisatsioonile esitatud avalduses — karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Sotsialistlikus ühiskonnas iseloomustab inimestevahelisi suhteid üksteisest lugupidamine ja seltsimehelik abistamine. Nõukogude riigis tagatakse iga kodaniku isikuväärikuse tõeline areng ja kaitse. Kultuurkasvatuslike ja ühiskondliku mõjutamise vahendite kõrval kaitstakse kodaniku au ja väärikust ka kriminaalseadusega.

2. Laimu *objektiks* on isiku au ja väärikus objektiivses mõttes, s. t. see hinnang, mis antakse kannatanule ühiskonna teiste liikmete poolt. Erinevalt solvamisest (vt. § 130 komm. 1) võib laimu objektiks olla ka sellise isiku au ja väärikus, kellel puudub enesevääriku tunne, samuti ka surnud isiku au ja väärikus. Ei saa aga laimata juriidilist isikut. Riiklike asutuste, ettevõtete või ühiskondlike organisatsioonide kohta teadvalt valede ja häbistavate väljamõeldiste levitamine võib moodustada, sõltuvalt subjektiivse külje tunnustest ja teo konkreetsetest asjaoludest, kas Nõukogude-vastase agitatsiooni või propaganda (§ 68) või huligaansuse (§ 195 või 196) koosseisu.

3. Vaadeldava kuriteo *objektiivseks küljeks* on vale ja teist isikut häbistava väljamõeldise levitamine. Mõlemad tunnused — «vale» ja «häbistav» — peavad koos esinema. Kui levitatav fakt on õige ja teist isikut häbistav või ehkki vale, kuid mitte häbistav, puudub laimu koosseis. Tõeliste, kuigi isikule häbistavate faktide avaldamine ei ole ühiskonnaohtlik, vaid üldreeglina ühiskonnale kasulik (näit. puuduste kritiseerimine). KrK ei loe difamatsiooni karistatavaks. *Vale* on selline fakt, mis ei vasta tegelikkusele, s. t. on süüdlase enda või kellegi kolmanda isiku väljamõeldis. Vale fakt peab käima mineviku või oleviku kohta. Oletuste väljendamine selle kohta, nagu saabuksid tulevikus teisele isikule häbistavad asjaolud (ennustus), ei moodusta laimu. *Häbistavad* on väljamõeldised, mis 1) omistavad kannatanule selliseid jooni või tegusid, mis pole sotsialistliku ühiselu reeglite seisukohast nõukogude kodaniku väärilised või 2) kinnitavad kannatanu viibimist talle häbistavas olukorras. Väljamõeldiste *levitamise* all tuleb mõista vale fakti teatavaks tegemist (avaldamist) kas või ühelegi kõrvalisele isikule. Süüdlase poolt juurdelisatud soov, et avaldatud vale fakti edasi ei antaks, ei kõrvalda laimu koosseisu.

Väljamõeldise teatavaks tegemine ainult kannatanule ei ole laim, küll aga võib see moodustada solvamise koosseisu. Kas väljamõeldise levitamine toimub ebasündsas vormis või mitte, ei ole laimu puhul oluline (vrd. aga § 130 komm. 2). Laimu koosseisuks on vaja, et levitatav väljamõeldis oleks kinnitatud *teatava kindla* valefaktiga, viimase üksikasjaline kirjeldamine ei ole aga nõutav. Nii näiteks piisab laimuks väitest, et kod. A võttis B-lt altkäemaksu, ega ole nõutav selle lisamine, millal ja mis kujul see toimus. Vaadeldav kuritegu on lõpule viidud väljamõeldise levitamise momendist. Ei ole oluline, kas kõrvalised isikud uskusid levitatud fakte või mitte.

4. Laim on *tahtlikult* toimepandav kuritegu. Süüdlane on teadlik, et levitab valet ning teist isikut häbistavat väljamõeldist, ja soovib seda. Tal esineb üldreeglina eesmärk alandada teiste silmis kannatanu au ja väärikust. Kui isik, levitades laimavaid andmeid, pidas neid heausklikult õigeteks, s. t. eksis nende tegelikkusele vastavuses, puudub laimu koosseis.

5. KrK näeb ette laimu *kaks liiki*: a) lihtlaimu (§ 129 lg. 1) ja b) laimu raskendavail asjaoludel (§ 129 lg. 2). Viimase moodustab laim 1) trükitootes või muul viisil paljundatud tootes või 2) riiklikule või ühiskondlikule organisatsioonile esitatud avalduses. Esimesel juhul on kuriteo koosseisuks vaja, et laimavad väljamõeldised sisalduksid teoses (raamatus, ajakirjas, ajalehes jne.), mida on tüpograafilisel teel või muul viisil paljundatud, s. t. paljudele inimestele kättesaadavaks tehtud. Teisel juhul sisalduvad laimavad väljamõeldised avalduses, mis esitatakse riiklikule organisatsioonile (asutusele, ettevõttele) või ühiskondlikule (partei-, ametiühingu-, komsomoliorganisatsioonile jt.). Avaldus võib olla esitatud nii kirjalikult (ka anonüümkirjas) kui ka suuliselt. Kui laimavad väljamõeldised käivad kannatanu poolt kuriteo toimepanemise kohta ja sellekohane avaldus esitatakse riigiorganile või ühiskondlikule organisatsioonile, kes selle edasi saadab kohtule, prokuratuurile või eeluurimist või juurdlust teostavale organile, tuleb süüdlase tegu kvalifitseerida KrK § 174 järgi (vt. ka § 174 komm. 1 «b»).

6. Laimu *subjektiks* võib olla iga süüdiv isik alates kuueteistkümne aasta vanusest. Käesoleva paragrahvi teises lõikes ettenähtud trükitootes või muul viisil paljundatud tootes võib laimu subjektiks olla autori kõrval ka teose paljundaja või levitaja, kui ta oli teadlik teose laimavast sisust.

7. Laim *erineb* KrK §-s 174 ettenähtud *valekaebusest* rea tunnuste poolest: 1) laimu korral võib vale ja teist isikut häbistav väljamõeldis puudutada kannatanu isiku ja tegevuse kõiki külgi, valekaebuse korral aga ainult seda, nagu oleks ta toime pannud kuriteo; 2) laimu korral levitatakse väljamõeldist ükskõik milliste isikute keskel, valekaebus aga esitatakse ainult riigiorganeile või ühiskondlikule organisatsioonile ja

3) laimu puhul on süüdlasel üldreeglina eesmärgiks alandada teiste silmis kannatanu au ja väärikust, valekaebuse puhul aga saavutada tema kriminaalvastutusele võtmine. Laimu erinevuse kohta s o l v a m i s e s t vt. KrK § 130 komm. 5.

8. Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud kuriteos algatatakse kriminaalasi ainult kannatanu kaebusel, kellel on asja arutamisel süüdistamisõigus, ja menetlus kuulub lõpetamisele tema leppimise korral süüdistatavaga (KrPK § 95 lg. 1). Ka võivad neid asju arutada seltsimehelikud kohtud (§ 51). Käesoleva paragrahvi teises lõikes ettenähtud kuriteos toimub kriminaalasja algatamine samas korras, kuid kannatanu leppimise korral süüdistatavaga ei kuulu asja menetlus lõpetamisele (KrPK § 95 lg. 4).

§ 130. Solvamine

Teise isiku au ja väärikuse alandamise eest ebasündsas vormis — karistatakse parandusliku tööga kuni kuue kuuni või rahatrahviga kuni viiekümne rublani või ühiskondliku laitusega.

1. Vaadeldava kuriteo o b j e k t i k s on teise isiku au ja eneseväärikuse tunne. Kuriteo koosseisuks on nõutav, et kannatanu eviks eneseväärikuse tunnet ja oleks teadlik oma au ja väärikuse alandamisest. Juhul kui isik teatavate asjaolude (vaimuhaiguse, lapseealisuse, une jms.) tõttu ei taju solvavat käitumist või ei saa sellest aru, võib süüdlane vastutada solvamise eest ainult siis, kui ta samaaegselt alandab ka mõne kolmanda isiku (näit. lapse alavääristamisega vanema) eneseväärikuse tunnet. Solvamine on suunatud alati ühe või mitme isiku vastu p e r s o n a a l s e l t. Solvamise objektiks ei ole juriidilised isikud, samuti ka embleemid, mälestusmärgid jm. kujutised. Selliste esemete mõnitamine võib moodustada, sõltuvalt koosseisu teistest tunnustest, KrK §-s 195 või 196 ettenähtud kuriteo koosseisu. Võimuesindaja või ühiskondlikku korda kaitsva üldsuse esindaja solvamist kvalifitseeritakse seaduses ettenähtud tunnustel KrK § 183 järgi; solvamine kui sõjaväeline kuritegu on ette nähtud KrK §-des 218 ja 219.

2. a) Solvamine seisneb o b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t isiku au ja eneseväärikuse tunde alandamises ebasündsas vormis, s. t. kannatanu niisuguses kohtlemises, mis väljendab inimväärikuse eitavat hindamist sündsusetul viisil. Kas teatav hinnang on solvav, see on fakti küsimus, mis lahendatakse, lähtudes sotsialistliku ühiskonna käitumisreeglitest ja nõukogude rahva moraalsetest tõekspidamistest (objektiivne kriteerium). Kuriteo koosseisu seisukohast ei ole oluline, kas kannatanu tegelikult evib talle süüdlase poolt omistatud negatiivseid omadusi või mitte. Ka tegelikkusele vastav hinnang, mis on väljendatud ebasündsas

vormis, võib moodustada solvamise. Kui kannatanu suhtes eitavat, ehkki tegelikkusele mittevastavat hinnangut ei saa lugeda vormilt ebasündsaks, puudub solvamise koosseis. Solvamist võidakse toime panna mitte ainult kannatanu juuresolekul, vaid ka tagaselja, selle arvestusega, et see jõuab kannatanuni.

b) Solvata võib ainult tegevusega, mitte aga tegevusetusega. Teo viisil ei ole sealjuures KrK järgi tähtsust solvamise koosseisu seisukohast. Olenevalt teoviisist võib solvamine väljenduda teoga solvamises, suulises või kirjalikus solvamises. Teoga solvamine seisneb kannatanu au ja eneseväärikuse tunde alandamises tema kehalise puutumatuse sellise rikkumisega, mis on oma iseloomult häbistav, kuid ei põhjusta füüsilist valu (näkku sülitamine, mustuse selgaviskamine jmt.). Kui kehalise puutumatuse rikkumisega põhjustatakse kannatanule füüsilist valu või kehavigastus, tuleb süüdlase tegu kvalifitseerida vägivallateona isiku kallal (§ 113) või kehavigastusena (§ 112 jt. vastavad paragrahvid). Teoga solvamiseks on samuti käitumine, mis sümboolselt väljendab kannatanu alavääristamist (näit. rõvedate žestide suunamine kannatanule, tema korteriukse määrimine vastikult lõhnava ainega jmt.). Suuline solvamine seisneb kannatanu au ja eneseväärikuse alandamises suuliselt solvavate väljenduste tarvitamisega tema aadressil. Suulised väljendused võivad esineda nn. sõimusõnadena, häbistavate etteheidetena või ettepanekutena, samuti isikut häbistavate hinnangutena. Suuline solvamine võib toimuda kas vahetult või kõnet edasiandva sidevahendi (näit. telefoni) abil. Kirjalik solvamine seisneb kannatanu au ja eneseväärikuse tunde alandamises solvava sõnalise väljenduse või kujutise kirjaliku tarvitamisega tema aadressil. Sellisel viisil võib solvata kannatanule saadetud kirjas, väljapandud seinalehes, trüki- või muul viisil paljundatud teoses jne. Solvamine on lõpule viidud sellest momendist, kui kannatanu saab teadlikuks tema suhtes toimepandud solvavast tegevusest. Teoviis võib solvamisel tähtsust evida üksnes karistuse mõistmisel.

3. Käsitletava kuriteo subjektiks on iga süüdiv isik, kaasa arvatud ka abielupool jt. perekonnaliikmed, alates kuueteistkümne aasta vanusest.

4. Subjektiivsest küljest on solvamine ainult tahtlikult toimepandav kuritegu. Süüdlane on teadlik, et alandab teise isiku au ning eneseväärikust oma ebasündsa tegevusega ja soovib teda solvata.

5. Solvamine, olles lähedane laimule, erineb viimasest rea tunnuste poolest: 1) solvamise objektiks on teise isiku au ja eneseväärikuse tunne, laimu objektiks aga isiku au ja väärikus objektiivses mõttes. Solvav tegevus on suunatud vahetult kannatanule, ilma et kõrvalised isikud oleksid sellest alati teadlikud, laimu korral aga levitatakse kannatanut häbistavaid välja-

mõeldisi kõrvaliste isikute keskel; 2) solvav väljendus võib olla sisult õige, kuid peab olema vormilt ebasünnis; laimu korral levitatav fakt peab olema vale ja häbistav, kuid selle teatavaks tegemine võib toimuda viisakas vormis; 3) solvamise korral omistatakse kannatanule teatav pahe üldsõnaliselt ja abstraktselt, laimu puhul on häbistav väljamõeldis aga seotud konkreetsete faktidega.

6. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteos algatatakse kriminaalasi ainult kannatanu kaebusel ja menetlus kuulub lõpetamisele tema leppimise korral süüdistatavaga (KrPK § 95 lg. 1).

NELJAS PEATÜKK

KURITEOD KODANIKU POLIITILISTE JA TÖÖALASTE ÕIGUSTE VASTU

1. Üleminek kommunismile tähendab isikuvabaduse ja nõukogude kodaniku õiguste igakülgset arenemist. Nõukogude ühiskondlik ja riiklik kord annab kodanikule kõige laialdasemad poliitilised, tööalased ja muud õigused. Nendest õigustest kõige tähtsamad on fikseeritud Eesti NSV konstitutsioonis (VIII peatükk). Kodanikule omistatud õiguste ja demokraatlike vabaduste tegelikku kasutamist kindlustab kogu nõukogude seadusandlus, sealhulgas ka kriminaalseadusandlus.

2. Käesolevas peatükis on ette nähtud kodaniku põhiõiguste vastu suunatud kuritegude järgmised liigid:

a) kuriteod kodaniku poliitiliste õiguste vastu (§-d 131—134);

b) kuriteod kodaniku tööalaste õiguste vastu (§ 135);

c) kuriteod autori- või leiutusõiguse vastu (§ 136) ja

d) kuriteod kodaniku südametunnistuse vabaduse vastu (§-d 137—138).

§ 131. Kodaniku valimisõiguse teostamise takistamine

Kodaniku valimisõiguse vaba teostamise takistamise eest vägivalla, ähvarduse, pettuse või äraostmise abil —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

1. Nõukogude valimissüsteem, mis on kindlaks määratud NSV Liidu ja liiduvabariikide konstitutsioonides (Eesti NSV konstitutsiooni IX ptk.) ning valimismäärustikes, sätib tõeliselt demokraatliku valimiskorra. Igale kodanikule on garanteeritud valimiste vabadus üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse näol

salajasel hääletamisel. Valimisõiguse vaba teostamine on nõukogude kodaniku üheks tähtsamaks poliitiliseks õiguseks. Vaadeldava kuriteo objektiks ongi nõukogude kodanikule konstitutsiooniga garanteeritud poliitiline õigus teostada vabalt aktiivset ja passiivset valimisõigust NSV Liidu Ülemnõukogu, töörahva saadikute teiste nõukogude ja rahvakohtute valimistel. Kodaniku valimisõiguse vaba teostamise takistamine muudel valimistel (näit. kolhooside, kooperatiivsete jt. ühiskondlike organisatsioonide juhtivate organite valimisel), samuti ametiisikute valimisõiguse teostamise takistamine riigorganite poolt teostatavail valimistel (näit. Eesti NSV Ülemkohtu valimistel) ei moodusta antud kuriteo koosseisu.

2. a) Kuriteo objektiivseks küljeks on valimisõiguse vaba teostamise, s. t. valimisõigusliku kodaniku tõelise tahte väljendamise takistamine. Valimisõiguse vaba teostamise takistamine tähendab ennekõike valimisest osavõtmise takistamist või sundimist oma tõelise tahte vastaselt hääletama. Kuid vaadeldava kuriteo koosseisu moodustab ka valimisest osa võtma sundimine, kui kodanik ei soovi valida, s. t. takistamine mittekandideerimises või mittehääletamises.

b) Valimisõiguse teostamise takistamine on võimalik ainult tegevusega. Takistamise vahendiks on vägivald, ähvardus, pettus või äraostmine. Vägivald võib seisneda kerge kehavigastuse tekitamises (§ 112), vägivallategudes isiku kallal (§ 113) või isiku muus füüsilises mõjutamises (näit. tema liikumisvabaduse piiramises, hääletamissedeli saamiseks vajaliku dokumendi vägivaldses äravõtmises jne.). Ähvarduse all tuleb mõista mitte ainult füüsilise vägivallaga ähvardamist, vaid ka ähvardust hävitada või rikkuda vara, avaldada häbistavaid teateid isiku kohta või muud psüühilist sundi, mille mõjul kodanik võib loobuda valimisõiguse vabast teostamisest. Ähvardus võib olla suunatud kahju tekitamisele nii kodanikule, kelle valimisõigust takistatakse, kui ka tema lähedastele isikutele. Et ähvardus on antud kuriteo koosseisu tunnuseks, on KrK §-de 131 ja 128 ideaalkonkurents välistatud. Pettus võib antud juhul väljenduda valija eksitusse viimises valimise päeva, hääletamiskoha või valimissedeli täitmise suhtes, samuti valeandmete teatavaks tegemises valitava kandidaadi kohta jne. Äraostmise all tuleb mõista kodanikule mingisuguse ainelise vara (hüvise) andmist või lubamist selleks, et ta loobuks valimistel oma tõelise tahte teostamisest. Vaadeldav kuritegu on lõpule viidud kodaniku valimisõiguse teostamise takistamise faktiga. Kas kodanik oma valimisõigust vabalt teostas või mitte, sellest ei sõltu antud kuriteo koosseis.

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks võib olla nii era- kui ka ametiisik, kes teostab valimiste läbiviimist. Valimiskomisjoni liige või muu ametiisik, kes takistab valimisõiguse vaba

teostamist hääletamise saladuse rikkumise teel, vastutab KrK § 132 järgi (vt. § 132 komm. 2).

4. Käsitletav kuritegu on toime pandav otsese tahtlusega. Ajend ja eesmärk võib antud kuriteo toimepanemisel olla mitmesugune.

§ 132. Valimisdokumendi või -tulemuste võltsimine või hääletamise saladuse rikkumine

Valimisdokumendi või -tulemuste võltsimise või hääletamise saladuse tahtliku rikkumise eest valimiskomisjoni liikme või muu ametiisiku poolt — karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Käesolevas paragrahvis nähakse ette kriminaalvastutus Nõukogude valimissüsteemi vastu suunatud ühiskonnaohtlike rünnete eest, mis seisnevad peamiselt valimiste sellises moonutamises, et valimistulemused ei peegelda valijate tõelist tahet.

2. Kuritegelik käitumine väljendub 1) valimisdokumendi võltsimises, 2) valimistulemuste võltsimises või 3) hääletamissaladuse rikkumises. Valimisdokumendi all tuleb mõista valijate nimekirja, hääletamisõiguse tõendit, valimissedelit, häälte lugemise protokolli jt. valimismäärustikes nimetatud dokumente. Valimisdokumendi võltsimine võib olla nii intellektuaalne kui ka materiaalne (vt. § 186 komm. 1). Valimistulemuste võltsimine seisneb ennekõike teadvalt väära häälte lugemises, kuid samuti ka muus ametiseisundi kuritarvitamises, mis moonutab tegelikke valimistulemusi (näit. hääletamise võimaldamine isikule, kes pole kantud valijate nimekirja, mõnele isikule võimaluse andmine mitu korda hääletada jne.). Hääletamissaladuse rikkumine väljendub valijatele valimismäärustikega tagatud salajase hääletamise mittekindlustamises. Kuritegu on võimalik nii tegevusega (näit. valimissedelite märgistamine, valimissedelite täitmiseks eraldatud ruumide kasutamise takistamine jne.) kui ka tegevusetusega (näit. valimisruumis valimissedelite täitmiseks eriliste tubade või selleks sisustatud üksikute kabiinide mitteeraldamine jne.).

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks on ainult valimiskomisjoni liige või muu ametiisik, s. t. isik, kellel on võimalik käesolevas paragrahvis ettenähtud tegusid oma ametiseisundi tõttu toime panna. Et antud juhul on sisuliselt tegemist ametialase kuriteo ühe eriliigiga, siis on ideaalkonkurents ametialaste kuritegudega välistatud.

4. Käsitletav kuritegu eeldab subjektiivsest küljest otsest tahtlust. Väärade sissekannete tegemine valimisdokumentidesse või väär häälte lugemine ettevaatamatuse tõttu (näit. eksitusest) ei moodusta vaadeldava kuriteo koosseisu.

§ 133. Ebaseaduslik läbiotsimine või väljatõstmine

Ebaseadusliku läbiotsimise või elamispinnalt väljatõstmise eest — karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

1. NSV Liidus on eranditult kõigile kodanikele võrdsel alusel tagatud isiku- ja korteripuutumatus (Eesti NSV konstitutsiooni §-d 98 ja 99). Käesolevas paragrahvis on sätitud kriminaalvastutus kodaniku isiku- või korteripuutumatuse rikkumise eest, kui see väljendub isiku või tema korteri ebaseaduslikus läbiotsimises või ebaseaduslikus elamispinnalt väljatõstmises. Teised isiku- või korteripuutumatuse vastu suunatud ühiskonnaohtlikud ründed, nagu kodaniku ebaseaduslik vahistamine, arest, kinnipidamine või sundtoomine, samuti muud omavoliaktid, mis takistavad elamispinna kasutamist tema poolt, on kvalifitseeritud KrK muude paragrahvide, näiteks §-de 170, 188 jt. järgi.

2. Ebaseaduslik on *läbiotsimine*, milleks puuduvad õiguslikud alused. Viimased on kindlaks määratud KrPK-s (§-d 139, 143 ja 144). Vastavalt KrPK §-le 139 teostatakse läbiotsimine siis, kui on küllaldane alus arvata, et mõnes ruumis, paikkonnas või isiku juures võib asuda kriminaalasja suhtes tähtsust omavaid esemeid või varjata end tagaotsitav isik. Läbiotsimist võib teostada juurdlusorgani või uurija määruse alusel ja üksnes prokuröri sanktsiooniga. Ainult edasilükkamatutel juhtudel võib läbiotsimist teostada prokuröri sanktsioonita, kuid seejärel tuleb teostatud läbiotsimisest ühe ööpäeva jooksul prokurörile teatada. KrPK § 143 kohaselt võib isikut ilma vastava määruseta läbi otsida ainult tema vahi all pidamisel või vahi alla võtmise korral, samuti juhul, kui isik, kes viibib kohas, kus toimus läbiotsimine, varjab enda juures esemeid või dokumente, mis võivad asjas tähtsust omada. Üldreeglina on aga läbiotsimise teostamiseks vajalik sellekohane määrus ja prokuröri sanktsioon, mille puudumisel on teostatud läbiotsimine ebaseaduslik. Kui läbiotsimisel on õiguslik alus, kuid rikutakse ainult läbiotsimise teostamise korda sättivaid eeskirju, millest tähtsamad on ette nähtud KrPK-s (vt. §-d 140—142, 147 ja 148), puudub vaadeldava kuriteo koosseis.

3. Elamispinnalt ebaseadusliku *väljatõstmisega* on tegemist siis, kui väljatõstmist teostatakse ilma õiguslikku aluseta (näit. kui puudub selle kohta jõustunud kohtuotsus või prokuröri määrus) või väljatõstmise teostamise korda sättivate eeskirjade olulise rikkumisega (näit. väljatõstmine enne seaduses ettenähtud tähtaja saabumist). Väljatõstmise õiguslikud alused ja selle teostamise korda sättivad eeskirjad on kindlaks määratud elamuseadusandluses. *Elamispinna* all tuleb antud juhul mõista kõiki neid ruume, mida kodanik

kasutab eluruumi kasutuslepingu alusel (näit. elutoad, köök, sisekoridorid jne., vt. Eesti NSV kommunaalministri 1950. aasta 23. märtsi juhend hoonete, ruumide ja põrandapinna mõistete kohta). Kuriteo koosseisu seisukohast ei evi tähtsust see, kas kodanik tõstetakse välja ajutiselt või alaliselt, kas kogu või osalt tema kasutada olevalt elamispinnalt.

4. Kuriteo subjektiks ei ole mitte ainult ametiisik, kes võib teostada läbiotsimist või väljatõstmist, vaid iga isik, kes paneb toime ebaseadusliku läbiotsimise või väljatõstmise.

5. Ebaseaduslik läbiotsimine ja väljatõstmine on tahtlikult toimepandavad kuriteod. Süüdlane on teadlik, et ta paneb läbiotsimise toime ilma õigusliku aluseta või teostab ebaseadusliku väljatõstmise. Mis ajendil ta tegutseb ja mis eesmärki taotleb, ei ole kuriteo koosseisu seisukohast oluline.

6. Kui süüdlane kasutab läbiotsimise või väljatõstmise õigusliku alusena võltsitud dokumenti, siis tuleb tegu kvalifitseerida konkurentsis dokumendi võltsimise või võltsitud dokumendi kasutamisega (§ 166 või 186). Kui ebaseaduslikul läbiotsimisel või väljatõstmisel kasutatakse vägivalda isiku kallal või karistatavat ähvardust, on tegemist vaadeldava kuriteo ning vastava isikuvastase kuriteo (näit. § 113 või 128) konkurentsiga. Kohtuniku poolt teadvalt õigusemõistmisele mittevastava kohtuotsuse või -määruse tegemist kodaniku elamispinnalt väljatõstmiseks kvalifitseeritakse ainult KrK § 169 järgi.

§ 134. Kodaniku kirjavahetuse saladuse rikkumine

Kodaniku kirjavahetuse saladuse tahtliku rikkumise eest isiku poolt oma teenistusliku seisundi ärakasutamisega —

karistatakse parandusliku tööga kuni kuue kuuni või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni ühe aastani või ühiskondliku laitusega.

1. Kodaniku kirjavahetuse saladus on Nõukogude kodaniku üheks konstitutsiooniliseks õiguseks. Kirjavahetuse saladus on seadusega kaitstud (Eesti NSV konstitutsiooni § 99). Kodaniku kirjavahetuse kinnipidamine selle sisuga tutvumiseks võib toimuda ainult seaduses ettenähtud juhtudel. Kirjavahetuse arestimist ja selle võetust posti- või telegraafiasutustest võib teostada ainult prokuröri sanktsiooniga või kohtu määruse alusel (KrPK § 145). Välja arvatud seaduses ettenähtud juhud, ei või keegi rikkuda kodaniku kirjavahetuse saladust. Kriminaalvastutus selle rikkumise eest on ette nähtud käesolevas paragrahvis.

2. Kuriteo objektiivseks küljeks on mitmesugused teod, millega rikutakse kodaniku (mitte aga riikliku või ühiskondliku asutuse või ettevõtte) postikirjavahetuse saladust, nagu kinnise postikirjavahetuse või telegrammi avamine, nende sisuga

tutvumine, sisu avaldamine kolmandatele isikutele, teadete andmine selle kohta, kellega kodanik peab kirjavahetust jne. Lahtiste postkaartide jt. mittekinniste postikirjade läbilugemine ei ole kirjavahetuse saladuse rikkumiseks. Postikirjavahetuse all tuleb mõista igasuguseid postile edasitoimetamiseks antud saadetisi (kirju, panderolle, postipakke). Telegrammiks ei ole mitte ainult adressaadile valmistatud tekst, vaid ka telegrammi originaaltekst ja nn. telegrammilint. Et käsitletava kuriteo objektiks on ainult kirjavahetuse s a l a d u s, mitte aga kirjavahetuse õigus üldse, siis ei ole kodaniku postikirjavahetuse või telegrammi hävitamine, varjamine või selle edasi saatmata või välja andmata jätmine hõlmatud vaadeldava kuriteo koosseisuga.

3. Antud kuriteo s u b j e k t i k s on isik (mitte ainult ametiisik § 160 mõttes), kes kirjavahetuse saladuse rikkumisel kasutab ära oma teenistuslikku seisundit, s. t. isik, kes saab kuriteo toime panna ainult oma teenistuse tõttu, näiteks sideasutuse teenistuja, kelle ülesandeks on postikirjavahetuse või telegrammide vastuvõtmine, hoidmine, edasisaatmine või väljaandmine, kirjakandja, postivedaja jt. Kui kodaniku kirjavahetuse saladust rikub eraisik, kes ei evi antud kuriteo subjekti eritunnuseid, puudub kuriteo koosseis.

4. S u b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t iseloomustab vaadeldavat kuritegu tahtlus. Ajend ja eesmärk võib antud kuriteo toimepanemisel olla mitmesugune.

§ 135. Tööseadusandluse sätete rikkumine

(1) Ametiisiku poolt ohutustehnika, tööstustervishoiu või tööseadusandluse sätete muu rikkumise eest, kui see rikkumine teadvalt põhjustas ohu töötaja elule või tervisele ja kui sellele rikkumisele eelnenud aasta kestel oli süüdlase suhtes samasuguse rikkumise eest kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või distsiplinaar- või halduskaristus, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kahe aastani.

(2) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes tähendatud rikkumise eest, kui sellega põhjustati raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni nelja aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Kooskõlas Eesti NSV konstitutsiooniga on Eesti NSV kodanikul õigus tööle, s. o. õigus olla kindlustatud tööga, kusjuures töö eest tasutakse vastavalt töö hulgale ja kvaliteedile (Eesti NSV konstitutsiooni § 89). Kõrvuti töö saamise õiguse garanteerimisega on Nõukogude riigis igakülgselt kindlustatud

ka töökaitse. Nõukogude tööseadusandlus kohustab ettevõtte või asutuse administratsiooni kõigile töölistele ja teenistujatele tagama elule ja tervisele ohutud töötingimused ning tarvitusele võtma kõik vajalikud abinõud õnnetusjuhtude ja haigestumiste vältimiseks (vt. TööK § 139). Selle saavutamisel etendavad peamist osa mitmesugused organisatsioonilis-majanduslikud abinõud koos teaduse ja tehnika uusimate saavutuste ärakasutamisega, samuti ka süüdlaste suhtes kohaldatavad ühiskondlikud, distsiplinaarse või halduslíku mõjutamise vahendid. Töökaitse-eeskirjade kõige ohtlikumate rikkumiste korral nähakse ette kriminaalvastutus.

2. Vaadeldav paragrahv kaitseb *töötaja julgeolekut tootmisprotsessis*. Kui ohutustehnika, tööstustervishoiu või tööseadusandluse sätete muu rikkumine põhjustab raske tagajärje kõrvalisele isikule, kellel ei ole mingit seost antud tootmisprotsessiga, või ohustab tema elu või tervist, siis puudub KrK §-s 135 ettenähtud kuriteo koosseis. Sel juhul võib süüdlase tegu moodustada ametialase, isikuvastase või mõne teise kuriteo koosseisu. Kas töötaja võtab tööprotsessist osa töölepingu või muul alusel (näit. praktikandina, tootmisõppusel viibiva õpilasena), see ei evi käsitletava kuriteo koosseisu seisukohast tähtsust.

3. Käesolev paragrahv näeb ette ohutustehnika, tööstustervishoiu või tööseadusandluse sätete rikkumise, mis võib toimuda nii tegevuse kui ka tegevusetuse näol ja olla oma iseloomult väga mitmesugune, sõltuvalt ennekõike tööprotsessi iseloomust ja tingimustest.

a) *Ohutustehnika eeskirjad* kehtestatakse Eesti NSV Ministrite Nõukogu ning Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu, NSV Liidu ja Eesti NSV ministeeriumide ja ametkondade ning Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu, Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu või ametiühingute keskkomiteede ühiste aktidega.

b) *Tööstustervishoiu eeskirjade* all tuleb antud juhul mõista kõiki tööstustervishoiu eeskirju, mis kehtestatakse NSV Liidu Tervishoiu Ministeeriumi poolt kooskõlastatult Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukoguga. Ohutustehnika ja tööstustervishoiu eeskirjad võivad olla kas üldised, mis laienevad kõigile tööstusharudele, või eeskirjad, mida rakendatakse ainult ühes teatavas tööstusharus.

c) *Tööseadusandluse muude sätete* all tuleb mõista mitmesuguseid eeskirju töökorralduse (töö- ja puhkeaja, töönormide jne.), riikliku sotsiaalkindlustuse või töökaitse alal, kui nende eeskirjade rikkumine võib põhjustada ohu töötaja elule või tervisele. Et käesoleva paragrahvi dispositsioon on blanketne, siis on kuriteo koosseisuks alati tarvis tuvastada,

milliseid töökaitse eeskirjade sätteid on antud konkreetsel juhul rikutud.

4. Käsitletavas paragrahvis ettenähtud kuriteo *subjektiks* on ametiisik, kellel lasub kohustus vahetult ettevõttes või asutuses tööd juhtida ja ohutud töötingimused kindlustada (näit. meister, brigadir). Kuriteo subjektiks võib olla ka ametiisik, kes teostab tööprotsessi üldist juhtimist, kuid kellel lasub ühtlasi kohustus kindlustada töökaitset (näit. tsehhiülem, töödejuhataja). Asutuste ja ettevõtete juhtiv koosseis (direktor, peainsener, insener ohutustehnika alal jt.) vastutab nendel juhtudel, kui ta vahetult teostab teatava töö juhtimist ega täida sealjuures töökaitse eeskirju või rikub neid eeskirju oma käskkirjade või korraldustega, samuti siis, kui ta on süüdi töökaitse ebarahuldavas organiseerimises või vajalike abinõude tarvitusele mittevõtmises alluvate ametiisikute suhtes, kes süstemaatiliselt rikuvad ohutustehnika jt. töökaitse eeskirju. Kuriteo subjektiks ei ole tööprotsessist osavõttev lihttööline ja teenistuja, samuti ka eraisik-tööandja (näit. koduabilise või lapsehoidja palkaja).

5. Käesolevas paragrahvis ettenähtud eeskirjade rikkumine on kvalifitseeritav selle paragrahvi *esimese lõike* järgi ainult kahe tingimuse esinemisel: 1) kui selline rikkumine põhjustas reaalse ohu töötaja elule või tervisele ja 2) kui sellele rikkumisele eelnenud aasta kestel oli süüdlase suhtes samasuguse rikkumise, s. t. kas ohutustehnika, tööstustervishoiu või tööseadusandluse sätete muu rikkumise eest kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või distsiplinaar- või halduskaristus. Sealjuures ei ole oluline, kas nimetatud eelmine rikkumine ohustas töötaja elu või tervist või mitte. Üheaastast tähtaega ei arvestata mitte eelmise rikkumise toimepanemisest, vaid selle eest ühiskondliku mõjutamise vahendi või distsiplinaar- või halduskaristuse kohaldamisest arvates.

6. KrK §-s 135 lg. 1 ettenähtud kuritegu eeldab *subjektiivsest küljest* süüdlase teadlikkust sellest, et eeskirjade rikkumine tema poolt loob ohu tööţaja elule või tervisele. Süüdlane, rikkudes teadvalt eeskirju, möönab tavaliselt töötaja elu või tervise ohustamist.

7. Kui ohutustehnika, tööstustervishoiu või tööseadusandluse sätete muu rikkumine (kuigi esmakordne) põhjustab raske tagajärje, on tegemist *teises lõikes* ettenähtud kuriteoga. *Raske tagajärje* all tuleb mõista töötaja surma, üliraske või raske kehavigastuse põhjustamist, suure materiaalse kahju tekitamist ettevõttele või asutusele (Vt. ka § 38 komm. 4). Kuriteo koosseisuks on vaja, et raske tagajärg oleks põhjustatud süüdlase poolt eeskirjade rikkumisega. Kui surm või kehavigastus saabub kannatanu enda poolt teadvalt töökaitse eeskirjade rikkumise tõttu, puudub üldreeglina vaadeldava kuriteo

koosseis. Ametiisik võib sellisel juhul vastutada näiteks siis, kui ta ei võtnud tarvitusele vajalikke abinõusid selleks, et töötajad hoiduksid oma elu või tervist ohustavate tegude (näit. eeskirjadega keelatud, kuid laialdaselt praktiseeritavate töövõtete) toimepanemisest. Millist osa etendab sellistel juhtudel ametiisiku tegevusetus tagajärje põhjusena, vajab igal konkreetsel juhul tuvastamist.

8. Erinevalt käesoleva paragrahvi esimesest lõikest ei ole teises lõikes ettenähtud kuriteoks nõutav süüdlase teadlikkus sellest, et eeskirjade rikkumine tema poolt toob kaasa raske tagajärje. Eeskirjade rikkumise suhtes võib esineda nii tahtlus kui ka ettevaatamatus, tagajärje suhtes üldreeglina aga ettevaatamatus ka hooletuse vormis.

9. Mäe- või ehitustööl tööohutuse eeskirjade või plahvatusohtlikus ettevõttes või tsehhis ohutuseeskirjade rikkumist kvalifitseeritakse KrK § 206 järgi. Ohutuseeskirjade rikkumist transpordivahendi ekspluateerimisel kvalifitseeritakse KrK § 83, 204, 205 või 227 järgi. Ohutuseeskirjade rikkumine transpordi alal on kvalifitseeritav käesoleva paragrahvi järgi ainult siis, kui see rikkumine ei toimu transpordivahendi ekspluateerimisel ega loo ohtu reisijaile ega transpordi julgeolekule (näit. ohutuseeskirjade rikkumine transpordivahendi remontimisel garaažis jne.).

§ 136. Autori- või leiutusõiguse rikkumine

(1) Teadusliku, kunsti-, muusika-, kirjandus- või muu teose autorsuse omastamise või võõra teose oma nimel väljaandmise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või paranduslikku tööga samaks tähtajaks või rahatrahviga kuni ühesaja rublani või ühiskondliku laitusega.

(2) Leiutaja nõusolekuta leiutise avaldamise eest enne selle esitamist, samuti leiutaja või ratsionaliseerija autorsuse omastamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või paranduslikku tööga samaks tähtajaks või rahatrahviga kuni ühesaja rublani või ühiskondliku laitusega.

1. Nõukogude riigis ei kaitsta teose ja leiutise autori õigusi ja seaduslikke huvisid mitte ainult administratiivsete ja tsiviilõiguslike, vaid teatavatel juhtudel ka kriminaalõiguslike vahenditega. KrK-s ei ole autori- ja leiutusõiguse rikkumises seisnevad kuriteod paigutatud mitte varavastaste kuritegude hulka nagu VNFSV 1926. a. KrK-s, vaid eriosa IV peatükki, millega kriipsutatakse alla seda, et KrK kaitseb autori- ja leiutusõigust ennekõike kui kodaniku isiklikku õigust. Käesolev paragrahv sisaldab kaks kuriteo koosseisu: 1) autoriõiguse rikkumine (lg. 1); 2) leiutusõiguse rikkumine (lg. 2).

2. Paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud kuritegu on suunatud autori isiklike ja varaliste õiguste vastu, mis tekivad seoses teadusliku, kunsti-, muusika-, kirjandus- või muu teose loomise, väljaandmise või kasutamisega. Autoriõigust reguleerivad 1961. aasta 8. detsembri «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse alused». Vastavalt nimetatud «Aluste» §-le 98 kuulub autorile õigus oma nime all, pseudonüümi all või anonüümselt avaldada, reprodutseerida või levitada oma teost. Tal on õigus teose puutumatusele ning tasu saamisele teose kasutamise eest. Autoriõigus laieneb igasugusele teosele, olenemata sellest, kas see on avaldatud või avaldamata ning sõltumata teose vormist, eesmärgist, väärtusest ning reprodutseerimise viisist (§ 96). Autori õigus oma teosele võib olla kitsendatud ainult seaduses ettenähtud ulatuses. «Aluste» §-d 102—104 määravad kindlaks teod, mis ei moodusta autoriõiguse rikkumist.

3. Objektiivsest küljest seisneb paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud kuritegu teose autorsuse omastamises või võõra teose oma nimel väljaandmises. Autorsuse omastamise all tuleb antud juhul mõista autoriõiguse rikkumist nii autorsuse mitmesuguse võltsimisena kui ka võõra teose vastu autori tahtmist omavolilise kasutamisena. Võõra teose oma nimel väljaandmine tähendab võõra teose avalikkusele esitamist oma tööna (näit. oma nimel või pseudonüümi all trükis avaldamine, suulises vormis ettekandmine, laval esitamine jne.).

4. Paragrahvi teises lõikes ettenähtud kuritegu on suunatud leiutaja või ratsionaliseerija isiklike ja varaliste õiguste vastu, mis tekivad seoses leiutamis- või ratsionaliseerimistegevusega. Selle tegevuse õiguslikud alused on kindlaks määratud 1959. aasta 24. aprilli «Avastuste, leiutiste ja ratsionaliseerimisettepanekute põhimääruses». Vaadeldav kuritegu seisneb 1) leiutaja nõusolekuta leiutise avaldamises enne selle esitamist või 2) leiutaja või ratsionaliseerija autorsuse omastamises. Leiutise mõiste on antud põhimääruse §-s 3, ratsionaliseerimisettepaneku mõiste aga §-s 7. Leiutise avaldamise all tuleb mõista leiutise olemuse kohta andmete levitamist trükis või muul teel ilma leiutaja nõusolekuta ja enne tema poolt leiutise esitamist. Riiklikku saladust kujutavate leiutiste, samuti ratsionaliseerimisettepanekute kohta andmete ebaseaduslik avaldamine on kvalifitseeritav KrK § 73 järgi. Leiutaja või ratsionaliseerija autorsuse omastamine võib väljenduda võõra leiutise või ratsionaliseerimisettepaneku teatavaks tegemises või esitamises oma tööna, võõra leiutise kohta autoritunnistuse või patendi, samuti võõra ratsionaliseerimisettepaneku kohta tõendi pettuslikus saamises või muus autorsuse võltsimises.

5. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuritegude subjektiks võib olla iga süüdiv isik alates kuueteistkümne aasta vanusest.

6. Subjektiivsest küljest eeldavad KrK §-s 136 ettenähtud kuriteod otsest tahtlust. Ajend ja eesmärk võib kuriteo toimepanemisel olla mitmesugune.

§ 137. Kirikut riigist või kooli kirikust lahutava seaduse rikkumine

Kirikut riigist või kooli kirikust lahutava seaduse tahtliku rikkumise eest — karistatakse parandusliku tööga kuni kuue kuuni või rahatrahviga kuni ühesaja rublani või ühiskondliku laitusega.

1. V. I. Lenini poolt väljatöötatud ja 23. jaanuaril 1918 vastuvõetud dekreet «Kirikut riigist ja kooli kirikust lahutamise kohta» kaotas riigiusu ning kiriku igasuguse mõju kooli suhtes. See dekreet kindlustas esmakordselt ajaloos kodanikele tõelise südametunnistuse vabaduse. Dekreedis väljendatud põhimõtted on leidnud kinnitust ja edasiarendamist nõukogude konstitutsioonides. Kodaniku südametunnistuse vabaduse kindlustamiseks on ka Eesti NSV-s kirik riigist ja kool kirikust lahutatud. Kõigil kodanikel on usukultuste toimetamise ja usuvastase propaganda vabadus (Eesti NSV konstitutsiooni § 95). Ühiskonnaohtlike rünnete eest kodaniku südametunnistuse vabaduse vastu nähakse nõukogude seadusandluses ette kriminaalvastutus.

2. Vaadeldava kuriteo objektiivne külg seisneb peamiselt järgmistes tegudes: 1) usulise või kirikliku organisatsiooni poolt endale haldus-, kohtulike või teiste riiklike funktsioonide (näit. sünni registreerimine) või juriidilise isiku õiguste omistamine; 2) riiklikus või ühiskondlikus asutuses või ettevõttes usulise talituse toimetamine, samuti sinna asutusse või ettevõttesse mingisuguse usulise kujutise paigutamine (välja arvatud haiglais viibivate surijate või raskesti haigete palvel usukultuse toimetamine selleks eraldatud ruumis, samuti usutalituste toimetamine kalmistul); 3) sunduslik maksu võtmine kiriku või usulise rühmituse kasuks; 4) usuõpetuse õpetamine koolis või muus õppeasutuses, sõltumata usuõpetuse liigist ja õpetamise iseloomust.

3. Käesoleva kuriteo subjekt on eespool (komm. 2) tähendatud tegevuste puhul erinev Esimeses punktis tähendatud tegevuse puhul võib kuriteo subjektiks olla usulises või kiriklikus organisatsioonis ametikohta omav isik; teises punktis tähendatud tegevuse puhul isik, kes toimetab usulist talitust, samuti ka riikliku või ühiskondliku asutuse või ettevõtte eesotsas olev ametiisik, kes lubab toimetada usulist talitust talle alluvas asutuses või ettevõttes; kolmandas punktis tähendatud tegevuse puhul mitte ainult usukultuse toimetaja, vaid iga isik; neljandas punktis tähendatud tegevuse puhul isik, kes teostab usuõpetust koolis või muus õppeasutuses (näit. kooliõpetaja).

4. Subjektiivsest küljest eeldab antud kuritegu otsest tahtlust. Kui riiklikus või ühiskondlikus asutuses või ettevõttes teostatakse usulise talituse toimetamise või koolis usuõpetuse õpetamise ettekäändel Nõukogude-vastast agitatsiooni või propagandat, tuleb süüdlase tegevus kvalifitseerida KrK § 68 järgi.

§ 138. Usuliste talituste täitmise takistamine

Usuliste talituste täitmise takistamise eest, kui need talitused ei riku ühiskondlikku korda ja nendega ei kaasne rünnet kodaniku õigustele, — karistatakse parandusliku tööga kuni kuue kuuni või ühiskondliku laitusega.

1. Nõukogude riik, tuginedes oma tegevuses teaduslikele alustele, taotleb seda, et meie maa iga kodanik oleks vaba usulistest eelarvamustest. Sellel eesmärgil tehakse selgitustööd kodanike hulgas ja kindlustatakse igaühele usuvastase propaganda vabadus. Kuid NSV Liidus ei ole usk keelatud. Igal inimesel on õigus omal valikul tunnistada üht või teist usku või olla ateist. Riik ei sega vahele ettenähtud korras registreeritud kiriklike või teiste usuliste organisatsioonide siseellu. Need võivad moodustada oma organid, organiseerida usukultuse toimetamist jne. Eesti NSV konstitutsioon (§ 95) kindlustab kõigile kodanikele usukultuse toimetamise vabaduse. KrK käesolevas paragrahvis on ette nähtud kriminaalvastutus ühiskonnaohtlike tegude eest, mis takistavad kodanikel usukultuste täitmist, kui need talitused ei riku ühiskondlikku korda ja nendega ei kaasne rünnet kodaniku õigustele.

2. Vaadeldav kuritegu seisneb objektiivsest küljest usulise talituse täitmise õigusvastases takistamises. Kui takistatakse usulise talituse ebaseaduslikku täitmist (näit. riiklikus või ühiskondlikus asutuses), puudub kuriteo koosseis. Kuriteo koosseis puudub, kui takistatakse usulist talitust, mis rikub ühiskondlikku korda või kujutab endast rünnet kodaniku õigustele. Illegaalsed ususektid rikuvad ühiskondlikku korda, mistõttu nende tegevust käesolev paragrahv ei kaitse. Kui usulise talituse täitmise takistamisel esinevad süüdlase tegevuses huligaansuse tunnused, on tegemist vaadeldava kuriteo ja KrK §-s 195 või 196 ettenähtud kuriteo konkurentsiga.

4. Käesoleva kuriteo subjektiks võib olla nii era- kui ka ametiisik.

5. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldav kuritegu tahtlikku tegevust.

KURITEOD KODANIKU ISIKLIKU VARA VASTU

1. Kodaniku isiklik omand ei ole nõukogude ühiskonnas vastandatav sotsialistlikule omandile, vaid tuleneb viimasest. Nagu sotsialistlik omand, nii on ka isiklik omand nõukogude kodanike järjest kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamise teenistuses. Eesti NSV konstitutsiooni § 10 sätib, et seadus kaitseb kodanike isikliku omandi õigust nende töötuludele ja säästudele, elumajale ja kodusele abimajapidamisele, majapidamise inventarile ja koduseile tarbeesemeile, isikliku tarvituse ja mugavuse esemeile, samuti ka isikliku omandi pärimise õigust.

2. KrK sisaldab rea kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude koosseisusid. Need kuriteo koosseisud on üldiselt analoogilised vastavatele riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude koosseisudele. Võib teha vahet kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude kahe rühma vahel. Esimesse rühma kuuluvad kuriteod on analoogilised riigi või ühiskonna vara riisumise koosseisudele (§-d 139—143). Need on omakasulised kuriteod. Teise rühma kuuluvad kuriteod ei ole omakasulised (§-d 144 ja 145). Need kuriteod seisnevad kodaniku isikliku vara hävitamises või rikkumises.

3. Kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude objektiks on kodaniku isiklik vara, millega üldreeglina võrrutatakse sotsialistlikku iseloomu mitteomavale riigile või ühendusele kuuluv vara (vt. sissejuhatav komm. 3 «a» kolmanda peatüki juurde). Kodaniku isiklikuks varaks on kodanikule kuriteo toimepanemise ajal kuuluv vara, välja arvatud kodanikule isikliku omandiõiguse alusel kuuluvad asjad, mis on riikliku või ühiskondliku organisatsiooni valduses. Nende organisatsioonide valduses olevad asjad loetakse riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude objektiks juhul, kui nimetatud organisatsioonid kannavad tsiviilõiguslikku vastutust nende asjade säilivuse eest.

4. Kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude objektiks oleva vara hulka kuuluvad:

a) asjad (vt. sissejuhatav komm. 4 «a» kolmanda peatüki juurde). Selles tähenduses on vara kõigi ja tavaliselt ainsaks kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude objektiks. Asjal kui kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude objektil peab olema teatav sotsiaal-majanduslik väärtus. Selle puudumisel ei saa asi (näit. kodaniku isiklik dokument) olla kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuriteo objektiks. Kodaniku isikliku dokumendi riisumine moodustab KrK §-s 185 ettenähtud kuriteo koosseisu. Enamiku kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude (§-d 139—143) objektiks saavad olla

üksnes võõrad asjad (vt. § 139 komm. 1), mõningate kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude (§-d 144 ja 145) objektiks aga võivad asjad olla sõltumatult sellest, kas nad on süüdlase suhtes võõrad või mitte, eeldusel muidugi, et need asjad kuuluvad kodanikule;

b) kodanikule (kannatanule) kuuluvad *varalised õigused*. Varaliseks õiguseks (vastandina isiklikule õigusele) on selline tsiviilõigus (asjaõigus või kohustus- ehk obligatsiooniõigus), millel on majanduslik sisu, kannatanule aga kuulub varaline õigus siis, kui ta on selle õiguse subjektiks;

c) *muu varaline kasu*. Viimane hõlmab tegelikult ka varalisi õigusi, mis kuuluvad kannatanule ja lähevad kuriteo tagajärjel üle süüdlasele. Kuid varalise kasu saamine ei ammendu kannatanule kuuluvate varaliste õiguste üleminemises süüdlasele. Muu varalise kasu saamine süüdlase poolt võib seisneda ka selles, et kannatanu osutab mingeid teeneid süüdlasele, mille tulemusena kasvab süüdlase varaline sfäär (näit. kannatanu poolt oma tööjõu süüdlase käsutusse andmine jms.). Selles mõttes võib tinglikult kõnelda, et muu varaline kasu kuulub kodaniku isikliku vara hulka.

5. Tahtlikult toimepandud, kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude *subjektiivsesse külge* kuulub süüdlase teadmine, et tegemist on kodaniku isikliku varaga. Muus osas ei erine kodaniku isikliku vara vastu suunatud tahtlikult toimepandud kuritegude subjektiivne külg riigi või ühiskonna vara vastu suunatud analoogiliste kuritegude subjektiivsest küljest (vt. sissejuhatav komm. 7 kolmanda peatüki juurde). Ka kasusaamise eesmärki tuleb mõista analoogiliselt kasusaamise eesmärgile vastavate, riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude toimepanemisel (vt. sissejuhatav komm. 8 kolmanda peatüki juurde). Juhul kui kuriteo objektiks on võõras vara, on nõutav, et süüdlane oleks teadlik ka sellest, et tegemist on tema suhtes võõra varaga.

6. Ka *raskendavad ja eriti raskendavad asjaolud* kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude toimepanemisel on analoogilised raskendavatele ja eriti raskendavatele asjaoludele riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude toimepanemisel (vt. sissejuhatavaid komm. 9 ja 10 kolmanda peatüki juurde). Erinevus seisneb vaid selles, et riisumise suur ulatus ei ole eriti raskendavaks asjaoluks riigi või ühiskonna vara riisumise mitmesugustele koosseisudele analoogiliste, kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude toimepanemisel. Küll on aga mõningate kodaniku isikliku vara vastu suunatud kasusaamise eesmärgil toimepandud kuritegude (§-d 139 lg. 2 p. 1, 140 lg. 2 p. 2 ja 143 lg. 2 p. 1) toimepanemisel raskendavaks (mitte aga eriti raskendavaks) asjaoluks *tunduva kahju* põhjustamine kannatanule. Mida mõista

tunduva kahju all, on fakti küsimus, mis tuleb lahendada lähtudes sellest, kas kahju on tunduv kannatanu seisukohast. Tunduv kahju on kuriteo toimepanemisel raskendavaks asjaoluks tingimusel, et see kahju kannatanule tegelikult põhjustati. Kui süüdlane ise hüvitab hiljem tunduva kahju või kui see hüvitatakse kannatanule uurimise käigus (näit. tagastatakse talle süüdlasele üleläinud vara), on ikkagi tegemist tunduva kahju põhjustamisega. Kui süüdlase tegevus oli küll suunatud tunduva kahju tekitamisele, kuid see kahju jäi põhjustamata süüdlase tahtest olenemata põhjustel, on tegemist KrK §-s 139 lg. 2 p. 1, 140 lg. 2 p. 2 või 143 lg. 2 p. 1 ettenähtud kuriteo katsega. Kui aga süüdlase tegevus oli suunatud tunduva kahju tekitamisele, kuid ta loobus vabatahtlikult selle kahju edasisest põhjustamisest, olles mingisugusel määral siiski juba kahju esile kutsunud, on süüdlase tegevuses kuriteo koosseis, mis on toime pandud raskendavate asjaolude puudumisel (§-d 139 lg. 1, 140 lg. 1 või 143 lg. 1), eeldusel muidugi, et pole muid raskendavaid asjaolusid (näit. varas, kes murrab sisse võõrasse korterisse ja viib sealt ära vähesel määral kannatanule kuuluvaid asju, kuid loobub mõnesugustel põhjustel vabatahtlikult kavatsusest tühjendada korter täielikult, vastutab muude raskendavate asjaolude puudumisel § 139 lg. 1 järgi). Tunduv kahju ei tarvitse igakord võrdne olla kasuga, mida süüdlane saab kuriteo toimepanemise tagajärjel. Tunduva kahjuga on tegemist ka siis, kui kannatanu varalise sfääri vähenemine kuriteo toimepanemise läbi toob endaga kaasa edasise materiaalse kahju tekkimise (näit. loomasööda vargus tingib looma hukkumise jms.). Kuid loomulikult on nõutav süüdlase teadmine, et ta tekitab kannatanule tunduvat kahju.

§ 139. Salajane vargus

(1) Võõra isikliku vara salajase hõivamise eest omastamise eesmärgil — karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Sama tegevuse eest:

1) kui sellega põhjustati tunduv kahju kannatanule või

2) isikute grupi eelneval kokkuleppel või

3) isiku poolt, kes on tähendatud käesoleva koodeksi §-s 88 lg. 2 p. 2, — karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani.

(3) Salajase varguse eest eriti ohtliku retsidivisti poolt — karistatakse vabadusekaotusega neljast kuni kümne aastani.

1. Vaadeldava kuriteo objektiks oleva vara all tuleb mõista asja, mis kuulub kodanikule isikliku omandiõiguse alusel ja on samaaegselt kodaniku valduses (tähtsusetu on, kas omaniku või teise kodaniku valduses). Kuriteo objektiks on see

vara aga ainult siis, kui ta on süüdlase suhtes võõras, s. t. ei ole kuriteo täideviija ega ka teiste kuriteo toimepanemisest osavõtjate isiklikus omandis ega ka nende valduses. Et vargus on ennekõike kuritegu vara valduse vastu, siis vara, mis ei ole kellegi valduses, ei saa olla vaadeldava kuriteo objektiks. Kellegi valduses ei ole asjad, mis on omaniku (kodaniku) poolt ära visatud, maha jäetud, kaotatud või üldse juhuslikult välja läinud kodaniku valdusest (vt. ka § 95 komm.). Leitud või juhuslikult valdusesse sattunud kodaniku isikliku vara pööramises oma kasuks (nagu üldse kodaniku isikliku vara omastamises või raiskamises) puudub kuriteo koosseis.

2. Vastutus käesoleva kuriteo toimepanemise eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

3. Kõiges muus vt. KrK § 88 komm. 1—3.

§ 140. Avalik vargus

(1) Võõra isikliku vara avaliku hõivamise eest omastamise eesmärgil — karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Sama tegevuse eest:

1) kui see oli seotud vägivallaga, mis ei ole ohtlik elule või tervisele, või ähvardusega vahetult kasutada sellist vägivalda või

2) kui sellega põhjustati tunduv kahju kannatanule või

3) isikute grupi eelneval kokkuleppel või

4) isiku poolt, kes on tähendatud käesoleva koodeksi §-s 88 lg. 2 p. 2, — karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kuue aastani.

(3) Avaliku varguse eest eriti ohtliku retsidivisti poolt — karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani.

1. Vastutus käesoleva kuriteo toimepanemise eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

2. Kõiges muus vt. KrK §-d 89 komm. ja 139 komm. 1.

§ 141. Röövimine kodaniku isikliku vara riisumise eesmärgil

(1) Elule või tervisele ohtliku vägivalla kasutamise eest või ähvarduse eest vahetult kasutada sellist vägivalda võõra isikliku vara hõivamise ja selle omastamise eesmärgil — karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

(2) Sama tegevuse eest:

1) isikute grupi eelneval kokkuleppel või

2) isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis või mingi käesoleva koodeksi §-des 75 või 90 ettenähtud kuriteo, — karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kaheteistkümne aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

(3) Röövimise eest kodaniku isikliku vara riisumise eesmärgil:
1) kui see põhjustas üliraske kehavigastuse või
2) kui selle pani toime eriti ohtlik retsidivist, —
karistatakse vabadusekaotusega kuuest kuni viieteistkümne aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

1. Vastutus käesoleva kuriteo toimepanemise eest algab neljateistkümnendast eluaastast.
2. Erinevalt röövimisest riigi või ühiskonna vara riisumise eesmärgil (§ 90) näeb KrK § 141 ette kuriteo toimepanemise nii raskendavail (lg. 2) kui ka eriti raskendavail asjaoludel (lg. 3). Sealjuures kuulub röövimine kodaniku isikliku vara riisumise eesmärgil kvalifitseerimisele käesoleva paragrahvi kolmanda lõike järgi olenemata sellest, kas nimetatud lõikes tähendatud eriti raskendavatel asjaoludel on toime pandud KrK §-s 141 lg. 1 või lg. 2 ettenähtud röövimine. Tunduva kahju tekitamine kannatanule ei ole raskendavaks ega ka eriti raskendavaks asjaoluks vaadeldava kuriteo toimepanemisel. Selline röövimine kuulub kvalifitseerimisele KrK § 141 lg. 1 järgi (kui puuduvad muud raskendavad või eriti raskendavad asjaolud).
3. Vt. KrK §-d 90 komm. ja 139 komm. 1.

§ 142. Väljapressimine

Võõra isikliku vara, varalise õiguse või muu varalise kasu saamise eest ähvarduse abil kasutada vägivalda isiku kallal, avaldada häbistavaid teateid isiku kohta või hävitada vara, kui puuduvad käesoleva koodeksi §-des 140 ja 141 ettenähtud kuriteo tunnused, —
karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Käesoleva kuriteo objektiks on kodanikule kuuluv, süüdlasele võõras vara nii asja kui ka varalise õiguse või muu varalise kasu tähenduses.
2. Kannatanu poolt asja, varalise õiguse või muu varalise kasu üleandmine süüdlasele võib toimuda mitmel viisil, sealhulgas ka tegevusetuse tagajärjel (näit. kannatanu võib vägivallaga ähvardamise tagajärjel jätta teostamata temale TsK § 64 jõul kuuluva ostu eesõiguse jms.).
3. Ähvardus kasutada vägivalda isiku kallal, avaldada häbistavaid teateid isiku kohta või hävitada vara on väljapressimise korral asja, varalise õiguse või muu varalise kasu saamise vahendiks. Seega sõltub süüdlase varandusliku sfääri suurenemine küll kannatanu varalise sfääri vähenemisest või kannatanu poolt süüdlasele teenete osutamisest, kuid see suurenemine

ei tarvitse võrdne olla kannatanu varalise sfääri vähenemise ulatusega (vt. ka § 96 komm. 4).

4. Käesoleva kuriteo koosseisu tunnuseks ei ole kannatanule olulise varandusliku kahju põhjustamine (nagu see on ette nähtud §-s 96). Kannatanule põhjustatava kahju ulatus on arvestatav vaid karistuse mõistmisel. Kuid loomulikult säilitab ka käesoleva kuriteo puhul oma tähenduse KrK § 7 lg. 2.

5. Erinevalt VNFSV 1926. a. KrK §-st 174 ei ole vaadeldava kuriteo koosseis l õ p u l e v i i d u d mitte siis, kui süüdlane KrK §-s 142 ettenähtud ähvarduse abil nõuab kannatanult vara, vaid alles siis, kui asi, varaline õigus või muu varaline kasu süüdlasele tegelikult üle antakse. Väljapressimiskatsega on tegemist juhul, kui süüdlane tegutses küll vara saamise eesmärgil, kuid asi, varaline õigus või muu varaline kasu jäi saamata tema tahtest olenemata põhjustel, vaatamata sellele, et ta kasutas käesolevas paragrahvis ettenähtud ähvardust.

6. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab kuueteistkümnendast eluaastast.

7. Vt. ka KrK §-d 92 komm. ja 96 komm. 1—5.

§ 143. Kelmus

(1) Võõra isikliku vara, varalise õiguse või muu varalise kasu saamise eest pettuse või usalduse kuritarvitamise abil —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Sama tegevuse eest:

1) kui sellega põhjustati tunduv kahju kannatanule või

2) isikute grupi eelneval kokkuleppel või

3) isiku poolt, kes on tähendatud käesoleva koodeksi §-s 88 lg. 2 p. 2 —

karistatakse vabadusekaotusega kuni nelja aastani.

(3) Kelmuse eest eriti ohtliku retsidivisti poolt —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

1. Kelmuse o b j e k t i tuleb mõista samas tähenduses kui KrK §-s 142 ettenähtud kuriteo objekti.

2. Asja, varalise õiguse või muu varalise kasu saamise v a h e n d i k s on antud juhul pettus (vt. § 91 komm. 2) või usalduse kuritarvitamine (vt. § 91 komm. 3).

3. Erinevalt VNFSV 1926. a. KrK §-st 169 lg. 1 ei ole käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseis l õ p u l e v i i d u d mitte pettuse või usalduse kuritarvitamisega vara saamise eesmärgil, vaid asja, varalise õiguse või muu varalise kasu tegeliku saamisega süüdlase poolt. Kelmuskatsega on tegemist juhul, kui süüdlane tegutses küll vara saamise eesmärgil, kuid asi, varaline õigus või muu varaline kasu jäi saamata tema tahtest

olenemata põhjustel, vaatamata sellele, et ta vara saamiseks kasutas vahendina pettust või usalduse kuritarvitamist.

4. Vastutus käesoleva kuriteo toimepanemise eest algab kuueteistkümnendast eluaastast.

5. Vt. ka KrK §-d 91 komm. ja 96 komm. 1—5.

§ 144. Kodaniku isikliku vara tahtlik hävitamine või rikkumine

(1) Kodaniku isikliku vara tahtliku hävitamise või rikkumise eest, kui see pandi toime üldohtlikul viisil, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Kodaniku isikliku vara tahtliku hävitamise või rikkumise eest, kui sellega põhjustati suur varanduslik kahju või muu raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani.

Vaadeldava kuriteo koosseis on analoogiline KrK §-s 97 ettenähtud kuriteo koosseisuga ja erineb viimasest ainult oma objekti poolest. Selleks on kodaniku isiklik vara, s. t. kodanikule omandiõiguse alusel kuuluv vara asja tähenduses, niivõrd kui see pole riikliku või ühiskondliku organisatsiooni valduses. Viimasel juhul, silmas pidades, et riiklik või ühiskondlik organisatsioon kannab tsiviilõiguslikku vastutust selle vara säilimise eest, on vara tahtlik hävitamine või rikkumine kvalifitseeritav KrK § 97 järgi. Kuriteo objektiks võib olla ka süüdlasele endale isikliku omandiõiguse alusel kuuluv ja tema valduses olev asi, samuti kaotatud või juhuslikult valdusest välja läinud asi, mis ei ole kellegi valduses, mitte aga äravisatud asi, millel ei ole sotsiaal-majanduslikku väärtust. Vastutus käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud kuriteo eest algab kuueteistkümnendast, teises lõikes ettenähtud kuriteo eest aga neljateistkümnendast eluaastast. Vt. ka KrK § 198 komm. 5 ja 6.

§ 145. Kodaniku isikliku vara hävitamine või rikkumine ettevaatamatuse tõttu

Kodaniku isikliku vara hävitamise või rikkumise eest ettevaatamatuse tõttu, kui see pandi toime üldohtlikul viisil ja kui sellega põhjustati suur varanduslik kahju või muu raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

Käesoleva kuriteo koosseis on analoogiline KrK §-s 98 ettenähtud kuriteo koosseisule ja erineb viimasest objekti poolest. Nende erinevuste kohta vt. KrK § 144 komm. Vt. ka KrK § 198 komm. 5 ja 6.

MAJANDUSALASED KURITEOD

1. Sotsialistliku majanduse arendamine on Nõukogude riigi üheks esmajärgulise tähtsusega ülesandeks. Rahvamajanduse juhtimise aparaadi kaudu suunab riik rahvamajanduse kõigi harude — tööstuse, kaubanduse, põllumajanduse jne. arenemist. See erakordne tähelepanu rahvamajanduse arendamise küsimustele on tingitud NSV Liidus sellest, et sotsialistlik majandussüsteem koos sotsialistliku omandiga on nõukogude korra majanduslikuks aluseks. Just sellepärast ja eriti kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ülesehitamise perioodil, kommunismi materiaalse tehnilise baasi loomise tingimustes on igasugused ründed sotsialistlikule majandussüsteemile absoluutselt talumatud ja tuleb pidada järjekindlat võitlust kõigi Nõukogude riigi käsutuses olevate vahenditega selleks, et kindlustada sotsialistliku majanduse normaalset funktsioneerimist, selle kiiret, plaanipärast arenemist ja ennetada igasugused ründed sellele. Peamine koht nende vahendite hulgas on organisatsioonilistel ja kasvatuslikel abinõudel. Võitluses vähem ohtlike rünnete vastu kasutatakse ühiskondliku mõjutamise vahendeid ning distsiplinaar- ja halduskaristusi. Kõige ohtlikumate rünnete korral on aga vajalik kriminaalrepressiooni kohaldamine.

2. Kõigi majandusalaste kuritegude ühiseks o b j e k t i k s on sotsialistlik majandus, selle plaanipärane arenemine ja häireteta funktsioneerimine. See ühine objekt konkretiseerub üksikute majandusalaste kuritegude puhul olenevalt sellest, missuguses rahvamajandusharus on kuritegu toime pandud ja missuguse rahvamajandusharu huvide vastu on see vahetult suunatud. Vastavalt sellele võib kõik KrK-s ettenähtud majandusalased kuriteod rühmitada järgmiselt:

a) majandusalased üldkuriteod, mis on suunatud sotsialistliku majandussüsteemi kui sellise vastu ja võivad aset leida igas rahvamajandusharus (§ 146);

b) kuriteod sotsialistliku tööstuse vastu ja tööonduse alal (§-d 147—149);

c) kuriteod sotsialistliku kaubanduse vastu (§-d 150—153);

d) kuriteod elamispinna kasutamise õiguse alal (§ 154);

e) kuriteod põllumajanduse ja loodusvarade kasutamise alal (§ 155—158);

f) kuriteod riigi finantshuvide vastu (§ 159).

§ 146. Eraettevõtjalik tegevus

Eraettevõtjaliku tegevuse eest riikliku või ühiskondliku vormi ärakasutamisega —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta, või asumiselesaatmisega kuni viie aastani.

1. Eraettevõtjalik tegevus kui majanduslik üldkuritegu on võimalik i g a s rahvamajanduse harus — tööstuses, kaubanduses, põllumajanduses jm. Eraettevõtjalikku tegevust võib arendada ka ehituskooperatiivide vormi ärakasutamisega. Vaadeldava kuriteo ohtlikkus seisneb selles, et kuritegelikud elemendid, kellel pole enam võimalik meie maal vabalt ammutada eraettevõtjalikku kasu, kohandavad oma tegevuse sotsialistliku majandussüsteemi tingimustega, varjavad seda tegevust riiklike ja ühiskondlike vormidega, ning kasutades ära neid vorme, toimivad tegelikult eraettevõtjatena.

2. Eraettevõtjaliku tegevuse all tuleb mõista igasugust osavõttu majanduslikust käibest, mis on suunatud e r a e t t e v õ t j a l i k u k a s u saamisele, s. t. sellise kasu saamisele, mis ei sõltu seda kasu saava isiku töö hulgast ja kvaliteedist või mida saadakse üldse ilma tööta. Eraettevõtjaliku tegevuse vormid võivad sealjuures olla väga mitmesugused: eraettevõtjalikule alusele rajatud tootmistegevus riiklikus ettevõttes või kolhoosis, eraettevõtjalikult teostatav kaubanduslik vahendus, eraettevõtjalik kodutööndus jms.

3. Eraettevõtjalik tegevus moodustab kuriteo koosseisu üksnes tingimusel, kui selles tegevuses kasutatakse ära r i i k l i k k u v õ i ü h i s k o n d l i k k u v o r m i. Riikliku või ühiskondliku vormi ärakasutamise all eraettevõtjalikuks tegevuseks tuleb mõista eraettevõtjaliku tegevuse maskeerimist riikliku või ühiskondliku organisatsiooni majandusalase tegevuse sildiga, mille tagajärjel sisuliselt eraettevõtjalik tegevus näib väliselt riikliku või ühiskondliku organisatsiooni majandusalase tegevusena (näit. tööstuskombinaadis moodustatakse tsehh, mis faktiliselt toodab nn. vasakut kaupa). Vaadeldava kuriteo koosseisuks ei piisa sellest, et süüdlane kasutab omavoliliselt riiklikule või ühiskondlikule ettevõttele kuuluvaid agregaate, kui ta sealjuures ei tegutse riikliku või ühiskondliku ettevõtte nimel või sildi all. Küll võib aga selline tegevus olla teatavail juhtumeil kvalifitseeritav KrK § 96 või 161 järgi.

4. Kuriteo koosseisu olemasoluks on tähtsusetu, kas süüdlane tegutseb eraettevõtjalikult üksi (näit. fotograaf esineb tellimuste vastuvõtmisel kodanikelt riikliku kombinaadi nimel või eraisik müütab kokkuostetud põllumajandussaadusi turul müügi-

laualt, millele on paigutatud kolhoosi silt jms.) või koos teiste isikutega (nn. valeartell).

5. Vaadeldava kuriteo ideaalkonkurents KrK §-des 96, 148 ja 152 ettenähtud kuritegudega ei ole mõeldav. Niivõrd kui süüdlane nimetatud paragrahvides ettenähtud tegevuse paneb toime riikliku või ühiskondliku vormi ärakasutamisega, on tegemist KrK §-s 146 ettenähtud kuriteo koosseisuga (eeldusel muidugi, et süüdlase tegevus iseenesest kannab eraettevõtjaliku tegevuse iseloomu).

§ 147. Tööstusettevõttest mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu väljalaskmine

Kvaliteedilt või komplektsuselt riiklikule standardile või tehnilistele tingimustele või kinnitatud retseptuurile mittevastava toodangu korduva või suures ulatuses väljalaskmise eest tööstusettevõttest tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu ametiisiku poolt, kellele on pandud vastutus kvaliteetse ja komplektse toodangu väljalaskmise eest, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni viie aastani.

1. Tööstusettevõtte all mõistetakse käesolevas paragrahvis riiklikke ja kooperatiivseid ettevõtteid, mis valmistavad tööstussaadusi. Tööstusettevõtteks ei ole järelikult ettevõtted, mis tegelevad põllumajandusliku tootmisega, ühiskondliku toitlustamise ettevõtted, ehitusorganisatsioonid (küll aga ettevõtted, mis toodavaid standardseid maju või ehitusmaterjale) ning õmblus-, remont- või muud elukondliku teenindamise töökojad või ateljeed, mis täidavad kodanike või organisatsioonide individuaaltellimusi (näit. jalanõude, rõivaste jms. valmistamise alal).

2. Toodanguks on igasugused valmissaadused, mida tööstusettevõtted toodavad toorainest või poolfabrikaatidest, samuti ka remonttööstusettevõtete toodang.

3. Kuriteo koosseisu seisukohast on tähtsusetu, missugusest materjalist on tööstusettevõte valmistanud väljalastud toodangu. See toodang võib olla valmistatud nii plaanilise varustamise kui ka isevarumise korras või tellijalt saadud materjalist. Vaadeldava kuriteo koosseis ei ole välistatud ka siis, kui tööstusettevõte laseb mittekvaliteetsena välja toodangu, mis on mittekvaliteetsena saadud teiselt ettevõttelt viimistlemiseks või on valmistatud teiselt ettevõttelt saadud mittekvaliteetseist detailidest (kuigi sel korral ei ole välistatud vastutus ka teisest ettevõttest mittekvaliteetsete detailide või poolvalmistoodangu väljalaskmise eest).

4. Kuriteo koosseisu objektiivse külje olemasoluks on vajalik kvaliteedilt või komplektsuselt riiklikule standardile,

tehnilistele tingimustele või kinnitatud retseptuurile mittevastava toodangu väljalaskmine tööstusettevõttest.

a) Riiklikud standardid (GOST'id) kinnitab Üleliiduline Standardite Komitee NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures ja need näevad ette kohustuslikke tingimusi, millele peab vastama väljalastav toodang.

b) Mitte kogu tööstuslik toodang ei ole standardiseeritud. Riiklike standardite puudumisel sätitakse nõudmised, millele peab vastama toodangu kvaliteet ja komplektsus, pädevate ministeeriumide või kohalike organite poolt kinnitatud tehnilistes tingimustes.

c) Standardiseerimata toodangu (näit. tööstuslikult toodetavate ravimite) kvaliteet võib olla ette nähtud ka seatud korras kinnitatud retseptuurides.

5. Mitte igasugune riikliku standardi, tehniliste tingimuste või kinnitatud retseptuuri rikkumine toodangu väljalaskmisel ei too kaasa kriminaalvastutust käesoleva paragrahvi järgi. Riiklikud standardid, tehnilised tingimused ja retseptuurid sisaldavad ka selliseid sätteid (näit. toodangu markeerimise või taarastamise kohta), mis ei oma tähendust toodangu kvaliteedi või komplektsuse seisukohast. Vaadeldava kuriteo koosseisu olemasolu seisukohast on vajalik, et tööstusettevõttest väljalastav toodang just oma kvaliteedi või komplektsuse poolest ei vastaks riiklikule standardile, tehnilistele tingimustele või kinnitatud retseptuurile.

a) Toodangu all, mis oma kvaliteedilt ei vasta riiklikule standardile, tehnilistele tingimustele või kinnitatud retseptuurile, tuleb mõista sellist mittevastavust, mille tagajärjel see toodang ei ole kasutatav vastavalt oma otstarbele või on kasutatav ainult teataval määral. Selline mittevastavus võib olla tingitud tooraine mitterahuldavatest omadustest või tootmise tehnoloogilist protsessi või toodangu valmistamist reguleerivate muude eeskirjade rikkumisest niivõrd, kui need eeskirjad sisalduvad riiklikus standardis, tehnilistes tingimustes või kinnitatud retseptuuris.

b) Toodangu all, mis komplektsuselt ei vasta riiklikule standardile, tehnilistele tingimustele või kinnitatud retseptuurile, tuleb mõista toodangut, millel puuduvad mõningad detailid või millele pole lisatud riiklikus standardis, tehnilistes tingimustes või kinnitatud retseptuuris ettenähtud tagavaraosi, tehnilist dokumentatsiooni, skeeme jms., mille tagajärjel see toodang ei ole kasutatav vastavalt oma otstarbele eriti siis, kui selle kasutamise käigus ilmnevad mõningad defektid.

6. Vaadeldava kuriteo koosseisu olemasoluks on tähtsusetu, kas kogu väljalastud toodangu partii või ainult osa sellest oli mittekvaliteetne või mittekomplektne. Sordilisuse rikkumine aga (näit. kõrgemasordilise toodangu asemel madalama-

sordilise toodangu väljalaskmine) ei moodusta vaadeldava kuriteo koosseisu. Üksnes siis, kui toodang ei vasta enam ühelegi (ka madalaimale) sordile, on tegemist mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu väljalaskmisega tööstusettevõttest käesoleva paragrahvi mõttes. Teiselt poolt ei välista vaadeldava kuriteo koosseisu see asjaolu, et väljalastud toodangu mittekvaliteetsus on kõrvaldatav või puuduvaid osasid või detaile võib ettevõttest järele saata.

7. Vaadeldava kuriteo koosseisu ei moodusta mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu valmistamine (nn. tehasesisene praak), vaid sellise toodangu väljalaskmine ettevõttest. Toodangu väljalaskmise all tuleb mõista nii toodangu üleandmist tellijale kui ka neid juhtumeid, kus toodang ei ole ettevõttest küll veel välja veetud, kuid on lõplikult vormistatud üleandmiseks. Toodang on lõplikult vormistatud üleandmiseks siis, kui ta on läbinud tehnilise kontrolli või on markeeritud või varustatud kvaliteeditunnistuse või saatedokumendiga (näit. saatelehe või faktuuriga). See asjaolu aga, et tellija võttis toodangu vastu, avaldamata sealjuures pretensioone, ei ole toodangu kvaliteetsuse või komplektsuse vaieldamatuks tõendiks. Toodangu kvaliteetsuse ja komplektsuse küsimuse lahendab tehniline ekspertiis objektiivsete näitajate alusel.

8. Kuriteoks on mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu väljalaskmine tööstusettevõttest korduvalt või suures ulatuses. Korduv on selline väljalaskmine, mis leiab aset vähemalt kolm korda. Et vaadeldava kuriteo koosseis on lõpule viidud mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu lõpliku vormistamisega üleandmiseks, esineb korduvus üksnes sel juhul, kui süüdlane on vähemalt kolm korda üleandmiseks lõplikult vormistanud mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu. Korduvust ei ole, kui ühel korral lõplikult üleandmiseks vormistatud toodang viiakse ettevõttest ära üksikute partiide kaupa. Mida mõista suure koguse all, on fakti küsimus.

9. Vaadeldava kuriteo subjektiks on ametiisik, kellele kooskõlas tema ametiseisundiga on ettevõtte põhimäärusega, ametkondliku instruktsiooniga, käskkirjaga või muu taolise aktiga pandud vastutus kvaliteetse ja komplektse toodangu väljalaskmise eest. Sellekohase akti puudumisel võib vastutus tuleneda ka üksnes ametiseisundiga kui niisugusega seotud õigustest ja kohustustest. Igal juhul aga vastutab ametiisik käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo eest üksnes niivõrd, kui ta ettevõttest tegelikult laskis välja mittekvaliteetset või mittekomplekset toodangut.

10. Vaadeldava kuriteo subjektiivseks küljeks võib olla nii tahtlus kui ka ettevaatamatus.

§ 148. Keelatud tööndusega tegelemine

Tegelemise eest tööndusega, mille kohta kehtib keeld või kitsendus, kui sellekohastel juhtudel on haldusorgani otsus asja läbivaatamiseks kriminaalprotsessi korras, —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Käesolev paragrahv sisaldab blanketse dispositsiooni. Tööndused, millega tegelemise kohta kehtib keeld, on loetletud Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 25. juulil 1949 kinnitatud «Mittekoopereerunud kodutööndajate ja käsitööliste registreerimise eeskirjades», mis kehtivad Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1958. aasta 22. aprilli ja 1961. aasta 28. novembri määrustega tehtud muudatustega. Sealjuures ei too tegelemine tööndustega registreerimistunnistuse puudumisel kaasa kriminaalvastutust neil juhtumeil, kus registreerimistunnistuse väljaandmine antud tööndusega tegelemiseks on iseenesest võimalik, sest kriminaalkorras on karistatav tegelemine tööndusega, mille kohta kehtib keeld, mitte aga käsitööliste või kodutööndajate registreerimise eeskirjade rikkumine.

2. Iseenesest on võimalik tegelemise eest tööndusega, mille kohta kehtib keeld, võtta vastutusele ka halduskorras. Vastavalt «Mittekoopereerunud kodutööndajate ja käsitööliste registreerimise eeskirjade» §-le 16 (1961. aasta 28. novembri redaktsioonis) otsustab rajooni või linna töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee rahandusosakonna juhataja riigitulude inspektori poolt esitatud akti ja muude materjalide põhjal küsimuse, kas esitada materjal isiku kohta, kes tegeles sellise tööndusega, millega tegelemiseks registreerimistunnistuste väljaandmine on keelatud, trahvi määramiseks rajooni või linna töörahva saadikute nõukogu juures olevale administratiivkomisjonile või prokuratuuriorganitele süüdlase kriminaalvastutusele võtmiseks. Ilma rahandusosakonna juhataja sellekohase otsuseta on kriminaalvastutus neil juhtumeil välistatud.

3. Kriminaalkorras on karistatav tegelemine tööndusega, mille kohta kehtib keeld. Tööndusena ei saa käsitleda esemete valmistamise või teenete osutamise üksikuid juhtumeid, kuigi tasuliselt.

4. Kõrvuti käesoleva paragrahviga võib KrK § 152 või 153 kohaldada ainult reaalkonkurentsi juhtudel, s. o. neil juhtumeil, kus isik peale tööndusega tegutsemise tegeleb veel kaupade või muude esemete ülesostmisega kasusaamise eesmärgil. Seega ei saa võtta kriminaalvastutusele spekulatsiooni või pisispekulatsiooni eest kodutööndajat, kes müütab oma valmistatud esemeid. Küll aga kannab KrK § 152 järgi vastutust isik,

kes äritsemisena tegeleb kodutööndaja poolt valmistatud esemete müütamisega (kaubanduslik vahendus).

5. Käesoleva kuriteo subjektiks on üldreeglina eraisik. Ametiisik kannab vastutust tegelemise eest tööndusega, mille kohta kehtib keeld, KrK §-de 148 ja 161 järgi (§-s 161 kirjeldatud tunnuste olemasolu korral) kuritegude konkurentsi eest.

6. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest tahtlust.

§ 149. Kodupuskari ajamine

(1) Kodupuskari ajamise eest ilma turustamise eesmärgita, kui see pandi toime vähemalt teistkordselt aasta kestel, —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni viiekümne rublani.

(2) Kodupuskari ajamise eest või kodupuskari ajamiseks kasutatavate aparaatide valmistamise eest turustamise eesmärgil ning samuti kodupuskari või kodupuskari ajamiseks kasutatavate aparaatide turustamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Kodupuskari ajamine esmakordselt ilma turustamise eesmärgita toob kaasa ühiskondliku mõjutamise vahendi kohaldamise. Ka on võimalik sellise tegevuse eest halduskorras vastutuse kehtestamine. Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud tegevuse eest kriminaalvastutusele võtmiseks ei ole aga vajalik, et süüdlase suhtes varem oleks tegelikult kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahendit kodupuskari ajamise eest.

2. Turustamise all tuleb mõista mitte ainult kodupuskari müümist, vaid igasugust edasiandmist mingisuguse ekvivalendi eest.

3. Käesoleva paragrahvi teises lõikes ettenähtud kuriteo koosseis on lõpule viidud mitte kodupuskari ajamiseks kasutatavate aparaatide turustamisega, vaid valmistamisega turustamise eesmärgil. Sama on kehtiv ka kodupuskari ajamise kohta. Üksnes siis, kui süüdlane ise ei ajanud kodupuskarit ega valmistanud selle ajamiseks aparaate, on kuriteo koosseis lõpule viidud kodupuskari või selle ajamiseks kasutatavate aparaatide turustamisega.

4. Kodupuskari või selle ajamiseks kasutatavate aparaatide kokkuostmine ja edasimüümine kasusaamise eesmärgil, samuti äritsemisena teostatav kodupuskari või selle ajamiseks kasutatavate aparaatide turustamine teise isiku (näit. kodupuskari ajaja) ülesandel on kvalifitseeritav KrK § 152 järgi, juhul aga, kui kodupuskari edasimüümine toimub väikeses ulatuses ja süüdlase suhtes on varem kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahendit — KrK § 153 järgi.

§ 150. Mittekvaliteetse või mittekomplektse kauba väljalaskmine müümiseks

Kvaliteedilt või komplektsuselt riiklikule standardile, tehnilistele tingimustele, kinnitatud retseptuurile või kvaliteeditunnistusele mittevastava kauba korduva või suures ulatuses tahtliku väljalaskmise eest müümiseks kaubanduslikust ettevõttest, kui see pandi toime ametiisiku poolt, kellele on pandud vastutus kvaliteetse ja komplektse kauba väljalaskmise eest, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni viie aastani.

1. Kaubandusliku ettevõtte all tuleb mõista sellist ettevõtet, milles müüakse kaupu massilisele ostjale (kaubamaja, tööstustarvete või toiduainete kauplus, kiosk, söökla jms.).

2. Kauba all tuleb mõista kõiki esemeid, mida müüakse kaubanduslikust ettevõttest ostjale (nii tööstus- kui ka toidukaupu, sealhulgas ka põllumajandussaadusi). Põllumajandussaadused peavad eelkõige vastama kvaliteeditunnistusele, muud kaubad riiklikule standardile, tehnilistele tingimustele, kinnitatud retseptuurile või kvaliteeditunnistusele. Mittekvaliteetse või mittekomplektse kauba mõiste on analoogiline mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu mõistega KrK §-s 147 (vt. § 147 komm. 4—6). Sealjuures on tähtsusetu, kas kaup on võetud tootjalt mittekvaliteetsena või mittekomplektsena vastu või on see mittekvaliteetseks või mittekomplektseks muutunud kaubanduslikus ettevõttes, baasis või laos.

3. Korduvust ja suurt kogust tuleb samuti mõista analoogiliselt korduvusele ja suurele kogusele KrK §-s 147 (vt. § 147 komm. 8).

4. Kuriteo koosseis on lõpule viidud mittekvaliteetse või mittekomplektse kauba väljalaskmisega müümiseks kaubanduslikust ettevõttest. Kas mittekvaliteetset või mittekomplektset kaupa ostjale tegelikult müüdi, ei oma kuriteo koosseisu olemasolu seisukohast tähtsust. Müümiseks väljalaskmise all tuleb mõista kauba üleandmist baasist, laost või panipaigast kaubanduslikule ettevõttele, kes vahetult teenindab ostjat. Kuriteo koosseis ei ole välistatud ka sel korral, kui baasist või kesklaost väljalastud kaupa ei anta vahetult üle ostjat teenindavale müüjale, vaid see läbib ostjat teenindava kaupluse või muu kaubandusliku ettevõtte lao või panipaiga. Viimasel juhul aga kannab mittekvaliteetse kauba väljalaskmise eest vastutust ka see ametiisik, kes laskis mittekvaliteetse või mittekomplektse kauba välja kaupluse laost või panipaigast. On võimalik, et kaup lasti kvaliteetsena või komplektsena välja baasist või kesklaost, riknes aga kaupluse laos või panipaigas. Sel puhul on baasi või kesklao ametiisikute vastutus loomulikult välistatud.

5. Vaadeldava kuriteo subjektiks ei saa olla müüja, kes vahetult teenindab ostjat, vaid selleks on ametiisikud, kes andsid kauba müüjale müümiseks, kui neile sealjuures oli pandud vastutus kaupade kvaliteetse ja komplektse väljalaskmise eest. See vastutus tuleneb samadest õiguslikest alustest kui KrK §-s 147 ettenähtud kuriteo subjekti vastutus (vt. § 147 komm. 9). Igal juhul aga vastutab ametiisik käesolevas paragahvis ettenähtud kuriteo eest üksnes niivõrd, kui ta tegelikult laskis müümiseks välja mittekvaliteetset või mittekomplektset kaupa.

6. Subjektiivsest küljest on vaadeldava kuriteo koosseisu olemasoluks vajalik tahtlus (otsene või kaudne). Ettevaatamatuse korral on vastutus KrK § 150 järgi välistatud.

§ 151. Ostjate petmine

Jaekaubanduse või ühiskondliku toitlustamise ettevõtte töötaja poolt korduva või suures ulatuses ostjate petmise eest valekaalumise või -mõõtmisega, jaemüügihindadest mittekinnipidamisega, madalama sordi kauba müümisega kõrgema sordi hinnaga või arvutamisel —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni viie aastani.

1. Jaekaubanduse või ühiskondliku toitlustamise ettevõtte all tuleb mõista sellist kaubanduslikku ettevõtet või müügipunkti (ka müügi- või kandelauda), millest toimub kauba müümine massilisele ostjale, mitte aga baasi või ladu, mis varustab jaekaubanduse või ühiskondliku toitlustamise ettevõtet kaubaga. Kaubanduslikuks ettevõtteks ei saa pidada ka piletikassasid ning kolhoosnikute, üksiktalupoegade või kodutööndajate müügilaudu.

2. Vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivne külg on ammendavalt kirjeldatud KrK § 151 dispositsioonis. Ostjate petmine vastavalt sellele on võimalik ühel järgmistest viisidest:

a) valekaalumise või -mõõtmisega. Valekaalumine või -mõõtmine võib aset leida kas selle tagajärjel, et kasutatakse ebaõigeid kaalu- või mõõteühikuid, või selle tagajärjel, et kasutades õigeid kaalu- või mõõteühikuid, mõõdetakse või kaalutakse valesti (näit. arvestatakse kauba kaalu hulka ka taara kaal, venitatakse riiet jms.), mille tõttu ostja saab vähem kaupa võrreldes tema poolt tasutud kogusega. Ka on võimalik, et pakitud kaupade müümisel osa kaupa pakendist kõrvaldatakse;

b) jaemüügihindade rikkumisega. Jaemüügihindade rikkumine moodustab vaadeldava kuriteo koosseisu ainult siis, kui kinnitatud jaemüügihinnad ületatakse, s. t. kui ostjalt võetakse kauba eest kõrgemat hinda, kui see on ette nähtud kin-

nitatud jaemüügi hinnakirjades. Erinevalt VNFSV 1926. a. KrK-st ei käsitle vaadeldav paragrahv ostjate eest hinnakirjaliste hindade varjamist iseenesest ostjate petmisena. Hinnakirjade puudumine võib jaekaubanduse või ühiskondliku toitlustamise ettevõttes olla tingitud mitmesugustest asjaoludest. See ei ole aga jaemüügihindade rikkumise vaieldamatuks tõendiks;

c) madalamasordilise kauba müümisega kõrgema sordi hinnaga. Madalamasordilise kauba müümine kõrgema sordi hinnaga leiab aset mitte ainult siis, kui madalamasse sorti markeeritud kaupa müüakse kõrgemasordilise kaubana, vaid ka siis, kui võltsitakse kauba kvaliteeti, s. o. nn. ebastamise või falsifikatsiooni juhtumeil (näit. piima või viina hulka valatakse vett);

d) arvutamisel. Ostjate petmine arvutamisel seisab selles, et ostjale ei anta tagasi õigel määral raha, või siis selles, et ostetud kaupade maksumus liidetakse valesti, nii et ostjalt kasseeritakse suurem summa, kui see kauba eest tegelikult kuuluks tasumisele.

3. Ostja petmine on kriminaalkorras karistatav vaid siis, kui see leiab aset korduvalt või suures ulatuses. Korduvust ja suurt ulatust tuleb mõista analoogiliselt korduvusele ja suurele ulatusele KrK §-s 147 (vt. § 147 komm. 8).

4. Süüdlase tegevuses puudub vaadeldava kuriteo koosseis juhul, kui ostja on teadlik, et temalt võetakse kauba eest kõrgemat hinda ja ta on nõus seda tasuma. Küll võib sel korral ametiisiku tegevuses ilmneda KrK §-s 164 ettenähtud kuriteo koosseis.

5. Vaadeldava kuriteo subjektiks saab olla vaid jaekaubanduse või ühiskondliku toitlustamise ettevõtte töötaja. Kuriteo subjektiks ei tarvitse aga tingimata olla ametiisik. Selleks võib olla ka näiteks ettekandja ühiskondliku toitlustamise ettevõttes, kes ei kuulu ametiisikute hulka. Teiselt poolt ei ole aga vaadeldava kuriteo koosseisu olemasoluks vajalik, et süüdlane oleks vahetult seotud ostjate teenindamisega kaupade müügi alal. Ka kaupluse juhataja, kes kehtestab kõrgendatud hinnad kaupadele, või kaupluse kassapidaja, kes petab ostjat arvutamisel, võib kanda kriminaalvastutust käesoleva paragrahvi järgi. Samuti võib käesoleva kuriteo subjektiks olla restorani või söökla kokk, kes annab välja toiduportsjoneid, mis ei vasta ettenähtud kaalule. Eraisiku vastutus käesoleva paragrahvi järgi on välistatud. Ta võib ostja petmise eest kanda vastutust vaid KrK § 143 järgi.

6. Subjektiivsest küljest on vaadeldava kuriteo koosseisu olemasoluks vajalik otsene tahtlus. Selle puudumisel on võimalik kriminaalvastutusele võtmine ametialase lohakuse eest. Omakasu ajend või kasusaamise eesmärk ei ole aga käes-

olevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseisu olemasoluks vajalik. Vaadeldava kuriteo koosseisuga on tegemist ka siis, kui süüdlane tegutseb ostjate petmisel valesti arusaadud teenistuslikes huvides.

7. Teatavail juhtumeil on ostjate petmine riigi või ühiskonna vara *riisumise viisiks* ja kuulub kvalifitseerimisele KrK § 93 järgi. Selline kvalifikatsioon on põhjendatud siis, kui kauba müümisel petetakse riiklikku või ühiskondlikku organisatsiooni ja saadud vahekasu pööratakse enda kasuks. Mõnikord võib ostjate petmisel esineda ka reaalkonkurents riigi või ühiskonna vara riisumisega. Kui süüdlane selleks, et varjata juba toimepandud riisumist, petab ostjat, on ta süüdi KrK §-des 93 ja 151 ettenähtud kuritegudes.

§ 152. Spekulatsioon

Kaupade või muude esemete ülesostmise ja edasimüümise eest kasusaamise eesmärgil, samuti äritsemisena teostatava kaubandusliku vahenduse eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta või asumiselesaatmisega kuni viie aastani.

1. Spekulatsiooni *esemeks* võivad olla igasugused kaubad ja muud esemed, millel on vahetusväärtus, s. t. esemed, mida on võimalik müüa, sealhulgas ka esemed, mille tsiviilkäive on keelatud (näit. kodupuskar) või millel enestel tarbimisväärtust ei olegi (näit. piletid, kaubatšekid, talongid jm.). Spekulatsiooni esemeks ei ole aga valuutaväärtused ja väärtpaberid. Spekuleerimine viimastega moodustab KrK §-s 86 ettenähtud kuriteo koosseisu. Juhul kui spekuleeritakse kaupade või muude esemetega, mille kogus ei ole suur, on tegemist halduskorras või KrK § 153 järgi karistatava pisispekulatsiooniga.

2. *Objektiivsest küljest* on spekulatsiooni koosseisu olemasoluks vajalik kaupade või muude esemete *ülesostmine ja edasimüümine*. Sellistel juhtudel, kui on küll toimunud kaupade või muude esemete ülesostmine edasimüümiseks kasusaamise eesmärgil, kuid edasimüümine ei ole aset leidnud, on tegemist spekulatsiooni katsega. Kuriteo koosseisu seisukohast on tähtsusetu, kust ja kellelt süüdlane kaupu üles ostab, kas kodanikult, kauplusest või mujalt. Tähtsusetu on ka, kus ja kellele toimub edasimüümine, kas üksikule kodanikule vahetult, komisjonikaupluse kaudu, turul või mujal. Spekulatsiooni koosseisu olemasoluks ei ole vaja, et ülesostmine ja edasimüümine oleks toimunud korduvalt. Ka ühekordne kaupade ülesostmine ja edasimüümine on spekulatsiooni iseloomustavate muude tunnuste olemasolu korral kvalifitseeritav KrK § 152 järgi.

3. Objektiivsest küljest on spekulatsiooni koosseis olemas ka äritsemisena teostatava kaubandusliku vahenduse korral. Kaubandusliku vahendusena tuleb käsitleda teisele isikule tema palvel ja arvel kaupade ostmist või teisele isikule kuuluvate kaupade või muude esemete müümist, sealjuures olenemata sellest, kas need kaubad või esemed on või ei ole teise isiku enda toodetud, tema abimajapidamisest saadud või olnud temal kasutamisel tarbeesemetena. Kaubanduslikuks vahenduseks on ka teisele kodanikule kuuluvatele esemetele ostja leidmine. Kriminaalkorras on aga kaubanduslik vahendus karistatav üksnes siis, kui seda teostatakse äritsemisena (vt. § 38 komm. 3 «b»).

4. Vaadeldava kuriteo subjektiks võib olla iga süüdiv isik, sealhulgas ka ametiisik (§ 160). Vastavate eelduste olemasolu korral võib sel juhul ametiisiku käitumist kvalifitseerida ka ametiseisundi kuritarvitamisena (§ 161) konkurentsi alusel.

5. Subjektiivsest küljest on selle kuriteo koosseisu olemasoluks vajalik otsene tahtlus, kusjuures süüdlane peab tegutsema kasusaamise eesmärgil. Sealjuures ei oma tähtsust, kas süüdlane tegelikult saab kasu või mitte. Spekulatsiooni koosseis ei ole välistatud isegi siis, kui süüdlane kujunenud olukorra tõttu (näit. selleks, et vältida kaupade riknemist) on sunnitud kasusaamise eesmärgil kokkuostetud kaubad müüma alla omahinna. Tähtsusetu kuriteo koosseisu seisukohast on ka see, milleks kasutab süüdlane spekulatsioonist saadud kasu hiljem (näit. spekulatsiooni koosseis ei ole välistatud, kui ametiisik katab spekulatsioonist saadud kasuga temal tekkinud puudujäägi). Küll on aga nõutav, et kaupade ülesostmise ja edasimüümise korral esineks kasusaamise eesmärk juba ülesostmise momendil. Kui kasusaamise ja edasimüümise eesmärk kaupade ülesostmise ajal puudub, on spekulatsiooni koosseis välistatud, kuigi süüdlane hiljem tegelikult peakski edasi müüma temale kuuluvad esemed ja saama sealjuures mõningat vahekasu.

6. Kui süüdlane äritsemisena üles ostis ja hiljem edasi müüs teadvalt kuritegelikul teel saadud esemeid, on tema tegevus kvalifitseeritav KrK § 203 lg. 2 järgi. Kodupuskari ülesostmise ja edasimüümise eest kasusaamise eesmärgil vastutab süüdlane KrK § 152 järgi (vt. § 149 komm. 4), tugevatoimelise, mürk- või narkootilise aine ülesostmise ja edasimüümise eest äritsemisena KrK § 210 lg. 2 järgi.

§ 153. Pisispekulatsioon

Pisispekulatsiooni eest, kui sellele eelnenud aasta kestel samasuguse tegevuse eest oli süüdlase suhtes kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või halduskaristus, —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Pisispekulatsiooni koosseis erineb KrK §-s 152 ettenähtud spekulatsioonist u l a t u s e poolest. Pisispekulatsiooniga on vastavalt Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1958. aasta 21. juuni seadlusele «Vastutusest pisispekulatsiooni eest» tegemist siis, kui süüdlane ostab üles ja müüb edasi kaupu või muid esemeid kasusaamise eesmärgil, kuid väikeses koguses. Samuti on pisispekulatsiooniga tegemist juhul, kui süüdlane spekuleerimisel taotleb kasu väikeses ulatuses. Et pisispekulatsiooni mõiste nimetatud seadluses ei hõlma väikeses ulatuses teostatud kaubanduslikku vahendust, ei saa sellist tegevust ühelgi juhul kvalifitseerida KrK § 153 järgi.

2. Pisispekulatsiooni eest saab kriminaalvastutusele võtta siis, kui süüdlase suhtes on pisispekulatsioonile eelnenud aasta kestel juba kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahendit või halduskaristust pisispekulatsiooni eest. Seda tähtaega ei arvutata eelneva pisispekulatsiooni toimepanemisest, vaid ühiskondliku mõjutamise vahendi või halduskaristuse kohaldamisest.

§ 154. Elamispinna kasutamise ebaseaduslik loovutamine tasu eest

Eraisiku poolt riikliku või ühiskondliku organisatsiooni käsutuses olevas majas elamispinna kasutamise õiguse ebaseadusliku tasulise loovutamise eest —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

Vaadeldava kuriteo koosseisu moodustav elamispinna kasutamise õiguse ebaseaduslik tasuline loovutamine väljendub põhiüürniku (elamispinnale iseseisvat kasutamise õigust omava isiku) poolt temale antud elamispinnale allüürniku võtmises või pinna loovutamises muul viisil tingimusel, et kannatanu lisaks vastavate normide alusel arvutatud üürile või üldse sõltumatult nendest tasub ühekordselt (nn. võtmeraha) või perioodiliselt teatavaid summasid. Kuriteo koosseis on lõpule viidud ebaseadusliku tasu eest pinna üleandmisega. Isik, kes maksab ebaseaduslikku tasu, kriminaalvastutusele ei kuulu. Kriminaalvastutus ei laiene ka kodanikule isikliku omandiõiguse alusel kuuluvates majades elamispinna kasutamise õiguse ebaseaduslikule tasulisele loovu-

tamisele, välja arvatud juhtumid, kus need majad on antud lepingu alusel kasutamiseks riiklikule või ühiskondlikule organisatsioonile.

§ 155. Ebaseaduslik metsaraie

(1) Ebaseadusliku metsaraie eest, kui tekitatud kahju ületab kakskümmend rubla antud paikkonnas elanikkonnale metsa müügi taksihindades, —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

(2) Sama tegevuse eest äritsemisena —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

1. Käesoleva paragrahvi dispositsioon on blanketne. Selles ei ole toodud ebaseadusliku metsaraie mõistet. See mõiste tuleneb NSV Liidu Metsakaitse ja Metsaistandike Peavalitsuse, NSV Liidu Kohturahvakomissariaadi ja NSV Liidu Prokuratuuri juhendi «NSV Liidu riikliku ja kohaliku tähtsusega metsades metsarikkujate vastutusele võtmise korra kohta», mis on kinnitatud NSV Liidu RKN 1939. aasta 22. detsembri määrusega nr. 2080, §-st 1. (See juhend on kohaldatav ka kolhoosimetsades toimepandud metsarikkumiste mõiste määratlemisel.) Sealjuures on kriminaalvastutusele võtmine metsarikkumiste eest võimalik vaid siis, kui metsamajandusele tekitatud kahju (mis ei tarvitse koosneda ainult riisutud metsa väärtusest) ületab 20 rubla antud paikkonnas elanikkonnale metsa müügi taksihindades (olenemata metsa grupist). Nimetatud taksihinnad on kinnitatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1950. aasta 30. juuni määrusega nr. 2845.

2. Juhul kui süüdlane tahtlikult kahjustab metsaistandikku, võetakse ta kriminaalvastutusele KrK § 156 järgi, kui ta aga hävitab või rikub looduskaitseobjektiks tunnistatud puid või metsa — KrK § 198 järgi (vt. § 198 komm. 6 «b»). Kriminaalvastutus metsamassiivide hävitamise või rikkumise eest on sätitud KrK §-des 97 ja 98.

3. Äritsemise mõiste kohta vt. KrK § 38 komm. 3 «b».

§ 156. Külvi või istandiku kahjustamine

Külvi, metsa-, puuvilja-, marjapõõsa- või muu istandiku tahtliku kahjustamise eest, kui sellega tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu põhjustati suur varanduslik kahju riigile või ühiskondlikule organisatsioonile, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Mitte igasuguse külvi või istandiku kahjustamine ei moodusta käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseisu. Külvi või istandiku kahjustamise mõiste on määratletud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1955. aasta 11. jaanuari seadluses «Vastutuse kohta külvi kahjustamise eest kolhoosides ja sovhoosides», mille kohaselt külvi või istandiku kahjustamiseks loetakse nende hävitamist või rikkumist koduloomade või -lindude, hobu- või autotranspordi või põllutöömasinate läbi. Sealjuures on kriminaalvastutusele võtmine võimalik vaid tingimusel, kui riigile või ühiskondlikule organisatsioonile (mitte aga kodanikule) on põhjustatud suurt varanduslikku kahju. Selle puudumisel on võimalik vaid tsiviilvastutus või vastutus halduskorras. Vt. ka KrK § 198 komm. 6 «b».

2. Vaadeldava kuriteo subjektiks saab olla vaid isik, kelle järelevalvele kuuluvad koduloomad või -linnud või kelle juhtimisel on transpordivahend (vt. § 204 komm. 3) või põllutöömasin.

§ 157. Jahipidamise või kalapüügi eeskirjade rikkumine

(1) Jahipidamise või kalapüügi eest keelatud kohas, keelatud ajal, keelatud viisil või keelatud vahendiga, kui sellega tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu põhjustati suur kahju jahi- või kalamajandusele, —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

(2) Sama tegevuse eest äritsemisena —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

1. Käesoleva paragrahvi dispositsioon on blanketne. Jahipidamine on reguleeritud vabariiklike õigusnormidega, kalapüük aga NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1954. aasta 10. augusti määrusega «NSV Liidu veekogudes kalavarude kaitse parandamisest ja kalapüügi reguleerimisest» ning nimetatud määrusega kinnitatud «NSV Liidu veekogudes kalavarude kaitse parandamise ja kalapüügi reguleerimise põhimäärusega». Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseisu sisustamiseks tulebki pöörduda nimetatud normatiivaktide poole. Vt. ka KrK § 198 komm. 6 «b».

2. Äritsemise mõiste kohta vt. KrK § 38 komm. 3 «b».

§ 158. Kalavarude hävitamine

Kalavarude hävitamise eest veekogu reostamise teel või kalavarude kaitseks kehtestatud eeskirjade rikkumise tagajärjel lõhkamistööde teostamisel, kui sellega kalamajandusele tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu põhjustati suur kahju, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

Käesoleva paragrahvi dispositsioon on b l a n k e t n e. Selle sisustamiseks tuleb pöörduda KrK § 157 kommentaaris osutatud 1954. aasta 10. augusti määruse ning samuti NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1953. aasta 3. jaanuari määruse nr. 11 «Vahenditest võitluses kalamajandusliku tähendusega veekogude ja veega varustamise allikate reostamise vastu» poole. Sealjuures tuleb silmas pidada, et kuigi käesoleva paragrahvi tekstis ei kõnelda veekogude reostamisest sellekohaste eeskirjade rikkumise tagajärjel, tuleb siiski arvestada osutatud normatiivakte, sest nad sätivad rea eeskirju veekogude reostamise vältimiseks. Vt. ka KrK § 198 komm. 6 «b».

§ 159. Postimaksumärgi või transpordidokumendi võltsimine või võltsitud postimaksumärgi või transpordidokumendi kasutamine või käibelelaskmine

(1) Postmargi, kuigi see oli käibelt kõrvaldatud või ei olnud kasutamisel, postiteenistuses kasutatava isiku tõendi vastuskupongi, vinjeti või frankeerimis- või trükimasina postmargi-jäljendi võltsimise eest äritsemisena või postiteenistuses kasutamise eesmärgil või teadvalt võltsitud postimaksumärgi käibelelaskmise eest äritsemisena või selle kasutamise eest postiteenistuses —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

(2) Raudtee-, vee- või muu transpordi sõidupileti või veodokumendi võltsimise või võltsitud transpordidokumendi käibelelaskmise eest omakasu ajendil —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Käesoleva paragrahvi e s i m e s e s l õ i k e s ettenähtud kuriteo koosseis tuleneb NSV Liidu poolt ratifitseeritud rahvusvahelistest kokkulepetest. Kuriteo koosseisu objektiivse külje moodustab postimaksumärgi (mille üksikud liigid on loetletud §-s 159 lg. 1), sealhulgas ka juba käibelt kõrvaldatud (filatelistilise) või kasutamisel mitteolnud postmargi võltsimine, kui see toimub äritsemisena (vt. § 38 komm. 3 «b») või postiteenistuses kasutamise eesmärgil. Samuti on vaadeldava kuriteo koosseisuga tegemist siis, kui süüdlane laseb äritsemise otstarbel käibele (näit. müüb, vahetab jms.) võltsitud postimaksumärgi või kasutab seda postiteenistuses. Viimati nimetatud juhtudel ei ole süüdlane ise postimaksumärgi võltsija, kuid on teadlik, et tegemist on võltsitud postimaksumärgiga.

2. Käesoleva paragrahvi t e i s e s l õ i k e s on ette nähtud iseseisev kuriteo koosseis, mis ei ole seotud esimeses lõikes

ettenähtud kuriteo koosseisuga. Transpordi sõidupileti või veodokumendi võltsimine on karistatav kriminaalkorras, kui võltsimine toimub omakasu ajendil. Omakasu ajend on nõutav ka võltsitud transpordidokumendi käibelelaskmise koosseisu olemasoluks. Viimati nimetatud juhtudel ei ole süüdlane ise võltsimise toimepanijaks.

SEITSMES PEATÜKK

AMETIALASED KURITEOD

1. Nõukogude riik on alati pööranud suurt tähelepanu sotsialistliku riigiaparaadi õige, kommunistliku ülesehitustöö huvidele vastava funktsioneerimise tagamisele. Nõukogude kriminaalõiguses leidis see väljendust näiteks selles, et VNFSV 1922. a. KrK-s oli ametialaste kuritegude peatükk asetatud koodeksi eriosas teisele kohale vahetult pärast riiklike kuritegude peatükki. Sellega rõhutati võitluse tähtsust ametialaste kuritegude vastu noore Nõukogude riigi tingimustes ja nende kuritegude kõrget ühiskonnaohtlikkuse astet. Kuid ka praegustes tingimustes, kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ülesehitamise perioodil, omab võitlus seda liiki kuritegude vastu suurt tähtsust, arvesse võttes neid ülesandeid, mis lasuvad riigiaparaadil kommunistliku ühiskonna materiaalse tehnilise baasi loomisel, elanikkonna kommunistlikul kasvatamisel, riigikaitse- ja teistel aladel. Nõukogude riigiaparaadi normaalse funktsioneerimise vastu suunatud ründed tuleb ennetada eelkõige organisatsiooniliste ja kasvatuslike abinõudega. Vähem ohtlike rünnete puhul tuleb kasutada samuti ka ühiskondliku mõjutamise vahendeid või distsiplinaar- või halduskaristusi (vt. ka NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1953. aasta 27. märtsi seadluse «Amnesteerimise kohta» § 8). Ohtlikumate rünnete puhul tuleb aga kohaldada kriminaalkaristusi.

2. Kõigi ametialaste kuritegude ühiseks objektiks on Nõukogude riigiaparaadi, s. t. riiklike ettevõtete, asutuste, aga samuti ka kooperatiivsete ning ühiskondlike ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide õige, kommunistliku ülesehitustöö huvidele vastav tegevus. Selle tegevuse all mõistetakse aparaadi kõigi töötajate poolt ranget töödistsipliinist kinnipidamist ja tööalaste kohustuste täitmist, mis tagab partei ja valitsuse otsuste elluviimise ning riikliku aparaadi autoriteedi ja prestiiži vajalikul kõrgusel hoidmise. KrK seitsmes peatükk hõlmab vaid üldisi ametialaseid kuritegusid, mis võivad rünnata Nõukogude riikliku aparaadi normaalset tegevust selle igas sfääris. KrK näeb aga ette ka teisi kuritegusid, mis samuti ohustavad riigiaparaadi tegevust ning mille subjektiks on samuti ametiisik, kuid neid

kuritegusid võib toime panna vaid ühes teatavas, seaduses ettenähtud riigiaparaadi-harus, näiteks Nõukogude õigusemõistmise sfääris või töötajatele vajalike töötingimuste tagamise alal. Need on nn. ametialased erikuriteod. KrK-s neid koosseise ametialaste kuritegude peatükki ei ole paigutatud.

§ 160. Ametiisiku mõiste

Ametiisikuks on isik, kellel on ametiseisund riiklikus või ühiskondlikus organisatsioonis, kui temale on pandud haldamis-, järelevalve-, juhtimis-, operatiivsed, organisatsioonilised, materiaalsete väärtuste liikumist korraldavad või võimuesindaja ülesanded.

1. Ametialaste kuritegude subjektiks on ametiisik. Ametiisik on KrK § 160 järgi isik, kellel on ametiseisund riiklikus asutuses, ettevõttes või organisatsioonis või kooperatiivses (näit. kolhoosis) või muus ühiskondlikus organisatsioonis (näit. ametiühingus või mõnes loomingulises liidus). Ametiseisund võib saabuda ametikohale nimetamise või valimise teel. KrK § 160 tekstist järeldub, et ametiseisundi omamisel ei ole oluline, kas isik omab seda seisundit tasu eest või tasuta, alaliselt või ajutiselt.

2. a) Ametiisiku mõiste määratlemisel lähtub KrK sellest, mis ülesanded on ametiisikule pandud ning mis õigusi ta omab. Nendeks ülesanneteks võivad olla halduslikud, järelevalve-, juhtimise, operatiivsed, organisatsioonilised, materiaalsete väärtuste liikumist korraldavad või võimuesindaja kohustuste hulka kuuluvad ülesanded. Nii näiteks ei ole kolhoosi traktorist või autojuht ametiisik, küll on aga ametiisik traktoribrigaadi brigadir või autokolonni ülem, kellel on alluvate juhtimise ülesanded ja õigus anda neile käske ning korraldusi. Kuid ametiseisundi omamiseks ei ole tingimata tarvilik omada alluvaid töötajaid: Näiteks asutuse revident-raamatupidajal ei tarvitse olla alluvaid töötajaid, kuid ka tema on ametiisik, sest ta täidab järelevalve ülesandeid. Samuti on oma ülesannete täitmisel ametiisikuks ühiskondlik kontrolör, kes ametiühingu organisatsiooni ülesandel kontrollib kaubanduslikke ettevõtteid ja omab sellekohaseid õigusi. Seega ei saa ametiisikuteks lugeda töölisi, reakolhoosnikuid, asutuste teenindava ja abipersonali hulka kuuluvaid isikuid, koristajaid, kütjaid, käskjalgu jms.

b) Rea ametialaste kuritegude subjektiks võivad olla ainult võimuesindajad. Iga võimuesindaja on ka ametiisik, kuid mitte vastupidi (vt. § 182 komm. 2).

3. Ametialase kuriteo täideviijaks võib olla üksnes ametiisik. Kuriteo organisaatoriks, sellele kihutajaks ja kaasaaitajaks võib aga olla ka kodanik, kes ei ole ametiisik. Üksnes KrK §-s 165 ettenähtud kuriteo subjektiks võib olla ka eraisik,

kuid antud juhul on tema käitumine lahutamatult seotud altkäemaksu võtmisega. Sellepärast nähaksegi tema kuritegelik käitumine ette käesolevas peatükis.

§ 161. Ametiseisundi kuritarvitamine

(1) Ametiisiku tegevuse eest omakasu või muul isiklikul ajendil, mis on vastuolus ametiseisundist tulenevate õiguste ja kohustustega või neid õigusi ületab, kui selle tegevusega tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu põhjustati oluline kahju riiklikele või ühiskondlikele huvidele või kodaniku seaduslikele huvidele, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni viie aastani.

(2) Sama tegevuse eest, kuigi omakasu või muu isikliku ajendi puudumisel, kui sellega tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu põhjustati eriti raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni seitsme aastani.

1. Vaadeldava kuriteo toimepanemisel on ametiisiku tegevus vastuolus tema ametiseisundist tulenevate õiguste ja kohustustega või koguni ületab neid õigusi. Seega hõlmab vaadeldava kuriteo koosseis ka ametiseisundiga liialdamise koosseisu. Sealjuures on kuriteo koosseis antud ainult siis, kui süüdlane tekitab olulist kahju riiklikele või ühiskondlikele huvidele või kodanike seaduslikele huvidele. See kahju ei tarvitse olla tekitatud mitte ainult selle ettevõtte, asutuse või organisatsiooni huvidele, kus töötab kuriteo toimepannud ametiisik, vaid ükskõik missuguse ettevõtte, asutuse või organisatsiooni huvidele või koguni Nõukogude riigi või ühiskonna kui terviku huvidele. (Vt. ka § 38 komm. 4 «a»).

2. Ametiseisundi kuritarvitamine eeldab aktiivseid tegusid, mis põhjustavad olulist kahju. Tegevusetuse puhul võib olla tegemist KrK §-s 163 ettenähtud kuriteo koosseisuga.

3. Kuriteo koosseisu subjektiivsest küljest eeldab ametiseisundi kuritarvitamine vaid tahtlikku tegevust, kusjuures tekitatud tagajärje suhtes võib esineda kas tahtlik või ettevaatamatu süü.

4. Vaadeldava kuriteo koosseis erineb KrK §-s 93 ettenähtud kuriteo koosseisust selle poolest, et süüdlane ei pööra riigi või ühiskonna vara oma kasuks, kuigi süüdlane KrK §-s 161 lg. 1 ettenähtud juhtudel tegutseb omakasu või muul isiklikul ajendil, näiteks võtab kassast isiklikeks vajadusteks raha tagasimaksmise kohustusega (Vt. ka § 93 komm. 8). Tagasimaksmise tahe peab aga sellisel juhul olema täiesti selgelt väljendatud (näit. ametiisik jätab raha laenamisel kassasse allkirja, milles ta kohustub laenatud summa teatavaks tähtajaks tagasi maksma jne.). Muu

isikliku ajendi all tuleb mõista igasuguseid kasusaamisega mitteseotud motiive, nagu tahet osutada teene sugulasele või tuttavale, soov kellelegi kätte maksta jne.

5. Juhul kui süüdlane ei tegutse omakasu või muul isiklikul ajendil ega tekita olulist kahju riiklikele või ühiskondlikele huvidele või kodaniku seaduslikele huvidele, saab olla tegemist vaid ametialase distsiplinaarse üleastumisega. Kui aga süüdlane põhjustab eriti raske tagajärje (vt. ka § 38 komm. 4 «c»), kannab ta vastutust kriminaalkorras vaadeldava paragrahvi teise lõike järgi, sealjuures ka siis, kui ta isegi ei tegutse omakasu või muul isiklikul ajendil.

§ 162. Ametialane lohakus

Ametiisiku poolt ametialaste kohustuste lohaka täitmise eest, kui sellega ettevaatamatuse tõttu põhjustati eriti raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni viie aastani.

1. Ametialase lohakuse puhul ei vasta ametiisiku tegevus (seega ei saa ametialast lohakust käsitleda puhta tegevusetusena) kommunistliku ülesehitustöö huvidele. Ametiisik täidab oma kohustusi tähelepanematult, kohusetundetult, formaalselt. Näiteks pioneerilaagri juhataja annab läbimõtlematult korralduse viia lapsed suplema, selgitamata suplemiskoha sügavust, mille tagajärjel mõned lapsed upuvad.

2. KrK § 162 järgi on karistatav ainult selline ametialane lohakus, mis põhjustab eriti raske tagajärje (vt. ka § 38 komm. 4 «c»). Kui eriti raske tagajärg puudub, on tegemist vaid ametiisiku poolt toimepandud distsiplinaarüleastumisega. Ametialane lohakus on üldreeglina jätkuv kuritegu (vt. § 40 komm. 4 «f»), kuid ametialane lohakus ei ole välistatud ka ühekordse lohaka tegevuse puhul.

3. Ametialase lohakuse subjektiivne külg eeldab ettevaatamatut süüd nii teo enese kui ka temaga põhjustatud tagajärje suhtes.

§ 163. Ametialaste kohustuste mittetäitmine

(1) Ametiisiku poolt ametialaste kohustuste mittetäitmise eest omakasu või muul isiklikul ajendil, kui sellega tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu põhjustati oluline kahju riiklikele või ühiskondlikele huvidele või kodaniku seaduslikele huvidele, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kolme aastani või ühiskondliku laitusega.

(2) Sama teo eest, kuigi see pandi toime omakasu või muu isikliku ajendi

puudumisel või ettevaatamatuse tõttu, kuid sellega põhjustati eriti raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni viie aastani.

1. Ametialaste kohustuste mittetäitmisest võib olla juttu vaid siis, kui ametiisik pidi antud konkreetses olukorras neid kohustusi täitma ja võis neid täita, hoolimata sellest aga ei täitnud neid, põhjustades sellega *olulist kahju* (vt. ka § 38 komm. 4 «a» ja 161 komm. 1) riiklikele või ühiskondlikele huvidele või kodaniku seaduslikele huvidele.

2. *Subjektiivsest küljest* eeldab ametialaste kohustuste mittetäitmise põhikoosseis (lg. 1) tahtlikku süüd ning sealjuures omakasu või muud isiklikku ajendit. Vaadeldava paragrahvi teises lõikes ettenähtud ametialaste kohustuste mittetäitmise enamohtlikuma liigi (kvalifitseeritud koosseisu) subjektiivsesse külge aga omakasu või muu isiklik ajend ei kuulu. Selle kuriteo võib toime panna ka ettevaatamatuse tõttu, sealjuures on aga nõutav eriti raske tagajärje (vt. § 38 komm. 4 «c») põhjustamine. Selle tagajärje põhjustab süüdlane tavaliselt ettevaatamatuse tõttu.

§ 164. Altkäemaksu võtmine

(1) Ametiisiku poolt altkäemaksu võtmise eest mingi teo toimepanemise või tegemata jätmise eest ametiseisundi ärakasutamisega —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

(2) Altkäemaksu väljapressimise eest või altkäemaksu võtmise eest vastutava ametiseisundiga isiku poolt või ametiisiku poolt, kes omab karistatust altkäemaksu võtmise eest, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

1. Altkäemaks on üheks raskeimaks ametialaseks kuriteoks. Selle kuriteo määratu suurele ühiskonnaohtlikkusele juhtis tähelepanu V. I. Lenin, kes nimetas altkäemaksu nõukogude võimu üheks peamiseks vaenlaseks.

2. Altkäemaksu võtmine eeldab *materiaalsete väärtuste* (näit. raha, asjade) saamist altkäemaksuandjalt. Altkäemaksu võtmiseks on ka varandusliku iseloomuga *teenuste* osutamine, näiteks maja või korteri tasuta remontimine, tasuta kuurordituusiku saamine, mõnede varaliste õiguste tasuta loovutamine jm.

3. Altkäemaks antakse selleks, et ametiisik *paneks* oma *ametiseisundi ärakasutamisega toime* mõne *teo või jätaks selle toime panemata* altkäemaksu-

andja isiklikes huvides või teise kodaniku või organisatsiooni huvides, keda altkäemaksuandja esindab. Juhul kui nendel tegudel on mõne kriminaalkuriteo tunnused, kannab süüdlane vastutust ka selle kuriteo eest (esineb kuritegude konkurents). Kuid altkäemaksu saamise koosseis ei ole välistatud ka siis, kui altkäemaksu antakse ja võetakse tegude eest, mida ametiisik on kohustatud toime panema ja mis on täiesti õiguspärased.

4. Altkäemaksu saamisel esineb *eelnev kokkulepe* altkäemaksuvõtja ja altkäemaksuandja vahel, kusjuures see kokkulepe võib olla ka vaikiv. Seega eeldab vaadeldava kuriteo koosseisu *subjektiivne külg* otsest tahtlust.

5. a) Altkäemaksu *väljapressimine* (lg. 2) avaldub altkäemaksu nõudmises ähvardusega kasutada oma ametiseisundit altkäemaksuandja huvide kahjustamiseks. Seega ei lange väljapressimise mõiste KrK §-s 164 lg. 2 kokku väljapressimise mõistega KrK §-s 142. Ta on siin tihedalt seotud isiku ametiseisundi ärakasutamisega.

b) *Karistatuse* all KrK §-s 164 lg. 2 mõistetakse karistatust (§ 58) altkäemaksu võtmise eest, mis ei ole kustunud ega kustutatud.

c) Ametiisiku *vastutava ametiseisundi* all mõistetakse ametiseisundit, mis eeldab laialdaste võimuesindaja, halduslik, operatiivse või organisatsioonilise iseloomuga volituste omamist ametiisiku poolt. Vastutava ametiseisundiga isikuteks tuleb lugeda selliseid ametiisikuid, kes juhivad ettevõtteid, asutusi, organisatsioone, sovhoose, nende osakondi, kolhoose, revidente ja teisi taolisi ametiisikuid, samuti aga ka vastutava ametiseisundiga võimuesindajaid: täitevkomitee juhtivaid töötajaid, kohtunikku, prokuröri, uurijat, miilitsaorganite vastutavaid ametiisikuid jt.

§ 165. Altkäemaksu andmine või vahendus

(1) Altkäemaksu andmise või vahenduse eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani.

(2) Sama teo eest, kui see pandi toime isiku poolt, kes omab karistatust altkäemaksu andmise või vahenduse eest, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kuue aastani.

(3) Altkäemaksu andja ja altkäemaksu andmise vahendaja vabastatakse kriminaalvastutusest:

1) kui nad altkäemaksu andmisest või altkäemaksu andmise vahendusest omal algatusel teatavad vastavale organile;

2) kui leidis aset atkäemaksu väjapressimine.

1. Rida vaadeldava kuriteo koosseisu *objektiivse külje* tunnuseid tuleneb KrK §-s 164 ettenähtud kuriteo tunnustest. Nii eeldab altkäemaksu andmine materiaalsete väär-

tuste andmist altkäemaksuandja poolt altkäemaksu võtjale viimase poolt mingi teo toimepanemise või tegemata jätmise eest oma ametiseisundi ärakasutamisega. Altkäemaksu andmisega on tegemist ka juhul, kui ametiisik ei anna teisele ametiisikule altkäemaksu mitte isiklikes huvides, vaid eesmärgiga ületada ettevõtte töös esilekerkinud raskusi. Näiteks ühe ettevõtte varustaja annab teise ettevõtte ametiisikule altkäemaksu selleks, et viimane annaks nõusoleku plaani täitmiseks vajaliku defitsiitse materjali müümiseks esimesele ettevõttele.

2. Altkäemaksu vahendus on sisuliselt kuriteole kaasaaitamine. Ta võib esineda kaasaaitamisena nii altkäemaksu võtmisele kui ka altkäemaksu andmisele. See on aktiivne tegevus ja võib väljenduda näiteks kokkusaamise organiseerimises altkäemaksuandja ja altkäemaksuvõtja vahel, ettepaneku tegemises altkäemaksu saamiseks või andmiseks, raha üleandmises jne.

3. Kui süüdlane kihutab teist isikut altkäemaksu andmisele ja saab viimaselt raha või muid materiaalseid väärtusi, neid aga tegelikult kellelegi üle ei anna ning omastab, kannab ta vastutust mitte kelmuse, vaid altkäemaksu andmisele kihutamise eest. Isik, kes andis vahendajale üleandmiseks ametiisikule altkäemaksu, peab sel juhul vastutust kandma altkäemaksu andmise katse eest.

4. Altkäemaksu andmise ja vahenduse subjektiks võivad olla nii era- kui ka teatavail juhtudel ametiisikud.

5. Altkäemaksu andmise ja vahenduse subjektiivseks küljeks on otsene tahtlus.

6. Vaadeldava kuriteo koosseisu ainsaks raskendavaks (kvalifitseerivaks) asjaoluks (§ 165 lg. 2) on karistatuse omamine (§ 58) altkäemaksu andmise või vahenduse eest eeldusel, et see karistatus ei ole kustunud või kustutatud.

7. Altkäemaksu andja ja altkäemaksu andmise vahendaja vabastatakse kriminaalvastutusest: 1) kui nad teatavad altkäemaksu andmisest või selle andmise vahendusest omal algatusel vastavale organile või 2) kui on aset leidnud altkäemaksu väljapressimine. Kriminaalvastutusest vabanemiseks on küllalt, kui on olemas üks kahest eelnimetatud tingimusest. Esimesel juhul on oluline, et kuriteost teatamine toimuks omal algatusel, mitte näiteks uurija ettepanekul. Vastava organi all mõeldakse eelkõige kohtuid, prokuratuuri ja miilitsat. Altkäemaksu väljapressimise kohta vt. Krk § 164 komm. 5 «a».

§ 166. Ametialane võltsimine

Dokumendi ametialase võltsimise eest omakasu või muul isiklikul ajendil —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või paran-

dusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kolme aastani.

1. Ametialane võltsimine (vt. ka § 186 komm. 1) erineb KrK §-s 186 ettenähtud võltsimisest selle poolest, et vaadeldava kuriteo paneb ametiisik toime oma ametiseisundi ärakasutamisega. Ei saa sellepärast kvalifitseerida ametialase võltsimisena näiteks oma sünnitunnistuse võltsimist majandusliku ettevõtte direktori poolt. Sellisel juhul on tegemist KrK §-s 186 ettenähtud kuriteoga. Küll aga on olemas KrK §-s 166 ettenähtud kuriteo koosseis siis, kui sünnitunnistuse võltsib perekonnaseisu aktide registreerimise büroo ametiisik.

2. Vaadeldava kuriteo koosseis eeldab subjektiivsest küljest otsest tahtlust, kusjuures võltsimine peab olema toime pandud omakasu või muul isiklikul ajendil (vt. ka § 161 komm. 4).

3. Vt. ka KrK § 40 komm. 4 «a».

§ 166[1]. Tahtlikult moonutatud plaanitäitmise aruandeandmete esitamine

Juurdekirjutuste eest riiklikes aruannetes ja muude tahtlikult moonutatud plaanitäitmise aruandeandmete esitamise kui NSV Liidu rahvamajandusele kahju tekitava riigivastase tegevuse eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

1. Vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivne külg väljendub tegevuses, kusjuures kriminaalvastutus ei ole ette nähtud mitte igasuguste dokumentide sisu moonutamise eest, vaid ainult riiklikesse aruannetesse ning muudesse plaani täitmise aruandeandmetesse juurdekirjutuste ja plaani täitmist moonutavate andmete sissekandmise eest.

2. Kuriteo koosseisu subjektiivne külg eeldab otsest tahtlust, kusjuures tähtsusetu on, mis ajendil kuritegu toime on pandud. Seega võib siin esineda kas omakasu (näit. soov saada preemiat) või muu isiklik (näit. tahe saada autasu) ajend, kuid need ajendid võivad ka puududa. Kui juurdekirjutusi on tehtud NSV Liidu rahvamajanduse nõrgendamise eesmärgil, tuleb seda tegevust kvalifitseerida kui kahjurlust KrK § 67 järgi. Vt. ka KrK § 93 komm. 8.

§ 167. Avaldamisele mittekuuluvate andmete avaldamine

Ametiisiku poolt riiklikku saladust mittekujutavate, kuid avaldamisele mittekuuluvate andmete avaldamise eest —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kolme aastani või ühiskondliku laitusega.

1. Avaldamisele mittekuuluvate andmete avaldamise all tuleb mõista riiklikku saladust mittekujutavate, kuid siiski avaldamisele mittekuuluvate andmete avaldamist ametiisiku poolt, kellel need andmed on teada oma ametiseisundi tõttu. Avaldamine võib toimuda igale isikule, kellel pole õigust neid andmeid omada.

2. Kuriteo koosseisu subjektiivne külg eeldab tahtlust või ettevaatamatust.

KAHEKSAS PEATÜKK

KURITEOD ÕIGUSEMÕISTMISE VASTU

1. Kuritegude all õigusemõistmise vastu tuleb mõista kuritegusid, mis tekitavad kahju kohtu, aga samuti õigusemõistmisele kaasaaitavate organite (juurdlus-, uurimis- või prokuratuuriorganite) õigele, häireteta tegevusele, kusjuures kuritegu pannakse toime kas nende organite ametiisikute (kohtunike, prokuröride, uurijate, juurdlust teostavate isikute) või eraisikute poolt. Kõik need kuriteod võivad olla toime pandud ainult otsese tahtlusega.

2. Vaadeldavaid kuritegusid võib jagada kahte rühma:

a) kohtu, prokuratuuri, uurimis- või juurdlusorganite ametiisikute poolt õigusemõistmise vastu toimepandud kuriteod (§-id 168—171) ja

b) eraisikute poolt õigusemõistmise vastu toimepandud kuriteod (§-id 172—181).

§ 168. Ebaseaduslik kriminaalvastutusele võtmine või süüdistuse tõendite kunstlik loomine

(1) Juurdlust teostava isiku, uurija või prokuröri poolt teadvalt süütu kodaniku kriminaalvastutusele võtmise või süüdistuse tõendite kunstliku loomise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani.

(2) Prokuröri või uurija poolt teadvalt süütu kodaniku kriminaalvastutusele võtmise eest eriti ohtlikus riiklikus kuriteos või muus raskes kuriteos, kui sellega kaasnes süüdistuse tõendite kunstlik loomine, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani.

1. Vaadeldava kuriteo koosseis esineb siis, kui juurdlust teostav isik, uurija või prokurör: 1) võtab teadvalt süütu kodaniku kriminaalvastutusele või 2) juba alustatud asjas selle asemel, et asja igakülgselt ja objektiivselt uurida, loob kunstlikult süüdistuse tõendid, rikkudes sellega jämedalt KrPK §-ide 2, 4 ja 19 nõudeid.

2. Süüdistuse tõendite kunstlik loomine võib seisneda vastutusele võetud isiku süütust tõendavate materjalide toimikusse võtmata jätmises, isiku süütust tõendavate tunnistajate ülekuulamata jätmises või nende ülekuulamise protokollide toimikust väljajätmises, tunnistajate sundimises andma isiku süüd tõendavaid valeütlusi, süüd tõendavate valedokumentide koostamises jne.

3. Vaadeldava kuriteo koosseis eeldab subjektiivsest küljest otsest tahtlust, kusjuures kuriteo toimepanemise ajendil ei ole kuriteo kvalifikatsiooni seisukohast tähtsust. Vaadeldavat kuritegu võib toime panna ka omakasu või muul isiklikul ajendil (näit. soov pälvida kiitust ja olla edutatud ametialal).

4. Vaadeldava kuriteo kvalifitseeritud koosseisuks (lg. 2.) on vaja, et prokurör või uurija võtaks teadvalt süütu kodaniku kriminaalvastutusele eriti ohtlikus riiklikus (§-d 62—71) või muus raskes kuriteos, kui sellega kaasnes süüdistuse tõendite kunstlik loomine. Seega on kvalifitseeritud koosseisu olemasoluks vaja nii ühe kui teise eelnimetatud tunnuse olemasolu. Mida mõista raske kuriteo all, on fakti küsimus.

5. Kui kuriteo toimepanemise eesmärgiks on ausate kodanike hävitamise teel õõnestada või nõrgendada Nõukogude riiki või mõnd teist töörahva riiki, kuulub see kvalifitseerimisele KrK § 64 või 67 järgi.

§ 169. Õigusemõistmisele mittevastava kohtuotsuse või -määruse tegemine

(1) Kohtuniku poolt õigusemõistmisele teadvalt mittevastava kohtuotsuse või -määruse tegemise eest omakasu või muul isiklikul ajendil —
karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani.

(2) Kohtuniku poolt õigusemõistmisele teadvalt mittevastava kohtuotsuse või -määruse tegemise eest eriti ohtliku riikliku kuriteo või muu raske kuriteo asjas omakasu või muul isiklikul ajendil —
karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani.

1. Nõukogude riik ei või taluda, et kohtuniku lohaka suhtumise tõttu oma kohustustesse või tema tähelepanematuse tõttu mõistetaks süütu inimene süüdi või süüdlane õigeks. Sellisel juhul võib kohtunikku võtta distsiplinaarvastutusele «Eesti NSV kohtunike distsiplinaarvastutuse määrustiku» § 6 alusel. Neil juhtudel aga, kus on tegemist õigusemõistmisele teadvalt mittevastava kohtuotsuse või -määruse tegemisega omakasu või muul isiklikul ajendil, vastutab kohtunik KrK § 169 järgi.

2. Õigusemõistmisele mittevastavus võib väljenduda süütu inimese süüdimõistmises, süüdioleva isiku õigeksmõistmises, teo raskusele mittevastava karistuse mõistmises, tsiviilhagi vääras rahuldamises või rahuldamata jätmises,

asja menetluse vääras lõpetamises, tõkkeabinõu küsimuse vääras lahendamises jne. Õigusemõistmisele mittevastavas kohtuotsuses või -määruses võib esineda ka mitu mittevastavuse tunnust.

3. Kuritegu tuleb lugeda *lõpuleviiduks* alates õigusemõistmisele mittevastava kohtuotsuse või -määruse tegemisest, mitte aga jõustumisest.

4. Kuriteo *subjektiks* saab olla ainult kohtunik või rahvakaasistuja.

5. Vaadeldav kuritegu saab olla toime pandud vaid *otsese tahtlusega* ja sealjuures ainult omakasu või muul isiklikul ajendil. On nõutav, et süüdlane oleks teadlik kohtuotsuse või -määruse õigusemõistmisele mittevastavusest. Sellepärast ei või võtta kriminaalvastutusele KrK § 169 järgi kohtunikku, kes nõustus teiste kohtunike ettepanekuga teha õigusemõistmisele mittevastav kohtuotsus või -määrus, olles teadmatuses, et viimased tegutsesid kuritegeliku eesmärgiga.

§ 170. Ebaseaduslik vahistamine, arest, kinnipidamine või sundtoomine

Kinnipidamise või sundtoomise eest omakasu või muul isiklikul ajendil, samuti teadvalt ebaseadusliku vahistamise või aresti eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

1. KrK § 170 näeb ette järgmisi kriminaalkorras jälitatavaid sotsialistliku seaduslikkuse rikkumise liike: 1) kinnipidamine omakasu või muul isiklikul ajendil, 2) sundtoomine samal ajendil, 3) teadvalt ebaseaduslik vahistamine, 4) teadvalt ebaseaduslik arest. On võimalik ka mitme eelnimetatud tunnuse üheaegne esinemine ametiisiku tegevuses. Oma sisult on KrK §-s 170 ettenähtud kuritegu oma õiguste ületamises seisnev ametiseisundi kuritarvitamise eriliik.

2. *Kinnipidamine* omakasu või muul isiklikul ajendil seisneb kuriteo toimepanemises kahtlustatava isiku vabaduse äravõtmises eelnimetatud ajendil. Sellise tegevusega rikub ametiisik KrPK §-de 11 ja 102 nõudeid. Rikkumine võib väljenduda selles, et isik peetakse kinni vaatamata sellele, et puuduvad KrPK §-s 102 ettenähtud kinnipidamise alused, või selles, et teda peetakse kinni ilma prokuröri sanktsioonita kauem, kui eelnimetatud paragrahv seda lubab. Vaadeldava kuriteo subjektiks saab olla ainult uurija või juurdlust teostav isik.

3. *Sundtoomine* seisneb tunnistaja (vt. KrPK § 53 lg. 2), kannatanu (vt. KrPK § 55 lg. 2) või süüdistatava (vt. KrPK § 123) sunniviisilises toomises kohtusse või uurimist või juurdlust teostavasse organisse juhul kui isik, olles kutse kätte saanud, ei ilmu mõjuva põhjuseta teda väljakutsunud organisse.

Sundtoomist võib kohaldada ka teistel seaduses ettenähtud juhtudel. Sundtoomine omakasu või muul isiklikul ajendil moodustab aga vaadeldava kuriteo koosseisu.

4. Teadvalt ebaseaduslik vahistamine seisneb isiku vabaduse ebaseadusliku äravõtmisega isikupuutumatuse rikkumises. Vahistamise kohta käivad nõuded on ette nähtud KrPK §-des 11, 73 ja 74. Nendes paragrahvides ettenähtud korra rikkumine moodustab vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivse külje. Kuriteo koosseisu subjektiivne külg ei nõua omakasu või muud isiklikku ajendit, piisab, kui süüdlane on teadlik vahistamise ebaseaduslikkusest.

5. Teadvalt ebaseaduslik arest seisneb kohtuniku poolt arestikaristuse ebaõiges kohaldamises (näit. huligaanse käitumise eest Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1957. aasta 18. jaanuari seadluse «Vastutusest huligaanse käitumise eest» põhjal). Kuriteo subjektiks saab olla ainult kohtunik. Kuriteo koosseisu subjektiivsesse külge ei kuulu omakasu või muu isiklik ajend. Piisab, kui süüdlane on teadlik aresti ebaseaduslikkusest.

§ 171. Sundimine ütluse andmisele

Ülekuulamisel ebaseadusliku teoga ütluse andmisele sundimise eest isiku poolt, kes teostab uurimist, kui puuduvad käesoleva koodeksi §-s 168 ettenähtud kuriteo tunnused, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Ülekuulamise kord uurimise teostamisel on ette nähtud KrPK §-des 125—128 süüdistatava, 132—134 tunnistaja, 135 kannatanu ja 161 eksperdi suhtes. KrPK § 19 lg. 3 järgi on keelatud taotleda süüdistatavalt ütlusi vägivalla, ähvarduse ja teiste seadusvastaste vahenditega. Eelnimetatud nõudmiste rikkumine ülekuulamisel moodustab vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivse külje.

2. Vaadeldava kuriteo toimepanemisel on tavaliselt subjekti eesmärgiks, kasutades ülekuulamisel ebaseaduslikke vahendeid, selgitada tõelisi asjaolusid. Kui ta aga teadvalt süütu kodaniku kriminaalvastutusele võtmise eesmärgil nõuab selleks, et kunstlikult luua süüdistuse tõendeid, ülekuulatavalt isikult valeütluste andmist, kuulub kuritegu kvalifitseerimisele KrK § 168 järgi. (Vt. ka § 40 komm. 4 «b»).

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks saab olla uurija, juurdlust teostav isik ning samuti prokurör, juhul kui tema isiklikult teostab ülekuulamist.

§ 172. Vägivald tunnistaja, eksperdi, tõlgi, manuka või süüdlase suhtes või nende isikute ähvardamine

Vägivalla tarvitamise eest tunnistaja, eksperdi, tõlgi või manuka suhtes või nende isikute ähvardamise eest, kui on küllaldane alus karta selle ähvarduse täideviimist, juhul, kui süüdlane tegutses õigusemõistmise teostamise takistamise eesmärgil või kättemaksuks nende isikute poolt oma kohustuste täitmise eest, samuti sama tegevuse eest isiku suhtes, kes on toime pannud kuriteo, kuriteo teiste osaliste varjamise eesmärgil või kättemaksuks nende paljastamise eest, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Vaadeldav kuritegu võib avalduda vägivallategudes (löömises, peksmises jne.) või ähvarduses (vt. ka § 128), kusjuures ähvardus peab olema selline, et on küllaldane alus karta selle täideviimist. Kui vägivald avaldus üliraske või raske kehavigastuse tekitamises, tuleb kuritegu kvalifitseerida nii KrK § 172 kui ka § 107 või 108 järgi konkurentsi alusel. Viimise korral enesetapmisele või selle katsele tuleb kuritegu kvalifitseerida KrK §-de 172 ja 106 järgi konkurentsi alusel.

2. Vaadeldava kuriteo subjektiks on eraisik.

§ 173. Tunnistaja, eksperdi, tõlgi või manuka ilmumise takistamine või nende isikute poolt oma kohustuse täitmisest keeldumine

Tunnistaja, eksperdi, tõlgi või manuka ilmumise takistamise eest või nende isikute ilmumisest keeldumise eest uurimisorgani või kohtu kutsel, samuti nende isikute poolt oma kohustuse täitmisest keeldumise eest, kui neile oli teatavaks tehtud vastutus sellise keeldumise eest, —

karistatakse parandusliku tööga kuni kuue kuuni või rahatrahviga kuni kolmekümne rublani või ühiskondliku laitusega.

1. Tunnistaja, ekspert, tõlk ja manukas on kohustatud uurimisorgani või kohtu kutsel ilmuma kutsel märgitud kohta ning täitma seal oma kohustusi (andma ütlusi jne., vt. KrPK §-d 52, 54, 60, 112—113). Nimetatud isikute ilmumise takistamine häirib tõsiselt õigusemõistmist ning on selle tõttu kriminaalkorras jälitatav. Selline takistamine võib väljenduda näiteks isiku kallutamises kohtusse mitteilmuma, objektiivsete takistuste loomises, alluva isiku lähetusse saatmises ajal, millal ta peab ilmuma tunnistajana kohtusse, jne. Nimetatud tegevus ei tohi aga sisaldada vägivalla või ähvarduse elemente. Vastasel juhul kuulub süüdlase tegevus kvalifitseerimisele KrK § 172 järgi.

2. Tunnistaja, eksperdi, tõlgi või manuka ilmumisest keeldumine kohtu või uurimisorgani kutsel või nende isikute poolt oma kohustuse täitmisest keeldumine avaldub tegevusetuse näol. Kuriteo koosseisuks on vajalik ilmumisest keeldumise korral, et isik oleks vastava kutse kätte saanud, ning oma kohustuste täitmisest keeldumise korral, et isik oleks olnud sellise teo tagajärgede suhtes hoiatatud (vt. KrPK §-d 112, 132, 161, 228, 230 ja 236).

§ 174. Valekaebus

(1) Teadvalt vale kaebuse esitamise eest kuriteo toimepanemise kohta teise isiku poolt —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

(2) Teadvalt vale kaebuse esitamise eest eriti ohtliku riikliku või muu raske kuriteo toimepanemise kohta teise isiku poolt, samuti teadvalt vale kaebuse esitamise eest, kui sellega kaasnes süüdistuse tõendite kunstlik loomine, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

1. Teadvalt vale kaebuse esitamise all tuleb mõista teadvalt ebaõige avalduse tegemist teise isiku poolt kuriteo toimepanemise kohta juurdlusorganile, prokuratuurile, kohtule või teisele organile, kellel on õigus algatada kriminaaljälitust.

a) Valekaebus eeldab aktiivset tegevust, s. t. isiku poolt andmete esitamist teise isiku poolt kuriteo toimepanemise kohta. Valekaebus võib olla esitatud kas kirjalikus või suulises vormis ning sellel ei ole tähtsust kuriteo koosseisu suhtes (vt. KrPK § 92). Kuriteo koosseis on olemas ka siis, kui valekaebus on saadetud anonüümselt. Valekaebus loetakse lõpuleviiduks selle esitamise momendist vastavale organile.

b) Valekaebus peab olema esitatud kriminaaljälituse algatamise õigust omavale organile või ametiisikule. Nendeks on KrPK § 94 järgi: kohus või kohtunik, prokurör, uurija või juurdlust teostav isik. Kuid valekaebuseks KrK § 174 mõttes ei tule lugeda mitte ainult kohtule, prokuratuurile, miilitsa- või julgeolekuorganitele tehtud avaldust, vaid ka partei või nõukogude organitele, näiteks kohaliku nõukogu täitevkomitee esimehele esitatud valekaebust, kui need organid suunavad kaebuse pädevale asutusele ning selle tõttu on antud juhul valekaebuse esitaja eesmärk — võtta vastutusele süütu kodanik — reaalselt saavutatav.

c) Valekaebus peab sisaldama andmeid kriminaalkuriteo toimepanemise kohta. Niipea kui kaebus sisaldab ainult kodaniku isikut häbistavaid andmeid, kuid puuduvad teated kriminaalkuriteo toimepanemise kohta teise isiku poolt, on tege-

mist laimuga, s. t. KrK §-s 129 ettenähtud kuriteoga (vt. ka § 129 komm. 7).

d) Valekaebuses peab olema nimetatud konkreetne isik, kes on toime pannud kuriteo; ei piisa vaid ainuüksi kuriteo fakti kirjeldamisest.

2. Vaadeldava kuriteo subjektiks saab olla ainult eraisik või selline ametiisik, kelle ametikohustuste hulka ei kuulu kriminaaljälituse algatamine. Näiteks, kui asutuse raamatupidaja esitab valekaebuse ükskõik millise kuriteo toimepanemise kohta, kannab ta vastutust KrK § 174 järgi. Uurimist teostava isiku suhtes võib mõningatel juhtudel kõne alla tulla ka vastutus KrK § 168 järgi (näit. anonüümse või valeallkirjaga valekaebuse esitamise puhul).

3. Valekaebus võib subjektiivsest küljest olla toime pandud ainult otsese tahtlusega. Kuriteo toimepanemise ajendeid seadus konkreetselt ette ei näe. Nendeks võivad olla kättemaks, karjeristlikud kaalutlused jms.

4. Kui valekaebuse eesmärgiks on ausate, Nõukogude riigile ja parteile ustavate isikute hävitamine selleks, et kõigutada kodanike veendumust Nõukogude kriminaalseaduse õiguses ja usaldust sotsialistliku õigusemõistmise vastu ning nõrgendada nõukogude võimu, on tegemist eriti ohtliku riikliku kuriteo — kahjurlusega (KrK § 67).

5. Vt. ka KrK 168 komm. 2.

§ 175. Valeütlus, valearvamus või valetõlge

(1) Tunnistaja poolt uurimisel või kohtus teadvalt vale ütluse või eksperdi poolt teadvalt vale arvamuse andmise eest, samuti tõlgi poolt teadvalt vale tõlke tegemise eest, kui süüdlasele oli teatavaks tehtud vastutus selle tegevuse eest, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

(2) Sama tegevuse eest eriti ohtliku riikliku või muu raske kuriteo asjas või kui sellega kaasnes süüdistuse tõendite kunstlik loomine —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

1. KrK § 175 järgi kuuluvad kriminaalkorras vastutusele tunnistajad, eksperdid või tõlgid, kes kohtus kriminaal- või tsiviilasja arutamisel või uurimisorganites oma ütluses, arvamuses või tõlkes varjavad või moonutavad neile teadaolevaid asjaolusid. Sellisest vastutusest kõneldakse ka KrPK §-des 53, 55, 60, 112, 228, 230 ja 236, kusjuures selle vastutuse eelduseks on isiku hoiatamine vastutuse kohta ja temalt sellekohase allkirja võtmine. Kuritegu on lõpule viidud valeütluse või valearvamuse andmise või valetõlke tegemise momendist, olenemata sellest,

kas kohus võttis seda otsuse või määruse tegemisel arvesse või mitte.

2. Tunnistaja poolt valeütluse andmise koosseis eeldab asjasse puutuvate faktide moonutamist. Seega kui tunnistaja valetab, valgustades asjasse mittepuutuvaid asjaolusid, ei saa seda lugeda valeütluseks.

3. Eksperdi poolt valearvamuse andmist võib iseloomustada kui asjasse puutuvate asjaolude moonutamist, samuti asja kohta valejärelduste tegemist. Näiteks on valearvamuse andmisega tegemist siis, kui ekspert oma arvamuses väidab, et kannatanule on tekitatud kerge kehavigastus, tegelikult aga on tekitatud raske või üliraske kehavigastus, või siis, kui ekspert kannatanu ühele siseorganile tekitatud vigastuse kohta annab arvamuse, teisele siseorganile tekitatud vigastusest aga vaikib.

4. Tõlgi vastutus tuleneb tema kohustusest teha õige tõlge uurimistoimingute läbiviimisel või kohtulikul asja arutamisel (küsimuste ja vastuste tõlkimine, dokumentide tõlkimine jne.)

5. Vaadeldava kuriteo subjektiks on isik, kes on kutsutud kohtusse, prokuratuuri, uurimis- või juurdlusorganisse tunnistajana, eksperdina või tõlgina ütluse või arvamuse andmiseks või tõlke tegemiseks. Valeütluse andmise eest ei või võtta vastutusele kriminaalasjas süüdistatavat, tsiviilasjas hagejat või kostjat. Kannatanu kriminaalasjas aga kannab valeütluse eest samasugust vastutust kui tunnistajagi (vt. KrPK §-d 55 ja 230).

6. Kuriteo koosseisu subjektiivne külg eeldab otsest tahtlust, kusjuures kuriteo ajend ei oma kvalifikatsiooni seisukohast tähtsust. Kui isik heausklikult eksib asjaolude esiletoomisel, puudub KrK §-s 175 ettenähtud kuriteo koosseis. Valeütlus või valearvamus võib olla antud või valetõlge tehtud nii süüdistatava kahjuks kui ka tema kasuks. Ka viimasel juhul ei tohi seda tegevust käsitleda kui kurjategija või kuriteojälgede varjamist, vaid see tuleb ikkagi kvalifitseerida KrK § 175 järgi.

§ 176. Vahistatu põgenemine

(1) Põgenemise eest vahi alt või kohast, kus isik kannab vabadusekaotust, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani.

(2) Sama tegevuse eest ühenduses vägivallaga isiku kallal — karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

1. a) Vahi alt põgenemise all tuleb mõista vahistatu põgenemist eeluurimisvanglast, uurija või prokuröri tööruumist, kohtusaalist, põgenemist konvoeerimise või etapeerimise ajal.

b) Põgenemise all kohast, kus isik kannab vabadusekaotust, tuleb mõista põgenemist iga liiki kinnipidamiskohast,

kus isik kannab vabadusekaotuslikku karistust (parandusliku töö koloonia, türm, alaealiste töökoloonia).

2. Vaadeldav kuritegu on *vältav* kuritegu (vt. § 40 komm. 4 «e»). Selle algmomendiks on vahistatu poolt vahi all pidamise kohast lahkumine, lõppmomendiks põgenenu kinnipidamine või süü ülestunnistamisele ilmumine.

3. Vaadeldava kuriteo *subjektiks* saab olla isik, kes on saanud kuusteist aastat vanaks ja kannab vabadusekaotuslikku karistust või kelle suhtes on rakendatud tõkendina vahi all pidamine.

4. Vaadeldav kuritegu saab *subjektiivsest küljest* olla toime pandud ainult otsese tahtlusega, kusjuures kuriteo koosseis on olemas nii siis, kui isik põgenes, eesmärgiga üldse hoiduda kõrvale karistuse kandmisest, kui ka siis, kui isik põgenes ainult teatavaks ajaks, kavatsedes hiljem pöörduda uuesti tagasi.

5. Vaadeldava kuriteo koosseisu *raskendavaks* (kvalifitseerivaks) asjaoluks (lg. 2) on vägivald isiku kallal. Vägivald on võimalik nii ametiisiku (ka valvuri), rahvamalevlase kui ka eraisiku kallal ja see võib avalduda peksmises, löömises jne. Juhul kui vägivallategu seisneb üliraske või raske kehavigastuse tahtlikus tekitamises (§ 107 või 108) või tahtlikus tapmises (§-d 100 ja 101), tuleb kuritegu kvalifitseerida nii KrK § 176 lg. 2 kui ka eelnimetatud isikuvastaseid kuritegusid ettenägevate paragrahvide järgi.

§ 177. Põgenemine asumiselt või väljasaadetu omavoliline elama asumine keelatud paikkonda

(1) Põgenemise eest asumiselt või teel sinna —
karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni.
(2) Väljasaadetu omavolilise elama asumise eest paikkonda, kus tal elamine on keelatud, —
karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani.

1. a) Käesoleva paragrahvi *esimeses lõikes* ettenähtud kuriteo koosseisu *objektiivne külg* avaldub põgenemises asumiselt või teel sinna. See on vältav kuritegu (vt. § 40 komm. 4 «e»).

b) Kuriteo *subjektiks* on isik, kelle suhtes on kohaldatud kas põhi- või lisakaristusena asumiselesaatmine ning samuti isik, kes olles Eesti NSV 1961. aasta 8. juuni seaduse «Võitluse tugevdamisest ühiskonnavastaste, parasiitlike elementide vastu» § 1 alusel suunatud kohustuslikus korras tööle selleks ettenähtud paikkonda, on sealt omavoliliselt lahkunud või sinna konvoeerimise ajal põgenenud (vt. eelnimetatud seaduse § 8 lg. 4).

c) Antud kuritegu saab olla toime pandud ainult otsese tahtlusega, kusjuures ei ole oluline, kas isiku eesmärgiks oli jäädav lahkumine temale määratud asumise kohast või ajutine lahkumine.

2. a) Käesoleva paragrahvi teises lõikes ettenähtud kuriteo koosseisu objektiivne külg avaldub väljasaadetu omavolilises elama asumises kohta, kust ta oli eemaldatud, või teise temale elamiseks keelatud paikkonda. See on vältav kuritegu (§ 40 komm. 4 «e»).

b) Kuriteo subjektiks on isik, kelle suhtes on kohaldatud kas põhi- või lisakaristusena väljasaatmine. Antud kuritegu saab olla toime pandud ainult otsese tahtlusega.

§ 178. Kuritahtlik kõrvalehoidumine paranduslikust tööst

Kuritahtliku kõrvalehoidumise eest parandusliku töö kandmisest, kui seda kantakse organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub selle töö organiseerimine, — karistatakse vabadusekaotusega kuni kuue kuuni.

1. Vaadeldavat kuritegu võib määratleda kui kohtuotsusega paranduslikule tööle mõistetud isiku kuritahtlikku, s. t. ilma mõjuva põhjuseta temale vastava võimuorgani poolt kättejuhatatud tööle mitteilmumist ning samuti süstemaatilist töölt puudumist või töökohal oma töökohustuste mittetäitmist.

2. Kuriteo subjektiks on isik, kes kannab karistusena paranduslikku tööd organi juhatusel, kelle pädevusse kuulub selle töö organiseerimine, samuti isik, kes olles Eesti NSV 1961. aasta 8. juuni seaduse «Võitluse tugevdamisest ühiskonnavastaste, parasiitlike elementide vastu» § 1 alusel suunatud kohustuslikus korras tööle selleks ettenähtud paikkonnas, hoidub seal tööst kõrvale ja on selle eest KrK § 202[2] järgi karistatud paranduslikku tööga, kuid ka selle karistuse kandmisest kuritahtlikult kõrvale hoidub (vt. eelnimetatud seadus § 8 lg. 1 ja 2).

§ 179. Üleskirjutatud vara võõrandamine, raiskamine või peitmine

Üleskirjutatud vara võõrandamise, raiskamise või peitmise eest isiku poolt, kelle vastutavale hoiule see vara oli antud, — karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või paranduslikku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivseks küljeks on vastava ametiisiku (juurdlust teostav isik, uurija, prokurör või kohtutäitur) poolt tsiviilhagi või vara konfiskeerimise tagamiseks üleskirjutatud vara müümine, kinkimine, vahetamine või mõnel teisel viisil raiskamine või peitmine isiku

poolt, kelle vastutavale hoiule see vara oli antud (vt. ka KrPK §-d 115 ja 146).

2. Vaadeldava kuriteo koosseisu subjektiivne külg eeldab, nagu kõigi teiste kaheksandas peatükis ettenähtud kuritegude koosseisud, süüd otsese tahtluse vormis.

§ 180. Kuriteo varjamine

(1) Käesoleva koodeksi §-des 88 lg. 2 või 3, 89 lg. 2 või 3, 90, 91 lg. 2 või 3, 92 lg. 2 või 3, 93 lg. 2 või 3 või 93^1 ettenähtud riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegude eelnevalt mittelubatud varjamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Käesoleva koodeksi §-des 100 või 101 ettenähtud isikuvastaste kuritegude eelnevalt mittelubatud varjamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(3) Käesoleva koodeksi §-des 139 lg. 2 või 3, 140 lg. 2 või 3 või 141 ettenähtud kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude eelnevalt mittelubatud varjamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või ühiskondliku laitusega.

Vt. KrK § 18 komm. 1—4.

§ 181. Kuriteost mitteteatamine

(1) Käesoleva koodeksi §-des 88 lg. 3, 89 lg. 3, 90, 91 lg. 3, 92 lg. 3, 93 lg. 3 või 93^1 ettenähtud riigi või ühiskonna vara vastu suunatud kuritegudest mitteteatamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Käesoleva koodeksi §-des 100 või 101 ettenähtud isikuvastastest kuritegudest mitteteatamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(3) Käesoleva koodeksi §-s 141 ettenähtud kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuriteost mitteteatamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või ühiskondliku laitusega.

Vt. KrK § 19 komm. 1—2.

VALITSEMISKORRAVASTASED KURITEOD

Nõukogude riigiaparaadile kuulub väga tähtis osa kommunismi ehitamisel meie maal. Tema tegevus väljendab nõukogude rahva huve ja tahet. Sellepärast ongi NSV Liidu kodanike määratu suur enamik huvitatud riigiasutuste laitmatust tööst. Samaaegselt võtavad NSV Liidus riigivalitsemisest osa nõukogude kodanike laiad hulgad. Sellele tööle on kaasa tõmmatud ühiskondlikud organisatsioonid. Vastavalt NLKP XXI erakorralise kongressi otsustele ning arendades Eesti NSV kogemuste põhjal «Aluste» printsiipe ja üldsätteid, kinnistab KrK reas paragrahvides üldsusele laiu võimalusi osavõtmiseks riigivalitsemisest. See väljendub muuseas ka selles, et üldsuse esindajad, kes on endale võtnud kohustusi ühiskondliku korra kaitsmisel, võrrutatakse nüüd kriminaalõigusliku kaitse seisukohast riigivõimu esindajatega. Samaaegselt näeb KrK ette ka muud kuriteod valitsemiskorra vastu isikute poolt, kes ei kuulu riigiaparaadi koosseisu. Aus suhtumine ühiskondlikesse ülesannetesse, hoidumine valitsemiskorra igasugustest rikkumistest ning võimuorganite ja nende esindajate seaduslike ettekirjutuste ja korralduste täitmine on iga Nõukogude kodaniku kohustuseks. Selle kohustuse rikkumine võib kaasa tuua ühiskondliku mõjutamise vahendite või halduskaristuste kohaldamise. Ohtlikumate rünnete puhul kodanike poolt Nõukogude riigiaparaadi ja ühiskondlike organisatsioonide korrapärase tegevuse vastu on aga vajalik kriminaalvastutusele võtmine.

§ 182. Vastuhakkamine võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale või nende sundimine ebaseaduslikule teole

Vastuhakkamise eest võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale nende poolt oma ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmisel, kui see vastuhakkamine on seotud vägivallaga isiku kallal, samuti nende isikute sundimise eest ilmselt ebaseaduslikule teole samadel asjaoludel —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aasta ja kuue kuuni.

1. Käesolev paragrahv näeb ette kaks erinevat kuritegu: 1) vastuhakkamise riigivõimu või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale ja 2) nende isikute sundimise ebaseaduslikule teole.

2. Võimuesindajaks ei tule pidada mitte iga ametiisikut, vaid ainult sellist ametiisikut, kes esindab võimuorganit ja võib vajaduse korral selle organi ettekirjutuste täitmise huvi-

des kohaldada sunni- või muid vahendeid mitte ainult oma aparaadi raames, vaid ka suhtlemisel kodanikega. Võimuesindajate hulka kuuluvad: nõukogude saadikud, täitevkomitee liikmed, kohtunikud, prokurörid, uurijad, kohtutäiturid, siseministeeriumi, miilitsa ja riikliku julgeoleku organite operatiiv-rivilise koosseisu töötajad, sanitaar-, kaubandus-, tuletõrje- ja teiste inspektsioonide inspektorid, sõjaväelased, kes esindavad sõjalise võimu organeid (näit. komandant, garnisoniülem), isikud, kes kannavad teenistust ühiskondliku korra ja julgeoleku kaitsmisel (näit. vahipostid, sõjaväepatrullid jne.) või kes ettenähtud korras ajutiselt täidavad võimuesindajate funktsioone (näit. mitmesugused ühiskondlikud inspektorid jt.).

3. Ühiskondlikku korda kaitsvate *üldsuse esindajate* all tuleb mõista vabatahtlike rahvamalevate ja miilitsa kaasabibrigaadide liikmeid, samuti teisi ühiskondliku korra kaitsmise ülesandeid täitvaid ühiskondlike organisatsioonide esindajaid.

4. Vastuhakkamine ühiskondlikku korda kaitsvale võimu või üldsuse esindajale või nende sundimine ebaseaduslikule teole moodustab KrK §-s 182 ettenähtud kuriteo koosseisu ainult sel juhul, kui käsitletavad teod võimu- või üldsuse esindaja suhtes on aset leidnud nende poolt oma *ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmisel* (näit. vastuhakkamine militsionäärile, kes konvoeerib kinnipeetavaid miilitsaosakonda).

5. Võimu- või üldsuse esindajale *vastuhakkamine* on nende isikute ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmise takistamine. Kuriteo koosseisuks on nõutav süüdlase selline tegevus, millega kaasneb vägivald isiku kallal. Üksnes suusõnaline protest võimu- või üldsuse esindajate ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmise vastu ei moodusta käsitletava kuriteo koosseisu. Kui isik ei pane toime aktiivseid tegusid, mis on seotud vägivallaga võimu- või üldsuse esindaja isiku kallal, ja üksnes keeldub võimuesindaja korralduse täitmisest, puudub sellises tegevusetuses üldse kuriteo koosseis.

6. *Vägivalla* all tuleb mõista nii füüsilist (löömine, peksmine jne.) kui ka psüühilist (ähvardamine, hirmutamine jne.) vägivalda, mis on võimu- või üldsuse esindaja ametialaste kohustuste täitmise takistamise vahendiks. Et vägivald on KrK §-s 182 ettenähtud kuriteo koosseisu tunnuseks, on vaadeldava kuriteo ja KrK §-des 112, 113 ja 128 ettenähtud kuritegude ideaalkonkurents välistatud. Kui vägivald väljendub üliraske või raske kehavigastuse tekitamises, esineb KrK §-s 107 või 108 ettenähtud kuriteo ja vaadeldava kuriteo ideaalkonkurents, väljendub see aga tapmises, tuleb süüdlase käitumine kvalifitseerida KrK § 101 p. 4 järgi.

7. Võimu- või üldsuse esindaja *sundimine* on vaadel-

dava paragrahvi järgi samuti ainult siis kvalifitseeritav, kui see on seotud vägivallaga nende isikute suhtes ja sealjuures väljendub sundimises ilmselt ebaseaduslikule teole. Võimu- või üldsuse esindaja sundimine seaduslikule teole ei moodusta käsitletava kuriteo koosseisu, mistõttu taolised kuriteod tuleb, olenevalt asjaoludest, kvalifitseerida ka isikuvastase kuriteona või omavolina (§ 188).

8. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis eranditult tahtlikku tegevust. Vastupanu osutaja on teadlik, et ta oma tegudega takistab võimu- või üldsuse esindajale pandud kohustuste täitmist.

9. a) Tuleb teha vahet kuritahtliku huligaansuse vahel, millega kaasneb võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale vastuhakkamine (§ 196), ja käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo vahel. Et KrK § 196 näeb otseselt ette kuritahtliku huligaansuse ühe tunnusena võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale vastuhakkamise, mis on seotud vägivallaga isiku kallal, on sel juhul kvalifikatsioon KrK § 182 järgi välistatud.

b) Juhul kui võimu- või üldsuse esindajale osutatakse vastupanu isikute grupi või jõugu poolt KrK §-s 77 ettenähtud tingimustel, on kvalifikatsioon KrK § 182 järgi samuti välistatud.

c) Vastuhakkamine võimu- või üldsuse esindajale relvastatud bande poolt kuulub kvalifitseerimisele KrK § 75 järgi.

d) Kui vastuhakkamisega kaasneb võimu- või üldsuse esindaja tapmine või neile üliraske kehavigastuse tekitamine nõukogude võimu õõnestamise või nõrgendamise eesmärgil, järgneb vastutus KrK § 64 järgi.

§ 183. Võimuesindaja või ühiskondlikku korda kaitsva üldsuse esindaja solvamine

Võimuesindaja või ühiskondlikku korda kaitsva üldsuse esindaja avaliku solvamise eest seoses nende poolt oma ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmisega —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani või ühiskondliku laitusega.

1. KrK § 183 peab silmas mitte iga ametiisiku või ühiskonnategelase, vaid ainult võimuesindaja või ühiskondlikku korda kaitsva üldsuse esindaja solvamist, s. o. selliste isikute solvamist, kes suhtlemisel kodanikega mingil määral esindavad võimuorganeid (vt. § 182 komm. 2 ja 3).

2. Käsitletava kuriteo koosseis esineb mitte ainult võimuesindaja või ühiskondlikku korda kaitsva üldsuse esindaja solvamisel nende poolt ametialaste või ühiskondlike kohustuste

täitmise ajal, vaid ka nende isikute solvamisel selle tõttu või seoses sellega, et need isikud nimetatud kohustusi täidavad. Näiteks militsionääri solvamine seoses tema tööga miilitsaorganeis moodustab võimuesindaja solvamise koosseisu isegi siis, kui militsionäär ei viibinudki solvamise ajal ametikohustuste täitmisel.

3. Solvamist tuleb mõista KrK § 130 tähenduses.

4. Avalikuks tuleb lugeda solvamist, mille juures olid kolmandad isikud või mis oli neile kuuldav või nähtav. Sealjuures ei ole kolmandate isikute hulk oluline. Erakirjades, ametlikes kirjades või teistes dokumentides tehtud solvamised tuleb lugeda avalikuks ainult siis, kui need said enne võimuesindajate kätte sattumist teatavaks kolmandaile isikuile.

5. Võimuesindaja või ühiskondlikku korda kaitsva üldsuse esindaja solvamine eeldab eranditult tahtlikku tegevust. Kui süüdlane ei teadnud, et ta solvab võimu- või üldsuse esindajat, pidades viimast eraisikuks, või eksis solvamise avalikkuse suhtes, puudub vaadeldava kuriteo, kuid on olemas KrK §-s 130 ettenähtud kuriteo koosseis.

§ 184. Vägivald ametiisiku või ühiskonnategelase suhtes või nende ähvardamine

Vägivalla kasutamise eest ametiisiku või ühiskonnategelase suhtes seoses nende poolt oma ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmisega või samadel asjaoludel nende ähvardamise eest tapmisega või üliraske kehavigastuse tekitamisega, kui on küllaldane alus karta ähvarduse täideviimist, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. KrK § 184 näeb ette kaks erinevat kuriteo koosseisu:

a) vägivalla tarvitamine ametiisiku või ühiskonnategelase suhtes ja

b) samade isikute ähvardamine tapmisega või üliraske kehavigastuse tekitamisega seoses nende poolt oma ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmisega.

2. Erinevalt vastuhakkamisest võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale, kus rünne neile esindajatele toimub ainult nende poolt ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmise tingimustes (vt § 182 komm. 4), võib vaadeldav kuritegu olla suunatud ükskõik millise ametiisiku või ühiskonnategelase vastu ning olla toime pandud mitte ainult nende isikute poolt oma ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmisel, vaid ka seoses selle kohustuse täitmisega. Kui vägivallategu ametiisiku või ühiskonnategelase suhtes ei ole toime pandud seoses nende poolt ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmisega, vaid isiklikul ajendil (armukadedus,

tüli jms.), tuleb see kvalifitseerida isikuvastaste kuritegude peatüki vastava paragrahvi järgi.

3. Ametiisikuna on käsitletav iga KrK §-s 160 tähendatud isik.

4. Ühiskonnategelaseks loeb seadus ühiskondliku tööga tegelevaid isikuid: ühiskonnategelasi-aktiviste, ametiühingutegelasi, kommunistliku töö brigaadide brigadire ja nende liikmeid, kolhooside ja kooperatiivide liikmeid, mitmesuguste vabatahtlike organisatsioonide, tehniliste, kultuurialaste, teaduslike ja teiste ühingute liikmeid.

5. Vägivald käesoleva kuriteo toimepanemisel ei erine vägivallast KrK §-s 182 ettenähtud kuriteo toimepanemisel (vt. § 182 komm. 6).

6. Ähvardamine võib käesoleva kuriteo toimepanemisel väljenduda ähvardamises tapmisega või üliraske kehavigastuse tekitamisega. Kõik teised ametiisiku või ühiskonnategelase ähvardamise vormid ei moodusta vaadeldava kuriteo koosseisu. Ähvardus tapmisega või üliraske kehavigastuse tekitamisega peab olema reaalne, s. t. peab olema küllaldane alus karta ähvarduse täideviimist (vt. § 128 komm.).

7. Käsitletav kuritegu eeldab eranditult tahtlikku tegevust. Tahtluse sisusse kuulub sealjuures teadmine, et vägivallatood ametiisiku või ühiskonnategelase suhtes pannakse toime seoses nende ametialase või ühiskondliku tegevusega.

8. Ametiisiku või ühiskonnategelase tapmine seoses nende ametialase või ühiskondliku tegevusega, kuid ilma nõukogude võimu õõnestamise või nõrgendamise eesmärgita, tuleb kvalifitseerida KrK § 101 p. 4 järgi. Kui ametiisik või ühiskonnategelane tapeti või kui neile tekitati üliraske kehavigastus nõukogude võimu õõnestamise või nõrgendamise eesmärgiga, kohaldatakse kriminaalvastutust KrK § 64 järgi.

§ 185. Dokumendi või pitsati riisumine, hävitamine, rikkumine või peitmine

(1) Riiklikus või ühiskondlikus organisatsioonis oleva dokumendi või pitsati riisumise, hävitamise, rikkumise või peitmise eest omakasu või muul isiklikul ajendil —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

(2) Kodanikult passi, sõjaväepileti või muu tähtsa isikliku dokumendi riisumise eest, samuti võõra tähtsa isikliku dokumendi kasutamise eest —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni viiekümne rublani.

1. Dokumendiks KrK § 185 mõttes on igasugune tekstiga varustatud paber, mis oma sisuga tõendab juriidilist täht-

sust omavaid fakte. Kuriteo koosseisu seisukohast on tähtsusetu, kas dokument on välja antud riikliku või ühiskondliku organisatsiooni või eraisiku poolt. On ainult vajalik, et dokument oleks riikliku või ühiskondliku organisatsiooni valduses. Seepärast ei moodusta KrK §-s 185 lg. 1 loetletud teod, kui need on toime pandud näiteks juhuslikult asutusse sattunud (kellegi poolt unustatud) dokumentide suhtes, käsitletava kuriteo koosseisu. Küll aga moodustab vaadeldava kuriteo koosseisu ametiisiku valduses oleva dokumendi riisumine, hävitamine, rikkumine või peitmine isegi siis, kui see isik antud momendil ei viibinud asutuses (näit. sõitis trammis).

2. Riikliku või ühiskondliku organisatsiooni valduses oleva dokumendi või pitsati riisumine, hävitamine, rikkumine või peitmine võib olla toime pandud salaja või avalikult, vägivalla tarvitamisega isiku kallal, kelle valduses oli dokument või pitsat, või ilma selleta. Peab aga silmas pidama, et vägivalla tarvitamise korral ametiisiku kallal on tegemist vaadeldava kuriteo ja vastava isikuvastase (või §-s 184 ettenähtud) kuriteo konkurentsiga.

3. a) Dokumendi r i k k u m i s e all tuleb mõista tegu, mis muudab dokumendi kõlbmatuks ega võimalda selle kasutamist vastavalt otstarbele.

b) Dokumendi h ä v i t a m i s e all mõeldakse selle täielikku hävitamist.

c) Dokumendi p e i t m i n e seisneb selle paigutamises hoidmise kohast teise kohta, mille asukoht ei ole teada ametiisikule, kelle valduses dokument oli.

4. Eeltoodu on samuti kehtiv riikliku või ühiskondliku organisatsiooni valduses oleva p i t s a t i kohta.

5. KrK §-s 185 lg. 1 ettenähtud kuritegu eeldab t a h t l u s t. Dokumendi või pitsati ettevaatamatu hävitamine või rikkumine ei moodusta käsitletava kuriteo koosseisu, võib aga teatavail juhtudel olla ametiisiku suhtes kvalifitseeritav KrK § 162 järgi.

6. Vaadeldava paragrahvi t e i n e l õ i g e näeb ette iseseisva kuriteo koosseisu — kodaniku passi, sõjaväepileti või muu tähtsa isikliku dokumendi riisumise või võõra tähtsa isikliku dokumendi kasutamise. T ä h t s a t e i s i k l i k e d o k u m e n t i d e hulka kuuluvad: passid, sõjaväepiletid, partei- ja komsomolipiletid, isikut tõendavad dokumendid, töötõendid, ordenite ja medalite raamatud, pensionitunnistused, sõjaväekohustusest vabastamise tunnistused, atestatsioonid, diplomid jne.

7. Võõra tähtsa isikliku dokumendi k a s u t a m i s e all mõeldakse sellise dokumendi esitamist riiklikule asutusele või ühiskondlikule organisatsioonile, mille abil süüdlane esineb või teeb katset esineda teise isikuna, saab või teeb katset saada teatavaid õigusi või vabaneda teatavaist kohustustest. Võõra tähtsa isikliku dokumendi esitamine eraisikuile ei moodusta

käsitletava kuriteo koosseisu. Vaadeldav kuritegu loetakse lõpule viiduks dokumendi ametiasutusele esitamise momendist.

§ 186. Dokumendi, pitsati või stambi võltsimine või võltsitud dokumendi, pitsati või stambi kasutamine

(1) Eraisiku poolt ametliku dokumendi, pitsati või stambi võltsimise eest kasutamise eesmärgil või teadvalt võltsitud dokumendi, pitsati või stambi kasutamise eest eesmärgiga omandada õigusi või vabaneda kohustustest —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või ühiskondliku laitusega.

(2) Eraisiku poolt passi, sõjaväepileti või muu tähtsa isikliku dokumendi võltsimise eest kasutamise eesmärgil, samuti teadvalt võltsitud tähtsa isikliku dokumendi kasutamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Dokumendi (ka pitsati või stambi) võltsimine võib väljenduda materiaalses võltsimises või intellektuaalses võltsimises. Materiaalne võltsimine võib seisneda kas dokumendi järeletegemises, mil dokumendi koostajana näidatakse asutus või isik, kes dokumenti tegelikult ei koostanud, või ümbertegemises, kus dokumendile antakse võrreldes esialgsega teine sisu, selleks et tõestada fakte, mille tõestamiseks dokument esialgselt ei olnud määratud. Materiaalse võltsimise puhul moonutatakse dokumendi formaalset ehtsust, sealjuures võib dokument olla sisult õige (võltskoostamine). Intellektuaalse võltsimise korral antakse formaalselt ehtsale dokumendile, s. o. dokumendile, mis pärineb isikult, kel on õigus vastavat dokumenti koostada, väär, tõsioludele mittevastav sisu ja sealjuures dokumendi koostaja enda poolt. Intellektuaalne võltsimine ei moodusta vaadeldava kuriteo koosseisu.

2. Dokumendi (vt. § 185 komm. 1) all tuleb KrK § 186 sisu kohaselt mõista ainult õigusi andvat või kohustustest vabastavat ametlikku dokumenti. Antud kuriteo koosseisu ei moodusta sellise dokumendi võltsimine, mis antakse välja eraisiku poolt.

3. KrK § 186 lg. I näeb ette vastutuse dokumendi, pitsati või stambi võltsimise eest ainult tingimusel, et võltsimine on toime pandud võltsitud dokumendi, pitsati või stambi kasutamise eesmärgil. Siinjuures ei ole oluline, kas võltsitud dokumenti, pitsatit või stampi kavatseti kasutada võltsija enese või teise isiku poolt. Võltsitud dokumendi, pitsati või stambi kasutamise eest on aga kriminaalvastutus ette nähtud ainult sel juhul, kui see kasutamine toimus eesmärgiga omandada õigusi või vabaneda kohustustest.

4. Vaadeldava paragrahvi teine lõige näeb ette iseseisva kuriteo koosseisuna passi, sõjaväepileti või muu tähtsa

isikliku dokumendi (vt. § 185 komm. 6) võltsimise kasutamise eesmärgil või sellise võltsitud dokumendi kasutamise eraisiku poolt (vt. ka komm. 3). Sealjuures ei ole nõutav, et süüdlane sellist dokumenti oleks kasutanud eesmärgiga omandada õigusi või vabaneda kohustustest.

§ 187. Valeteadete andmine perekonnaseisuakti registreerimisel

Abiellumist takistava asjaolu varjamise eest abielu registreerimisel või muude valeteadete andmise eest vastavale organile perekonnaseisuakti registreerimisel —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani või ühiskondliku laitusega.

1. Abiellumist takistav asjaolu, mille varjamisest kõneldakse käesolevas paragrahvis, võib olla mitmesugune: näiteks varem sõlmitud ja lahutamata abielus olemise fakt, suguhaiguse põdemine jne.
2. Valeteadete andmine perekonnaseisuaktide registreerimisel võib puudutada ka teisi valdkondi, näiteks valeandmed laste puudumise kohta; eluloolised andmed jne.

§ 188. Omavoli

Oma oletatava või tõelise õiguse teostamise eest ebaseaduslikus korras, kui sellega põhjustati oluline kahju riiklikele või ühiskondlikele huvidele või kodaniku seaduslikele huvidele, —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või ühiskondliku laitusega.

1. Omavoli seisneb oma tõelise või oletatava õiguse teostamises *ebaseaduslikus korras*. Oma õiguse teostamine seaduslikku korda rikkumata ei moodusta kuriteo koosseisu.
2. Kuriteo koosseisuks ei ole oluline, kas teostati oma *tõelist* või *oletatavat* õigust. Näiteks kui isik, kes omab jõustunud kohtuotsust temale elamispinna vabastamise kohta, ilma kohtutäiturita võtab ette samme elamispinna hõivamiseks (luku lahtimurdmine ja võõraste esemete väljaheitmine jne.), kuulub ta kriminaalvastutusele omavoli eest. Kuid omavolina tuleb käsitleda ka elamispinna omavolilist hõivamist isiku poolt, kellel ei ole selleks seaduslikku õigust ning kes ainult oletab, et tal on selline õigus. Sealjuures puudub isiku käitumises kuriteo koosseis, kui ta ei põhjusta olulist kahju (vt. § 38 komm. 4) riiklikele või ühiskondlikele huvidele või kodaniku seaduslikele huvidele. Omavoliline väljatõstmine elamispinna hõivamiseta kvalifitseeritakse KrK § 133 järgi.

3. Omavoliga võib kaasneda *vägivald isiku kallal*. Neil juhtudel on tegemist omavoli ja vastava isikuvastase kuriteo konkurentsiga. Kui omavoliga kaasneb kriminaalkorras karistatav vara hävitamine või rikkumine, on tegemist omavoli ja vara hävitamise või rikkumise konkurentsiga.

§ 188[1]. Ehituseeskirjade rikkumine ja ebaseaduslik ehitusmaterjalide soetamine

(1) Riikliku arhitektuurilis-ehitusliku kontrolli organite poolt omavolilise ehitamise lõpetamise või hoonestuseeskirjade, ehitusnormide ja -eeskirjade rikkumise kõrvaldamise kohta antud ettekirjutuste mittetäitmise eest —

karistatakse parandusliku tööga kuuest kuust kuni ühe aastani.

(2) Individuaalelamu ehitamiseks ehitusmaterjalide soetamise korra rikkumise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani ühes ebaseaduslikul teel soetatud ehitusmaterjali või sellisest materjalist püstitatud ehituse konfiskeerimisega.

1. NSV Liidu RKN 1944. aasta 16. augusti määrusega nr. 1110 kinnitatud «Riikliku arhitektuurilis-ehitusliku kontrolli põhimäärustik» kohustab riiklikke arhitektuurilis-ehitusliku kontrolli organeid teostama järelevalvet ehitustöö õigsuse üle NSV Liidus. Eesti NSV territooriumil kehtib Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 1945. aasta 5. mai määrusega nr. 401 kinnitatud «Riikliku arhitektuurilis-ehitusliku kontrolli põhimäärustik». Nimetatud põhimäärustikus on ette nähtud spetsiaalsed ehitusnormid ja -eeskirjad. Ehitusnormid ja -eeskirjad on ette nähtud ka NSV Liidu Riikliku Ehitusasjade Komitee (Gosstroi) poolt kinnitatud ehitusnormides ja -eeskirjades. Ehitusnormid reguleerivad ehitusmaterjalide konditsiooniküsimusi, s. o. nende vastavust riiklikele standarditele (GOST'idele), püstitatavate ehituste ehitustehnilisi, piirnormide, koormuste, komplekteerimise jm. küsimusi, ehituseeskirjad aga kehtestavad arhitektuurilised jt. nõuded ehituste suhtes. Nende normide või eeskirjade rikkumist käsitlebki KrK § 188[1]. Sealjuures näeb KrK § 188[1] ette *kaks* erinevat kuriteo koosseisu: 1) riikliku arhitektuurilis-ehitusliku kontrolli organi poolt omavolilise ehitamise lõpetamise, hoonestuseeskirjade, ehitusnormide või -eeskirjade rikkumise kõrvaldamise kohta antud ettekirjutuste mittetäitmine (§ 188[1] lg. I) ja b) individuaalelamu ehitamiseks ehitusmaterjali soetamise korra rikkumine (§ 188[1] lg. 2).

2. *Omavolilise ehitamise* all tuleb mõista elu- või kõrvalhoone omavolilist püstitamist ilma vastava organi loata. Sealjuures ei piisa käsitletava kuriteo koosseisuks ainult omavolilise ehitamise faktist. KrK § 188[1] lg. 1 on kohaldatav üksnes

omavolilise ehitamise jätkamise korral pärast riikliku arhitektuurilis-ehitusliku kontrolli organi keeldu.

3. Hoonestuseeskirjade, ehitusnormide või -eeskirjade rikkumine seisneb ehituse püstitamises ilma seaduslikus korras kinnitatud projekti või plaanita või projekti või plaani omavolilises muutmises. Ehitusnormide või -eeskirjade rikkumine seisneb ka ebakonditsioonilise, s. t. antud ehituse jaoks kõlbmatu ehitusmaterjali kasutamises, ehituse üldmetraaži või korruste arvu suurendamises või vähendamises, arhitektuurilistе liialduste või oluliste ja sisemiste puudustega ehitamises jne. Kuriteo koosseisuks on vajalik eeltoodud ehitusnormide või -eeskirjade rikkumise jätkamine pärast riikliku arhitektuurilis-ehitusliku kontrolli organi ettekirjutust rikkumise kõrvaldamise kohta.

4. Individuaalelamu ehitamiseks ehitusmaterjali soetamise korra rikkumise all tuleb mõista ehitusmaterjali soetamist ebaseaduslikul teel. Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1961. aasta 19. augusti määruse nr. 366 alusel võivad individuaalehitajad soetada ehitusmaterjale individuaalelamu ehitamiseks ainult riiklikust või kooperatiivi müügipunktist või ehitaja töökohajärgsest ettevõttest või asutusest. Põhiliste ehitusmaterjalide soetamist kodanikelt võib lubada ainult täitevkomitee.

5. KrK § 188[1] lg. 1 ettenähtud kuriteo subjektiks võib olla nii eraisik kui ka ametiisik (tehnik, töödejuhataja jne.), KrK § 188[1] lg. 2 ettenähtud kuriteo subjektiks aga ainult eraisik-individuaalehitaja.

6. Juhul kui ehitusmaterjal individuaalelamu ehitamiseks on riisutud riiklikust või ühiskondlikust organisatsioonist, vastutab süüdlane riigi või ühiskonna vara riisumise ja käsitletava paragrahvi teises lõikes ettenähtud kuriteo konkurentsi eest. Kui süüdlane kasutab individuaalelamu püstitamiseks teadvalt kuritegelikul teel omandatud ehitusmaterjale, vastutab ta KrK §-des 188[1] lg. 2 ja 203 ettenähtud kuritegude konkurentsi eest.

§ 189. Passimäärustiku eeskirjade rikkumine

Isiku elamise eest paikkonnas, kus see temal passimäärustiku alusel on keelatud, pärast seda kui temalt miilitsaorgani poolt oli võetud allkiri selle kohta, et ta peab lahkuma, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või rahatrahviga kuni viiekümne rublani.

Vastutus käesoleva paragrahvi järgi on võimalik ainult siis, kui: 1) süüdlasel on passimäärustiku või muu normatiivse akti alusel antud paikkonnas elamine keelatud ja 2) ta ei ole sellest

paikkonnast lahkunud 72 tunni möödumisel, arvates allkirja võtmisest selle kohta, et ta peab antud paikkonnast lahkuma. Kuriteo koosseisuks ei ole oluline, kas passimäärustiku eeskirjade rikkuja omab passimäärustikus ettenähtud dokumenti (pass või passi asendav dokument) või mitte.

§ 190. NSV Liidu või liiduvabariigi lipu ebaseaduslik heiskamine kaubalaeval

NSV Liidu või liiduvabariigi lipu ebaseadusliku heiskamise eest kaubalaeval —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

§ 191. Laeva kapteni poolt laeva nime mitteteatamine

Laeva kapteni poolt laeva nime, kodu-, lähte- ja sihtsadama mitteteatamise eest merel kokkupõrganud laevale —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

§ 192. Laevade kokkupõrkel teise laeva päästmiseks abinõude tarvitusele võtmata jätmine

Laevade kokkupõrkel teise laeva päästmiseks tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu vajalike abinõude tarvitusele võtmata jätmise eest laeva kapteni poolt juhul, kui nende abinõude tarvitusele võtmine oli võimalik tõsise ohuta oma reisijaile, meeskonnale või laevale, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

§ 193. Mere-telegraafikaabli rikkumine

Mere-telegraafikaabli rikkumise eest, kui see põhjustas telegraafiühenduse katkemise, —

karistatakse parandusliku tööga kuni kuue kuuni või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

§ 194. Punase Risti või Punase Poolkuu nimetuse või märgi ebaseaduslik kasutamine

Punase Risti või Punase Poolkuu nimetuse või märgi ebaseadusliku kasutamise eest sõja ajal —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või ühiskondliku laitusega.

KURITEOD ÜHISKONDLIKU KORRA JA ÜHISKONDLIKU JULGEOLEKU VASTU

1. Eesti NSV konstitutsiooni §-s 101 märgitakse, et iga kodanik on kohustatud austama ja järgima sotsialistliku ühiselu reegleid. Rõhuv enamik nõukogude inimesi suhtub oma konstitutsioonilistesse kohustustesse lugupidamisega, täidab neid vabatahtlikult, ilma et oleks vaja kasutada sundi. Kuid samal ajal leidub veel üksikuid ühiskonnavastaseid elemente, kes ignoreerivad ühiskonna huvisid, käituvad ebaväärikalt, rikuvad ühiskondlikku korda ega taha alluda kehtestatud käitumisnormidele. Nende isikute suhtes kasutab Nõukogude riik veenmise ja ühiskondliku mõjutamise abinõude kõrval ka riiklikku sundi. Sotsialistliku ühiselu reeglite eriti ohtlikku rikkumist, mis väljendab ilmset lugupidamatust ühiskonna vastu, vaadeldakse Nõukogude kriminaalseadusandluses kuriteona. VNFSV 1926. a. KrK-s olid kuriteod ühiskondliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastu paigutatud peamiselt muude valitsemiskorravastaste kuritegude peatükki. Nõukogude kriminaalõiguses väljakujunenud seisukohtadest ja kaasaja seadustehnilistest nõuetest lähtudes paigutas KrK need kuriteod aga omaette peatükki.

2. Kõigi vaadeldavasse peatükki kuuluvate kuritegude ühiseks objektiks on nõukogude sotsialistlik ühiskondlik kord ja ühiskondlik julgeolek. See ühine objekt konkretiseerub, olenevalt sellest, missuguse huvi vastu on kuritegelik rünne vahetult suunatud. Vastavalt sellele võib käesolevas peatükis ettenähtud kuriteod jaotada kahte põhirühma.

a) Esimese rühma moodustavad niisugused kuriteod, mis ohustavad vahetult ühiskondlikku korda (§-d 195—200).

b) Teise rühma kuuluvad ühiskondliku julgeoleku vastu suunatud kuriteod (§-d 201—211).

§ 195. Huligaansus

Ühiskondliku korra jämeda rikkumise eest, mis väljendab ilmset lugupidamatust ühiskonna vastu, samuti pisihuligaansuse eest, kui sellele eelnenud aasta kestel samasuguse tegevuse eest oli süüdlase suhtes kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või halduskaristus, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Eristatakse kolme liiki huligaanset käitumist — pisihuligaansus, huligaansus ja kuritahtlik huligaansus. Kõik kolm huligaansuse liiki omavad ühiseid väliseid tunnuseid ja võivad avalduda sellistes tegudes, nagu ava-

liku rahu rikkumine, märatsemine, lärmamine, mürgeldamine, avalike kohtade rüüstamine või rüvetamine, korratuste tekitamine, moraalivastaste tegude toimepanemine, rõvedate sõnade tarvitamine avalikes kohtades, kodanike põhjuseta tülitamine jms. Erinevus huligaansuse üksikute liikide vahel seisneb peamiselt teo ühiskonnaohtlikkuse astmes, mis oleneb teo iseloomust ja tagajärgedest. Kui pisihuligaansuse all tuleb mõista ühiskondliku korra rikkumist, mis väljendab lugupidamatust ühiskonna vastu, siis huligaansusena käsitleb KrK ühiskondliku korra jämedat rikkumist, mis väljendab ilmset lugupidamatust ühiskonna vastu, millele kuritahtliku huligaansuse korral lisanduvad KrK §-s 196 ettenähtud raskendavad (kvalifitseerivad) asjaolud. Sealjuures omab huligaansuse liikide piiritlemisel tähtsust ka huligaanse teo toimepanemise teistkordsus.

2. Huligaansuse ja kuritahtliku huligaansuse eest on kehtestatud vastutus kriminaalkorras, pisihuligaansuse eest aga üldreeglina halduskorras. P i s i h u l i g a a n s u s e eest võib kohaldada kriminaalvastutust üksnes juhul, kui süüdlase suhtes on sellele eelnenud aasta kestel samasuguse tegevuse eest kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või halduskaristus. Sealjuures arvestatakse eelnenud aastat sellise vahendi kohaldamisest, mitte aga esimese pisihuligaansuse toimepanemise momendist. Tuleb silmas pidada, et teistkordse pisihuligaansuse toimepanemise eest võib kohaldada kriminaalvastutust üksnes sel tingimusel, kui süüdlase suhtes on varem kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või halduskaristus pisihuligaansuse eest, mitte aga mõne muu üleastumise eest. Käesoleva paragrahvi järgi kuulub kriminaalvastutusele ka isik, kes pani pisihuligaansuse toime küll esmakordselt, kuid keda on varem kriminaalkorras karistatud huligaansuse eest, kusjuures karistatus ei ole kustunud või seda ei ole kustutatud, samuti isik, kes on varem toimepandud huligaansuse eest ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi käendusele antud ja seejuures ei ole möödunud KrK §-s 50 lg. 4 ettenähtud käenduse tähtaeg.

3. Vaadeldava kuriteo ü l d i s e k s o b j e k t i k s on sotsialistlik ühiskondlik kord. Samaaegselt võib huligaansus olla suunatud ka üksiku isiku huvide või materiaalsete väärtuste vastu. Kui isik paneb huligaansel ajendil toime mingi KrK §-s 107, 108, 112—114, 128 või 130 ettenähtud isikuvastase kuriteo, esineb kuritegude konkurents ainult siis, kui süüdlane huligaanse teoga tahtlikult tekitab üliraske või raske kehavigastuse või paneb toime piinamise. Selline tegu kvalifitseeritakse KrK §-de 196 ja 107, 108 või 114 järgi. Kui isik paneb huligaansel ajendil toime tahtliku tapmise, ei kuulu süüdlase tegu kvalifitseerimisele mitte huligaansusena, vaid ainult KrK § 101 p. 1 järgi. Kuritegude konkurentsi siin ei esine (vt. ka § 196 komm. 2).

4. Huligaansete tegude toimepanemine on mõeldav üldreeg-

lina avalikes kohtades. Avalike kohtade all tuleb mõista tänavaid, tramme, autobusse, reisironge, turge, kauplusi, teatreid, klubisid, ühiselamuid jne. Sellest aga ei tohi teha järeldust, et taolisi tegusid ei saa vaadelda huligaansusena, kui nad pannakse toime kohas, mida ei loeta avalikeks (korteris, metsas jne.).

5. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo kvalifitseerimisel ei ole tähtis, kas kuritegu on toime pandud üksinda või grupiga. Grupilise huligaansuse puhul, kui puuduvad KrK §-s 196 ettenähtud kuritahtlikku huligaansust iseloomustavad tunnused, kannavad kõik kuriteost osavõtjad vastutust käesoleva paragrahvi järgi.

6. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab kuueteistkümnendast eluaastast.

7. Vaadeldava kuriteo subjektiivseks küljeks on otsene tahtlus, kusjuures huligaansuse koosseis ei ole igakord välistatud ka siis, kui huligaansed teod on toime pandud isiklike suhete pinnal kannatanuga.

§ 196. Kuritahtlik huligaansus

Huligaansuse eest, mis oli eriti küüniline või jõhker või millega kaasnes võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale nende poolt oma ametialase või ühiskondliku kohustuse täitmisel vastuhakkamine ja see vastuhakkamine oli seotud vägivallaga isiku kallal, või mille pani toime isik, kes omab karistatust huligaansuse või kuritahtliku huligaansuse eest, — karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või asumiselesaatmisega samaks tähtajaks.

1. Vaadeldava kuriteo koosseis kujutab endast kvalifitseeritud huligaansust, s. t. sellist huligaansust, mis on toime pandud raskendavail asjaoludel. Kuritahtlikku huligaansust kvalifitseerivate tunnuste loetelu on antud käesoleva paragrahvi dispositsioonis.

2. Eriti küünilise all mõeldakse niisugust huligaanset käitumist, millega kaasneb eriti jäme hoolimatus üldsuse suhtes või irvitamine nõukogude ühiskonna kõlbeliste tõekspidamiste üle, eriti jõhker on aga huligaansus, millega kaasneb toores vägivald isiku kallal, selle mõnitamine ja inimväärikuse sügav alandamine. Sealjuures annab raske või üliraske kehavigastuse tahtlik tekitamine iseenesest aluse kõnelda erilisest jõhkrusest, mille tõttu selline huligaansus on reeglina kvalifitseeritav kuritahtliku huligaansusena (§ 196). KrK §-des 112 ja 113 ettenähtud kuritegude toimepanemine huligaansel ajendil on KrK § 196 järgi kvalifitseeritav tavaliselt siis, kui nende tegudega kaasneb isiku mõnitamine ja inimväärikuse sügav alandamine või vägivalla kasutamine mitme isiku suhtes. Sätted vastutuse

kohta kuritegude konkurentsi eest (§ 40) ei ole sel juhul kohaldatavad (vt. ka § 195 komm. 3).

3. Vastuhakkamise all mõeldakse huligaani vastuhakkamist võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale, kes seoses ametialaste või ühiskondlike kohustuste täitmisega astub samme huligaansuse lõpetamiseks või huligaani kinnipidamiseks. Vastuhakkamine võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale on kuritahtliku huligaansuse tunnuseks ainult sel juhul, kui vastuhakkamisega kaasnes vägivalla kasutamine. Võimuesindaja ja ühiskondlikku korda kaitsva üldsuse esindaja mõiste kohta vt. KrK § 182 komm. 2 ja 3.

4. Huligaansuse või kuritahtliku huligaansuse eest karistatust omavaks isikuks loetakse isikut, keda on juba varem karistatud huligaansuse või kuritahtliku huligaansuse eest kriminaalkorras (VNFSV 1926. a. KrK § 74 lg. 1 või 2 järgi või KrK § 195 või 196 järgi) ja karistatus ei ole seejuures kustunud ega kustutatud.

5. Vastutus vaadeldava kuriteo eest algab neljateistkümnendast eluaastast.

6. Subjektiivsest küljest nõuab vaadeldava kuriteo koosseis otsest tahtlust.

§ 197. Auto või muu mehhaniseeritud transpordivahendi äraviimine

Auto või muu mehhaniseeritud transpordivahendi omavolilise äraviimise eest selle ajutise kasutamise eesmärgil —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või rahatrahviga kuni ühesaja rublani või ühiskondliku laitusega.

1. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseisu objektiivse külje moodustab riiklikule või ühiskondlikule organisatsioonile või teisele isikule kuuluva või nende käsutuses, korralduses või valduses oleva auto või muu mehhaniseeritud transpordivahendi omavoliline äraviimine. Vaadeldava kuriteo objektiivsel küljel on mõningaid ühiseid jooni KrK §-des 88, 89, 90, 139, 140, 141 ja 188 ettenähtud kuritegude objektiivse küljega. Erinevus seisneb aga selles, et KrK §-des 88, 89, 90, 139, 140 ja 141 ettenähtud kuriteod pannakse toime võõra vara omastamise eesmärgil. Vaadeldava kuriteo puhul aga võõra vara omastamise eesmärk ei esine, sest siin on kuritegeliku ründe eesmärgiks võõra vara ajutine kasutamine, mitte aga selle oma vara hulka pööramine, kusjuures võõra varana võib siin esineda üksnes mehhaniseeritud transpordivahend. KrK §-s 188 ettenähtud kuriteost erineb vaadeldav kuri-

tegu sellega, et auto või muu mehhaniseeritud transpordivahendi omavolilisel äraviimisel ei esine KrK §-s 188 ettenähtud omavolile omaseid põhitunnuseid (oletatava või tõelise õiguse omavoliline teostamine).

2. Vaadeldav kuritegu võib olla toime pandud salaja või avalikult. Kui kuritegu pannakse toime avalikult ja seejuures kasutatakse isiku kallal vägivalda, mis moodustab mõne KrK §-des 107, 108, 111, 112, 113, 114 või 128 ettenähtud kuriteo koosseisu, esineb kuritegude k o n k u r e n t s. Kuritegude konkurents esineb ka siis, kui antud kuriteo toimepanemisega põhjustatakse autoavarii (§ 204) või kaasneb võõra vara tahtlik või ettevaatamatu hävitamine või rikkumine tingimustel, mis on ette nähtud KrK §-des 97, 98, 144 või 145.

3. Et vaadeldava kuriteo objektiks on ühiskondlik kord ja ühiskondlik julgeolek, siis tuleb sellest lähtudes asuda seisukohale, et m e h h a n i s e e r i t u d t r a n p o r d i v a h e n d i k s loetakse vaid sellist transpordivahendit, mis on kõrgendatud ohu allikaks või mille juhtimiseks on nõutav eriluba. Niisuguseks transpordivahendiks võib peale auto olla näiteks tramm, autobuss, mootorpaat, mootorratas, motoroller, traktor jne., mille omavoliline kasutamine tekitab tõsist ohtu ühiskondlikule korrale ja ühiskondlikule julgeolekule (vt. ka § 204 komm. 2). Jalgratast (kaasa arvatud ka mootoriga jalgratast) ja muud taolist liiklusvahendit, mis ei kujuta endast kõrgendatud ohu allikat, ei loeta vaadeldava kuriteo vahetuks objektiks. Niisuguse liiklusvahendi omavoliline äraviimine võib olenevalt asjaoludest tuua kaasa vastutuse KrK § 188 või 195 järgi. Süüdlase suhtes võib kohaldada samuti ühiskondliku mõjutamise abinõusid seltsimeheliku kohtu kaudu.

4. Vastutus käesoleva kuriteo eest algab kuueteistkümnendast eluaastast.

5. S u b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t nõuab vaadeldava kuriteo koosseis otsest tahtlust.

§ 198. Kultuurimälestise või looduskaitseobjekti hävitamine või rikkumine

Riikliku kaitse alla võetud kultuurimälestise või looduskaitseobjekti tahtliku või ettevaatamatu hävitamise või rikkumise eest —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Tänapäeva kultuuri- ja looduskaitse on väljunud omaaegsetest kitsastest raamidest ning on suure riikliku tähtsusega. Eesti NSV 1957. aasta 7. juuni seaduses «Eesti NSV looduskaitsest» märgitakse, et hoolitsus loodusvarade ratsionaalse kasutamise, kodumaa looduse ilu ja omapära säilitamise eest,

tähelepanuväärsete maa-alade ja looduse mälestusmärkide kaitse on vajalikuks tingimuseks rahva kasvavate materiaalsete, kultuurilis te ja esteetiliste vajaduste rahuldamisel ning teaduslikus uurimistöös. 8. juunil 1961 võttis Eesti NSV Ülemnõukogu vastu seaduse «Eesti NSV kultuurimälestiste kaitse kohta», milles rõhutatakse, et kultuurimälestised kajastavad rahva ajalugu ning revolutsioonilist minevikku, olles ühtlasi hindamatuks tõendiks rahva loomingulistest võimetest ja andekusest. Neil on oluline tähtsus ajaloo uurimisel ja rahva poliitilisel, kultuurilisel ning esteetilisel kasvatamisel sotsialistliku kodumaa armastuse vaimus. Sellepärast ongi kultuurimälestiste ja loodusobjektide kaitsmine ning tulevastele põlvkondadele säilitamine sotsialistliku riigi ja kogu nõukogude üldsuse tähtsaks ülesandeks.

2. a) Kultuurimälestiste all mõeldakse ajaloolist, arhitektuurilist, kunstilist või esteetilist väärtust omavaid ehitisi, hooneid, varemeid, tarberiistu, ürikuid ja teisi minevikust ning kaasajast pärinevaid mälestusmärke, mis iseloomustavad ajaloolisi ja poliitilisi sündmusi või inimkonna kultuuri ja kunstitaset nende arenemise eri etappidel.

b) Looduskaitseobjektiks võivad olla haruldased looma-, linnu- või taimeliigid, samuti ka pargid, metsatukad, üksikud puud, põõsad, kivid, kaunid maastikualad, pinnases esinevad looduslikud omapärad jne.

3. Vaadeldava kuriteo vahetuks objektiks võib olla üksnes niisugune kultuurimälestis või looduskaitseobjekt, mis on seaduses ettenähtud korras võetud riikliku kaitse alla. Eesti NSV territooriumil kinnitab riikliku kaitse alla kuuluvate kultuurimälestiste ja looduskaitseobjektide nimestiku ning kaitse organiseerimise korra Eesti NSV Ministrite Nõukogu. Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1956. aasta 20. oktoobri määrusega nr. 264 kinnitati «Põhimäärus kultuurimälestusmärkide kaitse kohta» ja 1957. aasta 11. juuli määrusega nr. 242 abinõud looduskaitse organiseerimiseks Eesti NSV-s. Sama määrusega asutati Eesti NSV territooriumil riiklikud looduskaitsealad ning maastikulised, geoloogilised, botaanilis-zooloogilised, botaanilised ja ornitoloogilised keelualad. Rea hilisemate määrustega kinnitati nende alade kaitse korraldamise eeskirjad (vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1958. aasta 5. augusti määrus nr. 277 ja 1959. aasta 6. aprilli määrus nr. 119). Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1959. aasta 5. juuni määrusega nr. 218 kinnitati riikliku kaitse alla kuuluvate parkide loetelu, 1959. aasta 13. märtsi korraldusega nr. 331-k riikliku kaitse alla kuuluvate maastiku üksikelementide, dendraariumide, katsekultuuride, viljapuude ja viljapuuaedade loetelu ning 1958. aasta 24. detsembri korraldusega nr. 2015-k — riikliku kaitse alla kuuluvate taime-, looma- ja linnuliikide loetelu. Eespool mainitud Ministrite Nõukogu korralduse nr. 331-k alusel kinnitati

Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Looduskaitse Valitsuse juhataja 1959. aasta 17. märtsi käskkirjaga nr. 25 Eesti NSV territooriumil asuvate riikliku kaitse alla kuuluvate rändrahnude, kivikülvide ja põliste puude nimekirjad. Juba varem, 1. novembril 1952, kinnitas Eesti NSV Ministrite Nõukogu oma määrusega nr. 863 riikliku kaitse alla kuuluvate Eesti NSV arheoloogiliste ja ajalooliste mälestusmärkide nimekirjad. Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1953. aasta 31. juuli korraldusega kinnitati aga Eesti NSV territooriumil asuvate riikliku kaitse alla kuuluvate arhitektuuriliste mälestusmärkide loetelu. Seega sisaldab käesolev paragrahv blanketse dispositsiooni.

4. Kultuurimälestise või looduskaitseobjekti hävitamise all tuleb mõista objekti omaduste, väärtuse või välimuse sellist muutmist, mille tagajärjel ta muutub täiesti kõlbmatuks või kaotab oma spetsiifilise väärtuse üldse. Seejuures ei ole tähtis, kas hävitatud objekti on võimalik restaureerida või mitte. Rikkumise all mõeldakse objekti niisugust muutmist, millega kaasneb tema omaduste, väärtuse või välimuse osaline muutmine, kusjuures objekti üldine ilme ja spetsiifiline väärtus jääb põhiliselt endiseks ning tekitatud vigastust on võimalik parandada (vt. ka § 97 komm. 1).

5. Vaadeldava kuriteo koosseisul on mõningaid ühiseid tunnuseid riigi, ühiskonna ja kodaniku isikliku vara hävitamise või rikkumise koosseisudega (§-d 97, 98, 144 ja 145). Erinevus seisneb selles, et käesolevas paragrahvis ettenähtud kuritegu ei ole suunatud mitte igasuguse sotsialistliku või kodaniku isikliku vara hävitamisele või rikkumisele, vaid ainult teatavat liiki objektide vastu, milleks võivad olla nii sotsialistlik ja kodaniku isiklik vara asja tähenduses kui ka sotsialistlik omand selle kõige laiemas tähenduses (saagistamata loodusvarad või loodusobjektid, mis ei kuulugi saagistamisele, kuid millel on spetsiifiline väärtus nõukogude ühiskonnale). Riikliku kaitse alla võetud kultuurimälestistel ja looduskaitseobjektidel ei ole niivõrd sotsiaal-majanduslikku tähtsust kui ajalooline, poliitiline, teaduslik, arhitektuuriline, kunstiline või esteetiline väärtus, mille ohustamine võib kaasa tuua haruldaste mälestusmärkide või väärtusliku looduseobjekti täieliku hävingu.

6. a) Ei ole välistatud vaadeldava kuriteo ning KrK §-des 97, 98, 144 ja 145 ettenähtud kuritegude konkurentsi (nii reaalkui ka ideaalkonkurentsi) esinemise võimalus. Tuleb vaid silmas pidada, et mainitud kuritegude ideaalkonkurents on mõeldav ainult siis, kui hävitatakse või rikutakse sotsiaal-majanduslikku väärtust omav kultuurimälestis, eriti kui selle hävitamine või rikkumine pannakse toime üldohtlikul viisil. Looduskaitseobjektide hävitamise või rikkumise puhul ei esine mainitud kuritegude ideaalkonkurentsi. Erandi moodustavad üksnes riikliku kaitse alla võetud metsamassiivide või parkide hävitamise ja rikkumise

juhud, kui kuriteo toimepanemisel esinevad üheaegselt ka KrK §-s 97 või 98 ettenähtud kuritegude tunnused. Reaalkonkurents esineb juhul, kui kultuurimälestise või looduskaitseobjekti hävitamise või rikkumisega kaasneb ka muu, KrK §-s 97, 98, 144 või 145 ettenähtud vara kuritahtlik hävitamine või rikkumine.

b) Vaadeldava kuriteo puhul võib esineda nii reaal- kui ka ideaalkonkurents ka KrK §-des 195 ja 196 ettenähtud kuritegudega ja seda siis, kui kultuurimälestise või looduskaitseobjekti hävitamine või rikkumine pannakse toime huligaansel ajendil. Niisugustel juhtudel tuleb kuritegu kvalifitseerida KrK §-de 198 ja 195 või 196 järgi. Kuritegude konkurents on mõeldav samuti neil juhtudel, kui looduskaitseobjekti hävitamisel või rikkumisel esinevad KrK §-s 155, 156, 157 või 158 ettenähtud kuritegude tunnused.

7. Eesti NSV 1961. aasta 8. juuni seaduş «Eesti NSV kultuurimälestiste kaitse kohta» sätib, et juhul, kui kultuurimälestiste valdajad ei kaitse mälestisi hävinemise või nende seisukorra halvenemise eest ja jätavad tähele panemata sellekohased kaitseorganite ettekirjutused, võib kultuurimälestiste kaitse vabariiklike organite algatusel mälestised üle anda teisele valdajale või sundvõõrandada tsiviilseadusandluses ettenähtud korras. Ühtlasi annab see seadus kohalike TSN-de täitevkomiteede juures asuvaile administratiivkomisjonidele ning kultuurimälestiste kaitse vabariiklikele organitele õiguse karistada kultuurimälestiste kaitse eeskirjade rikkumise eest süüdiolevaid isikuid halduskorras rahatrahviga, kui rikkumine ei too kaasa kriminaalvastutust.

8. Vaadeldava kuriteo subjektiks võib olla iga süüdiv isik, sealhulgas ka ametiisik ja kultuurimälestise omanik, alates kuueteistkümnendast eluaastast.

9. Subjektiivsest küljest on võimalikud mõlemad süüvormid — tahtlus või ettevaatamatus.

§ 199. Hauarüüstamine

Kalmistule või hauale püstitatud mälestusmärgi või muu kaunistuse rüüstamise eest, samuti hauas või sellel oleva eseme varguse eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivne külg, mis väljendub kalmistu või haua rüüstamises, sisaldab vara hävitamise, rikkumise, varguse ja huligaansuse tunnuseid, kuigi pole nõutav nende kõigi tunnuste üheaegne esinemine. Nii on objektiivsest küljest kuriteo koosseisuks nõutav kas kalmistule või hauale püstitatud mälestusmärgi või muu kaunistuse hävitamine, lõhkumine või rikkumine või siis hauas olevate või maapealsete

esemete riisumine salajase varguse teel. Seejuures ei ole tähtis, kas kalmistu või haua eest hoolitsetakse või mitte. Juhul kui haua või kalmistu rüüstamine pannakse toime avaliku varguse (§ 89 või 140) või röövimise (§ 90 või 141) teel, on kvalifikatsioon käesoleva paragrahvi järgi välistatud. Hauas või sellel oleva eseme salajase varguse korral on aga kuritegu kvalifitseeritav ainult KrK § 199 järgi.

2. Kalmistute all mõeldakse maa-alasid, mis on ette nähtud surnute matmiseks (surnuaed). Siia kuuluvad nii tegutsevad kalmistud kui ka need, kuhu matmine on keelatud või mõnel muul põhjusel lõpetatud. Haudade all mõeldakse üksikhaudu (kalmusid), samuti hauakambreid, mis võivad asuda nii kalmistu territooriumil kui ka väljaspool seda.

3. Kalmistule või hauale püstitatud mälestusmärgi või muu kaunistuse all mõeldakse sinna püstitatud monumente, hauaplaate, sarkofaage, riste jne., samuti haudu piiravaid aedu, ilupuid, põõsaid või kalmistule või hauale istutatud lilli.

4. Vaadeldava kuriteo subjektiks võib olla iga süüdiv isik alates kuueteistkümnendast eluaastast, kaasa arvatud ka ametiisik, kes paneb kuriteo toime ametiseisundi kuritarvitamise teel.

5. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest tahtlust. Kuriteo toimepanemise ajendid võivad olla sealjuures väga mitmesugused, näiteks huligaansus, omakasu, kättemaks jne.

§ 200. Pornograafilise eseme valmistamine või levitamine

Teadvalt pornograafilise teose, kujutise või muu pornograafilise iseloomuga eseme valmistamise eest levitamise eesmärgil, samuti nende levitamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Objektiivsest küljest avaldub käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseis pornograafilise teose, kujutise või muu pornograafilise iseloomuga eseme valmistamises või levitamises. Levitamine tähendab niisuguse teose, kujutise või eseme müümist, aga samuti ka tasuta edasiandmist või reklameerimist.

2. Pornograafilise teose, kujutise või eseme all tuleb mõista igasugust trükitootena, foto abil, käsitsi või mõnel muul viisil valmistatud kirjutist, postkaarti, fotot, kujutist või eset, mis oma kõlblusvastase sisuga haavab üldist sündsustunnet ja kommunistlikku moraali.

3. Subjektiivsest küljest on vaadeldava kuriteo puhul nõutav otsene tahtlus.

§ 201. Salaurka pidamine

Salaurka pidamise eest varastele või liiderdamiseks —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani ühes väljasaatmisega kuni kolme aastani või ilma selleta, või asumiselesaatmisega kuni viie aastani.

1. Objektiivsest küljest eeldab käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseis vastava ruumi võimaldamist varastele kogunemiseks või illegaalselt elamiseks, samuti näiteks juhuslikele elementidele suguliseks läbikäimiseks või muude kõlblusvastaste tegude toimepanemiseks. Salaurgasteks kasutatavad ruumid võivad olla nii eluruumid kui ka mitteeluruumid.

2. Subjektiivsest küljest on vaadeldava kuriteo puhul nõutav otsene tahtlus, kusjuures kuritegu võib toime panna nii omakasu kui ka muul madalal ajendil.

§ 201[1]. Rünne kodaniku isikule ja õigustele usutalituste täitmise näol

(1) Grupi organiseerimise või juhtimise eest, kui grupi tegevus religioossete õpetuste kuulutamise või usutalituste täitmise näol on seotud kahju tekitamisega kodaniku tervisele või muu ründega kodaniku isikule või õigustele, samuti kodaniku kallutamisega keeldumisele ühiskondlikust tegevusest või kodaniku kohustuste täitmisest —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani või asumiselesaatmisega samaks tähtajaks ühes vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

(2) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes tähendatud grupi tegevusest aktiivse osavõtu eest, samuti selle grupi religioossetes õpetustes ja usutalitustes ettenähtud tegude toimepanemise propageerimise eest, kui see osavõtt või nimetatud propaganda või nendes süüdiolev isik on suure ühiskonnaohtlikkusega —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või asumiselesaatmisega samaks tähtajaks või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Paljude teiste vabaduste kõrval garanteeritakse Nõukogude kodanikele ka usuvabadus. Usuliste talituste täitmise takistamine on karistatav kriminaalkorras (KrK § 138), kui need talitused ei riku ühiskondlikku korda ja nendega ei kaasne rünnet kodaniku õigustele. Usuvabadus aga ei tähenda, et igasugused religioossed õpetused ja usulised talitused on meil lubatud. Nõukogude riik ei saa lubada religioossete õpetuste kuulutamist või propageerimist ega usuliste talituste täitmist, mis on seotud ühiskondliku korra rikkumisega või ründega kodaniku isikule, tervisele või õigustele, või millega kaasneb inimeste füüsiline või vaimne sandistamine. Samuti ei saa lubada sellist usulist tegevust, mis on suunatud kodaniku kallutamisele keelduma teda osa võtmast ühiskondlikust tegevusest või kodanikukohustuste

täitmisest. Säärased teod, olgugi et neid esineb meil harva, kujutavad endast isegi üksikjuhtudena suurt ohtu ühiskonnale. Siiski leidub veel inimesi, kes olles usu kammitsais, lasevad end igasugustel omakasu huvides tegutsevail aferistidel sundida ja mõjutada nn. eneseohverdamisele, mis pahatihti seisneb varast loobumises kelmide kasuks, näljutamises, kehavigastuste, sealhulgas vaimsete traumade tekitamises, kõlblusvastaste tegude toimepanemises, loobumises hariduse omandamisest või ühiskondlikust tööst ja tegevusest, keeldumises konstitutsiooniliste kohustuste täitmisest jne. Tavaliselt pannakse selliseid ühiskonnavastaseid tegusid toime alaealiste või inimeste kallal, kes on vaimselt ebaküpsed või mingi elamuse tõttu kergesti mõjutatavad. Taoliste tegude karistatavus ongi ette nähtud KrK §-s 201 [1].

2. Vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivne külg väljendub illegaalsete ususektide või nendetaoliste gruppide organiseerimises või juhtimises, samuti nende tegevusest aktiivses osavõtus või nende tegevuse propageerimises, kui nende ususektide või nendetaoliste gruppide tegevus religioossete õpetuste kuulutamise või usutalituste täitmise näol on seotud kahju tekitamisega kodaniku isikule, tervisele või õigustele või kodaniku kallutamisega keeldumisele ühiskondlikust tegevusest või kodanikukohustuste täitmisest.

3. Käesoleva paragrahvi esimese lõike järgi kuuluvad vastutusele võtmisele isikud, kes organiseerivad või juhivad illegaalseid ühiskonnaohtlikke ususekte või nendetaolisi gruppe. Teise lõike järgi vastutavad sääraste sektide või gruppide realiikmed, kes aktiivselt võtavad osa selliste gruppide või sektide tegevusest, samuti isikud, kes propageerivad niisuguste sektide või gruppide tegevust. Seejuures on nõutav, et sekti või grupi tegevusest osavõtt või nende tegevuse propageerimine või nendes tegudes süüdiolev isik oleks suure ühiskonnaohtlikkusega. Ühiskonnaohtlikkuse aste oleneb süüdlase isiksusest ja toimepandud teo iseloomust ja tagajärgedest.

4. Subjektiivsest küljest eeldab käesoleva kuriteo koosseis tahtlust.

§ 201 [2]. Ühiskonnavastase, parasiitliku eluviisiga isiku tööst kõrvalehoidumine

Tööst kuritahtliku kõrvalehoidumise eest ühiskonnavastase, parasiitliku eluviisiga isiku poolt, keda rahvakohtu määruse või ühiskondliku otsuse alusel on kohustuslikus korras selleks ettenähtud paikkonnas tööle suunatud, —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani ühes 10% kinnipidamisega töötasust.

1. Vaadeldava kuriteo koosseisu objektiivne külg on ammendavalt kirjeldatud käesoleva paragrahvi dispositsioonis.

Tööst kuritahtlik kõrvalehoidumine võib avalduda töölt omavoliliselt lahkumises, samuti süstemaatiliselt tööluuside toimepanemises või kuritahtlikus keeldumises tööülesannete täitmisest. Seejuures tuleb silmas pidada, et töölt omavoliliselt lahkumist ei saa samastada omavolilise lahkumisega paikkonnast, kuhu ühiskonnaohtlik, parasiitlik element on kohustuslikus korras tööle suunatud. Erinevus seisneb selles, et töölt omavolilise lahkumise korral hoidub subjekt kuritahtlikult kõrvale temale määratud tööst, kuid ei lahku paikkonnast, kuhu ta on tööle suunatud. Paikkonnast lahkumise korral lahkub ta aga omavoliliselt nii töölt kui ka paikkonnast, kuhu ta on tööle suunatud. Omavoliline alaliseks lahkumine paikkonnast, kuhu isik on kohustuslikus korras tööle suunatud parasiitliku eluviisi eest, või teel sinna toob kaasa vastutuse KrK § 177 lg. 1 järgi. Vt. ka KrK § 178 komm. 2.

2. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo subjektiks võib olla ainult isik, keda on Eesti NSV 1961. aasta 8. juuni seaduse «Võitluse tugevdamisest ühiskonnavastaste, parasiitlike elementide vastu» alusel rahvakohtu määrusega või ühiskondliku otsusega kohustuslikus korras tööle suunatud selleks ettenähtud paikkonnas.

3. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis otsest tahtlust.

§ 202. Alla kaheksateistkümne aasta vanuse isiku kaasatõmbamine kuritegevusele

Alla kaheksateistkümne aasta vanuse isiku kaasatõmbamise eest kuritegevusele, samuti sellise isiku kasutamise eest parasiitliku äraelamise eesmärgil — karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani või asumiselesaatmisega samaks tähtajaks.

1. Käesolev paragrahv näeb ette kaks kuriteo koosseisu: 1) alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele ja 2) alaealise kasutamine parasiitlikuks äraelamiseks.

2. Alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele eeldab täiskasvanu poolt alaealise ahvatlemist kuritegevusele, kusjuures alaealine võib olla kuritegudest osavõtjaks otseses mõttes — täideviijaks, kaastäideviijaks või kaasaaitajaks kui ka kuritegude varjajaks KrK § 18 mõttes. Ka võib alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele seisneda alaealise ärakasutamises tööriistana kuritegude toimepanemisel (vahendlik täideviimine). Varjamise all tuleb mõista ka eelnevalt mittelubatud varjamise juhtumeid. Praktiliselt võib alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele toimuda meelitamise, mõjutamise, pettuse, sundimise, ähvardamise või mõnel muul teel.

3. Alaealise kaasatõmbamisel kuritegevusele vastutab kaasa-

tõmbaja kuritegude konkurentsi eest käesoleva paragrahvi ja selle paragrahvi (või nende paragrahvide) järgi, kus on ette nähtud alaealise osavõtul toimepandud kuriteod. Kui kaasatõmbaja ise vahetult kuriteo täideviimisest osa ei võta, vaid tegutseb organisaatorina, kihutajana või kaasaaitajana ning kuritegu viiakse täide alaealise poolt, kes kuulub kriminaalvastutusele, tuleb kaasatõmbaja tegevus kvalifitseerida käesoleva paragrahvi ning KrK § 17 ja selle paragrahvi või nende paragrahvide järgi, kus on ette nähtud alaealise poolt toimepandud kuriteod. (Vt. samuti § 17 komm. 6). Kui aga kuriteo täideviijaks on lapseealine, kes ei kuulu veel kriminaalvastutusele, vastutab kaasatõmbaja kui kuriteo täideviija ja ühtlasi ka käesoleva paragrahvi järgi. (Vt. ka § 38 komm. 6).

4. Alaealise ärakasutamise all parasiitlikuks elatumiseks tuleb mõista alaealise kasutamist tööriistana elatusvahendite hankimisel. See võib avalduda alaealise sundimises tegelema kerjamisega, prostitutsiooniga, äritsemisega jne.

5. Vaadeldava kuriteo koosseisu subjektiks võib olla ainult täisealine süüdiv isik.

6. Subjektiivsest küljest eeldab käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseis otsest tahtlust.

§ 203. Teadvalt kuritegelikul teel saadud vara omandamine või turustamine

(1) Teadvalt kuritegelikul teel saadud vara omandamise või turustamise eest —

karistatakse parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

(2) Sama tegevuse eest äritsemisena —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani ühes väljasaatmisega kuni kolme aastani ja kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma nendeta.

1. Teadvalt kuritegelikul teel saadud vara omandamine või turustamine erineb vara vastu suunatud omakasulistest kuritegudest osavõtmisest ja nende varjamisest nii objektiivse kui ka subjektiivse külje poolest. Objektiivsest küljest seisneb erinevus selles, et vaadeldava kuriteo puhul ei võta vara omandaja või turustaja mingil moel osa selle kuriteo toimepanemisest, mille läbi vara, mida ta omandab või turustab, on soetatud. Ta ei anna ka eelnevalt lubadust varjata toimepandud kuritegu. Tema tegevus seisneb vaid selles, et ta omandab või turustab vara, teades, et see on saadud kuritegelikul teel. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis küll otsest tahtlust, kuid tahtlus on siin suunatud teadvalt kuritegelikul teel soetatud vara omandamisele (näit. ostmine) või turustamisele (realiseerimine), mitte aga võõra vara kuritegelikule

hõivamisele või muul viisil kannatanult omastamisele või selle kuriteo varjamisele, mille läbi on see vara soetatud. Kui kuritegelikul teel saadud vara omandatakse või turustatakse KrK §-s 180 ettenähtud tingimustel, järgneb vastutus kuriteo eelnevalt mittelubatud varjamise eest. Käesoleva paragrahvi teises lõikes tähendatud juhtudel tegutseb aga süüdlane rikastamise eesmärgil ja varjamise koosseis on sel juhul välistatud.

2. Vaadeldava kuriteo puhul ei ole nõutav, et kuriteo subjektile oleks kindlasti teada, kust, millal, millistel asjaoludel või viisil ja kui suures ulatuses tema poolt omandatav või realiseeritav vara on kõrvaldatud. Kuriteo koosseisuks piisab, kui kuriteo subjekt konkreetsete asjaolude tõttu teab, et vara on saadud kuritegelikul teel. Samuti ei ole käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo puhul tähtis, kas vara on kuritegelikul teel saadud sotsialistlikult organisatsioonilt või kodanikult.

3. Eelnevat n õ u s o l e k u t vara omandamiseks või realiseerimiseks, kui seejuures teatakse, kust ja millisel teel toimub selle vara saamine kuritegelikul teel, tuleb vaadelda sellest kuriteost o s a v õ t u n a, mille läbi vara on saadud.

4. Kuriteo toimepanemist ä r i t s e m i s e n a (vt. § 38 komm. 3 «b») loetakse k v a l i f i t s e e r i v a k s (raskendavaks) asjaoluks (lg. 2). Kuritegude k o n k u r e n t s i KrK §-s 152 ettenähtud kuriteoga sel puhul ei esine. Küll aga esineb käesolevas paragrahvis ja KrK §-s 161 ettenähtud kuritegude konkurents juhul, kui teadvalt kuritegelikul teel saadud vara turustamine toimub KrK §-s 161 ettenähtud tingimustel.

§ 204. Transpordivahendi ohutu liiklemise või tehnilise ekspluateerimise eeskirjade rikkumine isiku poolt, kelle juhtimisel on transpordivahend

(1) Auto või muu mehhaniseeritud transpordivahendi, trammi või trollibussi ekspluateerimisel transpordivahendi ohutu liiklemise või tehnilise ekspluateerimise eeskirjade rikkumise eest isiku poolt, kelle juhtimisel on transpordivahend, kui selle rikkumisega põhjustati raske kehavigastus või suur varanduslik kahju, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni viie aastani.

(2) Sama teo eest, kui sellega põhjustati eriti raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni seitsme aastani.

1. Käesoleva paragrahvi dispositsioon on b l a n k e t n e. Transpordivahendite liiklemise ja tehnilise ekspluateerimise eeskirjad teedel ja tänavatel liiklemiseks on kinnitatud Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1960. aasta 24. augusti määrusega nr. 331. Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseisu sisustami-

seks tulebki pöörduda esijoones nimetatud normatiivse akti poole.

2. Mehhaniseeritud transpordivahendi all tuleb peale auto, trammi ja trollibussi mõista kõiki mehhaniseeritud liiklusvahendeid, mis kujutavad endast kõrgendatud ohu allikat ja mille juhtimiseks on vaja eriluba. Selleks võib olla autobuss, traktor, mootorratas, motoroller jne. Erandi moodustavad ainult raudtee-, vee- ja õhutranspordivahendid, mille ohutuks liiklemiseks või ekspluateerimiseks kehtestatud eeskirjade rikkumine raudtee-, vee- või õhutranspordi töötajate poolt toob kaasa vastutuse KrK § 83 järgi. (Vt. ka § 197 komm. 3).

3. Isikuks, kelle juhtimisel on transpordivahend, loetakse igaühte, kes seaduslikul või ebaseaduslikul teel transpordivahendit füüsiliselt juhib sellega liiklemisel. Erinevalt VNFSV 1926. a. KrK-st, mis tegi kriminaalvastutuse kohaldamisel vahet transporditöötaja ja mittetransporditöötaja vahel, kehtestatakse käesolevas paragrahvis kõikide juhtide suhtes ühesugune vastutus, olenemata sellest, kas ohutu liiklemise või tehnilise ekspluateerimise eeskirjade rikkumise pani toime transporditöötaja või mõni muu isik, kelle juhtimisel faktiliselt oli transpordivahend. Seejuures ei ole tähtis, kas rikkumises süüdioleval isikul on antud transpordivahendi juhtimise luba või ei. Loa mitteomamist või transpordivahendi omavolilist kasutamist, millega kaasneb käesolevas paragrahvis ettenähtud tagajärg, arvestatakse karistuse mõistmisel käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo eest.

4. Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud raske kehavigastuse all mõeldakse KrK §-s 108 ettenähtud kehavigastust. Mida tuleb mõista suure varandusliku kahju all, see on fakti küsimus. Transpordivahendi ohutu liiklemise või tehnilise ekspluateerimise eeskirjade rikkumise eest, millega on põhjustatud kerge kehavigastus või mitte suur varanduslik kahju, kriminaalvastutust kohaldada ei saa. Neil juhtudel võib süüdlase suhtes kohaldada vastutust tsiviil-, haldus- või distsiplinaarkorras või siis ühiskondliku mõjutamise abinõusid seltsimeheliku kohtu kaudu.

5. Vaadeldava kuriteo raskendavaks (kvalifitseerivaks) asjaoluks (lg. 2) on eriti raske tagajärje põhjustamine. Eriti raske tagajärje all tuleb mõista isiku surma, üliraske kehavigastuse tekitamist (KrK § 107) või eriti suurt varanduslikku kahju. Mida mõista eriti suure varandusliku kahju all, on fakti küsimus. (Vt. ka § 38 komm. 4.).

6. Subjektiivsest küljest on nii teo kui ka tagajärje suhtes mõeldav nii tahtlus kui ka ettevaatamatus. Kui süüdlane kasutab transpordivahendit tahtliku tapmise toimepanemiseks, kuulub kuritegu kvalifitseerimisele olenevalt asjaoludest kas KrK § 100 või 101 järgi.

7. Transpordivahendi kasutamist huligaansete te-

g u d e toimepanemiseks, millega ei kaasne käesolevas paragrahvis ettenähtud tagajärgi, kuid mis avaldub ühiskondliku korra või ühiskondliku julgeoleku jämedas rikkumises või põhjustab kerge kehavigastuse, kvalifitseeritakse huligaansusena olenevalt asjaoludest kas KrK § 195 või 196 järgi.

§ 205. Transpordivahendi ohutu liiklemise või tehnilise ekspluateerimise eeskirjade muu rikkumine

(1) Raudtee-, õhu-, vee-, auto- või muu mehhaniseeritud transpordivahendi või trammi või trollibussi ohutu liiklemise või tehnilise ekspluateerimise eeskirjade rikkumise eest juhtudel, mis ei ole ette nähtud käesoleva koodeksi §-des 83, 84 või 204, kui selle rikkumisega põhjustati raske kehavigastus või suur varanduslik kahju, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kolme aastani.

(2) Sama teo eest, kui sellega põhjustati eriti raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Vaadeldava paragrahvi dispositsioon on b l a n k e t n e. Selle sisustamiseks tuleb pöörduda nende normatiivsete aktide poole, millega reguleeritakse transpordi ohutut liiklemist ja tehnilist ekspluateerimist. Eeskirjad, mis reguleerivad auto, trammi, trollibussi või muu mehhaniseeritud transpordivahendi ohutut liiklemist ning tehnilist ekspluateerimist tänavatel ja maanteedel, on kinnitatud Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1960. aasta 24. augusti määrusega nr. 331 ning Eesti NSV Autotranspordi ja Maanteede Ministeeriumi ja Eesti NSV Kohaliku Majanduse Ministeeriumi poolt kinnitatud töösisekorra eeskirjadega. Raudtee ning õhu- ja veeteede osas kehtivad erieeskirjad, mis on kehtestatud NSV Liidu Teedeministeeriumi, NSV Liidu Merelaevanduse Ministeeriumi ja NSV Liidu Tsiviilõhulaevastiku Peavalitsuse sellekohaste määrustega ning «NSV Liidu õhukoodeksiga».

2. Käesolev paragrahv näeb ette tegusid, mis ei ole hõlmatud KrK §-des 83, 84 ja 204 ettenähtud koosseisudega.

a) Need teod väljenduvad raudtee-, õhu- või mehhaniseeritud veetranspordivahendi ohutu liiklemise või tehnilise ekspluateerimise eeskirjade rikkumises tegevuse või tegevusetuse tagajärjel kas transporditöötajate poolt väljaspool tööülesannete täitmist või nende transporditöötajate poolt, kellele ei laiene ülalloetletud (vt. komm. 1) eeskirjad või kes oma tööülesannete poolest ei ole seotud transpordi liiklemise või ekspluateerimisega, samuti rikkumised, mis pannakse toime isikute poolt, kes üldse ei tööta mainitud transpordil.

b) Auto või muu mehhaniseeritud transpordivahendi, samuti trammi või trollibussi ohutu liiklemise või tehnilise ekspluateerimise eeskirjade rikkumise eest vastutavad käesoleva paragrahvi järgi majandite juhatajad, kelle käsutuses on transpordivahendid, dispetšerid, mehaanikud, garaažiülemad ja teised maanteedel ja tänavatel transpordivahendite liiklust korraldavad isikud, samuti trammi-, trollibussi- ja autobussikonduktorid ning töötajad, kes organiseerivad, juhivad või teostavad tänavate, maanteede või sildade remontimist või ehitamist. Käesoleva paragrahvi järgi kannab vastutust ka iga muu isik, kes vastavaid eeskirju rikkudes paneb toime raskeid liiklusõnnetusi põhjustavaid tegusid.

3. Vaadeldava paragrahvi esimese ja teise lõike piiritlemine toimub analoogiliselt KrK § 204 lg. 1 ja 2 piiritlemisele (vt. § 204 komm. 4 ja 5).

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis tahtlust või ettevaatamatust.

§ 206. Ohutuseeskirjade rikkumine

(1) Mäe- või ehitustööl tööohutuse eeskirjade või plahvatusohtlikus ettevõttes või tsehhis ohutuseeskirjade rikkumise eest ametiisiku poolt, kellele on pandud vastutus nende eeskirjade täitmise eest, kui see rikkumine teadvalt põhjustas ohu inimese elule või tervisele ja kui sellele rikkumisele eelnenud aasta kestel oli süüdlase suhtes samasuguse rikkumise eest kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või distsiplinaar- või halduskaristus, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatud ametikohtadel töötamise või teatud tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kolme aastani.

(2) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud eeskirjade rikkumise eest ametiisiku poolt, kellele on pandud vastutus nende eeskirjade täitmise eest, kui selle rikkumisega põhjustati raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud eeskirjade rikkumise eest isiku poolt, kes ei kanna vastutust käesoleva paragrahvi eelmiste lõigete järgi, kui selle rikkumisega põhjustati raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Vaadeldava paragrahvi dispositsioon on blanketne. Selle sisustamiseks tuleb olenevalt sellest, kus rikkumine toime on pandud, pöörduda kas mäe- või ehitustööde kohta kehtestatud tööohutuse eeskirjade või plahvatusohtliku ettevõtte või tsehhi suhtes kehtestatud ohutuseeskirjade juurde. Objektiivsest küljest võib käesolevas paragrahvis ettenähtud tegu avalduda nii tegevuses kui ka tegevusetuses.

2. Paragrahvi esimeses ja teises lõikes nähakse ette vastutus ametiisiku suhtes, kellele on pandud vastutus vastavate eeskirjade täitmise eest. Kolmanda lõike järgi kannavad vastutust kõik teised isikud, kes panevad toime käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud eeskirjade rikkumise, mis on põhjustanud raske tagajärje.

3. Vaadeldava paragrahvi esimese lõike järgi võib kohaldada kriminaalvastutust ainult sel tingimusel, kui toimepandud rikkumine põhjustas teadvalt ohu inimese elule või tervisele ja kui sellele rikkumisele eelnenud aasta kestel oli süüdlase suhtes samasuguse rikkumise eest kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või distsiplinaar- või halduskaristus. Kriminaalvastutuse kohaldamiseks on siin nõutav mõlema ülalmainitud tingimuse esinemine.

4. Teise ja kolmanda lõike järgi on karistatav mäe- või ehitustööl tööohutuse eeskirjade või plahvatusohtlikus ettevõttes või tsehhis ohutuseeskirjade rikkumine, millega põhjustati raske tagajärg. Sellise rikkumise puhul ei nõuta, et süüdlase suhtes oleks eelnevalt juba kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahendit või mingit karistust. Teise ja kolmanda lõike vahe seisneb selles, et teise lõike järgi kannavad vastutust ametiisikud, kellel lasub ohutuseeskirjade täitmise tagamise kohustus, kolmanda lõike järgi aga vastutavad isikud, kellel niisuguseid kohustusi ei lasu.

5. Vaadeldava paragrahvi teises ja kolmandas lõikes ettenähtud raske tagajärje all tuleb mõista inimese surma, üliraske või raske kehavigastuse (§-d 107 ja 108) või suure varandusliku kahju põhjustamist. Mida mõista suure varandusliku kahju all, on fakti küsimus (vt. ka § 38 komm. 4).

6. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis tahtlust või ettevaatamatust. Kui aga tähendatud kuritegu pannakse toime Nõukogude riigi nõrgendamise eesmärgil, võetakse süüdlane vastutusele KrK § 66 või 67 järgi.

§ 207. Tulirelva, laskemoona või lõhkeaine ebaseaduslik omandamine, valmistamine, hoidmine või edasiandmine

Tulirelva, laskemoona või lõhkeaine teadvalt ebaseadusliku omandamise, valmistamise, hoidmise või edasiandmise eest, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Tulirelva all mõeldakse niisugust tulirelva, mille tsiviilkäive on keelatud ja mille omamisel on nõutav eriluba. Tuleb silmas pidada, et jahipüssid ei ole käesoleva kuriteo esemeks. Vaadeldava kuriteo esemeks ei ole samuti külmrelv.

2. Edasiandmine tähendab nii ebaseaduslikul teel hangitud kui ka seaduslikult omandatud tulirelva, laskemoona või lõhkeaine üleandmist teisele isikule, kellel puudub sellekohane luba, tasu eest või tasuta alaliselt või ajutiseks kasutamiseks.

3. Subjektiivsest küljest eeldab käesolevas paragrahvis ettenähtud kuritegu otsest tahtlust.

§ 208. Tulirelva lohakas hoidmine

Tulirelva lohaka hoidmise eest, kui selle tõttu sai võimalikuks selle kasutamine teise isiku poolt ja relva kasutamine tõi endaga kaasa raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga ühe aastani.

1. Käsitletava kuriteo koosseisu objektiivse külje moodustab ükskõik millise tulirelva lohakas hoidmine, mille tõttu see satub näiteks alaealise, vaimuhaige või mõne teise isiku kätte, kes oskamatusest, ettevaatamatusest või kuritahtlikult kasutab seda enda või kolmanda isiku vastu. Kuriteo koosseisu olemasoluks on nõutav raske tagajärje saabumine.

2. Raske tagajärje all mõeldakse vaadeldava kuriteo puhul isiku surma või üliraske ja raske kehavigastuse tekitamist (vt. ka § 38 komm. 4).

3. Subjektiivsest küljest eeldab käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseis ainult ettevaatamatust.

§ 209. Lõhkeaine, kergesti süttiva, sööbiva või radioaktiivse aine hoidmise, kasutamise, arvestamise või edasisaatmise eeskirjade rikkumine

Lõhkeaine, kergesti süttiva, sööbiva või radioaktiivse aine hoidmise, kasutamise, arvestamise või edasisaatmise eeskirjade rikkumise eest isiku poolt, kellele see aine oli teenistusalal välja antud, kui selle rikkumisega põhjustati raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni nelja aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

1. Vaadeldava paragrahvi dispositsioon on blanketne, mille sisustamiseks tuleb pöörduda vastavate seadusandlike aktide ja ametkondlike juhendite poole, mis sätivad lõhkeaine, kergesti süttiva, sööbiva või radioaktiivse aine hoidmise, kasutamise, arvestamise või edasisaatmise korra.

2. Kuriteo koosseisu esinemiseks on nõutav raske tagajärje põhjustamine. Raske tagajärje (vt. ka § 38 komm. 4) all mõeldakse isiku surma, üliraskete või raskete kehavigastuste, samuti suure varandusliku kahju põhjustamist. Mida tuleb

mõista suure materiaalse kahju all, see on fakti küsimus. Kerge kehavigastuse või mittesuure materiaalse kahju põhjustamise korral vastutab süüdlane tsiviil-, haldus- või distsiplinaarkorras. Tema suhtes võib samuti kohaldada ühiskondliku mõjutamise vahendeid seltsimeheliku kohtu kaudu.

3. Kuriteo *subjektiks* võib olla ainult isik, kellele lõhkeaine, kergesti süttiv, sööbiv või radioaktiivne aine on välja antud seoses teenistuslike ülesannete täitmisega ja kes seoses sellega on vastutav tähendatud aine hoidmiseks, kasutamiseks, arvestamiseks või edasisaatmiseks kehtestatud eeskirjade täitmise eest.

4. *Subjektiivsest küljest* eeldab käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseis teo suhtes tahtlust või ettevaatamatust, tagajärje suhtes üldreeglina ettevaatamatust.

§ 210. Tugevatoimelise, mürk- või narkootilise aine ebaseaduslik omandamine, valmistamine, hoidmine või edasiandmine

(1) Tugevatoimelise, mürk- või narkootilise aine teadvalt ebaseadusliku omandamise, valmistamise, hoidmise või edasiandmise eest, kui sellega põhjustati raske tagajärg, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni nelja aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

(2) Sama tegevuse eest äritsemisena, kuigi ei põhjustatud rasket tagajärge, —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni kuue aastani ühes väljasaatmisega kuni kolme aastani ja kogu või osa vara konfiskeerimisega või ilma nendeta.

1. Vaadeldava kuriteo esemeks võib olla nii mürk kui ka mõni tugevatoimeline või narkootiline aine, mida saab kasutada inimese elu või tervise kahjustamiseks.

a) *Mürgi ning tugevatoimelise aine* all mõeldakse selliseid aineid, mis oskamatul tarvitamisel või kasutamisel võivad esile kutsuda kiireloomulise surma või raske kehavigastuse, mistõttu nende tsiviilkäive on keelatud. Nende väljastamine elanikkonnale on lubatud ainult ravimise või mõneks muuks eriotstarbeks arsti või eriteadlase poolt ettekirjutatud juhtudel ja koguses.

b) *Narkootilise aine* all mõeldakse kokaiini, oopiumi, morfiumi, eetrit ja teisi taolisi uimastusvahendeid, mille tsiviilkäive on keelatud. Nende ebateadlik tarvitamine võib tervisele suurt kahju põhjustada. Seejuures tuleb silmas pidada, et kodupuskar ei ole vaadeldava kuriteo esemeks. Kodupuskari valmistamine või turustamine on karistatav KrK § 149 järgi.

2. Antud kuriteo *objektiivne külg* väljendub mürkaine, narkootikumi või mõne tugevatoimelise aine ebaseadus-

likus omandamises, valmistamises, hoidmises või edasiandmises. Omandamise all mõeldakse tugevatoimelise, mürk- või narkootilise aine muretsemist altkäe ostmise-vahetamise või muul teadvalt ebaseaduslikul teel. Valmistamine tähendab selliste ainete valmistamist ilma vastava loata, näiteks kodusel teel. Hoidmise all mõeldakse hoidja käsutusse sattunud tugevatoimelise, mürk- või narkootilise aine loata säilitamist, edasiandmise all aga selliste ainete ebaseaduslikku üleandmist teisele isikule tasu eest või tasuta.

3. Käesoleva paragrahvi esimese lõike järgi on kriminaalvastutuse kohaldamine mõeldav üksnes siis, kui tugevatoimelise, mürk- või narkootilise aine teadvalt ebaseaduslik omandamine, valmistamine, hoidmine või edasiandmine on põhjustanud raske tagajärje. Niisuguse tagajärje puudumine aga ei välista süüdlase suhtes vastutust distsiplinaar- või halduskorras. Süüdlase suhtes võib neil juhtudel kohaldada samuti ühiskondliku mõjutamise vahendeid seltsimeheliku kohtu kaudu. Ühtlasi tuleb silmas pidada, et olenemata kriminaalvastutuse kohaldamisest kuulub ebaseaduslikult omandatud tugevatoimeline, mürk- või narkootiline aine konfiskeerimisele KrK üldosa § 33 alusel. Raske tagajärje (vt. ka § 38 komm. 4) all mõeldakse käesolevas paragrahvis surma või üliraske või raske kehavigastuse põhjustamist.

4. Vaadeldava kuriteo kvalifitseerivaks (raskendavaks) asjaoluks loetakse käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud tegude toimepanemist äritsemisena (vt. ka § 38 komm. 3 «b»). Kuriteo toimepanemine äritsemisena toob kaasa kriminaalvastutuse tagajärgedest olenemata. Et neil juhtudel hõlmab vaadeldava kuriteo koosseis ka tegevust, mis on omane spekulatsioonile, siis kuritegude konkurentsi KrK §-s 152 ettenähtud kuriteoga ei esine (vt. ka § 152 komm. 6).

5. Subjektiivsest küljest eeldab käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo koosseis teo suhtes tahtlust, tagajärje suhtes üldreeglina ettevaatamatust.

211. Epideemia- või epizoootiavastast võitlust sättivate eeskirjade rikkumine

Epideemia- või epizoootiavastast võitlust sättivate eeskirjade tahtliku või ettevaatamatu rikkumise eest, kui selle tagajärjeks oli epideemia või epizoootia levik, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani.

1. Käesoleva paragrahvi dispositsioon on blanketne. Selle sisustamiseks tuleb pöörduda epideemia- või epizoootiavastast võitlust sättivate eeskirjade poole, mis on kindlaks mää-

ratud NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrustega, samuti vastavate ametkondlike juhenditega. Põhiliseks seadusandlikuks aktiks, mis reguleerib võitlust epideemiate vastu, on Üleliidulise Riikliku Sanitaarinspektsiooni põhimäärus (kinnitatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1949. aasta 21. novembri määrusega). Eeskirjad, mis reguleerivad epizoootiavastast võitlust, tulenevad NSV Liidu veterinaarala määrustikust (kinnitatud NSVL Ministrite Nõukogu 1951. aasta 3. novembri määrusega).

2. Kriminaalvastutuse kohaldamine on käesoleva paragrahvi järgi mõeldav ainult siis, kui epideemia- või epizoootiavastast võitlust sättivate eeskirjade kuritegeliku rikkumise tagajärjeks on epideemia või epizoootia levik. Kui rikkumisega on loodud ainult oht epideemia või epizoootia levikuks, vastutab süüdlane haldus- või distsiplinaarkorras. Süüdlase suhtes võib neil juhtudel kohaldada ka ühiskondliku mõjutamise vahendeid seltsimeheliku kohtu kaudu.

3. Vaadeldava kuriteo subjektiks võib olla iga süüdiv isik, kaasa arvatud ka ametiisik.

4. Subjektiivsest küljest eeldab vaadeldava kuriteo koosseis teo suhtes tahtlust või ettevaatamatust, tagajärje suhtes üldreeglina ettevaatamatust.

ÜHETEISTKÜMNES PEATÜKK

SÕJAVÄELISED KURITEOD

§ 212. Sõjaväelise kuriteo mõiste

(1) Sõjaväelisteks kuritegudeks on käesoleva koodeksi §-des 213—244 ettenähtud sõjaväeteenistuskorravastased kuriteod, millised on toime pannud sõjaväelane või kordusõppusel viibiv sõjaväekohustuslane.

(2) Käesoleva koodeksi §-de 213—244 järgi kannab vastutust ka riikliku julgeoleku organite ohvitseri-, seersandi- või reakoosseisu kuuluv isik tema suhtes kehtiva teenistuskorra vastu suunatud kuriteo eest, samuti isik, kelle kohta on olemas erijuhend NSV Liidu seadusandluses.

(3) Osavõtt sõjaväelisest kuriteost isiku poolt, kes ei ole tähendatud käesolevas paragrahvis, toob kaasa vastutuse käesoleva koodeksi §-de 213—244 järgi.

§ 213. Avalik keeldumine käsu täitmisest

(1) Avaliku keeldumise eest ülema käsu täitmisest, samuti käsu muu tahtliku mittetäitmise eest —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

(2) Sama teo eest, kui see pandi toime isikute grupi poolt või kui see põhjustas raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

(3) Avaliku keeldumise eest käsu täitmisest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani.

§ 214. Käsu mittetäitmine

(1) Ülema käsu mittetäitmise eest käesoleva koodeksi §-s 213 lg. 1 ettenähtud tunnuste puudumisel —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuust kuni kolme aastani.

(2) Sama teo eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud teo eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

§ 215. Ülemale vastuhakkamine või tema sundimine teenistuskohustusi rikkuma

(1) Vastuhakkamise eest ülemale, samuti muule isikule, kes täidab tema peale pandud kohustusi sõjaväeteenistuse alal, või nende sundimise eest neid kohustusi rikkuma —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

(2) Samade tegude eest, kui need pandi toime isikute grupi poolt, relva kasutamisega või kui need põhjustasid raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

(3) Käesoleva paragrahvi teises lõikes ettenähtud tegude eest, kui nendega kaasnes ülema või mõne muu sõjaväeteenistusalaseid kohustusi täitva isiku tahtlik tapmine või kui need teod pandi toime sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega viiest kuni viieteistkümne aastani.

§ 216. Ülema ähvardamine

(1) Ülema ähvardamise eest tapmisega, kehavigastuse tekitamisega või peksmisega seoses tema poolt sõjaväeteenistusalaste kohustuste täitmisega —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuust kuni kolme aastani.

(2) Sama teo eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud teo eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

§ 217. Vägivald ülema suhtes

(1) Ülemale kehavigastuse tekitamise eest või tema peksmise eest seoses tema poolt sõjaväeteenistusalaste kohustuste täitmisega —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni kümne aastani.

(2) Samade tegude eest sõja ajal või lahinguolukorras, kui need põhjustasid raske tagajärje, —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega viiest kuni viieteistkümne aastani.

§ 218. Ülema solvamine alluva poolt või alluva solvamine ülema poolt

(1) Alluva poolt ülema või noorema poolt vanema, samuti ülema poolt alluva või vanema poolt noorema solvamise eest sõnaga või mittevägivaldse teoga, kui kas või üks neist oli sõjaväeteenistusalaste kohustuste täitmisel, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kuue kuuni.

(2) Samade tegude eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

(3) Vägivaldse teoga solvamise eest käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud asjaoludel —

karistatakse vabadusekaotusega kuuest kuust kuni viie aastani.

§ 219. Ühe sõjaväelase solvamine teise poolt vägivaldse teoga, kui nad ei ole alluvus- ega vanemusvahekorras

(1) Ühe sõjaväelase solvamise eest teise poolt vägivaldse teoga, kui need sõjaväelased ei ole alluvus- ega vanemusvahekorras ja kui kas või üks neist oli sõjaväeteenistusalaste kohustuste täitmisel, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuust kuni ühe aastani.

(2) Sama teo eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

§ 220. Omavoliline lahkumine

(1) Ajateenija omavolilise lahkumise eest väeosast või teenistuskohast, samuti tema tähtajaks mõjuva põhjuseta teenistusse mitteilmumise eest väeosast väljalubamisel, teenistuskohale määramisel või üleviimisel või komandeeringust, puhkuselt või raviasutusest tagasituleku korral, kui omavoliline äraolek kestis üle ühe ööpäeva, kuid mitte kauem kui kolm ööpäeva või olgugi vähem kui üks ööpäev, kuid pandi toime vähemalt teistkordselt kolme kuu kestel, —

karistatakse distsiplinaarpataljoni saatmisega kolmest kuust kuni kahe aastani.

(2) Samade tegude eest sõja ajal —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni kümne aastani.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud tegude eest distsiplinaarpataljonis karistust kandva sõjaväelase poolt —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani.

§ 221. Omavoliline väeosa või teenistuskoha mahajätmine

(1) Ajateenija poolt väeosa või teenistuskoha omavolilise mahajätmise eest, samuti tema mitteilmumise eest mõjuva põhjuseta tähtajaks teenistusse väeosast väljalubamisel, teenistuskohale määramisel või üleviimisel või komandeeringust, puhkuselt või raviasutusest tagasituleku korral, kui omavoliline äraolek kestis üle kolme ööpäeva, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

(2) Samade tegude eest sõja ajal —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani.

(3) Ohvitserikoosseisu kuuluva isiku või üleajateenija poolt väeosa või teenistuskoha omavolilise mahajätmise eest, samuti tema mitteilmumise eest mõjuva põhjuseta tähtajaks teenistusse, kui omavoliline äraolek kestis üle kümne ööpäeva, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

(4) Käesoleva paragrahvi kolmandas lõikes ettenähtud tegude eest sõja ajal, kui omavoliline äraolek kestis üle ühe ööpäeva, —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani.

§ 222. Deserteerimine

(1) Deserteerimise eest, s. o. väeosa või teenistuskoha mahajätmise eest sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumise eesmärgil, samuti samal eesmärgil teenistusse mitteilmumise eest teenistuskohale määramisel või üleviimisel või komandeeringust, puhkuselt või raviasutusest tagasituleku korral, kui see pandi toime ajateenija poolt, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni seitsme aastani.

(2) Samade tegude eest sõja ajal —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani.

(3) Ohvitserikoosseisu kuuluva isiku või üleajateenija deserteerimise eest —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni seitsme aastani.

(4) Käesoleva paragrahvi kolmandas lõikes ettenähtud teo eest sõja ajal —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega seitsmest kuni kümne aastani.

§ 223. Omavoliline väeosa mahajätmine lahinguolukorras

Väeosa või teenistuskoha omavolilise mahajätmise eest lahinguolukorras, sõltumata äraoleku kestusest, —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

§ 224. Kõrvalehoidumine sõjaväeteenistusest enesevigastamise abil või muul viisil

(1) Sõjaväelase kõrvalehoidumise eest sõjaväeteenistuskohustuste kandmisest endale mingi vigastuse tekitamise (enesevigastamise) või haiguse simuleerimise, dokumendi võltsimise või muu pettuse abil, samuti keeldumise eest sõjaväeteenistuskohustuste kandmisest, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni seitsme aastani.

(2) Samade tegude eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani.

§ 225. Sõjaväe vara pillamine või kaotamine

(1) Ajateenija poolt temale isiklikuks kasutamiseks väljaantud vormiriietuse või varustusesemete müügi, pantimise või kasutamiseks edasiandmise (pillamise) eest, samuti nende esemete kaotamise või rikkumise eest nende esemete hoiueeskirjade rikkumise tagajärjel —

karistatakse distsiplinaarpataljoni saatmisega kolmest kuust kuni ühe aastani.

(2) Samade tegude eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud tegude eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

(4) Teenistuslikuks kasutamiseks usaldatud relva, laskemoona, liiklusvahendi, tehnilise varustuse eseme või muu sõjaväe vara kaotamise või rikkumise eest selle vara hoiueeskirjade rikkumise tagajärjel —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani.

(5) Käesoleva paragrahvi neljandas lõikes ettenähtud tegude eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni seitsme aastani.

§ 226. Sõjaväe vara tahtlik hävitamine või rikkumine

(1) Relva, laskemoona, liiklusvahendi, sõjatehnilise varustuse või muu sõjaväe vara tahtliku hävitamise või rikkumise eest eriti ohtliku riikliku kuriteo tunnuste puudumisel —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

(2) Sama teo eest, kui see põhjustas raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

(3) Käesoleva paragrahvi teises lõikes ettenähtud teo eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani või surmanuhtlusega.

§ 227. Masinate juhtimise või ekspluateerimise eeskirjade rikkumine

Lahingu-, spetsiaal- või transpordimasina juhtimise või ekspluateerimise eeskirjade rikkumise eest, kui see põhjustas õnnetusjuhtumi inimesega või muu raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni kümne aastani.

§ 228. Lendude või nendeks ettevalmistumise eeskirjade rikkumine

Lendude või nendeks ettevalmistumise eeskirjade rikkumise eest, kui see põhjustas katastroofi või muu raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

§ 229. Laevajuhtimise eeskirjade rikkumine

Laevajuhtimise eeskirjade rikkumise eest, kui see põhjustas laeva hukkumise või temale tõsise kahjustuse tekkimise, inimohvri või muu raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

§ 230. Vahtkonnateenistuse määrustike sätete rikkumine

(1) Vahtkonna- (vahi-) või konvoiteenistuse määrustike sätete või nende arendamiseks antud käskkirjade või korralduste rikkumise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kuue kuuni.

(2) Sama teo eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

(3) Vahtkonnateenistuse (vahiteenistuse) määrustike sätete rikkumise eest, kui see pandi toime vahtkonnas relva- ja laskemoonalao juures, samuti muus vahtkonnas või postil eriti suure riikliku või sõjalise tähtsusega objekti valvamisel, —

karistatakse vabadusekaotusega kuuest kuust kuni kolme aastani.

(4) Käesoleva paragrahvi kolmandas lõikes ette nähtud teo eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni seitsme aastani.

(5) Vahtkonna- (vahi-) või konvoiteenistuse määrustike sätete rikkumise eest, kui selle tõttu saabus kahjulik tagajärg, mille vältimiseks antud vahtkond või konvoi oli määratud, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kümne aastani.

(6) Käesoleva paragrahvi viiendas lõikes ettenähtud teo eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani või surmanuhtlusega.

§ 231. Piirivalveteenistuse eeskirjade rikkumine

(1) Piirivalveteenistuse eeskirjade rikkumise eest isiku poolt, kes kuulub NSV Liidu riigipiiri kaitse üksuse koosseisu, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani.

(2) Sama teo eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud teo eest, mis põhjustas raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

§ 232. Teenistuseeskirjade rikkumine raadiotehnilisel postil või valveallüksuses

(1) Teenistuseeskirjade rikkumise eest raadiotehnilisel postil, valveallüksuses või muul NSV Liidu õhu- või mereruumi rikkumise vältimiseks ettenähtud objektil —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

(2) Sama teo eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud teo eest, mis põhjustas raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

(4) Käesoleva paragrahvi esimeses või kolmandas lõikes ettenähtud teo eest sõja ajal —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega viiest kuni viieteistkümne aastani.

§ 233. Siseteenistuse määrustiku sätete rikkumine

(1) Siseteenistuse määrustiku sätete rikkumise eest väeosa ööpäevatoimkonda (välja arvatud vahtkond) kuuluva isiku poolt —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kuue kuuni.

(2) Sama teo eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud teo eest, kui see põhjustas kahjuliku tagajärje, mille vältimine kuulus antud isiku kohustuste hulka, —

karistatakse vabadusekaotusega kuuest kuust kuni kahe aastani.

(4) Käesoleva paragrahvi kolmandas lõikes ettenähtud teo eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

§ 234. Sõjasaladuse avaldamine või sõjasaladust sisaldava dokumendi kaotamine

(1) Riiklikku saladust kujutavate sõjalise iseloomuga andmete avaldamise eest kodumaa reetmise tunnuste puudumisel —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni viie aastani.

(2) Riiklikku saladust kujutavaid sõjalise iseloomuga andmeid sisaldava dokumendi, samuti eseme kaotamise eest, millesse puutuvad andmed kujutavad riiklikku saladust, isiku poolt, kellele see dokument või ese oli usaldatud, kui kaotamine oli nimetatud dokumentidega või esemetega ümberkäimiseks kehtestatud eeskirjade rikkumise tagajärjeks, —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses ja teises lõikes ettenähtud tegude eest, kui need põhjustasid raske tagajärje, —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani.

(4) Avaldamisele mittekuuluvate, kuid riiklikku saladust mittekujutavate sõjaliste andmete avaldamise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuust kuni ühe aastani.

(5) Käesoleva paragrahvi neljandas lõikes ettenähtud teo eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

§ 235. Võimu kuritarvitamine, võimuliialdus või lohakas suhtumine teenistusse

(1) Võimu või teenistusliku seisundi kuritarvitamise eest, võimutegevusetuse või -liialduse eest ülema või ametiisiku poolt, samuti teenistusse lohaka suhtumise eest, kui neid tegusid pandi toime süstemaatiliselt, omakasu või muul isiklikul ajendil või kui need põhjustasid olulist kahju, —

karistatakse vabadusekaotusega kuuest kuust kuni kümne aastani.

(2) Samade tegude eest kergendavatel asjaoludel —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

(3) Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud tegude eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani või surmanuhtlusega.

§ 236. Sõjapidamisvahendi üleandmine või jätmine vaenlasele

Ülema poolt temale usaldatud sõjaliste jõudude üleandmise eest vaenlasele, samuti kindlustuse, lahingutehnika ja muu sõjapidamisvahendi jätmise eest vaenlasele, ilma et seda oleks tinginud lahinguolukord, kui need teod ei olnud toime pandud vaenlasele kaasaaitamise eesmärgil, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani või surmanuhtlusega.

§ 237. Hukkuva sõjalaeva mahajätmine

(1) Hukkuva sõjalaeva mahajätmise eest komandöri poolt, kes ei täitnud oma teenistuskohustusi lõpuni, samuti laeva meeskonda kuuluva isiku poolt komandöri sellekohase korralduseta —

karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kümne aastani.

(2) Sama teo eest sõja ajal või lahinguolukorras —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega kümnest kuni viieteistkümne aastani.

§ 238. Lahinguvälja omavoliline mahajätmine või relvaga tegutsemisest keeldumine

Lahingu ajal lahinguvälja omavolilise mahajätmise eest või lahingu ajal relvaga tegutsemisest keeldumise eest —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega viieteistkümneks aastaks.

§ 239. Vabatahtlik vangiandmine

Vabatahtliku vangiandmise eest argusest või meelekindlusetusest —

karistatakse surmanuhtlusega või vabadusekaotusega viieteistkümneks aastaks.

§ 240. Sõjavangi kuriteod

(1) Sõjavangi vabatahtliku osavõtu eest sõjalise tähtsusega tööst või muust üritusest, mis teadvalt võis põhjustada kahju NSV Liidule või temaga liidus olevale riigile, kodumaa reetmise tunnuste puudumisel —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

(2) Vägivalla eest teise sõjavangi suhtes või tema julma kohtlemise eest vanema seisundis oleva sõjavangi poolt —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani.

(3) Sõjavangi poolt teise sõjavangi kahjuks suunatud tegevuse eest omakasu ajendil või enesele vastase poolt soosiva suhtumise kindlustamise eesmärgil —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani.

§ 241. Marodeerimine

Lahinguväljal langenu või haavatu juures oleva asja riisumise eest (marodeerimine) —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani või surmanuhtlusega.

§ 242. Vägivald sõjategevuspiirkonna elanikkonna suhtes

Röövimise, vara ebaseadusliku hävitamise, vägivalla või vara ebaseadusliku äravõtmise eest sõjalise vajaduse ettekäändel, kui see pandi toime elanikkonna suhtes sõjategevuspiirkonnas, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani või surmanuhtlusega.

§ 243. Sõjavangi halb kohtlemine

(1) Sõjavangi halva kohtlemise eest, mis leidis aset korduvalt või oli seotud erilise julmusega või oli suunatud haige või haavatu vastu, samuti hooletu kohustuste täitmise eest haige või haavatu suhtes isiku poolt, kelle peale oli pandud nende ravimine või nende eest hoolitsemine, raskema kuriteo tunnuste puudumisel —

karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani.

(2) Sõjavangi halva kohtlemise eest tähendatud raskendavate asjaoludeta —

kohaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude distsiplinaarmäärustiku sätteid.

§ 244. Punase Risti või Punase Poolkuu märgi ebaseaduslik kandmine või selle kuritarvitamine

Sõjategevuspiirkonnas Punase Risti või Punase Poolkuu märgi kandmise eest isiku poolt, kellel ei ole selleks õigust, samuti Punase Risti või Punase Poolkuu lipu, märgi või sanitaarse evakuatsiooni transpordivahendi märkimiseks ettenähtud värvi kuritarvitamise eest sõja ajal —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuust kuni ühe aastani.

Kasutatud lühendeid

«Alused» — «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused» (1958).

komm. — kommentaar.

KrK — «Eesti NSV kriminaalkoodeks» (1961).

KrPK — «Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeks» (1961).

«Põhialused» — «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialused» (1924).

VNFSV 1926. a. KrK — Eesti NSV territooriumil kehtinud «Vene NFSV kriminaalkoodeks» (1926, ühes hilisemate muudatuste ja täiendustega).

Kui tekstis esineb ainult paragrahv, siis on viide tehtud «Eesti NSV kriminaalkoodeksile».

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU PRESIIDIUMI

s e a d l u s

«Eesti NSV Kriminaalkoodeksi» täiendamise kohta

Kooskõlas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 29. detsembrist 1961. a. «Kriminaalvastutusest põllumajandusliku tehnika kuritegelikult hooletu kasutamise või hoidmise eest» Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium o t s u s t a b:

1. Täiendada «Eesti NSV kriminaalkoodeksit» §-ga 98[1] ja sõnastada see järgmiselt:

«§ 98[1]. Põllumajandusliku tehnika kuritegelikult hooletu kasutamine või hoidmine

(1) Sovhoosile, kolhoosile või muule riiklikule või kooperatiivsele organisatsioonile kuuluva traktori, auto, kombaini või muu põllumajandusliku masina kuritegelikult hooletu kasutamise või hoidmise eest, kui sellega kaasnes selle masina rikkumine või lõhkumine, aga samuti selle masina komplektsuse rikkumine —

karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga tähtajaks.

(2) Samade tegude eest, kui need on toime pandud korduvalt või nendega põhjustati suur kahju, —

karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani».

NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU PRESIIDIUMI

s e a d l u s

Kriminaalvastutuse tugevdamisest altkäemaksu eest

Altkäemaks on üks häbiväärsemaid ja võikamaid mineviku igandeid, mida kapitalism on pärandanud meie ühiskonnale. See koletu nähtus on Nõukogude riigile, kes astus kommunismi laiahaardelise ülesehitamise perioodi, võõras ja täiesti talumatu. Meie riikliku ja ühiskondliku korra tingimustes on olemas kõik võimalused altkäemaksu mis tahes vormide täielikuks väljajuurimiseks.

Eesmärgil tugevdada kriminaalvastutust altkäemaksu kui eriti ohtliku kuriteo eest NSV Liidu Ülemnõukogu presiidium

otsustab:

1. Ametiisiku poolt ükskõik mis kujul altkäemaksu võtmise eest isiklikult või vahendaja kaudu altkäemaksu andja huvides mingisuguse teo toimepanemise või tegemata jätmise eest, mille ametiisik pidi toime panema või võis toime panna oma ametiseisundi ärakasutamisega, —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kümne aastani ühes vara konfiskeerimisega.

Sama tegevuse eest ametiisiku poolt, kellel on vastutav ametiseisund, või kes omab karistatust altkäemaksu eest, või kes võttis altkäemaksu korduvalt, või millega kaasnes altkäemaksu väljapressimine, —

karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja pärast vabadusekaotuse ärakandmist asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta, vastutust eriti raskendavatel asjaoludel aga — surmanuhtlusega ühes vara konfiskeerimisega.

2. Altkäemaksu vahenduse eest —

karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni kaheksa aastani.

Altkäemaksu vahenduse eest korduvalt või isiku poolt, kes omab karistatust altkäemaksu eest, või oma ametiseisundi ärakasutamisega, —

karistatakse vabadusekaotusega seitsmest kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega ja pärast vabadusekaotuse ärakandmist asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta.

3. Altkäemaksu andmise eest —

karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani.

Altkäemaksu andmise eest korduvalt või isiku poolt, kes omab karistatust altkäemaksu eest, —

karistatakse vabadusekaotusega seitsmest kuni viieteistkümne aastani ühes vara konfiskeerimisega või ilma selleta ja pärast vabadusekaotuse ärakandmist asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta.

Altkäemaksu andja vabastatakse kriminaalvastutusest, kui leidis aset temalt altkäemaksu väljapressimine, või kui see isik pärast altkäemaksu andmist vabatahtlikult teatas toimunust.

4. Teha ettepanek liiduvabariikide ülemnõukogude presiidiumidele viia liiduvabariikide kriminaalkoodeksitesse muudatused ja täiendused vastavalt käesolevale seadlusele.

NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU PRESIIDIUMI

seadlus

Kriminaalvastutuse tugevdamisest vägistamise eest

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium

otsustab:

1. Kehtestada, et vägistamise eest, mis on toime pandud isikute grupi või eriti ohtliku retsidivisti poolt või mis põhjustas eriti raskeid tagajärgi, samuti alaealise vägistamise eest, —

karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani ühes asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta, või surmanuhtlusega.

2. Teha ettepanek liiduvabariikide ülemnõukogude presiidiumidele viia liiduvabariikide kriminaalkoodeksitesse muudatused ja täiendused vastavalt käesolevale seadlusele.

NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU PRESIIDIUMI

seadlus

Vastutuse tugevdamisest ründe eest miilitsatöötajate või rahvamalevlaste elule, tervisele või väärikusele

Eesmärgiga tugevdada vastutust kuritegelike ja muude ühiskonnavastaste elementide rünnete eest ühiskondliku korra ja kodanike õiguste kaitsmisel tähtsaid kohustusi täitvate miilitsatöötajate või rahvamalevlaste elule, tervisele või väärikusele ja vastu tulles üldsuse soovidele, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium

otsustab:

1. Kehtestada, et miilitsatöötajate või rahvamalevlaste seaduslikule tegevusele vastutegutsemise eest karistatakse:

miilitsatöötaja või rahvamalevlase poolt oma kohustuste täitmisel ühiskondliku korra kaitse alal antud seadusliku korralduse või nõudmise täitmisest kuritahtliku keeldumise eest — rahvakohtuniku määrusega arestiga kuni viieteistkümne ööpäevani või parandusliku tööga kuni ühe kuuni või rahatrahviga kuni kahekümne rublani;

miilitsatöötaja või rahvamalevlase solvamise eest seoses nendele isikutele pandud kohustuste täitmisega ühiskondliku korra kaitse alal — vabadusekaotusega kuni kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni saja rublani;

miilitsatöötajale või rahvamalevlasele vastuhakkamise eest nendele isikutele pandud kohustuste täitmisel ühiskondliku korra kaitse alal — vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või rahatrahviga kuni saja rublani;

sama tegevuse eest, kui sellega kaasneb vägivald või vägivallaga ähvardamine, aga samuti nende isikute sundimine vägivallaga või vägivallaga ähvardamise teel ilmselt ebaseaduslikule tegevusele — vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

2. Kehtestada, et ründe eest miilitsatöötaja või rahvamalevlase elule seoses nende teenistusliku või ühiskondliku tegevusega ühiskondliku korra kaitsmisel, karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni viieteistkümne aastani ühes

asumiselesaatmisega kahest kuni viie aastani või ilma asumiselesaatmiseta, raskendavatel asjaoludel aga — surmanuhtlusega.

3. Teha ettepanek liiduvabariikide ülemnõukogude presiidiumidele viia sisse muudatused ja täiendused liiduvabariikide seadusandlusesse vastavalt käesolevale seadlusele.

Käesolevaid seadlusi tuleb arvestada KrK §-de 98, 101, 115, 182 ja 183 rakendamisel.

SISUKORD

Lk.

Eessõna 3

ÜLDOSA

Esimene peatükk. Üldsätted (§-d 1—6) 9
Teine peatükk. Kuritegu (§-d 7—19) 18
Kolmas peatükk. Karistus (§-d 20—35) 41
Neljas peatükk. Karistuse mõistmine (§-d 36—46) 62
Viies peatükk. Karistusest vabastamine (§-d 47—58) 84
Kuues peatükk. Meditsiinilise ja kasvatusliku iseloomuga sunnivahendid (§-d 59—61) 110

ERIOSA

Esimene peatükk. Riiklikud kuriteod (§-d 62—87) 117
Teine peatükk. Kuriteod riigi ja ühiskonna vara vastu (§-d 88—99) 143
Kolmas peatükk. Isikuvastased kuriteod (§-d 100—130) 166
Neljas peatükk. Kuriteod kodaniku poliitiliste ja tööalaste õiguste vastu (§-d 131—138) 201
Viies peatükk. Kuriteod kodaniku isikliku vara vastu (§-d 139—145) 213
Kuues peatükk. Majandusalased kuriteod (§-d 146—159) 220
Seitsmes peatükk. Ametialased kuriteod (§-d 160—167) 236
Kaheksas peatükk. Kuriteod õigusemõistmise vastu (§-d 186—182) 244
Üheksas peatükk. Valitsemiskorravastased kuriteod (§-d 183—194) 255
Kümnes peatükk. Kuriteod ühiskondliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastu (§-d 195—211) 266
Üheteistkümnes peatükk. Sõjaväelised kuriteod (§-d 212—244) . . . 287
Kasutatud lühendeid 296

УГОЛОВНЫЙ КОДЕКС ЭСТОНСКОЙ ССР
КОММЕНТИРОВАННОЕ ИЗДАНИЕ

На эстонском языке

Оформление Р. Роос

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja K. Paas
Kunstiline toimetaja R. Pangsepp
Tehniline toimetaja Ü. Laul
Korrektorid M. Järvekülg ja O. Sepp

Ladumisele antud 21. XI 1961. Trükkimisele antud 17. II 1962. Paber 60 × 90, 1/16. Trükipoognaid 19. Arvutuspoognaid 22,32. Trükiarv 2000. MB-00250. Tellimise nr. 10161. Hans Heidemanni nim. trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. II.

Hind 73 kop.

1—14

73 kop.

A-24428

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00359919 0